

**A TRIDENTI ZSINAT
HATÁROZATAINAK CÁFOLATA**

**ÍRTA
KÁLVIN JÁNOS**

1547.

**FORDÍTOTTA:
RÁBOLD GUSZTÁV
REF. FŐGIMN. TANÁR.**

**PÁPA
NYOMATOTT A FŐISKOLAI KÖNYVNYOMDÁBAN
1909.**

Tartalom

Kálvin János a kegyes olvasóhoz.	3
Az apostoli szék követének az első ülésben olvasott intése és buzdítása a tridenti zsinaton jelenlevő atyákhoz.	4
Előszó a cáfolathoz.....	12
A pápai követeknek az első ülésen tartott bevezető beszédéről és a zsinat egyéb bevezetéseiről.	18
A szent tridenti zsinat második ülésében az 1546. év január hó 7. napján közzétett határozat.....	31
A második ülés határozatáról.	33
A tridenti zsinat harmadik ülésében, az 1546. év febr. hó 4-én csütörtökön, közzétett első határozat.	36
A harmadik ülés határozatáról.....	38
A tridenti zsinat 1546. év április hó 8-án tartott negyedik ülésének első határozata.....	39
A negyedik ülés második határozata.	41
A negyedik ülésről.....	43
A tridenti zsinatnak az 1546. év június hó 17. napján tartott ötödik ülésén hozott első határozat.	51
Ugyanezen ülés második rendelete.	53
Az ötödik ülés első határozatáról.	57
Az ötödik ülés második határozatáról	60
A hatodik ülés.....	62
Kánonok.	71
A hatodik ülésről.	75
A kánonok cáfolata.....	105
Hetedik ülés.....	118
A hetedik ülésről.	125
Utószó a fordításhoz.	139

Kálvin János a kegyes olvasóhoz.

Azt mondják, hogy Cato, midőn a római nép előtt beszédet szándékozott tartani, hogy azt a túlságos költekezéssel való felhagyásra bírja, előzőleg úgy nyilatkozott, hogy nehéz dolga lesz neki, mivel a hasnak nincsenek fülei. Nekem azonban valamivel nehezebb dolgom volna, ha ma a jámbor tudomány visszaállítására és az egyháznak a romlottságtól való megtisztítására buzdítanám Róma embereit. Mert nemcsak a siket hassal, hanem a vak nagyravágyással is meg kellene küzdenem. Látjuk ugyanis, hogy ők, bárminő érvekkel győzettek is le, azért mégis makacsul tartják magukat, mivel felfogásuk szerint nekik az életmódjukért és a méltóságukért kell harcolni. Ezért nem is leszek oly esztelen, hogy hiába igyekezzem őket visszatéríteni a józan gondolkozáshoz. Azokról beszélek persze, akikről látjuk, hogy mily siralmas módon makacskodnak. Ezek helyett inkább másfelé fordulok, hogy minden jámbor ember megismerhesse, mily bűnös az ő istentelenségük! S erre vonatkozólag nagyon is világos bizonyítékot hozok fel itt a tridenti zsinat végzéseiben, melyekben az ő összes bensőbb érületüket annyira kifejtették, hogy senkinek sem lehet kétsége aziránt, milyennek tartjuk mi az egyház állapotát, ha az ő önkényüknek engednek az emberek. De hogy ez még tisztábban álljon előttünk, arra kérném és figyelmeztetném előbb az olvasókat, hogy nézzék át "Az egyház reformálásának szükségességéről" szóló könyvecskémet,¹ s azután egybevetés útján döntsék el, hogy a kettő közül melyik részre kell inkább hajolniok.

Genf. 1547. november hó 11.

¹ Az egyház reformálásának szükségességéről. Fordította: Ceglédi Sándor. Kiadták: A magyar Kálvin-fordítók. Pápa.

Az apostoli szék követeinek az első ülésben olvasott intése és buzdítása a tridenti zsinaton jelenlevő atyákhoz.

Tisztelendő Atyák stb. Mivel úgy látszik, hogy a mi tisztünk mivolta, lévén mi ezen szent zsinat vezetői és az apostoli szék követői, megkívánja azt, hogy azon bajok felszaporodása miatt, melyeket ezen szent zsinaton Isten dicsőségére és az egyház hasznára el kell intézni, buzdítás és figyelmeztetés végett gyakrabban szóljunk hozzátok, azért nem tartottuk ezt elhagyhatónak már ezen az első ülésen sem, amely (mint hisszük) szerencsés kezdete lesz magának a zsinatnak. S annál szívesebben teljesítjük ezt a kötelességet, mert amikor titeket intünk arra, hogy az ily nagy gyülekezethez méltó dolgokat cselekedjete, vagy az ellenkezőktől óvunk benneteket, ugyanakkor intjük és óvjuk önmagunkat is, akik ugyanabban a hajóban vagyunk veletek, s kik ugyanazon veszedelmeknek, ugyanazon viharoknak vagyunk kitéve, mint ti: mondom, önmagunkat bátorítjuk az örökösre, hogy szirtekbe ne ütközzünk, amelyek ezen az úton kétségkívül nagy mennyiségben fordulnak elő, és hogy hanyagságunk folytán a bajoknak, mint hullámoknak, a nagysága által magunkat elboríttatni ne engedjük; hanem reményre és hitre kelve, oda irányítsuk hajónkat, hol az üdvösség kikötője Isten dicsőségére a Krisztus Jézusban megmutatkozik. Tehát, hogy abból induljunk ki, amire mindannyiunkat már most az elején nagyon is figyelmeztetni kell: mindegyikünknek különösképpen szemei előtt kell tartani, hogy mik azok, amiket ettől a szent zsinattól várnak: amiből aztán ki-könnyen belátja, hogy mily nagy teher nehezedik reá. Ezek pedig (hogy nagyjában összefoglaljuk őket) azok a dolgok, mik a zsinat összehívó levelében foglaltatnak, mint: az eretnokségek kiirtása, az egyházi fegyelem és erkölcsök reformálása és végül az egyház örök békéje. Ezek tehát azok, amikről nekünk gondoskodnunk, vagy amikért inkább állhatatosan imádkoznunk kell, hogy az Isten jósága folytán sikerüljenek. S azokat, akik ide összegyűltünk, különösen pedig önmagunkat, együttvéve és egyenként is szükségesnek tartottuk mindenekelőtt figyelmeztetni: soha ne gondoljuk, hogy azokat a nagy bajokat, melyek most a Krisztus nyáját nyomják, akár egyesek, akik itt vannak, vagy akár az egyetemes zsinat, még ha az egész föld kerektségéről összejönnének is a pásztorok, el tudnák intézni. Ha ugyanis azt gondoljuk, hogy ezt mi, vagy más valaki megteheti magán a Krisztuson kívül, kit Isten, a mi Atyánk, adott nekünk egyedüli megváltónkul és pásztorunkul, s akinek minden hatalmat is megadott, akkor kétségtelenül téves már az összes cselekedeteink alapja, és inkább az isteni haragot hívjuk ki magunk ellen. Mert e fönnebb említett bajokhoz, melyek azért estek meg velünk, mivel magát az élet vizének forrását elhagytuk, hozzátesszük azt a másik igen nagy bűnt is, hogy a saját okosságunkhoz, vagy hatalmunkhoz mérten akartunk segíteni e bajokon, úgyhogy méltán mondható el rólunk az, amit a próféta mond, midőn Isten személyében vádolja a régi népet e szavakkal: "Két rosszat cselekedett ez a nép: elhagytak engem, az élő víz forrását, és vízfogókat ástak maguknak, melyek a vizet magukban tartani nem tudják". Ilyen vízfogók pedig a mi összes tanácsaink, melyek a Szentlélek isteni sugallata nélkül származnak a mi okosságunkból; melyek a népet nemcsak a jámborságban és

engedelmességben, mint a vízfogókban a vizeket, megtartani nem tudják, hanem minél jobban igyekszünk őket ezen mesterkedések által visszatartani, mint a megáradt hegyi patakok annál erőszakosabban folynak el és távoznak el tőlünk, amint ezt az előző éveknek sok helyen szerzett tapasztalata mutathatja és inthet bennünket most arra, hogy csak egy út van hátra ezen bajok orvoslására, az ti., ha elismerjük, hogy a mi összes orvosszereink haszontalanok, és inkább növelik, mint megszüntetik a bajokat. S ezért a Krisztus hatalmához, kit az Atya Isten az ő jobbjának nevez; a Krisztus bölcsességéhez, ki az Atya bölcsessége, fordulunk mindenben hittel és reménységgel mi, kik az atyák szerepét töltjük be, s elismerjük, hogy mindenben a Krisztus szolgálói leszünk. Itt pedig az a kérdés (mondja az apostol), hogy ki találta a sáfárok között hűségesebbnek. Most tehát arról van szó, hogy mindenben alkalmas szolgáknak mutassuk magunkat. Alkalmasak azonban akkor leszünk, ha magunkat a magunk erejéből legkevesbé sem tartjuk alkalmasoknak. Mert ki alkalmas ezekre (mondja ugyancsak az apostol) közülünk, mikor mi valaminek magunktól való gondolására, úgy mint magunktól, sem vagyunk alkalmasak. Ezt azonban nekünk nem elég megvallani: ezt mondhatta az apostol, ezen a kapun át mehetett tisztének elfogadására, s ebben hűséges és alkalmas szolgának mutathatta magát ő, aki szolgálatáról beszélve elmondhatta egyúttal ezt is: „Semmiről sincs nekem tudomásom”. Mi azonban, ha az igazat meg akarjuk vallani, nem beszélhetünk másképp, mint hogy igen is van tudomásunk arról, hogy a ránk ruházott tisztség végzését illetően nagyon sok dologban vétkeztünk; s hogy nagy részben okai vagyunk azoknak a bajoknak is, amelyek orvoslása végett egybegyűltünk: s nem elég itt egyszerűen elismernünk azt, hogy ily nagy tisztségre mi nem vagyunk alkalmasak. Mit kell tehát tennünk, hogy a jelen viszonyok közt Krisztusnak alkalmas szolgálói legyünk az egyház helyreállításában? Teljesen azt kell tennünk, amit tett Krisztus maga, a mi lelkeinknek püspöke, midőn egyháza megalapozásához és megalakításához fogott. Kétségtelenül azt kell nekünk tenni, Atyák, amit maga az Atya bölcsessége tett, midőn hozzákezdett ahhoz, hogy sok fiát a dicsőségbe vezesse: ez az, amit most nekünk is célul kell tűzni magunk elé. Ő ugyanis, mivel mindenkit a bűnöktől elnyomott állapotban talált, mindenkinek minden bűnét magára vállalta, s mindenki helyett egyedül önmagát állította Isten elé bűnös és vétkező gyanánt, s az általunk kiérdemelt büntetést Ő viselte el, mintha minden gazságot és minden bűnt, amiket mi követtünk el, Ő hajtott volna végre, bár Ő teljesen tiszta volt a bűn minden szennytől, mint aki bűnt nem követett el és soha csalárdság nem jött ki a száján. Maga az igazság követeli tehát, hogy most azt cselekedjünk mi is, amit Krisztus az Atya Isten iránt való határtalan szeretetből s a mi nemünk iránt való könyörületességéből cselekedett, hogy azokkal a bajokkal, melyek most a Krisztus nyáját nyomják, önmagunkat vádolva álljunk Isten könyörületességének ítélőszéke elé, és hogy nem annyira jámborságból, mint inkább kötelességérzetből magunkra vállalván mindenki bűneit, mivel nagy részben tényleg mi vagyunk az okai ezeknek a bajoknak, Isten könyörületességéért esedezünk a Jézus Krisztus által. Ha pedig valaki azt gondolná, hogy a mi azon mondásunk, hogy mi pásztorok vagyunk az okai azon bajoknak, melyek az egyházra súlyosodnak, egy kissé erős mondás, és inkább nagyítást, mint igazságot foglal magában, ennek ellenkezőjét maga a dolgokból merített tapasztalat igazolja, amelyet meghazudtolni

nem lehet. Tekintsünk hát vissza magukra azokra a bajokra, melyek az egyházat sanyargatják, s egyúttal a saját vétkeinkre is! De ki tudná felsorolni ezeket, melyek egyesülve a többi bajokkal, sokaságban felülmúlják a tenger homokját és egészen az égig kiáltanak. Foglaljuk tehát a mi bajaink ezen nagy sokaságát azon határok közé, melyek közé ez a zsinat, mely a legfőbb bajok orvoslása végett hívatott egybe, azokat foglalta. Ezek a bajok pedig, mint fönnebb is említettük, háromfélék, úgymint az eretnokségek, az erkölcsi fegyelem meglazulása, s a belső és külső háborúskodás. Lássuk tehát itt és vizsgáljuk meg, hogy ezek a bajok, mivel már sok éve gyötrik az egyházat, vajon honnan erednek s vajon adtunk-e mi azoknak valami módon alapot vagy tápot?! Először is vizsgáljuk meg azon eretnokségek kezdetét, melyek a mi korunkban itt is, ott is felléptek: amiknek ha tagadni akarnók is, hogy mi adtunk alapot, mivel mi magunk semmiféle eretnokségnek sem voltunk szerzői, mindazonáltal, mivel a hitről való helytelen vélekedések olyanok, mint bizonyos tövises és cserjék, melyek az Úrnak művelés végett ránk bízott mezején, ha, mint néha a mérges növények szokták, maguktól sarjadzottak is ki, de mégis kisarjadzottak, arról, aki a mezőt, melyet művelni tartozott volna, nem művelte, aki nem vetett, aki a maguktól kisarjadzó káros növények kiirtására nem fordított rögtön gondot, azt kell mondani, hogy éppúgy alapot adott azoknak, mintha ő maga vetette volna őket: kiváltképpen mikor mindezek a földműves hanyagsága folytán támadnak és növekednek. Itt tehát önmagukat vizsgálják meg azok, kik az Úr földjét művelik, a saját lelkiismeretüket kérdezzék meg, hogy miképpen viselkedtek annak művelésében és bevetésében. Azok, kik ezt megtették különösen a mi időnkben, amikor csak igen kevesen gondolnak az Úr földjének megművelésével, (azt hisszük) nemigen tűnődnek azon, vajon érinti-e őket az egyházban lépten-nyomon felburjánzó eretnokségek bűne. Ez azonban, amit csak figyelmeztetés végett mondtunk, legyen elég azokra vonatkozólag, melyek az első részhez tartoznak. – Térjünk át most a másodikra, mely az erkölcsi fegyelem hanyatlását és (mint mondják) a visszaéléseket foglalja magában. Itt nem szükséges sokáig nyomozni azt, hogy kik az okozói ezeknek a nagy bajoknak, mivel önmagunkon kívül még csak megevezni sem tudunk más okozót. – Ezért hát menjünk a harmadikra, mely az egyház békéjének akadályait foglalja magában, aminők a belső és külső háborúk. Már régóta megzavarták és zavarják még az egyház békéjét ezek, amikről csak azt mondjuk, amit Isten maga is kimutat a leghatározottabb jelekkel, hogy nem egyebek mint az ő ostorai, melyekkel sújt bennünket, mivel hibásak vagyunk a megelőző két részben, amikben magunkat menteni nem tudjuk: s azt sem tagadhatjuk, hogy ezeknek a háborúskodásoknak is mi vagyunk a legfőbb okai. Véleményünk szerint pedig azért bocsájt ránk az Úr ilyen csapásokat, hogy így minket, a bűnösöket, büntessen és magukat a bűnöket, melyekkel az ő fölségét leginkább megsértjük, szemünk elé állítsa. Azonban bárki veszi is itt észre azt, hogy mi módon gyötrik az egyházat az erőszakos háborúskodások, az fontolja meg magában egyúttal azt is, hogy mik azok, amikben az egyház éppen ezen háborúskodások miatt különös károkat szenved. Nem is valami fontos dolog az, hogy kiknek a háborúskodásáról beszélünk, vajon a saját fejedelmeink belső, vagy a törökök külső háborúskodásairól van-e szó, melyek az utolsó években oly sok szerencsétlenséget okoztak nekünk, vagy pedig azok háborúskodásairól, kik a maguk pásztoraik iránt való engedelmességtől eltávolodtak

s azokat a székeikről elűzték. A háborúskodások mindenféle neméről ugyanis röviden azt mondjuk, hogy azok, kik azokat ellenünk viselték, a pásztorokat egyházaikból elűzték, a rendet felforgatták, a püspökök helyébe laikus embereket tettek, az egyház javait elragadozták, s Isten ígéjének a folyását megakadályozták. Itt, mondom, azt állítjuk, hogy egy olyan dolog sincs ezek között, amire vonatkozólag a pásztorok tévedéseiről szóló iratban az ezen nevet igénylő egyének legnagyobb része, határozott szavakkal leírva ne találná azt, ha ugyan olvassák, hogy őmiattuk történt. Rögtön azt találja ugyanis, hogy ezekkel a bajokkal Isten népét először a mi nagyravágyásunk, a mi kapzsiságunk és a mi vágyódásaink fertőztették meg, s ezeknek az erőszakossága folytán űzik el a pásztorokat az egyházakból, fosztják meg az egyházakat az ige táplálékától, ragadják el tőlük az egyházi javakat, melyek a szegények javai, s ruházzák méltatlanokra a papi méltóságokat, és adják olyanoknak, kik a laikus emberektől csak a ruházatban, vagy még abban sem különböznek. Mert hát van-e ezek között olyan, amiről tagadhatnók, hogy ezekben az években mi meg nem tettük? Azért ha a törökök, ha az eretnekek ugyanezt csinálják velünk szemben, mi mást láthatunk ebben, mint a saját bűneiket, s egyúttal az Isten igazságos ítéletét; amely ítélet azonban telve van könyörületességgel: mert ha érdemünk szerint büntetne bennünket, akkor már régen Sodoma és Gomorrha sorsára jutottunk volna.

De miért említjük mi most fel ezeket? Tán azért, hogy titeket megzavarjunk? Távol legyen tőlünk! Hanem inkább azért, hogy titeket, mint a zsinat atyáit, s a mi legkedvesebb testvéreinket, elsősorban pedig önmagunkat figyelmeztessük, hogy a most ránk nehezedő, s ha a helyes útra nem térünk, bennünket fenyegető még súlyosabb csapásokat mi módon kerülhetnők el, hogy megmeneküljünk Isten rettentő ítéletétől, amely ugyan mindenkire rettenetes, aki meg nem javul, de legrettenetesebb azokra, akik előljárók. Szigorú ítélet vár ugyanis azokra – mondja a Szentírás –, akik előljárók. Az ítélet pedig, amint látjuk, most az Úr házában kezdődik. Az ugyanis, hogy most a papokat elűzik, s hogy az emberek bántalmazzák, mit jelent mást, mint a ránk vonatkozó isteni ítéletet, melyet előre kijelentett Krisztus, midőn azt mondta, hogy a papok a föld sói, s hogy ha a só ízét veszti, semmire sem méltó többé, csak arra, hogy kivessék és megtapossák az emberek! Mi pedig most ezeket mind elszenvedjük. Hogy ha igazságosságunk miatt szenvednénk, mint a mi őseink, akkor boldogok volnánk; most azonban, mivel a só ízét veszítette, méltán szenvedünk, de éppen nem az igazságosságunk miatt, hiszen minden rajtunk levő csapásban az Isten ítéletét látjuk. És bár csak ezt látnók: ez ugyanis kezdete volna annak, hogy Isten minden ítéletétől és ostorától megszabaduljunk, s az ő kegyelmébe és igazi dicsőségébe belépünk. Ez volt az oka annak, hogy ezen dolgok felemlítésében egy kissé tán szigorúak és hosszadalmasak voltunk. Mert ha ezeket jól meg nem gondoljuk és át nem látjuk, akkor hiába kezdjük meg a zsinatot, hiába hívjuk segítségül a Szentlelket, aki az emberek lelkébe első ízben az emberek saját kárhoztatása által szokott mindig belépni, úgy hogy a bűn miatt kárhoztatja a világot. Azért, ha elsősorban is önmagunk előtt nem kárhoztat bennünket ez a Szentlélek, akkor állíthatjuk azt, hogy még nem költözött belénk a Szentlélek, és nem is fog belénk költözni, ha nem jól esik a saját vétkeinket hallani. Azt mondják ugyanis majd nekünk is, amit Ezékiel

próféta által mondott az Úr a zsidó népnek, midőn ez bűneit még nem ismervén, Istent a próféta által meg akarta kérdezni. A próféta pedig ezt mondja: Eljöttek Izrael férfiai, hogy megkérdezzék az Urat, és leültek énelőttem. Az Úr pedig ezeket mondja: Hát az én megkérdezésem végett jöttetek? Élek én, mondja az Úr, de nem felelek nektek. Majd pedig ez következik: Ha megítéled őket, mutasd meg nekik az ő atyáik förtelmességeit. Ezen szavakban megmutatta az Úr, hogy miért nem akart nekik felelni azért, mivel a saját és az ő atyáik bűneit még nem hallották. Ezekből tehát, mivel az Úr Lelke, aki akkor tanácsot adott, s akit mi most az Úr előtt ülven segítségül hívunk, ugyanaz, meglátjátok, hogy mi a mi teendőnk arra nézvést, hogy kedvező feleletet kapjunk, és hogy egyúttal mennyire kénytelenek voltunk mi, kik e szent zsinaton elnökölünk, a veletek való beszélgetést saját bűneink felfedezésével kezdeni. Mivel azonban látjuk, hogy most némelyek elsősorban a saját és a mi rendünk vétkein nagyon is keseregnek és teljes szívükből esedeznek az Isten könyörületességéért, azért a legnagyobb reménységben vagyunk aziránt, hogy eljött hozzánk Isten Lelke, kit segítségül hívunk; Isten könyörületességének pedig legnagyobb záloga magának ennek a zsinatnak megkezdése, melyben most a már majdnem megsemmisült egyház felemelése és felépítése végett összegyűltünk úgy, amint a zsidó nép is az idegen királyoknál való hosszas fogság után visszatért Jeruzsálembe, hogy ott a templomot felépítse. Ennek a népnek az állapotában, a hazájukba való vidám visszatérésben s a templom felépítésében a mi korunk s a mi saját állapotunk képét különösen ezen a zsinaton szemlélhetjük, s ugyanezen nép vezéreinek a példájában láthatjuk a ti kötelességeket, kik Isten népének, mely a mennyei haza felé törekszik, a vezérei vagytok. Ezért nagyon intünk valamennyiteket, hogy gyakrabban idézzétek emlékezetetekbe az Esdrás, Nehemiás és Dániel könyveiben is megírt dolgokat, melyekben a nép minden vezetőjére vonatkozó tanácsok ki vannak fejtve, s amely tanácsoknak mindig az az egy volt a céljuk, hogy bevallván úgy a saját, mint a nép és atyák bűneit, a bűnbánatra s az isteni könyörületességért való esedezésre indítsanak, s midőn a nép ezt megtette, akkor szerencsésen sikerült is nekik minden. Ugyanezeket a tanácsokat, ha az egyház felújításában, ami miatt lélekben vidáman gyűltünk itt össze, szerencsés kimenetelt és eredményt akarunk remélni, nekünk is követni kell, még pedig annál inkább, mivel nagyobb küzdelmek is fenyegetnek bennünket, midőn az egyházat szándékozunk felépíteni, mint fenyegették őket, mikor a templomot készültek felépíteni. Ha ugyanis őnekik sokan ellenszegültek, hogy kitűzött céljukat végre ne hajthassák, ha sokan, mivel munkájukat megakadályozni nem tudták, kinevették őket, akkor vegyük egész bizonyosnak mi is, hogy velünk szemben sem a gúnyolódók nem fognak hiányzani, sem azok, akik minden erejükkel igyekeznek majd bennünket a megkezdett munkától elrémíteni és eltéríteni. Nekünk azonban nemcsak a testtel és vérrel kell majd megküzdeni, hanem az égi dolgokra vonatkozó lelki haszontalanságokkal is. De mindezeknél hatalmasabb Az, akinek nevében ehhez a munkához hozzáfogtunk. Azért Őbenne bízunk, Őt hívjuk imáinkban segítségül és Ő mindeneket el fog végezni. Mivel pedig ez a zsinat a határozatokat hozó és ítélkező zsinatok nemét is feltünteti, mivel ezen határozatokat is hozunk azon dolgokról, melyek az egyetemes egyház javára vonatkoznak, s egyúttal ítéletet mondunk úgy a dolgokról, mint a személyekről (mert itt ülünk mintegy ítéletet mondva Izrael

tizenkét törzse fölött, melyek Isten egész népét magukban foglalják), azért úgy látszik, leginkább itt van helye annak, hogy figyelmeztessük magunkat arra, hogy óvakodjunk azoktól, amik a tanácskozás vagy ítélkezés erejét bennünk meg szokták rontani. Ilyenek pedig maguk a lélek szenvedései, amelyeket azért, mivel a dolgokról való helyes és igazi ítélkezést megzavarják, szenvedélyeknek is neveznek, amelyekben különösen azoktól kell óvakodni, miknek a tanácskozásokban való elvetését helyesen ajánlja a pogány író, midőn azt mondja, hogy mindazoknak az embereknek, kik kétes dolgokról tanácskoznak, menteknek kell lenni a haragtól, gyűlölettől és a barátságtól. Mert ha minden ember hajlandó is ezekre, mégis leginkább azok hajlanak rájuk, kik a fejedelem szolgálatában állanak; az ilyenek ugyanis erősebb befolyásoknak vannak kitéve, s igen könnyen beszélnek a kegy megnyerése vagy a gyűlölet felkeltése végett, persze azért, hogy a fejedelmek, akiktől jutalmat várnak, azt gondolják, hogy ők így vannak hangolva. Mivel pedig a fejedelmekről van szó, még pedig azokról is, akiket egyháziaknak, azokról is kivet világiaknak neveznek; s bár mi tudjuk, hogy nekünk keresztyén fejedelmeink vannak, és örülünk annak, amijük a mi atyáinknak régente, mindjárt az egyház megalapítása után még nem volt meg, mégis ezen a zsinaton mindig és mindenekelőtt szem előtt kell tartanunk azt: itt nincs helye annak, hogy valakit dicsérjünk, legföljebb csak Istent a Jézus Krisztusban, s hogy egyedül Őt tartsuk igaznak, az emberi nemet pedig az egészet kárhoztassuk, különösen önmagunkat, kik ezeket beszéljük, hogy Dániellel együtt elmondjuk: „Mienk az orcapirulás, és királyainké, fejedelmeinké, meg a mi atyáinké, mivel vétkeztek; a tied pedig, mi Urunk Istenünk, az irgalmasság és bocsánat, mivel pártot ütöttünk ellened; és nem hallgattunk a mi Urunk Istenünk szavára, hogy járjunk az ő törvényeiben, melyeket előnkbe adott az ő szolgálói, a próféták által. És az egész Izráel áthágta a te törvényedet és elhajlottak, nem hallgatván a te szódra; ezért reánk szakadt az átok és eskü." Itt tehát annak volna most helye, hogy ugyanennek a prófétának, kinek szavait most idéztük, a példáját követve, nemcsak a mi, a papság, hanem a nép és a fejedelmek bűneit is megvalljuk Isten és az ő egyháza előtt, és valamennyiért bocsánatot kérjünk. Ezt mondja ugyanis Dániel: „Még szólék és imádkozám, és vallást tevék az én bűneimről és az én népemnek bűneiről". E helyen, mint az ő vallomása, melyeket épp most hoztunk fel, a nép szó alatt mindenrendű egyéneket egybefoglal. Ebben tehát jelezni látszik azt, hogy nekünk, kik az ily nagy bajokkal sújtott egész egyház jóléte végett gyűltünk ide, mi a teendőnk, az ti., hogy a saját, s egyúttal a fejedelmek és a nép bűneit sirva valljuk meg; s azt, amit most fájó lélekkel elég bőségesen megteszünk, szavakban még bőségesebben kifejeznők, ha maguk a fejedelmek is itt volnának, ha így a saját vallomásukat és könnyeiket a miénkkel egyesítenék. Azonban a bűnösöknek, mint a próféták mondják, a papoknak, fejedelmeknek és magának a népnek bűnei olyan mintegy kötelékekkel vannak összekötve, hogy nehéz dolog volna az egyik rend bűneit nyomozni anélkül, hogy a másik kettőnek a bűnei is fel ne tűnnének. Ezékiel pedig valamennyi rendet egy összefüggő beszédben vádolván, így szól az Úr személyében a zsidó néphez: „Az ő papjai erőszakot tettek törvényemen, s megfertőztették, ami nekem szenteltetett; különbséget nem tettek aközött, ami szent és ami köz. Elöljárói ő közepette olyanok, mint a ragadományt ragadozó farkasok, készek vért ontani, a lelkeket elveszteni, hogy nyereséget űzenek. A föld népe pedig

egymást hamisan nyomorgatta". Ezek a próféta szavai, amik bár csak azokra az időkre vonatkoznának, és ne tárnák elénk ami korunk képét is! Vajha, mikor a papok erkölcsi romlottságáról beszélünk, tagadhatnók azt, hogy ennek a romlottságnak maguk a fejedelmek, s maga a nép szolgáltatták a legtöbb alkalmat, a legnagyobb anyagot és ösztönzést! De fojtsuk vissza most szavainkat alkalmasabb időig, és nyissuk meg könnyeink közös forrásait. Térjünk vissza azokhoz, akiket kezdetben intettünk, különösen azokhoz a püspökökhöz, kik a fejedelmek megbízásával jöttek ide. Arra figyelmeztetjük ezeket, hogy tőlük telhető egész hűséggel és buzgalommal szolgálják fejedelmeiket, de úgy szolgáljanak nekik, mint püspökökhöz illik, vagyis mint Isten szolgálói, s nem mint az emberek szolgálói. Ne legyetek – mondja az apostol – az emberek szolgálói. Mindenekelőtt szolgáljanak Krisztusnak, az egyedüli királynak, akinek az Atya Isten teljes hatalmat adott, azután pedig Őmiatta mindenkinek, különösen a fejedelmeknek: akinek tiszteletet kell adni, annak tisztelettel; akinek adót kell adni, annak adóval. Intjük azonban őket, hogy fejedelmeiknek tiszteletből szolgáljanak, mivel saját szavaikkal nyíltan hirdetik az ő megbízatásait, amelyek bizonyára nem foglalnak magukban semmi mást sem, mint csak megtisztelő és a közjót célzó dolgot. De egészben úgy szolgáljanak, hogy szolgálatuk elsősorban Isten tiszteletét és ezen zsinat érdekét célozza, mivel ezt a közjó miatt hívták össze. Ezért, amint mindnyájunkat, kik itt Isten, az ő angyalai s az egész egyház színe előtt véleményeket szándékozunk mondani, igen-igen óvjuk attól, hogy valamely embernek a kedve szerint beszéljünk, azonképpen sokkal jobban óvjuk magunkat attól, hogy valaki iránt való gyűlöletből mondjunk véleményt, még akkor is, ha az az illető velünk szemben ellenkező, barátságtalan vagy ellenséges szerepet tölt is be; végre leginkább óhajtjuk és az Urban figyelmeztetünk is benneteket arra, hogy egymás közt minden versengéstől tartózkodjunk. Ezek azok a dolgok ugyanis, melyek megszorítják és elűzik azt a Szentlelket, kit mi segítségül hívunk, s aki nélkül egyáltalán semmi olyant sem tudunk tenni, ami az egyház javát és békéjét előmozdítaná. „Mikor ugyanis versengések vannak köztetek – mondja az apostol – nemde akkor emberek vagytok és emberhez illően viselkedtek?” Mikor pedig embereknek nevezi a versengőket, ez alatt azt érti, hogy híjával vannak ők az Isten Lelkének. S minden olyan dologban, ami az egyház reformálására tartozik, ami miatt mi összegyűltünk, azt kell utánoznunk, aki az egyházat először megalkotta, s akiről, midőn ehhez a munkához fogott, a próféta Isten személyében így beszél: „Íme az én szolgám, az én választottam, akit szívem kedvel, lelkemet adtam őbelé, törvényt beszél a népeknek, nem kiált és nem lármáz; megrepedt nádat nem tör el, a pislogó lelket nem oltja ki.” A békességnek, szeretetnek és szelídségnek ezt a lelkét pedig bár mindig mindeneknél és mindenekkel szemben, de mégis leginkább ebben a szent gyülekezetben kell kimondanunk, amelyben most összejöttünk, hogy ugyanennek a Szentléleknek a kegyelme által valahára végét vethessük azoknak a versengéseknek, melyek már nagyon is régóta zaklatják az egyházat. Ezért szerfelett óvakodnunk kell attól, hogy éppen mi, kik a békéltető szerepére vállalkoztunk, okot adjunk bárkinek is a civakodásra. Ezt pedig s minden más bajt és a béke akadályait csak egy módon kerülhetjük el, s csak egy módon juthatunk el a béke óhajtott kikötőjébe, ha ti. alázatos és megtört szívből eredő imádságokkal hívjuk segítségül magát Krisztus

Lelkét, aki a mi békességünk, hogy Ő legyen élén a zsinatnak, hogy Ő öntsön világosságot a mi elménkbe, s hogy mindig és mindenben az Ő tiszteletére s az egyház igaz hasznára kormányozzon és vezéreljen bennünket. Az ilyenekre vonatkozólag ugyanis Ő maga ezt mondja: „Míg te beszélsz, íme én jelen vagyok”. A tőlünk telhető szeretettel intünk tehát benneteket az Úrban, hogy állandóan ilyen könyörgésekkel foglalatostokodjunk, hogy egy szóval és egy lélekkel dicsőíthessük a mi Atyánkat Istenünket a Jézus Krisztusban, ki mindörökké áldott Isten. Amen.

Előszó a cáfolathoz.

A keresztyén egyházban a szent zsinat neve olyan tiszteletnek örvend, hogy hallatára nemcsak a tudatlan, hanem még a komoly és józan belátással megáldott emberek is megrendülnek. És méltán, mert Isten az ő egyházában felmerülő bajok orvoslása végett kezdettől fogva azt az eszközt vette alkalmazásba, hogy a jámbor és szent pásztorok egybegyűljenek s az ő nevének segítségül hívása után állapítsák meg azt, amit a Szentlélek diktált: méltán kell tehát a zsinatokat minden jámbor embernek tiszteletben tartani. Csak az az érdekes, hogy az emberek nagy tömege a szerfölötti bámulattól annyira elkábul, hogy azután semmit sem gondolkozik. A józanabbak azonban óvatosan ugyan és kellő mértékkel, de mégis megengedik maguknak a vizsgálódást, mielőtt teljes beleegyezésüket adnák. S ennek így is kell történni, hogy a hit ne a pusztán emberi határozatokat, hanem egyedül csak Istent fogadja el. Azok azonban, kik határozottan meg vannak győződve, vagy legalább másokat akarnak meggyőzni, azt mondják, hogy a zsinat, bármilyen legyen is az, ha egybehívása törvényes módon történt, nem tévedhet, mivel azt a Szentlélek kormányozza. Azt akarják tehát, hogy mindazt ami a zsinattól ered, isteni kijelentés gyanánt fogadjuk el minden ellentmondás nélkül. Mennyivel okosabban gondolkozik Ágoston, ki az ő páratlan szerénységéhez mérten nagy tiszteletet tanúsít ugyan a zsinatok iránt, de azért állandóan ragaszkodik az általam említett helyes mérsékléshez. A ariánus Maximianus ellen intézett iratában ugyanis így szól: „Sem nekem nem kell a niceai, sem neked az ariminumi zsinatra hivatkozni, mintegy előre dönteni akarván ezzel a dologban. Sem engem nem kötelez ennek, sem téged amannak a tekintélye. A Szentírás tekintélye alapján, mely nem kinek-kinek a saját, hanem mindkettőnknek közös bizonyítéka, küzdjön a dolog a dologgal, az ok az okkal, a bizonyíték a bizonyítékkal”. Oly nagy szabadságot enged meg tehát a szent férfiú magának és másoknak is, hogy azt akarja: még az előleges ítéletre se legyen befolyással a niceai zsinat, csak akkor, ha már az ügy igazsága eléggé ismeretes.

Nincs azonban szükség arra, hogy most hosszasan beszéljek a régi zsinatokról, mert csak a tridenti zsinatról szándékozom beszélni, amely éppen nem hasonlít azokhoz a régiekhez. Mivel annyi romlás volt látható az egyházban, mivel a vallás tudományáról oly súlyos viták támadtak, ezért régi és hű vágya volt a zsinat sokaknak, persze csak azoknak, kik azt remélték, hogy ily módon minden bajnak végét lehet majd vetni. Pedig hát hiábavaló reménykedés ez, mert a dolgok mai állása szerint a csak közepes belátással megáldott emberek is tisztában vannak azzal, hogy a bajoknak semmiféle könnyítését sem kell várni azoktól, akik hatalommal bírnak a zsinat összehívására és tartására. De mivel más jobb mód nem mutatkozott, igen sok jó ember, kik óhajtották az egyház intézkedését, némi reménnyel volt a zsinat iránt. Sokan kívánták tehát, s végre a keresztyén világ egyhangúlag követelte. De hogy minő okok miatt halasztották el egy ideig, azt minden éleslátású ember tudja. Aki ugyanis nem látja azt, hogy a római pápa által az ő bullájában felhozott okok szemtelenül vannak csak kigondolva, az igazán mélységes vaksággal van megverve. Maga a pápa persze jól tudja, hogy minő okok bírták őt rá arra, hogy minden

késedelmet tőle telhetőleg felhasználjon, némileg azonban mi is következtethetünk rájuk. Némelyek vélekedése szerint ez azért történt, hogy a zsinat, mint valami közönséges dolog, úgy a fejedelmek, mint a nép előtt megszokottá ne válják, ha mindjárt oly könnyen keresztülvihető. A hosszas várakozás ugyanis, hacsak bele nem unnak, növelni szokta a dolgok értékét. Én azonban azt hiszem, hogy más volt a halogatás oka. Mert bár tudta a pápa, hogy az a zsinat, melyet ő összehív, nem lesz más, mint az ő uszályhordozóinak fizetett csapata, mégis oly gyenge a rossz lelkiismeret, hogy a zsinat pusztá említésére is megreszket. Oly korlátlan és zabolátlan önkénnyel garázdálkodik ugyanis a pápai zsarnokság, hogy azt korlátok közé szorítani még azok sem haboznak, akik mindenképpen azon vannak, hogy a pápaság hosszú időre épségben maradjon. Nem ok nélkül igyekezett tehát arra, hogy az idő húzásával hatalmának mindennemű megkisebbitését elkerülje. S ez később még világosabban is kitűnt. Azok az intézkedések ugyanis, miket a pápa a bevett szokás ellenére tett az ő zsinatának elrendelésénél, megannyi bizonyítékai az ő bizalmatlanságának, amiről előbb szoltam. S igen-igen sok másról nem szólván, mire való a három követ, ha nem arra, hogy ezek mindegyike ellenőrzője legyen másoknak, hogy senki se merészeljen semmit se?! Nem talált tehát a saját csapatában, amelyben pedig mindenki teljesen alá van vetve öneki, senkit sem, akiben megbízhatott volna.

Ez a pápa magáncsele volt. Másra céloztak azok, kik az egyház jelen állapotát, bármilyen, legyen is az, megbolygatni nem akarták. Ezek ugyanis olyanformán gondolkoztak, hogy sokkal jobb barmit is megkísérteni, mint a manapság vitás dolgok felett vizsgálódásba bocsátkozni. S ugyan miért? Részint azért, mivel illetlen dolognak tartották azt, hogy bárminő téren is vitát kezdenek az olyan emberi tanokról, melyek a hitbe már átmentek, részint pedig azért, mivel jobban esett nekik az erőszakos birtoklás, mint a kormányzás tisztességes neme. Azok között ugyanis, kik a pápaságot most az egyházakra való hivatkozással védelmezik, hány van olyan, aki a keresztyén nép szabadságának oly mérvű elnyomatását ne kívánná, hogy az egyház hibáinak megjavításáról senki még mukkanni se merjen; vagy azt ne kiabálná, hogy fölösleges a zsinat, és igen nagy méltatlanságot követünk el a régebbi határozatokon, ha teljesen felhagyva a zsinat emlegetésével, azok mellett ki nem tartunk? Mi volna ez más – mondják ők –, mint a már elintézett dolgon való rágódás? S mily nagy szabadságot adunk arra, hogy a jövőben mindent megváltoztassanak és felforgassanak, ha az egyszer már elintézett dolgokba bele nem nyugszunk? Ha a már előbb hozott határozatok a Szentlélek kijelentései, akkor miféle haszna lesz az új döntésnek? – Mindezeket azonban könnyű dolog megcáfolni. Ma ugyanis egyrésről olyan kérdésekről is van szó, amelyek eddig még helyesen elintézve még sohasem voltak, másrésről meg közismert dolog, hogy a tudomány és a pápa egész kormányzása annyira eltávolodott a régi zsinatok legtöbbszörétől, hogy ezeknek ellentmondóbb dolgot képzelni sem lehet; és oly különböző, s annyira veszedelmes betegségek borították el az egyházat, hogy sohasem volt idő, melyben nagyobb szükség volt a zsinattartásra, ha ugyan volt remény arra, hogy a törvényes zsinat elérhető. Világos tehát, hogy a jámborság legkisebb érzése sincs meg azokban, akik így beszélnek, hanem nyugodtan, sőt majdnem vidáman nézik az egyház

nyomorúságos pusztulását. Abban pedig, hogy vélekedésük szerint nem szabad újra tárgyalás alá venni azt, amiben egyszer már határoztak, igazán roppant ízetlenek. Hat akkor – mondják ők – miben különböznek az emberi határozatok Isten legszentebb igéjétől? Talán még valahogy meg lehetne őket hallgatni, ha bizonyítékaikat legalább azokból a jobb időkből vennék, melyekben úgy a tudomány, mint a vallásosság virágzott. Azok a zsinatok azonban, amelyek tekintélyét ránk nézve kötelezővé akarják tenni, semmi mást nem tüntetnek fel, mint a kegyetlen vadsággal párosult legdurvább tudatlanságot. S hogy valóban igaz ez a mondás, az a maga helyén majd kinyilvánul. Íme, tehát ezért büszkélkednek ők oly nagyon azokkal a dolgokkal, amelyek felől már hoztak végzést!

Aztán, ha eddigelé kétséges volt az, hogy mily nagy különbség van a zsinat és a Szentlélek ítélőszéke között, mely minden föllebbezés alól ki van véve, arra fényes példát szolgáltatnak nekünk a tridenti zsinatban. Azt, hogy a zsinat nem tévedhet, azért állítják, mivel ez az egyházat jeleníti meg. De mi történik akkor, ha később ennek a valódiságát tagadják? Nézetem szerint azonban, hogy erről dönthessünk, meg kell gondolnunk azt, hogy milyen emberekből áll a zsinat. Jelen van ott körülbelül negyven püspök. Hiszen nem ragaszkodom ehhez a számhoz, nem is törődöm vele valami nagyon, mert nemigen tartozik a dolog lényegére. Feleljenek meg azonban nekem igaz hittel a zsinat védelmezői, hogy ha valaki a jelenvoltakat sorban elszámolja, hány van közöttük olyan, akit meg ne vetnének?! Sőt lehetetlen, hogy maguk ezek a tiszteletre méltó atyák is el ne szégyelljék magukat, ha egymásra tekintenek! Mert jól ismerik egymást, s azt is jól tudják, hogy miképpen vélekednek mások őrölkük. Ezért, ha eltávolítjuk a zsinat nevet, az egész pápistaság el fogja ismerni, hogy a püspököknek csakis az alja volt ott jelen. De ne bántsuk más nemzetek ékességeit! Én csak az én franciáimat kérdezem, vajon igazán oly nagyra becsülik-e azokat, kik öközülük a zsinaton voltak? Franciaországot kétségtelenül az egyház legkiválóbb tagjai közé számítják. S innen két püspök vett részt a zsinatban, úgymint a rennesi és a clermonti, mind a kettő egyforma tudatlan és ostoba ember. Ezt az utóbbit még nem is oly régen annyira nevetséges embernek tartották, mint a bolondokat, és annyira feslett erkölcsű volt, hogy mint a vadászkutya minden fajtalan házba be szokott szagolni, míg Sosiának, ennek a hírhedt párizsi asszonynak tanítványává nem szegődött: amióta aztán hirtelen bölccsé lett: mert persze oly könnyen tette bölcsekké az embereket Picart Ferenc tanítványa, kinek a mesteréről mindenki tudja, hogy az észnek teljesen híján volt úgy, hogy nagyon hasonló volt a rajongókhoz és igen közel állott az örülethez. Az aix-i érseket ugyanis nem igen számítom a franciák közé; az agde-i pedig, a kíváncsi emberek szokása szerint, csak mint csendes szemlélő volt jelen. Mindenre kérlek benneteket, kedves franciáim, melyikőtök hiszi komolyan, hogy a Szentlélektől erednek azok, amiket az ilyen embereknek még oly nagy sokasága böffentett is ki? Pedig az a két ember, akiről én beszélek, a hittudománynak soha még csak az elemeit sem ízlelte meg. Mily szánalmas volna tehát a keresztyén egyház állapota, ha isteni kijelentésnek kellene tartani mindazt, amit ők és néhány, önáluk semmivel sem jobb ember határozott? S a legtöbben mégis annyira korlátoltak, hogy mikor a szent zsinat végzéseinek kihirdetését hallják, nem gondolják meg, hogy ezen végzéseknek azok a szerzői,

akiknek még a legjelentéktelenebb dologban sem lehet hitelt adni. Mert ha ez eszükbe jutna, akkor tüstént bosszankodva vetnék el és lábaikkal taposnák meg azokat, amiket most meggondolatlanságukban csókolgatnak. Hát aztán vajon a döntésükkel elfogadhatóvá tesznek ők valamit? A legkevésbé sem. Hanem a zsinat iránt való tisztelet elvakítja az emberek szemeit. Pedig minő ostobaság attól, kinek a számárvoltát ismerjük, mint valami borzalmastól félni, ha oroszlánbőrbe búvik!?

Lássuk azonban, hogy minő ellenvetéssel tudnak előállani a másik oldalról. Azt mondják, hogy nemcsak a püspökökre volt bízva a döntés. Tudom. De éppen ez a mondás az, amire én legjobban vágytam. Volt ugyanis ott egynéhány szószátyár elbizakodott barát, akik közül némelyek a főpapi süveg, mások pedig a bíborosi kalap után áhítoztak: ezek bizonyára mind áruba bocsátották a római pápának az ő fecsegésüket. Tegyük fel azonban, hogy ezek kiváló és nagy képzettségű tudósok voltak; mégis azt állítom, hogy a tisztelendő atyáknak, akiknek akarától függ az egész vallás, nem tudom, miféle álbölcsek szájukba rágták a szavakat, hogy mielőttünk majd az ő tanításait duruzsolják. Mire volt ugyanis jó az, hogy ezek oly magas emelvényre mentek fel, hogy mint félistenek a magasból hirdessék azt, ami az alacsonyabb padokban ülők elé volt írva? Hol van az egyháznak az a képviselete, melyhez ők a Szentlelket kötik, ha azt, amire szükségük van, kénytelenek könyörögve másunnan kölcsönözni, hogy ne hallgassanak, vagy ostobaságokat ne beszéljenek? A ti alaptételek az, hogy bármilyen legyen is az a gyülekezet, melynek az "egyetemes zsinat" nevet adjátok, azt mindig a Szentlélek igazgatja, úgyhogy attól semmi más nem eredhet, mint csak mennyei és isteni dolog. Közben pedig éhenkórász és megvásárolható nyelvű barátokat helyeztek a zsinat élére, hogy az a ti Szentlelketek, akiről ti képzelődtök, ezekre hallgasson. Ezek aztán hosszú és szabatos fejtegetésekben tárgyalják le mindazt, ami fölött az atyáknak határozniok kell. Mert hát azt hallottam, hogy ők vita közben nem tudom miféle csikorgások közt úgy brekegtek, mint Aristophanes békái.² S ebből készültek azok a híres határozatok, melyekkel úgy kérkednek, mint a Szentlélek feleleteivel. De miért beszéljek én ily nyilvánvaló dologban burkoltan? Hiszen bizonyos, hogy nincs egy oly ostoba iskola sem, amely már előre meg ne vetné azt a teológust, aki Tridentben jelen volt. – S ugyan miért? – Vajon hát azt gondoljuk, hogy azokat a teológusokat, mihelyt más helyre mentek, váratlanul megszállja az istenség úgy, mintha Apolló papnőjének a delfii jósszékhéhez járultak volna? Bolondság! Mert ha ma a párizsi Sorbonne-nak tudomására jut az, hogy a tridenti atyák csak egy hajszálnyira is eltérnek az ő

² Aristophanes görög vígjátékíró a világ egyik legnagyobb költője. Körülbelül 450–385 Kr. e. élt. Ránk maradt 11 teljes darabja, köztük a *Βάτραχοι* (békák), melyben az alvilágban civakodó Aeschylus és Euripides között Dionysus, a drámai ünnepek istene, tesz igazságot. A darab a békák karáról van elnevezve, mely *Βρεκεκεκεκεζ κοαζ κοαζ* kiabálással kíséri a Styxen átkelő Dionysust. Arist. összes műveit lefordította Arany János. Bpest.

határozataiktól, azonnal feltüzelt elmével futnának össze a mi mestereink a küzdelemre, s nemcsak a zsinat tekintélyét nem vennék semmibe sem, hanem annak minden egyes tagját névszerint a legkegyetlenebb mocskolásokkal illetnék. Így azonban ha minden, még a legképtelenebb örültségekhez járultak is hozzá, versengve tapsolnak az összes francia, spanyol, német és olasz iskolák. Mily nagy romlottságra vall tehát az, ha a keresztyén világra imádás végett ráerőszakolják azt, amit ők maguk bensejükben semmire sem becsülnek?!

No de mindazonáltal tegyük fel, hogy azok a vitatkozók, kik a határozatok elkészítésében fáradoznak, nemcsak csudálatos tehetséggel és tudománnyal tűnnek ki, hanem az égből éppen most leszállott angyalok. Azután engedjük meg ellenfeleinknek azt a nagy képtelenséget is, hogy a zsinat, melyről ők dölyfösen hirdetik, hogy a Szentlélek közvetlen sugallata vezérli, egynéhány embertől koldulja ki azt, amit isteni kijelentés gyanánt az egész világra ráerőszakol; mindazonáltal még így sem adhatunk a tridenti zsinatnak egy parányi hitelt sem. Ott ugyanis mindent egyedül csak a római pápa akarata szerint határoztak. Ezért hát hagyjanak fel a jövőben azzal a nagyképűsködéssel, hogy nem az emberekkel, hanem Istennel jön ellenkezésbe az, aki a zsinat határozatait megveti. Az emberek ugyanis nem egyebek mint csak eszközök, Isten pedig vezetője a zsinatnak, aki Lelkével az emberek értelmét és nyelvét igazgatja. Ha így állna a dolog, akkor szerintem nagyon is szentelenül viselkednek a Szentlélekkel szemben, akinek ellenőrzőjévé teszik az ő pápájukat, mikor ennek az ítélete és döntése alá bocsátanak mindent. Én az általánosan megszokott dolgokról beszélek. Mihelyst összeszerkesztettek valamiféle határozatot, futárok vágatnak Rómába, s erre az ő bálványuk lábánál kérnek engedelmet és beleegyezést. A szent atya a hozott határozatot az ő magán-jogtanácsosainak adja át megvizsgálás végett. Ezek elvesznek belőle, hozzátesznek, s tetszésük szerint megváltoztatják. Visszatérnek a futárok, s megkezdődik az ülés. A jegyző felolvassa a felülbírált határozatot, és senki sem meri helyteleníteni. S a szamarak fülüket lekonyítva beleegyeznek. Íme, az isteni kijelentés, melyben az egész világnak hinni kell! Miért nem vallják meg nyíltan a dolgot úgy, amint van, hogy tíz vagy húsz barát, kiknek fáradságát megfizetik, a határozatokat összetákolja, a pápa, ezek fölött kritikát gyakorolván, azt, ami nincs ínyére, belőlük kitörli, a többit jóváhagyja, és a zsinatra semmi más nem vár, mint a kihirdetés feladata. Azt, amit hajdan a római tanács határozott, a nép hagyta jóvá. A pápa azonban a helybenhagyás jogával egyáltalán nem elégedvén meg, emellett jogot vesz magának arra, hogy a zsinat határozataiba a neki nem tetszőket kijavítsa. Igazán nagyon dölyfös eljárás ez, ha azt hiszi, hogy a Szentlélek igazgatja a zsinatokat! Mi azonban, azt hiszem, büntetlenül vethetjük meg azt, amiről tudjuk, hogy ilyen mesterek alkották és ilyen Aristarchus³ javított rajta. A zsinat által eszközölt kihirdetést ugyanis semmivel sem kell nagyobb jelentőségű dolognak tartani, mint valami árverési hirdetést.

³ Aristarchus, a híres alexandriai grammatikus, az ókor legkiválóbb szövegkritikusa. Működésének súlypontja Krisztus e. 181–147-re esik. Számos költőnek, különösen Homerus, Hesiodus és Pindarus szövegét javítottan adta ki.

De hogy előbeszédemben hosszadalmas ne legyek, amikor Isten ígéjének erős bizonyítékaiban bizakodva valamely zsinat határozatait vita tárgyává teszem, hitem szerint már eléggé kimutattam: nincsen ok arra, hogy a józan olvasók engem valami vakmerőséggel vádoljanak. Most azonban megharagudhatik-e rám valaki, hacsak nem bolondabb a bolondnál, azért, mert az igazság megvédelmezésének szükségessége által indítatva nem haboztam a majmot, bár bíborruhába van is öltöztetve, körülhordozni, hogy a majom mindenben úgy tűnjön fel, mint amilyen? Azt már bőségesen kimutattam, hogy ezek a neptunusi atyák⁴ nem olyan borzalmasak az ő Tridentjükkal, hogy félelem nélkül ne lehetne őket ostromozni Isten ígéjével, és nem is oly szentek, hogy ne volna szabad hozzájuk nyúlni. De, amint látom ezt sem teszik meg. A római pápa ugyanis álarcot tett az emberek szemei elé, mely azonban senkit, akinek szeme van, félre nem vezethet. Én legalább, mikor ezelőtt tíz évvel szerteszét a zsinatot emlegették, s az volt a meggyőződés, hogy a pápa tovább már nem vonakodhatik attól, hogy az ő barmait komolyan egybegyűjtse, s amikor már szállongtak az idéző levelek, mindjárt sejtettem, hogy azok a bullákban foglalt kihirdetések lassanként majd a füstbe mennek. Emlékszem ugyanis egy másik bullára is, a mantuaira,⁵ mely II. Pius pápasága alatt a nagy forrongás folytán azonnal el is enyészett. De, gondoltam magamban, ha végre összeül is valamiféle zsinat, a római pápa mindent el fog követni arra, hogy az egyszerűbb emberek szemeit valami nem közönséges csillogással elkápráztassa. S ez a gondolkozás, hogy őszintén szóljak, nagyon aggasztott engem. A legkisebb kétségem sem volt aziránt, hogy azok, akiket szavazati joggal felruházva odabocsátanak a gyűlésre, részint nagyravágyásban szenvedvén, részint a kapzsiságtól lévén elkábulva, részint pedig a dühtől lángolván, mindannyian ádáz ellenségei lesznek az igaz tudománynak, akik a pápai zsarnokság megszilárdítása végett titkos összeesküvést szövének Krisztus országának a lerontására igyekeznek; és csak igen kevesen lesznek, akik ha nem is oly istentelen és gonosz érzelműek, de mégis bennük semmi férfias bátorság sem arra, hogy ellenálljanak. Arra a határozatra jutottam tehát, hogy a mondott alapon ily ellenséges bírók alatt el fogják nyomni az igazságot. Sőt meg azt sem lehetett remélni, hogy valamely jámbor és értelmes ember akár az élete árán is megszerezhesse azt, hogy őket egy óráig hallgathassa. Emellett sok tudatlan, de különben jóra való embert félrevezetett ez az ámtás, hogy az egyház határozatába bele kell nyugodni. Hálát kell tehát adni a pápának, hogy olyan felvonulást rendezett a mi számunkra, amely még a gyermekek előtt is gúny tárgya lesz majd. De nem kérek mást az olvasóktól, csak azt, hogy letévén mind a két fél iránt való előítéletről, szenvedély nélkül fogjanak hozzá ezen vitatkozás olvasásához. Ez pedig csak úgy történhetik meg, ha szemüket elfordítván a személyekről, azokat magának a dolognak vizsgálatára irányítják.

⁴ Neptunus a görög-római mitológiában a tengerek istene; jelvénye a háromágú szigony (*tridens*; s a mai Trient állítólag Neptunus háromágú szigonyáról kapta a Tridentinum nevet.

⁵ Céloz itt Kálvin az 1459-ben kiadott rendeletre.

A pápai követeknek az első ülésen tartott bevezető beszédéről és a zsinat egyéb bevezetéseiről.

Nagyszerű! Végre hát bevallják Róma emberei, hogy az egyház borzalmas romlását, mi fölött manapság az összes jóérzésű ember kesereg, nagy részben az ő számlájukra kell írni. Ha nem valami nagyon furfangos ember hallaná ezt az őszinte beismerést, azonnal valami jó reménység támadna benne. Az ezután következő intelmek pedig nem közönséges buzgalmat árulnak el az egyház újjáalakítására vonatkozólag. S éppen az a rész, melyben arra figyelmeztetnek, hogy nincsen más, aki az egyház hanyatló ügyeinek segítségére jöhetne, mint Krisztus, az egyedüli pásztor, egyedül Őt kell tehát segítségül hívni, Őreá kell hallgatni, hogy minden szerencsésen fog sikerülni, ha minden cselekedetet Ő kormányoz és intéz; hogy minden egyéb tanács és minden más tudomány nem egyéb, mint repedezett vízfogó, amely szétmállik; hogy az emberek bölcsessége csak Isten haragját idézi fel, és inkább növeli, mint orvosolja a bajokat; mondom, ez az egész rész, mily nagy jámborságot sugárzik felénk?! A cselekedetektől azonban, melyek ezután következtek, kiviláglik, hogy ezekkel a szavakkal csak hiába hajigálózta a levegőben. Sőt ők maguk sem várnak addig, míg a tárgyalások alapján létesül az ítélet. Az üdvösség tudományában ugyanis, melyet ők a saját istentelen és gyalázatos hazugságaikkal egészen meghamisítottak; a szentségek közt, melyeket ők teljesen megrontván, ocsmány és szégyenletes kufárkodás végett áruba bocsátanak, éppen semmit sem találnak olyant, ami náluk javításra szorulna. Minő segítséget nyújtottak tehát ők az egyház szerencsétlen viszonyainak? S valóban nincs okunk arra, hogy midőn az egyház jobb helyzetbe való hozatalára induló gond felvállalásáról van szó, a tridentiektől kik Neptunus [tengeristen] fennhatósága alatt küzdenek, bármi mást is várhassunk, mint csak olyasmit, ami vízből van. Mert ha az ártatlanok ellen kell kegyetlenkedni, ha az ártatlanok vérével kell az ő istentelen zsarnokságukat megerősíteni, akkor csakhamar egészen tüzesekké válnak. Azonban Neptunus uralmát jellemzi még a fehér haboknak nagy zajjal való felzavarása is, de csak azoknak a haboknak, amelyek saját háborgásuk által megtörtvén, csakhamar elcsendesednek. Mihelyt tehát a kezdetek kezdetén előadták az ő hiábavalóságaikat, azonnal kimutatták egész nyíltan, hogy a lényegét illetőleg miképpen fognak ők cselekedni, úgy ti., hogy a saját istentelenségeikhez teljes erejükből ragaszkodnak valamennyien, minket pedig, kik a tiszta evangéliumi tudomány védelmezése által semmi mást nem akarunk, mint Krisztus országát megerősíteni, eretnekek gyanánt elítéljenek. Így aztán mielőtt még vizsgálatra került volna a dolog, kijelentik, hogy azok, kik mostanság a római egyház általánosan elfogadott tudománya ellen mukkanni is mernek, mind eretnekek. Hát ez mi? Az egész keresztyén világ várta a zsinatot, hogy ebben a kétes dolgok felől jogos vitába elegyedjenek; ők azonban bevallják: csakis azon célzattal gyűltek egybe, hogy mindazt, ami nekik nem tetszik, kárhoztassák. Ne ámítsa tehát már többé senki sem magát: hiszen az ő saját szájukból hallják, hogy nem a nyomozás végett tartották ők ezt a fényes zsinatot, hanem csak azért, hogy a tudomány azon nemét, bármilyen legyen is az, mellyel a barátok és álbölcsek az egész világot megtömték,

megszilárdítsák; hogy az összes szertartások, bármilyen babonának köszönhetik is létüket, épségben maradjanak; s hogy lelkiismeretileg mindenki még szorosabb bilincsbe legyen verve. Vajon hát akad-e még olyan ostoba ember, aki azt gondolná, hogy a bajok enyhítését a zsinattól kell várni? Arról panaszkodunk mi, hogy az egész vallástudomány istentelen dogmákkal van megrontva; hogy az Isten tisztelete ocsmány és szégyenletes babonákkal van beszenyezve; hogy a szentségek valódi rendeltetése a borzalmas szentségtörések folytán megváltozott; hogy az ezekkel való élés istentelen kufárkodássá fajult; hogy a szerencsétlen lelkek, melyeket Krisztus tudományának kellene igazgatnia, kegyetlen rabszolgaság által elnyomatva tartatnak; hogy semmi más nem látható a keresztyén egyházban, csak olyasmi, ami el van éktelenítve és rútítva; hogy Krisztus kegyelme nemcsak félig eltemetve fetreng, hanem részben darabokra van szaggatva, részben pedig teljesen ki van már oltva. S hogy ezek a mi panaszaink jogosak, azt már bebizonyítottuk annyi éven át kiadott iratainkban és mindennapi beszédeinkben; s készek is vagyunk azt bárhol, ha alkalmat adnak a beszédre, bebizonyítani. Oly jól áll ugyanis a mi ügyünk, hogy az a napfénytől semmiképp nem borzad. S igen-igen sok ember van, akik erről már bizonyára meg vannak győződve úgy, hogy másféle vizsgálódás után nem is kíváncsiak. De mégis, hogy a keresztyén világ a vizsályok megszüntetésével szent egyetértésben ne egyesüljön, összehívják a zsinatot. Hát nem a vitákat kellett volna-e elintézni előbb, mint ítéletet mondtak önmagukról, vagy másokról? Ilyesmit azonban semmit sem tesznek, hanem inkább, ha valaki megkísértette azt, hogy az ő rendelkezéseikből egy parányit is megdöntsön, azt már kárhozottnak tartják.

Íme hát, abban áll az a nagyszerű reformáció, melynek ígéretésével eddig áltatták a világot, hogy a bálványimádás szörnyeihez, melyek Isten egyházát eléktelenítették, a babonák annyiféle szennyéhez, a szentségek oly sok megszenteltetéséhez és a tévelygések oly nagy szemétdombjához hozzá sem nyúlunk; hogy azt a zsarnoki ígát, melyet az istentelen törvények raknak a szerencsétlen lelkiismeretekre, éppen nem könnyítik, hanem mint eretnekeket elítélik mindazokat, akik valamiben újításra törekednek. Hol van az a meghallgattatás, amellyel sok igen együgyű ember hitegette magát? Ha volna az ő lelkükben valami vallásosság, vagy ha egyáltalán hinnék azt, hogy van valamiféle Isten, vajon átsiklanának-e akkor is ily nagy nyugalommal, mintegy tréfálkozva, az ily nagy fontosságú dolgokon? Kockán forog Isten dicsősége, Krisztus örök birodalma s az egész egyház jóléte. Kénytelenek zsinatot tartani, hogy végre-valahára eleget tegyenek a keresztyén nép közös óhajának. S mégis előre kimondják: ők azért jöttek, hogy a rendezésben való reménykedést megghiúsítsák. Éppen az ugyanis az ő szavaik jelentése, mintha egyenesen és világosan tagadnák, hogy a jövőben jobb lesz az egyház állapota. S ezen cselekedetükkel nem is árulnak el ők semmi olyant, ami távol volna az ő személyüktől. Mert minden olyan dolognak a bűne, amely felett manapság a vallásosság felforgatásában vagy a szent dolgok megrontásában az összes jóérezsű ember kesereg, őket terheli, kik a bírói székekben ülnek. Csudálkozunk-e hát azon, hogy ők maguk, mivel vád alá esnek, a dolog lényegét nem érintvén, a maguk előnyére mindjárt az ítéletet is meghozzák? Az azonban a legnagyobb képtelenség, hogy azokra legyen bízva a bíraskodási hatalom, akiket vétkességük miatt bíróság

elé idéznek! És mégis, midőn nyakasan védelmezik mindazt, amit mi őbennük vádolunk, mi egyebet érnek el ezzel, mint azt, hogy mindenki, akinek szeme van, belátja, hogy ők egyáltalán nem bánják a bűneiket? Azt ugyanis nem fogják keresztülvinni, hogy helyes dolognak ismerjük el az ő istentelenségüket azért, mert ők maguk nyakasak.

Azt kérdezhetné most már valaki, hogy a zsinatnak miféle eredményét tudják hát ők felmutatni. Persze azt, hogy elsimítván a keresztyén fejedelmek közt a villongásokat visszaadták az egyháznak a nyugalmat. – Ostobaság! – Ki ne tudná ugyanis, hogy Róma emberei mindenütt, ahová csak behatol az ő lehelletük, elősegítői a háborús mozgalmak felkeltésének. Hátra van tehát, hogy a megromlott erkölcsi fegyelmet állítsák helyre, különösen a saját papságukban. S hogy mily szorgalmas munkát fejtettek ki ez irányban, kitűnik az a zsinati jegyzőkönyvekből. A zsinaton ugyanis, mint látni fogjuk, utat készítettek, melyen a jövőben is szabad legyen az, ami mindig szabad volt. Hogy azonban valaki esetleg azt ne gondolja, hogy e nagyszerű készülődés mellett is semmit sem végeztek, lesz majd egy kis újítás a kalap, a lábbeli s a ruházat többi részében. S akkor, amikor így kigúnyolják Istent és az embereket, nem restelik a próféták szerepét öltetni magukra, úgyhogy azt mondjuk: az Antikrisztus három követe az a három közbenjáró,⁶ akikről Ezékiel beszél, s akik Isten haragjának kiengesztelése végett elsősorban önmagukat vetik oda martalékul. Említést tesznek ők a bűnök alázatos bevallásáról, említést a sóhajokról és könnyekről, mint a bűnbánat jeleiről. Azt hiszem, nehezen tudták visszatartani a nevetést, mikor az általuk betanított előadó ezeket felolvasta! Közben azonban midőn színészi szerepüket akarták betölteni, egy olyan nyilatkozat hagyta el szájukat, amelyet szerintem mennyei jóslatnak kell tartani. Mi állana ugyanis útjában annak, hogy mint egykor Kaifás, úgy most is jósoljanak Krisztus ellenségei? Állításuk szerint a Szentlélek csakis akkor van ővelük, ha maguk vádolják magukat, és tagadják, hogy jelen volna addig, míg saját bűneiket meghallgatni vonakodnak. Ezt én isteni kijelentésnek veszem. Azután pedig a saját összejövetelük felékesítése végett azt hazudják, hogy ők látják a könnyeket. Mivel azonban maga a dolog hangoztatja azt, hogy ők nyakasságukban az istentelenség birodalmának megerősítése végett gyűltek össze, higgyük el az ő jóslatuknak, hogy a legkevésbé sem igazgatja őket az Isten Lelke. És ki ne látná azt, hogy Isten titkos ösztönzése, mintegy vizsgálat alkalmazásával, kényszerítette őket lelkük indulata ellenére is ezen vallomás megtételére? Ezékielre hivatkoznak mint tanúra, aki tagadja azt, hogy Isten feleletet fog adni a népnek, ha ez a saját és atyáinak bűneit előbb be nem ismerte. De hol van náluk az ilyen beismerés? Hallgassanak tehát; vagy vallják meg, hogy ők vakmerően a saját agyuk képzelődéseivel hozakodnak elő! S ha erről nem tudok mindenkit meggyőzni, gondolják meg az olvasók legalább azt, hogy az ítéletnek, midőn magára a dolog tárgyalására kerül a sor, az igazságnak megfelelőleg kell történnie, s hogy vajon az ő határozataik a Szentlélek sugalmazása folytán keletkeztek-e. Azelőtt azzal kérkedtek, hogy a zsinat határozatai kivétel nélkül Istennek a feleletei; most azonban Isten ezt a mondást, mint a gonosztevőktől a

⁶ Noé, Dániel és Jób (Ezek. 14,14).

kínpadon, kicsavarta kezükből: abból kell tehát mint ismertető jelből megítélni, vajon Isten Lelke vezérli-e az ő zsinatjukat, hogy a maguk és atyáik bűneit kárhoztatván igazán a javulás útjára tértek-e! Mindaz, aki önmagát készakarva megcsalni nem akarja, ezen szabályhoz mérve vizsgálja meg azokat a határozatokat, melyek majd később következnek. S ha a napnál világosabban be nem bizonyítom azt, hogy őbennük semmivel sem volt több szándék a javulásra, mint amennyi volt az izraeliták közül a legelvetemültebbekben, akkor ám legyen meg az ő kívánságuk, az ti., hogy az ő szavuk Isten és nem az emberek szava. Tehát hadd hasonlítsák össze, ha úgy tetszik, a maguk tömegét Esdrással, Nehemiással s a zsidó nép többi vezéreivel; hadd mondják a felolvasó szája által azt, hogy ők a saját és a nép bűneit bánatos lélekkel már elég bőségesen megsiratták; ne érje őket – mondom – büntetés azért az önkényért, hogy oly borzalmas gyalázatot sűtnék rá Isten szent szolgálóra, midőn ezeket a disznók tisztátalan csordájához hasonlítják; hadd kérkedjenek a maguk könnyeivel, bár a szemeik szárazak – hiszen mi nem szabad nekik? – azért mégsem foszthatják meg az olvasókat attól a szabadságtól, hogy inkább magát a dolgot, mint a szavakat vegyék mérlegelés alá. Az pedig igazán nevetséges dolog, hogy még azon kijelentés után, miszerint ők bánatos lélekkel bőségesen megsiratták már bűneiket, önmagukat és másokat is intenek, hogy nyissák meg könnyeik forrásait. Bizony feledékeny embernek kellett lenni annak a szónoknak, aki ezt a beszédet készítette. De hátha tán gúny tárgyává akarta őket tenni, amint meg is érdemlik?! Lehet, de mivel ez nem reám tartozik, nem szólok róla.

Restellek minden egyes részletre kiterjeszkedni, ami végtére nem is szükséges; úgy összevegyítik ugyanis a dicsekedést az intelmekkel, hogy egyikben sincs semmi olyasmi, ami ne volna költött és egyszerűen hamis dolog. Hogy a mi egyházainkat vádolják azzal, hogy a pásztorok elűzetése után világi embereket állítottak azok helyébe; hogy a rendet felforgatták; hogy az egyházi javakat széthordták; hogy Isten ígéjének a folyását megakadályozták, az ilyen vádaskodásokra nagyon is könnyű dolog felelni. Beszédünk elején pásztoroknak nevezik azokat, akiknek elűzetése miatt panaszkodnak. De hát meddig ajánlgatják még magukat ezzel a címmel ők, akikben eltekintve az ezüst pásztorbottól, semmi pásztori vonás sincsen? A rend felforgatása pedig, ami miatt ők jajgatnak, nem egyéb, mint a fegyelemnek némi részben való helyreállítása. Azt akarják persze, hogy szenteknek és sérthetetleneknek tartsák őket a felkenetés jogánál fogva. Ilyen kiváltsággal lévén felruházva, azt állítják, hogy az ő bűneikhez nyúlni nem szabad. Minden szépen rendben lesz tehát, csak nekik legyen minden szabad! Ha megsértik a szent rendet, annyira összezavarodik minden, – persze az ő vélekedésük szerint – mintha az ég omlana össze. A javak elrablására vonatkozólag, bár annyira készen volna a mi embereink számára Isten előtt az elégtétel, mint amily tisztességes és igaz védekezési mód áll rendelkezésünkre övelük szemben! Hogy a tétlen gyomroktól vették el azokat a javakat, amikben eddig tobzódtak, azt elismerem. De lássuk, vajon elvettek-e valamit az *egyházról*? Kétségtelen dolog, hogy rablók birtokában van az, amit a tiszteletre méltó követek a saját szavukkal most az egyháznak ajánlanak fel. Bizonyos, hogy ők az egyházi javakat nemcsak a falánkságuk kielégítésére fordították, hanem paráználkodásra, szerencsejátékokra, szemérmetlen tobzódásokra és sem mivel sem

tisztességesebb költségekre pocskolták gyalázatos módon. A szegényekkel nem törődtek. Az iskolák tanítóitól inkább kicsikartak valamit, semhogy kellő díjazással támogatták volna őket. Most pedig, ha az egyházi javak kezelése nem is oly tiszta és szent, mint amily mértékben ez óhajtandó volna, de legalább jámbor pástorok eltartására fordítatik, kik a lelkeket az üdvösség tudományával táplálják; jut valami az iskolákra is; a szegényeknek tízszer többet osztanak ki, mint amennyit azelőtt szoktak kapni; s felhasználnak némely részt más, de nem istentelen és feddést érdemlő célokra is. Íme, miért vádolják a mi embereinket rablással! De mit mondjak arról a vádról, hogy mi Isten igéjének a folyását megakadályoztuk? Ez a legsúlyosabb vád! S igazán zavarban vagyok! Ti, óh istentelen gyilkosai az igaz tudománynak, hát ti merészeltek minket vádolni szentségtöréssel, minek a vádja Isten és az ő angyalai s az egész világ előtt rátok súlyosodik?! Nem is csudálkozom azon, hogy így beszéltek ők egy ilyen gyülekezetben, amelyben tudták, hogy csak az talál majd tetszésre, ami hitvány módon lesz mondva.

De akadtak még más figyelmeztetők is, akiknek gondjuk volt arra, hogy kijavítsák azt, amit a követek vagy elhagytak, vagy eltévesztettek. Megvan egynéhány beszéd, amelyeket barátok tartottak, akikről valószínű, hogy ők voltak azok a csatornák, melyeken át az atyák szájába folyt a Szentlélek. Megvan egy püspöknek, nem tudom melyiknek, a beszéde is, amelynél ostobábbat egyáltalán még képzelni sem lehet. Azután meg mindannyinak az a lényege, hogy minket rövidesen határozatokkal kell elnyomni, mivel erősnek kell maradnia annak a vélekedésnek, hogy az ő tudományukban a mieink fellépése előtt nem volt semmi más, mint csak jó és tiszta dolog. S mivel Ézsaiás azt ígéri, hogy az Úr fala és védőbástyája lesz Jeruzsálemnek, valami Sotus⁷ (ez a szó francia nyelven annyit jelent, hogy buta, vizeszű) kétféle erősséget gondol ki az egyház számára: egyet az isteni, egyet pedig az emberi törvények alapján. S ennek az ostoba ötletnek annyira örvend, mintha valami fényes győzelmet aratott volna rajtunk. De hát ennek a vadállatnak az üldözésére vesztegessen én az erőmet és az időmet? Nekem teljesen elég az, ha röviden csak ujjal mutatok rá a dologra., Mivel fallal és sánccal erősítik meg a városokat, az Úr kijelenti, hogy Ő egymaga mind a kettő gyanánt fog szolgálni. Sotus értelmezése szerint pedig a sánc az emberi törvényeket jelenti, s az ő tanítása szerint csakis úgy lehet az egyház romlott állapotán segíteni, ha az általunk okozott szakadást orvosolják.

A másik, egy Marinarius nevű, a kármeliták konyhájáról okádja azt a füstöt, hogy mi az evangéliumi szabadságot mindenféleképpen megrontjuk. S hogy beszédének némi finomságot is adjon, így kiált fel: Ó, piszok, Ó, szenny! Bár nekik éppenséggel nincs bőr a képükön, azért még sem merik tagadni azt, hogy náluk nagyobb szabadosság van a vétkezésre. Hogy nálunk csakugyan jobban meg van a valódi és jámbor szigorúság s a szorosabb fegyelem, annak tanúi a mi mindennapi beszédeink. És mégis ez a bűzhödt kolostorának sarából felmerült kutya éppen nem áthat bennünket

⁷ A segoviai (Spanyolország) Sotus Domonkos, dominikánus rendi szerzetes, előbb complutumi (ma: Alcalá de Henares) később salamancai tanár; meghalt: 1560.

így megugatni. Azt mondja ugyanis, hogy mi eltörölvén a fogadalmakat, megszegvén a cölibátust,⁸ megvetvén a szent imákat, megtapodván a böjtöket és elvetvén az atyák rendeleteit a vétkezésre való alkalmat életünk vezére gyanánt ragadtuk meg. – Milyen volt hát az apostolok élete, akik nem ismerték a cölibátust, melyért a pápisták küzdenek; akik alatt szó sem volt a fogadalmakról; akik az ételek megválasztását illetőleg a lelkiismereteket semmiféle kényszer alá sem vetették; akik megelégedvén az Úr által előirt törvénnyel, semmiféle törvény vagy hagyomány révén sem kísérelték meg bilincseket rakni a hívekre. Semmi olyan bűn miatt sem tudnak tehát bennünket megrágalmazni, aminek hasonmása meg ne volna az apostolokban. Hogy a fogadalmaknak miféle nemeit helytelenítjük, az a mi írásainkból ismeretes. Hogy az egész világon mily sok szennynek és piszoknak volt okozója az ő cölibátusuk, melyet mi a tisztességes házassággal akarunk felcserélni, bár ne volna annyira közismert dolog. Pál apostolt arra, hogy a fiatal özvegyeknél a cölibátust megrója, az az ok indította, hogy némelyek a Sátán szolgálatába szegődtek. Manapság pedig eléggé tudvalevő dolog, hogy sokkal több ocsmányság történik a barátok és apácák kolostoraiban mint egyik-másik bordélyházban. Bárhová teszik is be lábukat az áldozárok, az ő szemérmertlenségüknek mindig határozott jelét hagyják hátra. Mintha egyedül csak azért volnának eltiltva a házasságtól, hogy kéjvágyuknak mindenütt szabad folyást engedjenek. És ily sok tapasztalatnak ne legyen nálunk annyi ereje, hogy rájuk nézve a cölibátus kötelező voltát elengedjük? Az meg, hogy mi a keresztyén böjtöket és a szent imádságokat kárhoztatjuk, szemtelen hazugság. De azért mondta ezt Marinarius egész biztonságban, mivel tudta, hogy annál nagyobb tapsokat fog aratni, minél szemtelenebbül tombol ellenünk. S közben a keresztyén szabadságnak ez a kiváló védője e szabadság gyümölcseinek, vigaszának, gyönyörének és enyhítő szerének nevezi mindazt a szolgálai babonát, ami a pápaságban feltalálható. Csudálatos, hogy miért nem nevezi mindjárt mennyei nektárnak és ambróziának.⁹ Mit csináljon az ember ezzel a barommal? Pál apostol tanítása szerint a keresztyén szabadság a közömbös dolgok szabad használatában áll; és ha a külső használatot, amint illik, a szeretetnek veti is alá, azt még sem tűri el, hogy a lelkiismeret valami bilincsbe legyen verve, és buzgón figyelmeztet bennünket arra: óvakodni kell a szolgaság igájától, hogy azt magunkra ne vegyük. S Venusnak ez az ékes testvére (hiszen mind a kettő a tengerről kapta a nevét¹⁰) tagadja, hogy a szabadság épségben marad, ha a szertartások és törvények határtalan tömege nem terheli; s végre úgy nyilatkozik, hogy mi az atyák nagyrabecsült mondásait, a szentségeket, a szentek tiszteletét, szóval minden szent dolgot átkozunk. Az ilyen koholmányokkal szokták ezelőtt a minden dologban tudatlan népet ellenünk ingerelni, amiből most már könnyen megítélhetjük, hogy egyikük a másikukról

⁸ Caelibatus – papi nőtlenség.

⁹ Nektár és ambrózia a görög-római hitrege szavai. Előbbi az istenek itala, az utóbbi pedig az istenek étele.

¹⁰ Venus (gör. Aphrodite), a szépség és szerelem istenasszonya, a monda egyik változata szerint a tenger habjából támadt és Cyprus szigetén szállott a partra, ezért melléknevei: *Αφρογένη* = habból támadt; *Αναδυομένη* felmerülő. Az itt emlegetett Marinarius neve pedig a "mare" = tenger szóból ered, tehát Marinarius = tengeri.

kölcsönösen miképpen vélekednek, midőn alávaló hazugság révén hajhásszák a tapsokat a maguk gyülekezetében. S ugyan hát miben kisebbitettük meg mi a szentek tiszteletét, ha csak abban nem, hogy megtiltottuk a bálványok felállítását? Vajon hát abban áll-e a szentek tisztelete, hogy az Istentől elragadott tiszteletet órájuk vigyük át úgy, hogy őket az Istennel közösen tiszteljük? Azt persze tagadják, hogy ez ő náluk így van, mivel az imádás (*latria*) és tisztelés (*dulia*) szavak használatával akarnak a kettő között különbséget tenni. Természetesen nagyszerű módja a bálványimádás kerülésének az, midőn a teljesen azonos tisztelési módokat két szóval különböztetik meg egymástól, úgy mint ahogy hosszú rudakkal választják el egymástól az egy istállóban levő lovakat, közben azonban eltűrik azt, hogy a szenteket az Istennel egyforma tiszteletben részesítsék. Mit kifogásolnak a próféták lépten-nyomon a zsidó népben, ha nem azt, hogy égőáldozatot mutatnak be a bálványaiknak, hogy tiszteletükre szent lakomákat rendeznek, adományokkal tisztelik meg őket, és kápolnákat emelnek, hogy ott előttük leboruljanak? Pedig mindezekben tútesznek a pápisták a zsidókon; mert a megholtak élettelen képei előtt lámpákat és gyertyákat gyújtanak, füstölik őket, ünnepi lakomákkal ülik meg az emlékezetüket, az oltárookra helyezik őket, adományokat mutatnak be nekik, vállaikon nagy pompával körülhordozzák, hogy megláthassák őket, nagy zarándokutakat tesznek, előttük leborulva imádják őket, s egyúttal könyörögnek is hozzájuk. Sőt az asszonyok és majdnem az összes tudatlan emberek, mikor pl. Hugóhoz, vagy Lubinushoz könyörögnek, ugyanazon imaformát használják, melyre az Isten fia tanított minket. Így aztán a fatuskó lesz az ő mennyei atyjukká. Az ilyen borzalmas szentségtörésekkel annyira nem törődik senki sem, hogy az áldozárok és barátok inkább így kiabálnak: Helyes, helyes. És minekünk nagy bűn gyanánt vetik szemünkre azt, hogy Isten szent tiszteletét a sok megszenteltségtelenítéstől megtisztítani igyekszünk. Ezért neveznek bennünket minden szent dolog ellenségeinek. Ezzel azonban nem történik velünk semmi új dolog sem: mert ugyanezt kellett hallaniok a prófétáknak és az apostoloknak is.

A többi mocskolódásról most nem szólok, mert ezeket jobban meg lehet majd beszélni a dolgok tárgyalása folyamán. Van azonban egy, amit most mellőzni nem lehet, amely szerint mi egyedül csak azt tervezzük, hogy a régi és apostoli egyház ürügye alatt a régi Ádám testi leányát és a Sátán jegyesét állítsuk vissza, s hogy az istenfélő reformáció helyett a keresztyén világ felforgatását s a vétkezésben való teljes szabadságot erőltetjük. S hogy ránk nézve minden védekezést lehetetlenné tegyen, hozzáteszi ehhez Marinarius, hogy ezt az eredmény már beigazolta. – Hogy mi milyen egyház után óhajtozunk, azt Isten nagyon jól tudja, s ebben Ő a mi tanunk, de bőséges tanúságot tett erről a világ előtt már igen sok bizonyíték. Vesse egybe, aki akarja, a mi iratainkat az övékéivel, azután vizsgálja meg jól a dolgot, s akkor csak annyit mondok, hogy világosan fog állani az illető előtt, mily alapos okok miatt siránkozunk mi az egyház romlásán és sürgetjük az ő romlott állapotának megjavítását; a módozat meghatározására vonatkozólag pedig be fogja látni, hogy mennyire nem veszünk mi igénybe semmi testi bölcsességet, vagy tudományt, hanem hogy inkább minden gondolatunkat, tervünket, igyekezetünket és törekvésünket az igazi és egyedüli zsinórmértékhez szabjuk. Azután van-e az ő gögösen hirdetett

hierarchiájukban valami, ami megegyezne, vagy hasonló volna Krisztus és az apostolok kormányzási módjával? Sőt van-e benne olyan, ami ezzel homlokegyenest nem ellenkezik? De bocsássunk meg Marinariusnak, aki midőn a tridenti atyák arcát nézi, a nagy fénytől való bámulat által elragadtatván, azt hiszi, hogy Krisztust látja és hallja! Nem kell tehát csodálkozni, ha ez az önkívületi állapotban levő ember szavak helyett ilyen háborgó habokat okádott: Mikor – úgymond – titeket nézlek, atyák, kik az egyházi méltóságban kimagaslotok, s a tudomány minden nemében kitűntök, titeket, kik a világ világosságai és díszai vagytok, azt hiszem, hogy Krisztust látom, amint a vizek fölött jár, és Őt hallom, amint azt mondja: Bízhatok, én vagyok. Ez az oka annak, hogy miért fakad ki ellenünk oly kegyetlenül; azért ti., mivel a tridenti zsinatnak azt az isteni fényességét, melyen ő annyira elbámult, mi semmivel sem becsüljük többre, mint valami gyermekes játékot. Én pedig minő szavakkal támadjam meg az ily alávaló hízelgést? Hiszen nem is érdemes azt ennek a kármelita barátnak a személyében támadni, mivel a világ már régen hozzászokott ahhoz, hogy az ilyen koldusokban semmi őszinteséget se keressen.

Majd Catharinus Ambrosius,¹¹ dominikánus barát, Luther ezen régi ellenfele fújta meg trombitáját, akiről pedig azt hittem, hogy ezelőtt húsz évvel szégyenében megzavarodván, az ő sötét odújába elrejtőzött. Luther előtt ugyanis, aki akkor még új katona volt, oly gyalázatos módon kellett meghajolnia, és az összes rendek részéről egyhangúlag oly szégyenletes kifütyültetésben részesült, hogy ha esze lett volna, sohasem lett volna neki szabad az emberek szemei elé kerülni. Most azonban – mint látom, – a zsinatot összehívó bulla kihirdetése, mint valami jubileumi rendelet, őt is felébresztette, s új ember gyanánt lép ismét a világ elé, bár még mindig ugyanaz, mint aki előbb volt. Akik tehát Catharinus ostobaságait valamikor olvasták, nem tudnák, hogy ez a rothadt hulla még lélegzik, ha a zsinaton tartott beszédét nem olvasnák, amelyben Krisztus anyját Krisztus leghűségesebb társának nevezi, ki az ő koholmánya szerint Krisztus trónja mellett ül, hogy számunkra kegyelmet eszközöljön ki. Ezelőtt is sokan megeresztették a szemtelenségük gyeplőjét, de azt hiszem, még senki sem akadt, aki a szent szüzet Krisztus társának nevezte volna azért, hogy őt hazug címekkel ékesítse fel. S azt, hogy e nagyon is szentségtörő mondást egy ilyen gyülekezetben felhozták s hozzá még nem is kis tetszéssel fogadták, sohasem hitte volna el az utókor, ha ezt a beszédet közzé nem tették volna. Mi egyebet jelent ugyanis a Krisztus megtépése, ha nem ezt? Mikor tehát azt mondja, hogy Isten közbenjáróul adta nekünk Máriát, akkor éppen úgy beszél, mint ha az, amit az apostolok a Krisztusról hirdetnek, felerészhen Máriát illetné meg. S önmagát Simeonhoz meri hasonlítani ez a vén dög, mivel az a tiszteletre méltó öreg teljes szívvel az Istentől eredő üdvösségre fordította figyelmét, amely még nem is volt kinyilvánítva; ennek pedig egyedül Krisztus legyen a szószólója a közbenjárók tömegéből. Miután az égben levő rendet oly szépen elintézte, áttér a földi hierarchiára, és kijelenti, hogy távol áll a Krisztus testétől az, aki vonakodik magát III. Pál pápának alávetni. Hát vajon akkor is áll ez, ha valaki ördögi gonosszággal

¹¹ Catharinus Ambrosius (valódi nevén: Lancelotus Politus), 1517. előtt szülővárosában, Sinigagliában a jogtudományok tanára volt.

tartja kezei között a pápai hatalmat? Nem lehet másként a dolog – mondja ő –, mint hogy az, aki a római püspöki szék birtokában van, helyettese legyen a Krisztusnak. Még mindig nem restelik ezek az ostobák felhozni ezeket a gyarló nótákat, amelyekről pedig tudják, hogy egész az unalmasságig ezerszeresen is meg vannak már cáfolva. Abban az időben, melyben Rómában még nem volt meg az egyház és a püspökség, soha szó sem volt az elsőségről, amelyet most a rómaiak maguknak tulajdonítanak. Az egyetemes püspökség ugyanis egyedül Krisztust illeti meg, akinek szerepét a maga teljességében minden egyes pásztor magának tulajdonítja, amint ezt Cyprianus mondja. Gergely pedig itt is, ott is tanúságot tesz arról, hogy ha a fellebbezés emberhez történik, az szentségtörő, istentelen, bűnös dolog, s előhírnöke az Antikrisztusnak. Hát vajon elszakadtak Krisztus testétől az afrikaiak akkor, amikor még az "első" vagy "legfőbb püspök" címet sem adták meg a római püspöknek? Avagy lemondott-e az egyházzal való közösségről Cyprianus akkor, amikor István római püspököt nemcsak rendre kényszerítette, hogy tisztársai intéseit meghallgassa, hanem még eltévelyedéssel, tudatlansággal és hajthatatlan nyakassággal is vádolta? Vajon Hieronymus előmozdítója volt-e a Krisztus nyájától való elszakadásnak akkor, amikor tagadta, hogy a gazdagságban való kevélykedés, vagy a szegénységben való alázatosság magasabb vagy alacsonyabb rangúvá teszi a püspököt: akár római, akár eugubiumi püspök legyen is az? De ha – a mi beleegyezésünkkel – a harmadik mennyországba emelik is a római széket, mégis mennyire nevetséges dolog a püspökök közt elsőnek megtenni azt, aki semmivel sem hasonlít jobban a püspökhöz, mint a farkas a bárányhoz! Nem elég tehát az, hogy benne semmi püspöki vonás nem látható, hanem őt, dacára annak, hogy bevallott ellensége Krisztusnak és az egyháznak, még Krisztus helyettesének is elismerjük? Azonban ezt a vitát hosszabbra nyújtani jelenleg nem szándékozom. Egyrésztől ugyanis a mi iratainkban bőségesen feltalálhatók azok a bizonyítékok, melyek erre a dologra vonatkoznak; másrésztől meg éppen Catharinus szavai figyelmeztetnek bennünket arra, hogy ennél a tárgynál nem kell huzamosabban időznünk. Mert mihelyst megesküdtünk arra, hogy ő senki kegyét sem hajszoja hízélgés által, azonnal hozzátesszi: "De a dologra." Ezzel a mondással jelezte, hogy ő eltért a dologtól és hiába beszélt. Hogy azonban minket erre a dologra visszavezessen, arra nincs remény, hacsak előbb vissza nem tér ő maga a józan gondolkozásmódhoz.

Ha az oroszánt körmeiről lehet megismerni, akkor tisztában vannak már az olvasók, hogy miképpen kell a tridenti zsinatról gondolkoznunk. Hihető ugyanis, hogy a barátok közül azok, kik itt jelen voltak, s akiknek nagyon is jó alkalmat nyújtottak a szónoklásra, a legkiválóbbak s mintegy válogatott virágok voltak. Tudjuk meg tehát, hogy ők azok, akiknek elméjéből a határozatok kikerültek, s akik a szarvas atyáknak diktálták azt, amit ezek mint a némák csendes bólintással helybenhagytak. De Hová is jutottunk? Hogy mi isteni kijelentés gyanánt fogadjuk el mindazt, amit az ilyen vadállatoknak tetszett csendes hangon a mások füleibe sutogni? Nem vagyok annyira tapasztalatlan, hogy elhiggyem: az ő nevük alatt közzétett beszédeket, bármilyenek is azok, ők maguk készítették. Vannak ugyanis nekik szónoklatművészeik, akiknek, hogy még a gyermekek is ki ne nevéssék őket, a saját sületlenségeiket csinos szavakba való öltöztetés végett átadják. De tegyük fel, hogy

a saját szorgalmukból maguk készítették is el mindent, azt mégis nagy nyereségnek kell tartani, hogy van egy olyan bizonyítékuk, melyből a pápaságnak ez a borzalmas bölcsessége kiviláglik.

Nem lehet azonban hallgatással mellőznöm egy Cornélius¹² nevű, előttem különben ismeretlen püspököt, aki nemcsak méltóságban, hanem ostobaságban is fölülmúlta a fönnebb említetteket valamennyit. Egyébként ha volna valami fontos és komoly dolog a zsinat cselekedetei között, akkor azt mondhatná az ember, hogy ennek a mesebeli bolond szerepét juttatták, de mivel kétségtelenül ő volt a püspökök között az egyetlen választott arra, hogy benne az egész rend megmutassa a maga dicsőségét, ha ők emiatt nem restellik és szégyellik magukat, igazán sajnálom őket. Egy dologgal kápráztathatta el szemeiket, azzal ti., hogy minden szóvirágot összegyűjtött mindenünnen, sőt minden díszet, amiről valamikor csak tanult, beletömött a beszédébe, hogy ékesszólónak tüntesse fel magát. Én ugyan nem bánom, ha magát a legékesszólóbb embernek gondolja, s ha övéi előtt ilyenek tűnik is fel. Cicerót legalább, akitől oly nagy bizalommal veszi kölcsön azokat a megtépett mondásokat, melyekből beszédét elég rosszul összetákolja, jól kellett ismernie. De hogy ezt az ő összekoldult szószátyárságát bohóckodásával a Krisztus országának elnyomására használja és a Szentírást tetszése szerint megszensteleníti, azt már semmiképp sem lehet eltérni. Mivel azonban minden egyes dolgon végigmenni igen nagy munka volna, azért csak egynéhány ízelítőt adok belőlük az olvasóknak. Miután a jókedvű szónok háromszoros örömmel árasztotta el hallgatóságát, szerencsét kíván önmagának és társainak, hogy már szemükkel látják és kezeikben tartják azt a boldog reménységet, amelyet bár sokan kívánnak látni, mégsem láthattak. S melyik jámbor ember hallgatná nyugodtan, hogy ezt, ami részben Krisztusnak a világra való első eljövételéről, részben az utolsó kinyilatkoztatásról mondatott, amelyet még mindig várunk, ez az őrjöngő a tridenti szemétdombra vonatkoztassa? És hogy szemtelenségének a teljéből semmi se hiányozzék, a zsidókhoz írt levél 11-edik részéből a hívők végső kötelességéről egy harmadik részletet is hozzátold. Ilyen előzmények után miről gondolhatná azt, hogy neki nincs megengedve? Nem habozik tehát Krisztust megmezteleníteni, hogy a tőle elvett zsákmánnyal a saját pápáját ékesítse fel. A pápa – úgymond – világosságul jött a világra. Te szenstegtörő száj, te, hát azzal a mondással ajánlod azt a te búzhödt szörnyedet,¹³ amely egyedül csak az Isten fiát illette meg?! Ha hinnéd, hogy van valami Isten, vajon nem töltött volna-e el borzalommal istentelen mondásod, rögtön amint elhangzott és nem rendített volna-e meg? Vajon ha lett volna valami jámbor érzés abban a dicső zsinatban, nem lobbantotta volna-e haragra mindnyájukat a Szentírás ily nagy megszenstegtelenítése és Isten fiának a meggyalázása? És még mindig azzal kérkednek, hogy a Szentlélek kormányozza azt a gyülekezetet, amelyben oly büntetlenül bántalmazhatják a mi Megváltónkat? Mi illeti meg ugyanis jobban Krisztust, mint az a tisztelet, melyet az evangélista, megnevezetten kizárván abból Keresztelő Jánost, vagy inkább az ő neve

¹² A piacensai Mussus Kornélius, ferencrendi barát, a zsinat idején bituntumi püspök.

¹³ Ti. a pápát.

alatt az összes halandókat, egyedül Öneki tulajdonít? Azt mondja az evangélista, hogy Isten fia a mi világosságunkul jelent meg az égből. Olyan mondás ez, amelynek minden jámbor lelket a legnagyobb tiszteletre kellene indítani; a zsinat azonban úgy veszi ezt, mint valamit tréfás megjegyzést. Vajon lehet-e gyalázatosága miatt eléggé üldözni az ily nagy istentelenséget? Helyes dolog azonban, hogy nem sok szóra van szükségük a hívőknek, hogy ezt jelentőségéhez mértén vizsgálják. Röviden tehát végig fogok menni a többi részeken is. Mikor III. Pál pápát kezdi magasztalni, szinte azt mondhatná az ember, hogy teljes forrásból merítette azt, amit előad, oly bőségesen folynak a szavai. Ő – úgymond – emberemlékezet óta a legbátrabb és a legkiválóbb, akit minden nép nyelvén magasztalni fognak, s akinek dicsőségéről soha semmiféle kor sem fog hallgatni. Ezt Cicerónál olvasta. Felfogása szerint ez, úgy amint van, igen szép mondás, csak helyesen kell alkalmazni. Hogy azonban ez mennyire illik III. Pálra, arról tanúságot tesz azok lelkiismerete, kik az ő zsarnokságának legodaadóbb szolgái. De hát szerfölött nagy ostobaságot követnék el, ha mindazt a magasztalást előadnám, amiknek elharsogásával ez a haszontalan ember a torkát gyakorolja. Miután elmondta, hogy Isten különös gondviselése megtartotta a pápát, hogy bennünket hitével, bölcsességével és hatalmával boldoggá tegyen, felszólítja a tiszteletreméltó atyákat, hogy örömükben ujjongva kiáltsák: "Éljen a szentatya; éljen az egyetemes püspök; éljen az apostoli helynök!" – Ó, te jó ember, mennyivel jobb volna, ha eszeden volnál, mint hogy ennek a nemcsak megholt, hanem veszedelmes és dögvészes szörnynek ordítod a te éljenedet! Azalatt ugyanis, amit későbbben mondasz, hogy méltó az égre, nem tudom, vajon azt érted-e, amit mindenki gondol, hogy ti. nem méltó *a földre*. Mondásodban azonban nagyon is csalódtál, mert bizony az égtől igen messze kellett volna az ő helyét kijelölnöd. A dicséretnek hátralevő halmazáról, melyekkel ez az élces dicsszónok a maga bálványát elhalmozta, csak azt mondom, hogy hallotta tán ezt a régi közmondást: "Az édes dal dicséret"; de nem értette meg, hogy mi ennek a jelentősége. Hogy tehát kellemes szónoknak tűnjön fel, egészen a dicséretekben merítette ki magát. – Áttér ezután a zsinatra, és a három követ közül az egyiket, ti. a "hegyről" (*a Monte*)¹⁴ elnevezett bíborost megteszi "mennyei"-nek, akiről pedig mindenki tudja, hogy kegyetlen természetű és vad erkölcsű ember; a másikat¹⁵ elnevezi a keresztyén fegyelem szigorú őrének, aki bár a saját szobájában tartana rendet; a harmadikat pedig angyalnak, aki bár csak a nagyravágyást, a test legfőbb részét vetkezte volna le. S végül szerinte a zsinat új Jeruzsálem. Hát még mi nem? No lám, ez volt az eredménye annak a nagy kérdésnek, melyet a pápai követek adtak elő, hogy ti. senkit ne dicsérjenek. Az azonban igazán kedélyes dolog, hogy ő ezeket akarván előadni, övéit arra kéri, hogy ne haragudjanak meg reá. Senki közületek – úgymond – ne induljon fel ellenem. Többet érnek ugyanis annak a sebei, aki szeret, mint a gyűlölködő álnok csókjai. Valóban kegyetlen és borzasztó vadállatoknak kell lenniök, ha ily hízeltő

¹⁴ Jo. Maria del Monte, családi nevén: Giannuario Giocchi, a tridenti zsinat idején praenestei (ma: Palestrina, Olaszországban) püspök, aki III. Pál pápa után III. Gyula néven 1550–1555 között volt pápa.

¹⁵ A pápai követek közül a második volt: Marcellus Cervinus, a jeruzsálemi szent keresztről címzett áldozár; a harmadik pedig az angol Pole Reginald.

cirógatással kell simogatni őket. Ugyan mit csinálnának, ha erősebben ingerelnék őket? Azután mintegy biztonságban lévén afelől, hogy lecsendesítette őket, örvendő hangoztatja: Jöttünk, láttunk, győztünk. Ezt elmondhatta Caesar! De mily nevetséges ez a győzelmi dal Trident árnyas völgyeiben, ahol ellenséget nem is láttak?! Szeretném ugyanis tudni, mit *láttak*, hogy *győzzenek*. Az a veszedelem fenyeget azonban, hogy úgy fogja fel a dolgot, mintha én őt rágalmaznám, mivel hamarosan következik annak a bizonyítása, hogy ha nyitva vannak a zsinat ajtai, nyitva vannak a mennyország ajtai is. Persze, ha tisztában nem volna mindenki azzal, hogy mily nagy különbség van a zsinat és a mennyország között. De az örült embernek el kell nézni, ha túlmegy a határon. Örömét nyilvánítja tehát azon, hogy helyreállították az egyházat, mely már közel volt a végromláshoz, ha Istennek és annak, aki Istenhez legközelebb van, III. Pálnak a világossága nem mutatkozott volna előtte. Hát aztán még az angyaloknál, prófétáknál és apostoloknál is előbbrevaló Pál pápa? Erről is tudom, hogy honnan ered! Olvasta, hogy Ciceró (akit, mint a majom az embert, elég silányan utánoz) valamikor így hízelgett a római népnek; nem akarta, hogy ez a szép mondás kárba vesszen. Azonban hát melyik jámbor lélek ne átkozná meg az ilyen istenkáromlást?

Azután ki tagadná, hogy a zsinattól távol van a Szentlélek, akiről azt látjuk, hogy ilyen biztatásokkal kell felidézni? Ez a püspököske azonban nagyszerűen szónokol Pál pápának és az atyáknak a kegyességéről. Azt hirdeti ugyanis, hogy Pál önmagáról megfélemlítve, ránk gondol, és csakis emberi és atyai dolgokon töri a fejét. Azt ugyan reméljük, hogy Pálnak a lelke nagyon is nyugodt, amikor kitűnik az, hogy ő önmagáról megfélemlített. Ez a tettetés azonban mégis tűrhetőbb némileg, mint egy szónoknak, nem mondom meg kinek (a nevét tiszteletből elhallgatom) a kegyetlen izgatása, aki esetleg tartván attól, hogy a tridenti atyáknak nem lesz elég bátorságuk, vérszomjas rendeletek hozatalára buzdítja őket, hogy legyenek bátrak; és megígéri, hogy mihelyst parancsolják, készen fog állani a hóhérok serege. Vajon hát úgy áll a dolog, hogy te, aki jól tudod, mily méltatlan módon bánnak az ártatlanokkal, akinek, ha egy kis lelkiismeretesség volna benned, inkább az életeddel kellene ellenszegülnöd, nem habozol kegyetlenségre buzdítani azokat, kik már úgyis borzasztó és vadállati dühtől lángolnak egész mivoltukban? Hát annyira megrontotta minden eszedet az olasz levegő, hogy nem gondolod meg, hogy Isten fia, kinek az ügyéről szó van, egykoron igazságos bíró leszen? Vajon megfélemlítettél arról, hogy mily nagyra becsüli Ő az ő országát, melyet az evangélium hirdetése foglal magába? Nem emlékszel-e arra, mily szigorú bosszúállónak hirdeti magát, ha atyja dicsőségét csak megkisebbítik is? Minő virágos ékesszólással semmisíted meg majd azokat a borzalmas fenyegetéseket, melyekkel a hűtlen színlelés ellen szórja villámait? Miféle nagy esztelenség vakított el téged annyira, hogy félelem nélkül taposd meg a vértanúk szent vérére, melyről nem hiába állítja az Úr azt, hogy becses Őelőtte? Végül nem borzasztott el téged maga ez az egy mondás: Jaj azoknak, kik a világosságot sötétséggé teszik (Ézs. 5,20)? Én egészen elrémülök a te állapotodon, ha meggondolom azt a rettenetes büntetést, mely rövidesen reád várakozik, ha csak vissza nem térsz a jó útra! S én azért nem kíméllek téged, hogy az Isten kíméljen meg: hanem bizonyára úgy áll a dolog, hogy végül is kacérkodóvá kell lenni a

szónokok nyelvének, amint hozzáfogtak ahhoz, hogy magukat bérbeadják. De ha ők elég ékesszólók a gyalázkodásra, nekünk sem szabad némáknak lennünk, hogy az ő mérgességüket visszaverhessük. Rút gyávaság volna ugyanis, ha egykedvűen túrnók azt, hogy a vértanúk emlékezetét, melyről az Úr önmaga jelentette ki, hogy áldottnak kell lennie a jámborok között, minden tőlük telhető gyalázkodással megtépják; s szerfölött gyalázatos hűtlenségre vallana az, ha Isten örök igazságát, melynek megvédelmezése annyira lelkünkre van kötve, hallgatagságunkkal mintegy elárulnók, midőn ők azt rossz hírbe hozzák. De térjünk át már a második ülés határozatára, mint a színjáték első felvonására!

A szent tridenti zsinat második ülésében az 1546. év január hó 7. napján közzétett határozat.

A szent tridenti zsinat, mely a Szentlélekben törvényszerűleg gyűlt egybe, s amelyen az apostoli szentszék ugyanazon három követe elnökölt, elismervén a boldog Jakab apostollal, hogy minden jó adomány és minden tökéletes ajándék onnan felülről száll alá a világosságok Atyjától, ki azoknak, kik Tőle kérik a bölcsességet, bősséggel megadja azt szemrehányás nélkül; s egyúttal tudván, hogy az Úr félelme a bölcsesség kezdete: elhatározta és elrendelte, hogy Krisztus híveit, kik Trident városában összegyülekeztek, együttvéve és egyenként is buzdítani kell, amint buzdítja is, hogy magukat azoktól a gonoszságoktól és bűnöktől, melyeket addig elkövettek, megtisztítsák; hogy egyebekben az Úr félelmében járjanak és a testi vágyaknak ne engedjenek; hogy az imádkozásban kitartóak legyenek, gyakrabban gyónjanak és vegyék magukhoz az oltári szentséget, hogy a templomokat látogassák, végül a vasárnapra vonatkozó parancsokat (ki-ki, amennyire teheti) megtartsák, és hogy naponként magánosan is imádkozzanak a keresztyén fejedelmek békességeért és az egyház egységeért. A püspököket pedig és minden más, a papi renden levő embereket, kik az említett városban az egyetemes zsinat megtartása végett egybegyűltek, inti, hogy állandóan Isten dicsőségén munkálódjanak; hogy az áldozatokat, dicséreteket és imákat felajánlják, s a szentmise-áldozatot legalább minden vasárnap (amikor Isten a világosságot teremtette, a halottak közül feltámadt és a Szentlelket a tanítványaira kitöltötte) bemutassák; esdekléseket, imákat, könyörgéseket és hálaadásokat mondván, amint ugyanez a Szentlélek az apostol által megparancsolta, a mi szentséges urunkért, a pápáért, a császáráért, a királyokért, s másokért, kik a hatalom birtokosai, továbbá az emberekért, hogy nyugodt és csendes életünk legyen, hogy a békét élvezhessük és hitünk növekedését láthassuk. Azután inti őket a zsinat, hogy az Úr szenvedésének emlékezetére legalább minden pénteken böjtöljenek és a szegényeknek alamizsnát osztogassanak. A székesegyházakban minden csütörtökön misét mondjanak a Szentlélekről, az e célra rendelt könyörgésekkel (litánia) és imádságokkal együtt. Más egyházakban pedig ugyanazon napon legalább a könyörgéseket és imádságokat mondják el. Az istentisztelet ideje alatt pedig ne beszélgessenek és ne trécseljenek, hanem szívben és lélekben legyenek támaszára annak, ki az istentiszteletet végzi.

És mivel a püspököknek feddhetetleneknek, józanoknak, tiszta erkölcsűeknek és olyanoknak kell lenni, kik a házukban jól tudnak elöljárni, azért inti is őket a zsinat, hogy mindegyikük egyszerű legyen mindenek előtt az étkezésben és mértékletes az eledelekben. Azután mivel ilyen helyen gyakran hiábavaló beszélgetések szoktak támadni, éppen a püspökök asztalainál olvassák a Szentírást: tanítsa és oktassa mindegyik a háza népét, hogy ezek veszekedők, részegesek, szemtelenek, kapzsiak, elbizakodottak, káromkodók és gyönyörhajhászok ne legyenek; hogy végül kerüljék a bűnöket, gyakorolják az erényeket, s ruházatukban, életmódjukban és minden cselekedetükben méltóságot áruljanak el, amint Isten szolgálóihoz illik.

Azonfölül, mivel ennek a szent zsinatnak legfőbb gondja, igyekezete és törekvése arra irányul, hogy eloszlattatván az eretnekségek sötétsége (amely már annyi éven át borítja a földet) a katolikus igazság világossága (Jézus Krisztus beleegyezésével, aki az igazi világosság) fénye és tisztasága felragyogjon, s azok, amik újíttassanak, megújíttassanak: azért maga a zsinat inti az összes itt egybegyűlt és még egybegyűlendő katolikusokat, különösen pedig azokat, kik a szent tudományokban járatosak, hogy buzgó elmélkedéssel szorgalmasan fontolják meg önmagukban, hogy minő utakon és módokon lehetne leginkább irányítani a zsinat szándékát és lehetne az óhajtott eredményt elérni; hogy minél gyorsabban és meggondoltabban lehessen kárhoztatni a kárhoztatandókat és helyeselni a helyeslendőket azért, hogy az egész világon mindenki egyakarattal és ugyanazon hitvallással dicsőítse Istent és a mi Urunk Jézus Krisztus Atyját.

A vélemények nyilvánításánál pedig, a toledói zsinat határozata szerint az áldás helyén telepedvén le a pap urak, senkinek sem kell féktelen hangon lármázni, vagy zenebonát csinálni, és semmi helytelen, hiábavaló vagy makacs vitát folytatni: hanem mindazt, amit mondanak, a legszelídebb szavakkal adják elő úgy, hogy se a hallgatók meg ne botránkozzanak, se a lélek zavara a helyes ítékezésre rossz befolyással ne legyen.

Azonfölül maga a szent zsinat elhatározta és elrendelte, hogy ha megtörténik az, hogy egyesek nem ülnek a kijelölt helyükön, s véleményüket a "tetszik" szóval nem nyilvánítják, ha megesik, hogy a gyűléseken jelen nincsenek, és mások a zsinat tartama alatt bármiféle döntéseket hoznak: ebből senkire sem származik semmi előítélet, és senki sem szerezhet magának semmi új jogot sem.

A második ülés határozatáról.

Mivel tudják, hogy a *zsinat* név tiszteletnek örvend, ezzel akarják magukat a jóra való emberek előtt beajánlani, akik őket nem ismerik. Mikor ugyanis az ilyen hangzatos mondásokkal: "a szent, egyetemes, általános zsinat, mely a Szentlélekben törvényszerűleg gyűlt egybe" büszkélkednek, ezzel elkápráztatják az egyszerűbb emberek szemeit. De amint a keresztyén szerénységnek tulajdonsága az, hogy az egyház tekintélyét tiszteletben tartja: azonképpen megint belátásra mutat az, ha kellő körültekintéssel vagyunk, hogy hamis ürügy alatt a Sátán csúfot ne üzzön belőlünk. Itt azonban nem valami nagy belátásra van szükség. Hiszen sem a csalásoktól, sem valami alattomosabb ravaszságtól nem kell félnünk; csak ki kell nyitni a szemünket, és meglátjuk, hogy az aminek ily szép címekeket adnak, tulajdonképpen semmi. Mikor a szóban forgó határozatot közzétették, talán húsz püspök volt a gyűlésen. Íme, miért nevezik magukat egyetemes zsinatnak, s ezzel meg nem elégedvén, hogy a tudatlanokat még jobban megijesszék, görög szót használnak (*Oecumenicus*), mintha az ismeretlen szó valami bűvös ígézet erejével bírna. De hát mi a jelentése az "egyetemes zsinat" kifejezésnek? Éppen annyi, mintha azt mondaná valaki, hogy a világ minden részéről Tridentbe jöttek össze a püspökök. Azonban még ha tartományi volna ez a zsinat, szégyellniök kellene csekély számukat. Aztán hát miért, vagy minő joggal tartunk mi ezt a zsinatot szentnek? Miből bizonyítják be nekünk azt, hogy ők a Szentlélekben törvényszerűleg gyűltek össze, ha csak tán az összehívó bullából nem? Mintha bizony az elbódított elméket mindig hatalmában tartaná az az ostoba felfogás, hogy a pápa intésére elő lehet csalni a Szentlelket az égből! Annak idején, mikor azokat a zsinatokat tartották, melyeket ők maguk is kénytelenek a legnagyobb tiszteletben tartani, a zsinat összehívását illetőleg semmiféle joga sem volt a római püspöknek, hanem ő neki is a császár parancsolta meg rendeletileg, hogy a többiekkel jöjjön össze. Hogy ez volt a rendes szokás, azt bizonyítják nemcsak a négy úgynevezett nagy zsinatról, hanem igen sok más zsinatról is fennmaradt régi iratok és az egész történelem. És ha tán azt hoznák fel, hogy ezeknek az összehívása nem is volt egészen törvényszerű, ez könnyen megcáfолható Leó leveleiből, amelyekben alázattal kéri Theodosius, Valentinianus és Marcianus császárokat, hogy császári hatalmuknál fogva jeleljenek ki helyet és időt a püspököknek. Valamivel később ugyanezt kérte Gergely is Móric császártól.

De tán az apostoli szék három követe hozta magával a Szentlelket! Ha ez igaz, akkor a niceai zsinat, melyen a római egyház követeit a negyedik helyre ültették, nem volt törvényesen egybegyűlt zsinat. Mit mondjunk aztán az aquilejai zsinatról, amely bár Olaszországban tartották és egyetemes volt, említést sem tesz a római püspökről? Ha csak akkor van helyesen megalkotva a zsinat rendje, ha a pápa követei állnak a zsinat élén, akkor mit felelnek majd az afrikaiak, akik Bonifácius két követe, Philippus és Asellus számára, mivel csak presbíterek voltak, nem pedig püspökök, az utolsó helyet jelölték ki? Most a római egyház diakónusa is, csak piros kalappal legyen felékesítve, messze föléje emelkedik az összes püspököknek. Hogy ki-ki öközöttük a méltóság milyen fokán áll, azzal éppen nem törődöm, s ezzel a kérdéssel nem is

alkalmatlankodom nekik. Sőt szívesen eltűröm azt is, hogy a kalap győzedelmeskedjék a püspöki süvegen, csak ne kössék a Szentlelket az általuk csak nem régiben kigondolt álarcokhoz úgy, hogy mindenütt, ahol a bíbor fénye feltűnt, törvényszerűleg gyűlt egybe a zsinat. És ha velünk ezt a szabályt el akarják fogadtatni, akkor az ő vélekedésük szerint miért nem tartják törvényesnek a bázeli zsinatot? Ki tűrné el azt a nagy szemtelenséget, hogy az ember bocsássa ki a Szentlelket, s valahányszor neki tetszik, azt visszahívja? Azért, hogy valódi bizonyítékát adhassák annak, hogy Isten Lelke vezérli őket, először is azt kell bebizonyítaniok, hogy Krisztus nevével és hatalmával gyűltek ők össze.

Az iratok tanúsága szerint azonban egészen másként áll a dolog: ők ugyanis bár annyira nagyképszerűsködtek, mégsem alkottak semmi olyant, ami méltó volna az ő nagyhangú ígéreteikhez; azután meg mindjárt az első belépőre a legdurvább babonák salakjából merítették azt, amit a legjobbnak gondoltak. Az előbbi illetőleg, hogy első határozatukban mily gyengék és ernyedtek voltak, s hogy mennyire híjával voltak a Szentlélek minden hatásának, ennek elbírálását az olvasókra bízom, mivel nincs olyan ember, aki, ha közepes tehetséggel van megáldva, ezt be ne látná. A másodikat elég lesz csak érinteni, mivel a rövid felemlítés alapján is könnyű lesz felőle ítéletet alkotni. A zsinatot tartó püspököket és papokat, vagyis önmagukat intik arra, hogy legalább minden vasárnap bemutassák a miseáldozatot. Íme, a nagyszerű reformáció kezdete! Mi azt hangoztatjuk, hogy a miseáldozat nem egyéb, mint az úrvacsorának gyalázatos megszenteltségtelenítése; s ezt az Úr szavaiból világosan be is bizonyítjuk. Ő ugyanis az úrvacsora elrendelésében nem bízta ránk az áldozat bemutatásának feladatát, hanem abban az áldozatban való részvételre hív meg bennünket, melyet Ő egymaga és egyszer bemutatott; elrendeli a szétosztást, s megparancsolja azt is, hogy mindenki egyformán részesüljön mind a két jegyben. Hiszen nagyon is érthetők az ő szavai: Vegyétek ezt, és osszátok el magatok közt: igyatok ebből a pohárból mindnyájan. Minő hasonlóság van az Úr parancsának megfelelő cselekedet és a pápai mise között, amelyben, mint ők koholják, Krisztus önmagát ajánlja fel az Atyának, hogy áldozatával a világ bűneiért eleget tegyen; sőt nemcsak ezért, hanem azért is, hogy a megholtaknak megváltást szerezzen; amelyben senkit sem hívnak meg a résztvevésre, hanem inkább egy ember elkülöníti magát a nyájtól; vagy ha esetleg valaki hozzájárul is, csak félig részesedhetik abban. Valamikor Chrysostomus, midőn a nép kisebb mértékben jelent meg, így szólt: Hiába állunk tehát az oltárhoz. Ezt mondta ő, aki mégis már sok romlottsághoz volt hozzászokva. Vajon mit mond majd az Úr, akinek rendelését nemcsak megrontották, hanem teljesen elforgatták? – Második intelmük az, hogy az Úr szenvedésének emlékezetére legalább minden pénteken böjtöljenek stb. Ez-e hát az, amit Pál apostol a napok megtartásáról tanít? (Kol. 2,16) Ez, amire ugyancsak a kolossébeliekhez írt levélben (2 23) az ételekben való válogatásról figyelmeztet bennünket, nem az az önakarat szerint való, vagyis hazug tisztelése-e Istennek, mely ha a bölcsesség látszatával bír is, mégis mivel az emberek tetszésétől függ, együtt enyészik el azokkal az eledelekkel, melyek a velük való élés által vesznek el. Ugyan kérlek, hol olvasták ők azt, hogy az Úr a haláláról ilyen megemlékezést ajánlott volna? Sőt inkább halálával minden ilyesmit eltörölt. Hát azokról az előkészületekről, melyekkel a

Szentlelket az égből ki akarják csalni, mit mondjak, hacsak azt nem, hogy ostoba babonák, mikről a tűzhely mellett ülő anyókák szövés-fonás közben mesélgetnek? Végül hozzáteszik ezekhez a litániákat, vagyis azokat a tákolmányokat, melyek Ugyanannyi káromlásból vannak összetoldozva, mint ahány szóból állanak. Minő ürüggyel mentik majd magukat azért, hogy mikor ezekben a litániákban Krisztus közbenjárásáról mélységesen hallgatnak, ugyanakkor a megholtak közül tetszésük szerint a közbenjárók egész seregét választják ki maguknak? Miben egyezik meg akár a Szentírás tanításával, akár a régi jámbor emberek határozataival az, hogy mellőzvéen Isten és az emberek közötti egyetlen közbenjárót, névleg felsorolják azokat, akiket tetszésük szerint tettek meg közbenjáróknak és hogy végül a szentek egész karát mintegy egy csomóba foglalva hívják segítségül? Ha abban a korban, melyben annyira elhatalmasodott a babonaság, hogy a szent pásztorok a helyes irányt megtartani nem tudták, meg is engedték maguknak a tiszta evangéliumi tudománytól való eltérést, mégis világos szavakkal tiltották meg a karthágói zsinaton, hogy a szenteket az oltárnál segítségül hívják, s hogy a papok ilyesmit: Szent Péter, vagy Pál, könyörögj érettünk, ne mondjanak. Minő reformációt lehet tehát várni azoktól, akik egy romlott kor hibáiból még rosszabb tévedésekbe estek?

A tridenti zsinat harmadik ülésében, az 1546. év febr. hó 4-én csütörtökön, közzétett első határozat.

A szent és oszthatatlan Háromságnak, az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében. A szent, egyetemes és általános tridenti zsinat, mely a Szentlélekben törvényszerűleg gyűlt egybe, s amelyen az apostoli szék ugyanazon három követé elnökölt, meggondolván a tárgyalás alá kerülő dolgok nagyságát, különösen azokét, melyeket az eretnokségek kiirtására és az erkölcsök helyreállítására vonatkozó két fejezet foglal magában, s amelyek az összegyülekezés legfőbb okait képezik; elismervén továbbá az apostollal, hogy nem a test és a vér ellen kell küzdenie, hanem az égiekben való lelki gonoszságokkal; azért ugyanezen apostollal különösképpen int mindenkit együttesen és egyenként is, hogy erősödjenek meg az Úrban és az ő erejének hatalmában, vegyék fel mindenben a hit pajzsát, amellyel a gonosznak minden tüzes fegyverét kiolthatják, s az üdvösség reményének sisakját a Szentlélek kardjával, amely az Isten ígéje. Tehát, hogy az erről való jámbor gondoskodás Isten kegyelme által megkezdődjék és előbbre menjen, mindenek előtt elhatározta és elrendelte, hogy előre kelt bocsátani a hit megvallását, követvén ebben az atyák példáját, kik a szent zsinatok alkalmával tanácskozásaik elején ezt a pajzsot szokták eléje állítani minden eretnokségnek, s valamikor egyedül ezzel a hitetleneket hitre indították, s az eretnekeket legyőzték, a hívőket pedig megerősítették. Amiért is a szent római egyház által használt hitvallást, mint olyan alapot, amelyben mindazok, kik Krisztus hitét vallják, föltétlenül megegyeznek, s mint szilárd és egyetlen fundamentumot, melyen a pokol kapui soha erőt nem vesznek, ugyanazon szavakkal, melyekkel az minden egyházban olvasható, előadandónak vélte; hangzik pedig ez a következőképpen: égnék és földnek, minden látható és láthatatlan dolgok alkotójában. És az egy Úr Jézus Krisztusban, Isten egyszülött Fiában, aki az Atyától született minden idők előtt, Isten az Istenből, világosság a világosságból, igaz Isten az igaz Istenből, aki született, nem teremtetett, s egylényegű az Atyával, aki mindeneket teremtett. Aki miattunk emberek miatt és a mi üdvösségünk miatt leszállt a mennyekből, és megtestesült a Szentlélek által Szűz Máriából. És emberré lett. Érettünk Pontius Pilátus alatt megfeszítettet, szenvedett és eltemettetett; harmadnapon, az írás szerint, feltámadott és felment a mennyekbe, s ül az Atya jobbján. És ismét eljövendő dicsőséggel ítélni eleveneket és holtakat, s az ő uralmának nem lészen vége. És a Szentlélek Úr Istenben, az éltetőben, ki az Atyától és Fiútól származott, akit az Atyával és Fiúval együtt imádnak és dicsőítenek, ki a próféták által beszélt. És egy, szent, közönséges (*catholicus*) és apostoli Anyaszentegyházat. Hiszek egy keresztséget, s a bűnök bocsánatát; és várom a halottak feltámadását; és a jövő életet. Amen.

Ugyanaz a szent, egyetemes és általános tridenti zsinat, mely a Szentlélekben törvényszerűleg gyűlt egybe, s melyen az apostoli szék ugyanazon három követé elnökölt, tudomása lévén neki arról, hogy különböző vidékekről sok egyházfő elkészült az útra, sőt némelyek már úton is vannak; és meggondolván, hogy mindaz,

amit maga a szent zsinat elhatároz, annál nagyobb becsülésben és tiszteletben fog állani, minél nagyobb és teljesebb számmal voltak jelen a zsinaton az atyák, kik a határozatokat hozták és megerősítették: ezért elhatározta és elrendelte, hogy a mostani után következő ülés a legközelebbi "Laetare"¹⁶ vasárnapot követő csütörtökön legyen. Közben azonban nem kell elmulasztani azon dolgok tárgyalását és vizsgálását, amelyeket, úgy látszik, magának a zsinatnak kell megvizsgálni és elintézni.

¹⁶ Húsvét előtti harmadik vasárnap.

A harmadik ülés határozatáról.

Azt mondhatná valaki, hogy nem tudom, micsoda fontos dolgot akarnak a tiszteletreméltó atyák elintézni, amikor Pál apostol szerint a lelki fegyverzetről beszélnek. A hűhóból azonban, leszámítva egy kis jelentéktelen füstöt, végül is semmi olyan sem származott, ami legalább a mostani szorult helyzetet enyhítene, mert csak azt a hitvallást írják alá, melyet a templomokban énekelnek. Január elején tették közzé az első határozatot, s ennek a másodiknak a kihirdetését elhalasztják februárra. Miért volt szükség ebben a világos dologban oly hosszú tanácskozásra? Vagy tán egy hónapba került ez a vizsgálódás? Nagyon szorgalmasaknak és munkásoknak kell lenniök a fontos dolgokban azoknak, kik oly sokáig foglalkoznak az olyan dologgal is, amelyben semmi nehézség sem fordul elő! Tehát mintha nem hiába töltötték volna el az időt, a kitűzött nap elérkeztével letelepednek a vezérek, és míg az összegyülekezett tömeg körülöttük állott, kijelentik, hogy ők hisznek – amiről pedig mindenki tudta, hogy semmi kétség sincs. Ezt, mondják ők, a régi szertartásnak és rendelkezésnek megfelelőleg tették. De hát egy minden nehézséget nélkülöző szertartásocska egy egész hónapot igényelt? Bizony nagyon gyerekes tettetés az, mikor összeülnek azért, hogy semmit se beszéljenek, így akarván megmutatni azt, hogy ők nem tétlenkedtek. De minő komolysággal teszik meg kijelentésüket?! A hitvallást – mondják – mi elhisszük úgy, amint az a misekönyvben van. Bár én az ő bolondságaikkal nem törődöm, mégis csudálatos dolog az, hogy ők maguk önként nem restelik magukat. Hogy sok egyházfőről azt hitték: a különböző vidékekről útra készen állanak, ebben a vélekedésükben ugyancsak csalatkoztak, mert végül is alig mintegy negyvenen gyülekeztek össze. Ez a nagy számra vonatkozó vélekedésük tehát füstbe ment. Bár az én véleményem szerint önmagukon követnek el igazságtalanságot, midőn maguk szólják le a saját kevés voltukat: énelőttem ugyanis csak annyi a tekintélyük, úgy hogy ha még ötszáz hozzájuk hasonló ember lett volna is ott, még az sem emelte volna tekintélyüket egy hajszálnyival sem.

A tridenti zsinat 1546. év április hó 8-án tartott negyedik ülésének első határozata.

A szent, egyetemes és általános tridenti zsinat, mely a Szentlélekben törvényszerűleg gyülekezett egybe s amelyen az apostoli székek ugyanaz a három követe elnökölt, állandóan szemei előtt tartván, hogy a tévelygések megszüntetésével magának az evangéliumnak tisztasága az Anyaszentegyházban megmaradjon, amely ígéretet a mi Urunk Jézus Krisztus, az Isten Fia, előbb a próféták által tett közzé először a Saját szájával a szent írásokban; azután az ő apostolai által mint mindenféle üdvös igazságnak és erkölcsi tudománynak forrását hirdettetett minden teremtménynek; és belátván, hogy ezen igazságot és tudományt azok az írott könyvek foglalják magukban, és azok az írás nélküli hagyományok, melyek az apostolok által magának Krisztusnak a szájából vétetvén át, vagy a Szentlélek sugallatából maguktól az apostoloktól, mintegy kézről-kézre adatván, jutottak el egészen mihozzánk, követvén az igazhitű atyák példáját, úgy az ó-, mint az új-testamentum összes könyveit, mivel mind a kettőnek egyazon Isten a szerzője; nem különben magukat a hagyományokat, melyek a hitre és az erkölcsökre vonatkoznak, s amelyeket Krisztus, vagy a Szentlélek mintegy szóról-szóra diktáltak és a katolikus egyházban állhatatos következetességgel megőriztek, egyforma jámbor érzelemmel és becsüléssel fogadja el és tiszteli. Véleménye szerint pedig hozzá kellett írni ehhez a határozathoz a szent könyvek jegyzékét, hogy senkiben kétség ne támadhasson aziránt, hogy melyek azok, melyeket maga a zsinat elfogad. Ezek pedig a következők: Az ótestamentumra vonatkozólag Mózes öt könyve, úgymint a Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; azután Józsué, a Bírák, Ruth, a Királyok négy könyve, a Krónikák két könyve, Esdrásnak első és második könyve, azután Nehémiás, Tóbiás, Judith, Eszter, Jób könyvei, Dávid százötven zsoltárának a könyve, a Példabeszédek, a Prédikátor könyve, az Énekek éneke, a Bölcsesség könyve, a Jézus Sirák könyve, továbbá Ésaiás, Jeremiás Bárukkal, Ezékiel és Dániel könyvei, azután a tizenkét kisebb próféta, úgymint Hóseás, Jóel, Ámos, Abdiás, Jónás, Mikeás, Náhum, Habakuk, Sofóniás, Aggeus, Zakariás és Malakiás könyvei, végül a Makkabeusok első és második könyve. Az újtestamentumra vonatkozólag pedig: A négy evangélium Máté, Márk, Lukács és János szerint; az Apostolok cselekedetei Lukács evangélistától; Pál apostol tizennégy levele, úgymint a Rómaiakhoz, a Korinthusbeliekhez kettő, Galatákhoz, az Efézusbeliekhez, a Filippibeliékhöz, a Kolossébeliékhez, kettő a Thessalonikabeliékhez, kettő Timótheushoz, Titushoz, Filémonhoz, a Zsidókhoz; azután Péter apostol két levele, János apostol három levele, Jakab apostol egy levele, Júdás apostol egy levele és János apostoltól a Jelenések könyve. Az pedig, aki ezeket a könyveket a maguk egészében összes részekkel együtt úgy, amint a katolikus egyházban azokat olvasni szokták és a régi latin "Vulgata" kiadásban foglaltatnak, szenteknek és a kánonba¹⁷ tartozóknak el nem

¹⁷ Kánonnak hívják a valódiaknak és isteni kinyilatkoztatáson alapulóknak elismert ó- és újtestamentumi könyvek jegyzékét, vagy gyűjteményét.

fogadja, és az említett hagyományokat tudva és akarva megveti, átkozott legyen. Értse meg ennél fogva mindenki, hogy maga a zsinat a hitvallás fundamentumának a letétele után milyen sorrendben és úton fog haladni, s hogy a dogmák megszilárdításában és az erkölcsöknek az egyházban való helyreállításában minő bizonyítékokat és erősségeket fog különösképpen használni.

A negyedik ülés második határozata.

Azonfölül ugyanaz a szent zsinat meggondolván, hogy nem csekély haszonnal járhat az Isten egyházára az, ha a szent könyveknek közkézen forgó összes latin nyelvű kiadásait illetőleg tisztában vannak azzal, hogy melyiket kell hitelesnek tartani: ezért elhatározta és kijelentette, hogy a nyilvános olvasásokban, vitatkozásokban, prédikációkban és fejtegetésekben azt a régi "Vulgata"-féle kiadást tartsák hitelesnek, melyet az egyházban oly sok századon át való használat hagyott jóvá, és hogy senki azt semmiféle ürügy alatt elvetni ne merészelje és ne bátorkodjék.

Azonkívül a könnyelmű elmék megfékezése végett elhatározza, hogy a hit dolgaiban és a keresztyén tudomány épülésére vonatkozó erkölcsi dolgokban a maga tudására támaszkodva a Szentírást saját felfogásának megfelelőleg elcsavarva s azon felfogással ellenkezőleg, melyhez ragaszkodott és ragaszkodik az Anyaszentegyház, melynek feladatai közé tartozik az, hogy a Szentírás valódi értelméről és magyarázásáról döntsön; vagy a Szentírást az atyák egyhangú megegyezésével ellenkezőleg magyarázni senki ne merészelje, még akkor sem, ha [az] ilyenmű magyarázatok soha napvilágot nem is látnának. Akik pedig ellenkeznének, azokat a püspökök nevezzék meg és a jogosan megállapított büntetésekkel sújtsák.

E tekintetben azonban a méltányosságnak megfelelően korlátozni akarván a nyomdászokat is, akik határt nem ismerve, vagyis azon hiszemből, hogy nekik minden szabad, amit akarnak, [kinyomtatják] magukat a Szentírás könyveit, azonfölül különbség nélkül bárkinek a jegyzeteit és fejtegetéseit az egyházi fensőbbiségek engedélye nélkül, gyakran elhallgatván, gyakran meg elhazudván a nyomdát, és (ami még rosszabb) a szerző megnevezése nélkül adják ki: ezért elhatározta és elrendelte a zsinat, hogy a jövőben a Szentírást, különösen a régi Vulgata-féle kiadást lehetőleg hibátlanul nyomják, és senkinek se legyen szabad kinyomni vagy kinyomtatni semmiféle könyvet sem a szent dolgokról a szerző neve nélkül, és azokat, ha előbb a felsőbb hatóság meg nem vizsgálta és helyben nem hagyta, az utolsó lateráni zsinat által a törvényben megszabott átok és pénzbüntetés terhe alatt tilos bárkinek is a jövőben árusítani, vagy önmagánál tartogatni. És ha szerzetesek az írók, tartoznak ők az ilyen vizsgálaton és helybenhagyáson kívül a fölszenteltetésük módja szerint való előljáróiktól engedélyt is szerezni, miután ezek az ő könyveiket átnézték.

Azokat pedig, kik az ilyen műveket írásbelileg közlik vagy terjesztik, hacsak előbb meg nem vizsgálták és helyben nem hagyták, ugyanazon büntetés érje, mint a kiadókat; és azokat, akik ilyenek birtokában voltak, vagy ilyeneket olvastak, ha a szerzőt meg nem nevezik, úgy tekintsék mint szerzőket. Az ilyen könyvek helybenhagyását pedig írásban kell megadni, s ezt az írott vagy nyomtatott könyv címlapján hiteles formában kell feltüntetni. S ez az egész dolog, ti. a helybenhagyás és vizsgálat díjtalanul történjék, hogy így a helybenhagyandókat helybenhagyják, az elvetendőket elvessék.

Azután meg akarván fékezni a zsinat azt a vakmerőséget, mellyel a Szentírás szavait és mondásait mindenféle avatatlan dologra, mint pl. mesés és ostoba bohóckodásokra, hízelgésekre, gúnyolódásokra, istentelen babonákra, ördögi varázslásokra, jóslásokra, jóvendölésekre és gyalázó iratokra használják és elforgassák, az ilyen tiszteletlenség és lenézés megszüntetése végett, és hogy semmi módon a Szentírás szavait ilyen hasonló dolgokra használni ne merje, megparancsolja és elrendeli, hogy az összes ilyen vakmerő és Isten igéjét megsértő embereket a püspökök a jogos ítélet alapján kimondott büntetésekkel sújtsák.

Ugyancsak ez a szent zsinat elhatározta és elrendelte, hogy a legközelebbi ülés a szent pünkösti ünnepek után eső csütörtökön legyen és tartassék.

A negyedik ülésről.

Régi közmondás az, hogy a rómaiak ülve győznek. Ezen bizakodással eltelve, a római széknek, ennek a nagy szajhának elfajult és fattyú gyermekei a negyedik ülés kihirdetésével egészen a győzelemre rendezkedtek be. Mi áll ugyanis útjában annak, hogy vágyaik teljesülését látván, diadaljelvényt emelve távozzanak, ha elfogadják az emberek azt, amit ők egy határozatban foglaltak össze? Ebben pedig négy dologról van szó. Először elhatározták azt, hogy a tudományra vonatkozólag nemcsak a Szentírás, hanem az átadott hagyományok előtt is meg kell hajolni. Másodszor a szent iratok jegyzékének elkészítésénél az összes szentírási könyveket egy kalap alá fogják, és az apokrif könyveknek a többiek sorozatából való eltávolítását megtiltják. Harmadszor elvetvén minden más fordítást, egyedül a Vulgátához ragaszkodnak s azt akarják, hogy ezt fogadják el hitelesnek. Végül a Szentírás minden helyére, úgy a homályos, mint a kétes helyekre vonatkozólag önmaguknak tartják fenn a magyarázás jogát, még pedig fellebbezés nélkül. Ha ebben a négy dologban megegyeztek, ki tagadja akkor, hogy vége a küzdelemnek? Tehát inkább felesleges fitogtatás végett vitatkoztak ezután, nem pedig azért, mintha ez annyira szükséges lett volna. Bármit hoznak ugyanis fel, ha azt semmiféle szentírási bizonyítékkal támogatni nem lehet, majd a hagyományok közé számítják, amelyekről azt akarják, hogy éppúgy higgyék, mint a törvényt és a prófétákat. De hát mi ellen lehet majd kifogást emelni, ha nincs semmi olyan durva vagy vénasszonyos őrzöngés, amit ezen a címen meg ne védelmeznének? Sőt nincs semmi olyan szörnyűséges babona sem, amire ezt Ajax pajzsaként ne alkalmazhatnák, hogy az illető babonát megvédjék. Tegyük hozzá még azt is, hogy akkor, mikor az apokryf könyveket tekintélyre méltóknak tartják, új bizonyítékokat is szereznek maguknak. A Makkabeusok második könyvéből ugyanis be lehet bizonyítani a purgatóriumot és a szentek közbenjárását is; Tóbiás könyvéből az elégtételeket, az ördögűzéseket; és még mit nem? Nem kevés bizonyítékot vehetnek majd a Jézus Sirák fia könyvéből. Mert honnan is meríthetnék jobban a salakot? Bár nem szándékozom ezen könyvek olvasását teljesen rosszallni, mégis hitelt tulajdonítani ezeknek, amit pedig sohasem adtak meg nekik, mire volt jó, ha nem arra, hogy a saját tévelygéseiknek hamis színnel való felékesítésére használják őket? Mivel azonban gyakran a zsidó vagy görög eredetiből bizonyítják rájuk a Szentírás idézésében való tudatlanságukat, fékezik meg vakmerőségüket és verik vissza hencegő kérkedésüket: erről is nagyszerűen gondoskodnak, midőn elhatározzák, hogy egyedül a Vulgát fordításnak kell hitelt adni.

Mehetnek most már azok, kik sok fáradságot és időt fordítottak a nyelvek megtanulására azért, hogy a Szentírás valódi értelmét magukból a forrásokból merítsék!

Ezzel a rendelettel legalább bőségesen gondoskodtak arról, hogy az ilyen emberek a rómaiaknak a jövőben ne alkalmatlankodjanak. Ne annyit jelent-e ez vajon, mint Görögországot és az egész Keletet leigázni? De egy dolog volt még hátra: mindig

akadnak ugyan olyan akaratos emberek, akiket csakis úgy lehet kielégíteni, ha a Szentírásból bizonyítják be azt, ami a kérdés tárgyát képezi. Vannak megint olyan nagyon éles látású emberek, akik még a Vulgáta-fordításban is találnak fegyvereket arra, hogy magukat ezekkel a pápaság nyugtalanítására felszereljék. Hogy tehát ebből semmi veszedelem se származzék rájuk, a legjobb óvszert találják ki akkor, mikor a Szentírás törvényes magyarázatát önmaguknak ítélik oda. Ki gondolná azt, hogy nem eléggé előrelátók ők, akik egy ponttal annyira viszik a dolgot, hogy számukra a Szentírásból minden be van bizonyítva, és hogy a Szentírás semmiféle bizonyítékával sem lehet őket, ha még oly ellenkező értelmű is az, megszorítani?! Mert ha Pl. a gyónást kell bizonyítani, készen áll ez a mondás: Mutassátok meg magatokat a papoknak. Ha arról van szó, hogy vajon igénybe kell-e venni a megholtak közbenjárását, azonnal előállnak ezzel a mondással: Fordulj a szentek közül valakihez; azután ezzel: Ezért imádkozik hozzád minden szent. Még a purgatórium sem nélkülözi majd a kétségtelen bizonyítékot, mivel meg van írva: Nem megy ki innen, míg le nem fizetett mindent az utolsó fillérig. Szóval lehet majd csinálni mindenből mindent! Azelőtt, ha ilyen bizonyítékokkal álltak elő, még maguk a gyermekek is kinevették őket; most a hiteles magyarázás joga, ha ugyan hitelt adnak nekik, minden kétséget eltávoztat. S miféle világos és megdönthetetlen bizonyítékot lehet velük szemben felhozni, amit ők gúny tárgyává ne tennének? Hiszen büntetlenül bújnak ki bármiféle szörszálhasogatás révén. Az ellenkező okoskodásokkal ezt az ércfalat állítják szembe: Ki vagy te, hogy az egyház magyarázata ellen zúgolódol? Ez persze az, amit közönséges szólásmóddal maguk közt mondogatnak, hogy olyan a Szentírás, mint a viaszból való orr, mivel minden forma szerint lehet gyúrni. Ha a matematikusoknak ily fajta kívánságaikat teljesítenék, akkor nemcsak a rőfből csinálnának mintegy 74 millimétert, hanem bebizonyítanák azt is, hogy a stadium¹⁸ rövidebb egy rőfnél, míg csak az eget a földdel össze nem zavarják.

Mit kell tehát nekünk ezzel a győzelmes és már mintegy diadalát ünneplő *üléssel* csinálnunk? Azt, hogy *állva* verjük szét ezeket a füstöket. A hagyományokra vonatkozólag tudom, hogy sokszor említést tesznek róluk az írók, de nem azzal a szándékkal, hogy hitünk a Szentíráson kívül menjen, mert mindig ennek a határai közé zárják azt. Csak bizonyos szertartásokról mondják azt, hogy az apostoloktól vették át, amelyeknek egy része úgy látszik, hogy tőlük ered, más részük azonban méltatlan az ő szerzőségükre. Mindazonáltal azok mind, amiket ők felemlítenek, számra is elég csekélyek, nemüket tekintve pedig elég tűrhetőek. Most azonban a rómaiak mindarról, amit nekik tetszett ránk tukmálni, azt akarják, hogy elhiggyük, hogy azok az apostoli hagyományokból származtak, és annyira arcátlanok, hogy ezek közé sorolják azokat is, amik nem is oly régen lopóztak be a sötét tudatlanságba. Tehát, ha elismerjük is azt, hogy bizonyos intézményeket az Úr apostolai adtak át kézről-kézre az utódoknak, amiket írásba sohasem foglaltak: először mégis éppen

¹⁸ A stadium mint hosszmérték körülbelül 600 láb volt; az útmértékül használt stadium mintegy 185 méter volt; az olympiai stadium pedig mintegy 231 m. hosszú volt.

nem tartozik ez a hit tudományára úgy, hogy ebből egy hajszálnyit is kihozhatnának, hanem csak a külső szertartásokra vonatkoznak, s a dísznek vagy a fegyelemnek állnak a szolgálatában; azután meg be kell bizonyítaniok, hogy csakugyan apostoli hagyomány mindaz, amit ők ezen a címen majd ajánlgatnak. Nincs okuk tehát azt hinni, hogy ez bármikor is támogatja őket, akár zsarnoki törvényeik megszilárdításában, melyekkel száanalomra méltó módon gyötrik a lelkiismereteket, akár babonáik elpalástolásában, amelyekről tudvalevő dolog, hogy az összes századok és népek vétkes szertartásaiból vannak összetákolva. Különösképpen vissza kell pedig utasítani azt, hogy az ő akaratuk szerint a tudomány bizonyossága, azoktól, amiket ők íratlanoknak (*ἀγραφα*) neveznek, épp úgy függjön, mint a Szentírástól. Ragaszkodni kelt ugyanis mindig Augustinus azon mondásához,¹⁹ hogy a Szentírás foglalja magában a hitet.

Azokról a könyvekről, melyeket a kánonba különbség nélkül felvettek, nem mondok mást, csak azt, hogy a régi egyház közmegegyezése ellenére jártak el. Ismeretes dolog ugyanis, hogy mit mond Hieronymus az ősök közös vélekedéséről. És Rufinus is Hieronymussal egyetemben, mint legkevésbé sem kétes dologról mondja azt, hogy Jézus Sirák fia könyvét, Salamonnak a Bölcsesség könyvét, Tóbiás és Judit könyveit, valamint a Makkabeusok történetét az atyák nem nevezték a kánonba tartozó, hanem egyházi könyveknek, melyek a nép előtt olvashatók ugyan, de a dogmák hitelének megalkotására befolyással nem bírnak. Tudomásom van azonban arról is, hogy azt, amit most a tridenti atyák határoztak, a karthágói zsinaton harmadrendű dolognak tartották. S ezt követte Augustinus is a Keresztyén tudományról szóló könyvében. De mivel Augustinus különböző helyeken tanúságot tesz arról, hogy az ő korában nem voltak mindnyájan egy véleményen, efelől bizonyára nem is kellene határozatot hozni. S hogy ha magából a dologból vett bizonyítékokkal kell küzdeni, akkor ezen a mondáson kívül sok dolog azt fogja mutatni, hogy azokat, amiket a tridenti atyák a magasba emelnek, sokkal alacsonyabb helyre kell sorolni. Hogy más egyebekről ne szóljak, bárki írta is a Makkabeusok történetét, munkája végén azon óhajának ad kifejezést, hogy bár jól és helyesen írt volna mindent; ha pedig nem, akkor bocsánatot kér. Mennyire távol áll, kérlek, ez a vallomás a Szentlélek fölségétől?!

Abban pedig, hogy a fordításokat, leszámítva az egy Vulgátát, kárhoztatják, amily vastag tudatlanság nyilvánul meg, éppoly barbár is az erre vonatkozó rendelet. Isten szent kijelentéseit Mózes és a próféták zsidó nyelven, az apostolok pedig görög nyelven adták közre. S hogy a világ minden zuga részese lehessen ennek a nagy kincsnek, hozzájárult még a fordítás adománya is. Megtörtént aztán, nem tudom, minő módokon, de bizonyára nem helyes ítélet és választás folytán, hogy a különböző fordítások közül egy terjedt el a tudatlan emberek között, legalábbis azok között, kik semmiféle nyelvismerettel ellátva nem lévén, saját tudatlanságukra valamiféle támaszt kerestek. Azután azok, kik a nyelvekhez értenek, felfedezték erről a fordításról, hogy az ilyen embereket éppen nem kell meghallgatni, még akkor sem, ha magából a forrásból hozzák is a tiszta italt, s ha magából a kétségtelen igazságból

¹⁹ De civitate Dei. 19. c. 18.

cáfolják is meg a hamis dolgot. Soha senki, aki rendes gondolkozásmóddal volt megáldva, nem merészelte Isten egyházát ettől az előnytől megfosztani. A régiek, bár a nyelvek, különösen a zsidó nyelv ismeretének híjával voltak, mégis mindig őszintén beismerik, hogy legjobb magához az eredetihez fordulni, hogy ebből vegyék ki a Szentírás valódi és hiteles értelmét. De tovább megyek. Nincs oly közepes tehetségű ember, aki ha a Vulgáta-féle fordítást néhány más fordítással egybeveti, könnyen észre ne venné, hogy ez utóbbiakban helyesen van kijavítva sok olyan dolog, ami amabban helytelenül van meg. E tekintetben tehát arra kényszerít bennünket a zsinat, hogy a fényes világosság mellett vakoskodjunk azért, hogy így önként tévedjünk. Ki gondolta volna, hogy ők oly esztelenek lesznek, hogy minden jóra való embernek az ítéletét egész nyugodtan megvetik, és nem haboznak önmagukat mindenki előtt gyűlöletesekké és utálatosakká tenni? Azok, akik tudták, hogy ők semmi üdvös dolgot sem terveznek, mégis úgy voltak meggyőződve, hogy a világnak valami módon való elámítása végett majd előttük felesküdt embereket bíznak meg az új fordítás elkészítésének munkájával. Azonban hát nem folyamodnak ők csalárdsághoz. Nemcsak azt parancsolják, hogy elégedjünk meg a leghibásabb fordítással, hanem azt akarják, hogy ezt a fordítást úgy imádjuk, mintha az égből eredt volna; és bár mindenki látja a benne levő hibákat, mégis megtiltanak erre vonatkozólag minden kívánságot. Íme, kiknek az önkényétől függ az egyház reformálása! Igenis hosszú dolog volna feljegyezni a helytelenül és sületlenül fordított helyeket! Nem csak hogy hibátlan lap nem található, hanem alig van három vers is egyfolytában, hogy valami feltűnő hibától ne volna elégtelenítve. Mutatványul legyen elég csak a zsoltárok könyve, amelyből egynéhány példát hozok fel röviden, inkább csak azért, hogy egy kis ízelítőt adva, az olvasókat ennek a megismerésére bírjam, nem pedig azért, hogy őket tanítsam. A második zsoltárban van ez a szép intelem (12. v.): "Csókoljátok a Fiút"; ami helyett abban a régi fordításban ez van: Fogadjátok el a fegyelmet. Még csak nem is hasonló! És mivel bizonyos, hogy az előbbi a helyes, miért tartjuk inkább hitelesnek az utóbbit? A Vulgáta-fordító ezt mondja (Zsolt. 4,3): Emberek fiai, meddig lesztek még nehéz szívvel? A zsidó szövegben pedig semmi hasonló sincs ehhez, hanem ez: "Meddig lesz gyalázatban az én dicsőségem?" Ott, ahol Dávid arról panaszkodik, hogy élete jeze nyári szárazságokra változott, ennek helyébe ezt teszi a fordító: Megtértem nyomorúságomban, midőn a tövis szurdalt (Zsolt. 32,4). Ugyanezen zsoltár kilencedik versében ez van: Kantárral és zabolával kell szorítani az állát, mert nem közelít hozzád; a fordító pedig ezt mondja: Fékkal és zabolával szorítsd meg azok állát, kik hozzád nem közelednek. És mit értsünk azalatt, hogy ágyékaik telvél csalatkozásokkal, ami a 38. zsoltárban (8. v.) olvasható. Azonban oktanul cselekszem, mikor ily mérhetetlen erdőbe hatolok. Azért csak egy zsoltárra szorítok; ez a hatvannyolcadik, melyben Dávid Isten egyéb dicsőítése közt azt is felhossa, hogy az elűzötteknek visszaadja otthonukat, vagyis hogy az árvákat és egyedülvalókat megszorítja cseléddel; a fordító hozzáteszi: "az egyértelműeknek." Következik az, hogy az engedetlenek lakoznak sivatag helyen; ami helyett a fordító ezt mondja: "hasonlóképpen az ellenszegülőket, kik a sírokban laknak." Azután, ahol az értelem legjobban megfelel Dávid szavainak, a fordító talányokat sző közbe,

amelyeket semmiféle Oedipus²⁰ sem tudna megfejteni. Dávid a következőket mondja. A seregek királyai futnak, futnak és az otthon ülők zsákmányt osztogatnak; ti. az asszonyok, kik otthon nyugodtan voltak; a fordító pedig így szól: A seregek valamennyi királya a szerelmesé, a kedvelté és a ház ékességének jut a ragadományok osztogatása. Kevéssel lennebb a szöveg így van: Ha cserények közt heverték is, amit a fordító így ad vissza: Ha osztályrészeitekben feküsztek. "Mit kevélykedtek, ti sokhalmú hegyek" helyett ezt írja: Miért nézitek gyanúsán az erős hegységet? Ahol a zsidó eredetiben ez van: Még a pártütők is ide jönnek lakni,

Uram Isten; ezt a fordító így változtatja el: a nem hívőknek is ajándékot veszsz, hogy az Úr Istennél lakjanak. Azután, bár szószerint így van a szöveg: Visszahozlak Básánból, a tenger mélységéből is kihozlak; a fordító mégis így fordítja: Básánból visszatérítem őket, a tenger mélységébe térítem. Majd később így van a szöveg: Ott a kis Benjamin, aki uralkodik rajtuk; a fordító pedig, nem tudom mire gondolva, ezt írja: Ott van az ifjú Benjamin lelki elragadtatásban. A zsoltárnak felét, vagy valamivel többet felsoroltam, és lám, minő szörnyűségekkel ismerkednek meg az olvasók! Bár, hogy az igazat megvalljam, elnézéssel kell lennünk a latin fordító iránt, ki a görög fordítást a tőle telhető gondossággal adta vissza. De ki viseltetnék elnézéssel azok iránt a szamarak iránt, kik a magyarázás adományát az egyháztól elveszik, és ezt mintegy sárba taposva, útját állják az egyháznak abban, hogy Dávid valódi értelmére juthasson? Tegyük hozzá még, hogy nemcsak a tudatlanságot és a fordítók tévedéseit helyezik föléje mások helyes megismerésének, hanem nincs oly ostoba képzelődés, amely nem isteni kijelentés erejével bírna. Példa van erre a 132. zsoltárban, ahol ugyanis az Úr azt ígéri, hogy meg fogja áldani az ő népe "eledelét" (*victum*), ott valamelyik vaksi pap a *c* és *t* betűket egynek olvasván, azt hitte, hogy ez van: "*vidum*". Mivel pedig ennek a szónak semmiféle jelentése sem volt, egy betűt (*a*) toldván be, új olvasásnak (*viduam*) vetette meg az alapját, mely az egész pápaságban elhatalmasodott. Nincs aztán most Olasz-, Francia-, Spanyol- és Németországnak egyetlen egy temploma sem, amelyben ezt ne hangoztatnák nagy lármával: Áldva áldom meg az ő özvegyét. És ők annyira figyelmesek vagy éleslátásúak, hogy senki sem vette észre az ilyen nevetséges tévedést. De nem is kell csodálkozni azon, hogy elvévén tőlünk az "eledel" szót, az "özvegység" nevét hozzák forgalomba, hiszen minden erejükből azon vannak, hogy a lelkeket a mennyei élet eledelétől kegyetlenül megfosszák. Hát aztán nem restellik ők az újtestamentumi Vulgáta-fordítást megtenni hitelesnek? amikor közkézen forognak Valla, Fáber és Erasmus iratai, amelyek még a gyermekek előtt is ujjal mutatnak rá amannak számtalan hibás helyére?! A rómaiakhoz írt levél első részében (4. v.) a fordító Krisztust Isten kijelentett fiának nevezi. Nagy gondot okoz ennek a szónak a kimagyarázása azoknak, kik a görög nyelvet nem tudják, mert tulajdonképpen az

²⁰ Oedipus a thébai mondanakör legkiválóbb alakja, ki szüleit nem ismervén atyját, Laius thébai királyt megölte, anyját Epicaste-t pedig feleségül vette. Thébába jövén, a Sphynx, egy oroszlántestű szárnyas szörnyeteg, talányt adott fel neki, melyet Oedipus szerencsésen megfejtván, a szörny a tengerbe vetette magát és elpusztult.

olyan dolgokról mondjuk, hogy ki vannak jelentve, amik még nincsenek meg. Azután Krisztus örök fia az Istennek. A görög nyelvben azonban, mely kijelentettnek jelzi, semmi nehézséget sem okoz ez. Egy példát hoztam csak fel, mert a többiekkel felesleges fáradozni. Szóval, csak akkor lesz elfogadható ez a kiadás, ha a tridenti atyák keresztülviszik azt, hogy a világ nyitott szemekkel ne lássa meg az eléje tartott világosságot.

Áttérek most a Szentírás magyarázásának jogára, melyet, ha az értelemre vonatkozólag valami kétség merül fel, önmaguknak tulajdonítanak. Az ő joguk – mondják ők – a Szentírás értelméről határozni, amibe aztán bele kell nyugodni. Persze, amit az egyháznak tulajdonítanak, azt önmaguknak tulajdonítják. Én ugyan azt vallom, hogy amint nem az emberek magán akaratából származott a Szentírás, azonképpen illetlen dolog is az, hogy valakinek az egyéni felfogása szerint magyarázzák (2Pét 1,21). És ha valami homályos hely felől kétség merül fel aziránt, hogy minő értelemben kell azt felfogni, nem lehet más jobb úton az igazi értelmet megtalálni, mint ha a jámbor tudósok lelkiismeretes vizsgálódásban közösen kutatják azt. De nem ezt teszik. Az ő zsarnoki rendeletükkel ugyanis az egyházban minden szabadságot megszüntetni, önmaguknak pedig véghetetlen hatalmat akarnak szerezni. Mert tetszésük szerint bárminő értelmet adjanak is a Szentírásnak, azt mindenkinek el kell fogadni. Rajtuk kívül pedig senkinek sem szabad a Szentírásból semmit sem vizsgálat tárgyává tenni. Bár hát legalább képesek volnának ily nagy munka végzésére. De úgy vannak ők ezzel, mint az ökör a nyereggel, és annyit értenek hozzá, mint a hajdú a harangöntéshez. Szóval, ők azt akarják, hogy a Szentírást, mely a sötétségben van elrejtve, mindenki úgy tisztelje, mintha Ceres²¹ titkai volnának, és senki ne merészeljen annak az értelme után vágódni. Sohasem jutnék a dolog végére, ha mindenünnen összegyűjteném azokat a példákat, melyek az olvasók előtt világosan bebizonyítanák, hogy mily méltánytalan és túrhetetlen szolgálai kötelékeket rak rájuk ez a rendelet. Ezért csak mutatványszámot állítok a szemeik elé egy zsinat példájában. Körülbelül 800 évvel Krisztus születése után tartották azt a niceai zsinatot, mely a Leó alatt eltávolított képeket visszaállította, s azok imádását elrendelte. Ezt a zsinatot a pápisták, mivel az a bálványimádást támogatja, szentnek és törvényesnek tartják. Az ő alaptételük szerint tehát a Szentírás magyarázásában nem tévedhetett. Pedig ha az ilyenekre kell hallgatni, mint a Szentírás magyarázóira (amit még kimondani is borzasztó), akkor az egyiptomiak vallása fölötté fog állani a keresztyén vallásnak. Hogy bebizonyítsák a Szentírásból azt, hogy a templomokat törvényszerűen fel lehet ékesíteni szobrokkal és képekkel, a következő helyeket hozták fel: Isten a maga képére és hasonlatosságára teremtetten az embert. Józsué tizenkét követ állított fel. Senki sem gyűjtja meg a méceszt és teszi azt a véka alá: amiből azt következtették, hogy az oltárok fölé kell helyezni a képeket. Azután: Megjeleltetett a te orcád világossága Uram: amint hallottuk, azonképpen láttuk is. Uram, szerettem a te házad ékességét. Mutasd meg a te ábrázatodat, mivel

²¹ Ceres, görögül Déméter a termékenység istennője, kinek tiszteletére Athén közelében Eleusisban évenként nagy ünnepeket tartottak, melyeken csak a beavatottak vehettek részt.

szép az. S hogy alapot adjanak az imádásnak, a következő bizonyítékokat használják fel: Ábrahám imádta a föld népét. Jákób emléket állított és megáldotta azt. Azután: Leborult az ő fiának, Józsefnek nagy hatalma előtt. A te orcád előtt esedezik a népnek minden gazdag embere. Boruljatok le az ő lábainak zsámolya elé. Csudálatos az Isten az Ő szentjeiben. És hogy szemtelenségük egészen teljes legyen, hozzátették ez utóbbihoz egy másik zsoltárból (16,3): A szentekben, kik e földön vannak; s ezt a képekre vonatkoztatták. Tudom, hogy alig lehet elhinni, amiket mondok. Én magam is elbámultam, mikor olvastam. A mi füleinknek azonban már régen érzéketleneknek kell lenniök az ilyen képtelenségek hallatára. S ha nekem össze kellene gyűjteni az ő szentírás-magyarázataikat, melyek még a gyermekek előtt is nevetségesek, még pedig nem is valamennyit, hanem csak azokat, amelyek valami ostobaság által tűnnek fel, háromszor oly vaskos kötetet, vagy még többet is össze kellene írni, mint amilyen maga a Szentírás. Szóval azt akarta a tridenti Szentlélek az ő rendeletével, hogy ránk nézve a Szentírás ne jelentsen egyebet, mint csak azt, amit a barátok álmódóva kigondolnak. Mert mi egyebet értenek ők az egyház alatt, mint azt, hogy az egész világról összegyűljenek a pápa szolgálatában levő püspökök, vagyis mindazok, kik ennek az antikrisztusi széknak a zászlója és fennhatósága alatt harcolnak, s végül is az ilyenek összedugván fejüket, minő magyarázatot fognak a mi számunkra összeszerkeszteni? Hiszen jó részük még a nyelvtan elemeivel sincs tisztában! Azt bizonyára nem merik majd előttem tagadni, hogy közülük alig minden századik olyan, aki valamelyik prófétának egy könyvét, vagy az apostolok egy levelét, vagy az evangélium egyik történetét egészen átolvasta volna. Jobban el vannak ugyanis ők más dolgokkal foglalkozva, sem hogy idejük jutna a szent iratok olvasására. Hátra van még, hogy az apostoli széknak tulajdonítsák ezt a kiváltságot, és azt mondják, hogy a Szentírás értelmezését illetőleg Farnese Pálnak²² a szent száját kell megkérdezni. Másképp jelöljék meg nekünk az egyházat, úgy, hogy méltán elhiessük róla, hogy képes lesz az ily nagy munkának megfelelni. Mert bármily dicsőítő nyilatkozatokkal halmozzák is el a római széket, arról sohasem fogják a józaneszű embereket meggyőzni, hogy Kéfás²³ az egyház feje, vagy hogy az erkölcsös és szent házasság testi élet, mely Isten előtt utálatos. Ezt pedig a pápai rendeletek mind a kettőt hirdetik. Persze majd azt kiabálják, hogy egészen megrendül az egyház tekintélye, ha megfosztjuk őt a Szentírás értelmezésének a jogától, és így ajtót nyitunk a szemtelen elméknek, hogy bárhol utat törjenek maguknak. Sőt, hogy ellenünk gyűlölséget támasszanak, azt szokták nekünk bűnül szemünkre vetni, hogy a Szentírás értelmezését azért tulajdonítjuk magunknak, hogy semmi se tarthassa féken a mi önkényünket. Hogy önmagunkra vonatkozólag előadjam a dolog állását, azt szerénységem tiltja. Az igazságnak megfelelőleg azonban megvallhatjuk, hogy mi több világosságot hoztunk a Szentírás megértésére, mint a pápaság kezdetétől fogva közöttük létezett összes tudósok. S ezt a dicsőséget ők maguk sem merik megtagadni tőlünk. Emellett aztán nincs is miköztünk senki sem, aki dolgozatait szívesen nem bocsátaná az egyház ítélete alá. Az egyház tekintélyét tehát sem meg nem vetjük, sem meg nem gyengítjük: sem a szemtelen emberek számára a gyeplőket

²² III. Pál pápa, családi neve: Farnese Sándor.

²³ Péter apostol.

tágra nem fogjuk, hogy bármit is merészeljenek. Vajha ők az egyházat úgy tüntetnék fel előttünk, mint amilyenek azt maga a Szentírás leírja: a tiszteletről akkor könnyen megegyeznénk. De mikor az egyháznak hamis címét hazudván, azt kirabolják és kifosztják, hogy a zsákmányt maguknak lefoglalják, akkor mit tehetnénk egyebet, mint hogy tiltakozunk?

A tridenti zsinatnak az 1546. év június hó 17. napján tartott ötödik ülésén hozott első határozat.

Hogy a mi katolikus hitünk, mely nélkül lehetetlenség Istennek tetszeni, megtisztíttatván a tévelygésektől, a maga romlatlanságában épen és csorbátlanul megmaradjon, és hogy a keresztyén népet mindenféle tudománynak a szellője meg ne rázkódtassa, mivel az a régi kígyó, az emberi nem örök ellensége, a sok baj között, melyek Isten egyházát a mi időnkben zavarják, az eredeti bűnről és annak ellenszeréről is nemcsak új meghasonlásokat támasztott, hanem a régieket is felkeltette: a szent, egyetemes és általános tridenti zsinat, mely a Szentlélekben törvényszerűleg gyűlt egybe, s amelyen az apostoli szék ugyanazon három követé elnökölt, hogy hozzáfogjon a tévelygők visszatérítéséhez, a Szentírás, a szent atyák s a legkiválóbb zsinatok bizonyosságait és magának az egyháznak véleményét és megegyezését követve elhatározta és kijelenti, hogy az eredeti bűnről a következőket vallja.

Aki nem vallaná, hogy Ádám, az első ember, mikor Isten parancsát a paradicsomban áthágta, a szentséget és igazságot, amelyben teremtetett, azonnal elveszítette, s hogy ezen kötelességszegés által elkövetett bűnével Isten haragját és felháborodását vonta magára és alávetetett a halálnak, mellyel az Úr őt azelőtt fenyegette, s a halállal együtt a fogságnak is annak a hatalma alatt, ki a halál felett ezentúl uralkodott, ti. az ördögnek, és hogy Ádám a kötelességszegés ezen bűne által testileg és lelkileg egészen megromlott, az átkozott legyen.

Aki azt állítja, hogy Ádám kötelességszegése csak neki magának volt ártalmára és nem az ő utódainak is, s hogy az Istentől nyert szentséget és igazságot, melyet elveszített, egyedül önmagára nézve veszítette el, s nem ránk nézve is: vagy hogy ő az engedetlenség bűne által beszennyeztetvén, csak a halált és a testi büntetést származtatta át az egész emberi nemre, nem pedig a bűnt és a lelki halált is: az átkozott legyen, mivel ellentmond az apostolnak, aki ezt mondja: Egy ember által jött e világra a bűn, és a bűn által a halál és ekképpen minden emberre elhatott a halál, kiben mindnyájan vétkeztek.

Aki azt állítja, hogy Ádám ezen bűnét, mely eredetileg egy, és áterjedése által, nem pedig utánzás által származván át mindenekre, mindenkinek a sajátja, sem az emberi természet erői, sem más valami ellenszer által eltörölni nem lehet, hanem csakis a mi Urunk Jézus Krisztusnak, az egyetlen közbenjárónak érdeme által, aki a mi igazságunkká, megszentelésünké és váltságunkká tétetvén, bennünket Istennel az ő vérében kiengesztelt; vagy aki tagadja azt, hogy magának a Jézus Krisztusnak érdeme az egyház által helyes alakban használt keresztség szentsége által úgy a felnőttekre, mint a kisdedekre is alkalmazható, az átkozott legyen. Mert nem adatott az ég alatt más név az embereknek, amelyben nekünk üdvözülni kellene. Innen van

ez a mondás: Íme, az Isten báránya, íme, ki elveszi a világ bűneit; és ez: Mindnyájan, kik megkeresztelkedtetek, a Krisztust öltöztétek fel.

Aki azt állítja, hogy az újszülött kisdedeket, még ha megkeresztelt szülőktől származnak is, nem kell mindjárt a születésük után megkeresztelni: vagy azt mondja, hogy azokat ugyan a bűnök megbocsátása végett keresztelik meg, de Ádámától az eredeti bűnből semmi sem szállott rájuk, amit az újjászületés fürdőjével kellene ismét jóvá tenni az örök élet elnyerése végett, következőleg öbennük a keresztségnek a bűnök bocsánatára való kiszolgáltatását nem igazinak, hanem tévesnek kell értelmezni: az átkozott legyen. Nem lehet ugyanis az apostol ezen mondását: "Egy ember által jött e világra a bűn és a bűn által a halál és ekképpen minden emberekre a halál elhatott, kiben mindnyájan vétkeztek," másképp értelmezni, mint ahogyan a mindenütt elterjedt katolikus egyház mindig értelmezte. Ezen hitszabály miatt tehát az apostoloktól eredő hagyomány szerint a kisdedek is, kik önmaguktól még semmi bűnt sem követhettek el, azért kereszteltetnek meg valósággal a bűnök bocsánatára, hogy bennük az újjászületés által tisztuljon meg az, amit születésük által magukkal hoztak. Ha ugyanis újjá nem született valaki a víz és a Szentlélek által, nem mehet be az Isten országába.

Aki tagadja azt, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme folytán, mely a keresztségben átadatik, az eredeti bűnnel járó bűnösség elengedtetik, vagy azt állítja, hogy azt, ami a bűn igazi és valódi jellegével bír, nem töröltetik el egészen, hanem azt mondja, hogy csak kisebbedik, vagy nem esik beszámítás alá: az átkozott legyen. Az újjászülettekben ugyanis semmit sem gyűlöl az Isten, mert semmi kárhoztatásuk sincs a halálra azoknak, kik a keresztség által Krisztussal együtt eltemetkeztek: kik nem a test szerint járnak, hanem mivel levetkőzvé a régi embert és felöltözvé amaz újat, mely Isten szerint teremtetett, ártatlanok, mocsoktalanok, tiszták, épek és Isten előtt kedvesek, Isten örököseivé, a Krisztusnak pedig örökös társaivá tétettek: úgyhogy éppen semmi sem akadályozza meg őket abban, hogy az égbe menjenek. Megvallja azonban és érzi ez a szent zsinat, hogy megmarad a megkereszteltekben a vágyakozás, mint gyújtóanyag, mely ha a küzdelemre van is hátrahagyva, nem képes ártani azoknak, kik bele nem egyeznek, és a Krisztus kegyelme által férfiasan ellenállanak, sőt inkább a törvény szerint harcoló elfogja nyerni a koronát. Erre a vágyakozásra vonatkozólag, melyet az apostol néha bűnnek nevez, kijelenti a szent zsinat, hogy a katolikus egyháznak sohasem volt gondolatában bűnnek nevezni azért, mint ha az az újjászületettekben igazán és valóban bűn volna, hanem azért, mivel a bűntől ered és a bűnre hajlik. Aki pedig ellenkező véleményen van, az átkozott legyen.

Ugyanez a szent zsinat azonban kijelenti, hogy ebbe a határozatba, melyben az eredeti bűnről van szó, Máriát, Isten anyját, a boldogságos és szeplőtelen szüzet belefoglalni nem szándékozik, hanem meg kell tartani a boldog emlékű IV. Sixtus pápa ide vonatkozó rendelkezéseit az ezen rendelkezésekben foglalt büntetések alatt, és ezeket fel is újítja.

Ugyanezen ülés második rendelete.

Ugyanez a szent zsinat a pápák és a legkiválóbb zsinatok jámbor rendeleteihez ragaszkodván, azokat elfogadván és hozzájuk tévén, hogy a szent könyveknek az a mennyei kincse, melyet a Szentlélek a legnagyobb bőkezűséggel adott át az embereknek, elhanyagolva ne heverjen: elhatározta és elrendelte, hogy azokban az egyházakban, melyekben javadalom, évi járulék, vagy más bármi néven nevezett díjazás található, mely a szent teológia előadói számára van szánva, ott a püspökök, érsekek, prímások, vagy az illető helyek más előjárói azokat, kik az ilyen javadalmat, évi járulékot, vagy díjazást élvezik, a jövedelem megvonásával is kényszerítsék és szorítsák arra, hogy ha képesek rá, akkor önmaguk, ha pedig nem, akkor a püspökök, érsekek, prímások, vagy az illető helyek előjárói által választott és hozzáértő helyettes által magyarazzák és fejtegetessék magát a Szentírást. Egyébiránt pedig az ilyen javadalom, járulék vagy díjazás csakis megfelelő egyéneknek adassék, akik önmaguktól is teljesíteni tudják ezt a feladatot; az az intézkedés pedig, amely másként történt, semmis és érvénytelen legyen.

Az érseki vagy püspöki egyházakban pedig, ha a város nagy és népes, valamint a káptalani egyházakban, melyek valamely neves vidéki városban vannak és semmiféle egyházmegyéhez sem tartoznak: ha ott nagyobb számú papság van, ezekben ha semmiféle erre a célra rendelt ilyen javadalom, járulék, vagy díjazás nincsen, az első alkalommal bármiképpen – eltekintve a lemondástól – megüresedett javadalmat föltétlenül és állandóan erre a célra kell fordítani és rendelni. S amennyiben magukban az egyházakban erre semmi, vagy megfelelő javadalom nem volna, akkor maga az érsek vagy püspök valamely egyszerű javadalom kijelölésével (azonban az ezzel járó terhek végzésének kötelezettségével), vagy a saját városa és egyházmegyéje javadalmazásainak a megadóztatásával, vagy más módon, amint azt megfelelőbben teheti, a káptalan tanácsának igénybevételével gondoskodjék arról, hogy a Szentírás olvasása megtartassék: mindazonáltal úgy, hogy más egyéb oktatásokat, melyeket a szokás, vagy másféle körülmény honosított meg, emiatt semmiképpen ne mellőzzenek el.

Az olyan egyházakban pedig, melyeknek csekély az évi jövedelme, s ahol a papság is, meg a nép is oly csekély számban vannak, hogy azokban a teológia előadását célszerűen megtartani nem lehet, legalább egy, a püspök által a káptalan tanácsának figyelembevételével kinevezendő tanító legyen, ki a papokat és más szegény iskolábajárókat ingyen tanítsa a nyelvtanra, hogy később, ha Isten engedi, magára a Szentírás tanulmányozására térhessenek át. S ennek a nyelvtantanítónak vagy valami kisebb javadalom jövedelmét jelöljék ki, s ezt kapja mindaddig, míg a tanítással foglalkozik, mindazonáltal magát a javadalmat a velejáró kötelezettségtől meg ne fosszák, vagy a káptalani, vagy a püspöki asztalról részesüljön illő ellátásban, vagy maga a püspök intézkedjék a saját egyházának és egyházmegyéjének megfelelőleg valami más módon, hogy ezt a jámbor, üdvös és eredményes gondoskodást valami mesterkélt ürügy alatt el ne hanyagolják.

A barátok kolostoraiban is, ahol az illően megtörténhetik, szintén meg kell tartani a Szentírás olvasását, és ha ezt az apátok elhanyagolják, az illető helyek püspökeinek legyen gondjuk arra, hogy ők mint apostoli kiküldöttek erre alkalmas módon rászorítsák őket.

A többi szerzetesek gyülekezeteiben pedig, melyekben a tudományok szépen virágozhatnak, szintén olvasni kell a Szentírást: és ezt az olvasást az egyetemes vagy tartományi káptalanok az érdekesebb tanítókra bízák.

A nyilvános gimnáziumokban, hol ez az annyira megtisztelő és a többi valamennyi közül legszükségesebb oktatás eddig bevezetve nem volt, a legjámborabb fejedelmek és államok jósága és szeretete folytán a katolikus hit védelme és gyarapodása, valamint az igaz tudomány megőrzése és terjesztése végett szintén el kell rendelni: ahol pedig már elrendelték, de elhanyagolták, ott vissza kell állítani.

És hogy a jámborság örve alatt az istentelenség magvait ne hintsék el, ugyanez a szent zsinat elhatározta, hogy senkire sem szabad az ilyen akár magános, akár nyilvános oktatói tisztet rábízni anélkül, hogy előbb az illető hely püspöke a kiszemelt egyén életét, erkölceit és tudományát meg ne vizsgálta és azt jóvá ne hagyta volna. Ez azonban nem értendő a barátok kolostoraiban alkalmazandó oktatókra.

Azok pedig, kik magát a Szentírást tanítják, amíg az iskolákban nyilvánosan tanítanak, és a tanulók, kik ezekben az iskolákban tanulnak, a közjog alapján nekik adományozott jövedelmek, vagyonok és javadalmak minden kiváltságainak teljes használatában és élvezetében maradjanak.

Mivel pedig a keresztyén államra nem kevésbé szükséges az evangélium hirdetése, mint az olvasása, és mivel ez a püspökök legfőbb kötelessége: azért ugyanez a szent zsinat elhatározta és elrendelte, hogy az összes püspökök, érsekek, prímások és az egyházak minden más előjárói, ha törvényesen akadályozva nincsenek, maguk kötelesek a Jézus Krisztus szent evangéliumát hirdetni.

Ha pedig megtörténik az, hogy a püspököket és az előbb említett egyéneket ebben valami törvényes akadály gátolja, akkor az egyetemes zsinat rendelete szerint kötelesek az ilyen prédikációs kötelezettség üdvös végzésére alkalmas férfiakat szerezni. Ha pedig valaki ezt megtenni nem akarja, az szigorú büntetésnek legyen alávetve.

Azután az esperesek, plébánosok és az összes parókusok, vagy másféle lelkipásztorok, bármilyen címen bírják is az egyházakat, legalább vasárnap és ünnepeken maguk, vagy törvényes akadályoztatásuk esetén arra alkalmas egyének által legeltessék a gondjaikra bízott népet a saját tehetségükhöz és annak felfogásához mérten az üdvösség ígéivel: előadván azokat amiket mindenkinek szükséges tudni az üdvösségre, hirdetvén előttük rövid és értelmes beszédben a bűnöket, amelyeket

kerülniök és az erényeket, amikre igyekezniök kell; hogy az örök büntetést elkerülhessék és a mennyei dicsőséget elnyerhessék. Ha pedig valamelyikük ezt megtenni elmulasztja, még ha arra hivatkozna is az illető, hogy bármi oknál fogva ő ki van véve a püspök fennhatósága alól, és ha az egyházakat bármi módon is kivetteknek neveznék, vagy ha esetleg valamely az egyházmegye joghatóságán kívül eső kolostorhoz vannak is kötve és vele egyesítve, csak tényleg az egyházmegye területén legyenek, a püspököknek kell előrelátó pásztori gondoskodással lenni aziránt, hogy be ne teljesejjen ez a mondás: A kisderek kenyeret kértek, és nem volt, ki törjön nekik. Tehát ha a püspöktől megintetvén, tisztüket három hónapon át nem teljesítették, egyházi fenytékek által, vagy magának a püspöknek belátása szerint másként kényszerítessenek erre, úgy pl., hogy a javadalmak jövedelméből addig bizonyos tisztességes díjazás adassék másnak, ki ezt a kötelezettséget végzi, míg az illető észretérvén, kötelességét maga nem teljesíti.

Ha pedig akadnak olyan plébániai egyházak, melyek semmiféle egyházmegyéhez nem tartozván, kolostoroknak vannak alávetve, s ha az apátok és szerzetes főnökök az említett dolgokat elhanyagolják; az illető érsekek, kiknek tartományában maguk az egyházmegyék vannak, e tekintetben mint az apostoli szék megbízottai, szorítsák őket kötelességük teljesítésére. S ezen határozat végrehajtását sem szokás, sem kiváltság, sem föllebbezés vagy ellenmondás és felfolyamodás meg nem akadályozhatja addig, amíg felülről az illetékes bíró, kinek a főbb pontokat és csak a tett igazságát tekintve kell eljárnia, az ügyet meg nem vizsgálta és ítéletet nem mondott.

A szerzetesek pedig, bármilyen rendhez tartozzanak is, hacsak saját előljáróik az ő életük, erkölcsük és tudásuk felől vizsgálatot nem indítottak, s meglegedésüket ki nem fejezték s azok beleegyezését el nem nyerték, még a saját rendjük egyházaiban sem prédikálhatnak. S ha ezek beleegyezését elnyerték, mielőtt prédikálni kezdenének, személyesen tartoznak a püspökök előtt bemutatkozni és azok áldását kérni. Az olyan egyházakban pedig, melyek nem az ő rendjükhöz tartoznak, saját előljáróik engedélyén kívül bírniuk kell a püspök engedélyét is: ami nélkül ezekben a saját rendjükhöz nem tartozó egyházakban semmi szín alatt sem prédikálhatnak. Ezt az engedélyt pedig a püspökök díjtalanul kötelesek adni.

Ha pedig (ami távol legyen) a prédikáló tévelygéseket, vagy botrányokat hintene el a nép között, még ha a maga, vagy más rendnek a kolostorában prédikálna is: a püspök tiltsa, el az ilyennek a prédikálást. S hogy ha tévtanokat hirdetne, az ilyennel szemben a jog rendelkezése, vagy a helyi szokás szerint járjon el, még akkor is, ha maga a prédikáló arra hivatkozna, hogy ő általános vagy különleges kiváltságnál fogva nem tartozik a püspök joghatósága alá: ily esetben a püspök az apostoli tekintély alapján és mint az apostoli szék küldöttje járjon el. Gondjuk legyen azonban a püspököknek arra, hogy hamis felvilágosítások, vagy rágalmozások folytán egy prédikálót se zaklassanak, s hogy ennek jogos alkalma legyen az ilyenek miatt panaszt emelni.

Óvakodjanak azonfölül a püspökök, hogy senkinek azok közül, akik bár névleg szerzetesek, mégis a kolostoron kívül és a kötelességeiknek való engedelmisséggel nem törődve élnek, sem a világi papok közül senkinek, hacsak előttük nem ismeretesek, s erkölcsük és tudományuk felől meggyőződve nincsenek, bármiféle kiváltságokra való hivatkozás mellett se engedjék meg az ő városukban és egyházmegyéjükben a prédikálást addig, míg maguk a püspökök ezen dolog felől meg nem kérdezték a szent apostoli széket, amelytől ilyen kiváltságokat valószínűleg nem csikarnak ki, hacsak az igazság elhallgatásával és határozott hazugsággal nem.

Az alamizsnakezelők pedig, akiket egyszerűen alamizsnásoknak is neveznek, bármilyen állapotú emberek legyenek is, semmiképpen sem maguk, sem más által prédikálni ne merjenek, az olyanokat pedig, kik ezzel ellenkezőleg cselekesznek, a püspökök és az illető helyek előljárói, mindenféle kiváltságok dacára is, alkalmas eszközökkel tartsák teljesen féken.

Továbbá ez a szent zsinat elhatározta és elrendeli, hogy a legközelebbi ülés a szent Jakab apostol ünnepét követő csütörtökön legyen és tartassék.²⁴

²⁴ Ezt az ülést aztán elhalasztották az 1547. év január hó 13-ra.

Az ötödik ülés első határozatáról.

Hogy legyen ebben a határozatban valami olyan, ami az előszónak megfelel, az első négy pontot az egyház régi és helyes tudományából veszik kölcsön, amiről persze, hogy semmi vita sem volt. Rosszindulatú cselekedetnek tűnik fel tehát az, hogy az előszóban azt mondják: ők azokat a civódásokat akarják megszüntetni, amelyek mostanság keletkeztek. Mire való volt hát – kérlek – oly sok átkot eldörögni? Hacsak tán azért nem teszik ezt, hogy a tudatlan emberek elhiggyék, hogy valami okuk volt erre, mikor pedig semmi sem volt. Az ötödik pontban, ahol már a maguk dolgaival lépnek fel, a saját módjuk szerint kezdenek eljárni: azaz a saját álbölcseik duruzsolását erőszakolják, és védik nyakasan. Átkot mondanak arra, aki tagadná, hogy a keresztségben egészen eltöröltetik az, ami a bűn tulajdonképpeni jellegével bír, és azt tanítaná, hogy az csak kisebbedik, vagy beszámítás alá nem esik. Ravaszul belekeverik itt a dologba a "kisebbedés szót," amelyről tudják, hogy gyűlöletes, mert a pelagiánusok is ezzel vádolták meg Ágostont. Hagyjanak fel hát ezzel a "kisebbedés"-sel. Mi azt állítjuk, hogy a keresztségben a bűnnel járó bűnösség egészen eltöröltetik; úgyhogy ami maradványa a bűnnek még fennmarad, az beszámítás alá nem esik. Hogy egészen világos legyen a dolog, idézzék emlékezetükbe az olvasók azt, hogy a keresztséggel járó kegyelem kétféle: mivel abban felajánlatik nekünk a bűnök bocsánata, és az újjászületés. A bűnök megbocsátására vonatkozólag azt tanítjuk, hogy az teljesen megtörténik; az újjászületésre vonatkozólag pedig azt, hogy az csak megkezdődik, és az egész életen át folyton halad előre. Ezért a bűn valóban megmarad bennünk, s a keresztség nem is törli el azt egy nap alatt, hanem mivel eltörli a bűnösséget, azért beszámítani való nincsen semmi. Semmi sem világosabb ennél az okoskodásnál! Lássuk hát, miért sújtja ezt átokkal a zsinat?! Az újjászületettekben – mondják a tiszteletreméltó atyák – semmit sem gyűlöl az Isten. Ha ezt megengedem is nekik, vajon az következik-e ebből, hogy nincs semmi sem, ami gyűlöletre méltó, és nem inkább az, hogy azért nem gyűlöl semmit, mivel azt, amit joggal gyűlölhette, megbocsátja? Az apostolnak az a bizonyítéka ugyanis, amibe ők kapaszkodnak, hogy semmi kárhoztatásuk nincsen azoknak, kik a Jézus Krisztusban vannak (Róm. 8,1), teljesen mimellettünk szól, mivel ezen szavakkal az apostol nem veszi ki a bűn alól a hívőket, mintha ők tiszták és minden bűntől mentek volnának, hanem csak a bűnösség alól oldja fel őket azért, mivel a bűn alatt görnyedezőket az a vigasz támogatja, amit előbb felemlített, s amiről később, mint majd látni fogjuk, bővebben is szól. Hozzáteszik még azt, hogy semmi sincs, ami megakadályozná őket abban, hogy a mennyországba menjenek. Ezt elismerem: de nem azért, mintha semmi sem akadályozná őket, hanem azért, mivel, ha Krisztus ártatlanságába öltöznek, semmi sem árthat nekik. Ezek a szarvas atyák azonban egészen más okot jeleinek meg. Azt ti., hogy ha levetkezik a régi embert és felöltözik az újat, mely Isten szerint teremtetett, akkor tiszták és ártatlanok. Ki ne mondaná tehát róluk azt, hogy ők álutakon járnak? Hiszen akik szerepük közepén vannak, azok még nem értek el eredményt. Határozott ellentmondás tehát az, hogy tisztáknak és ártatlanoknak nevezik azokat, akik még folyamatában vannak a régi ember levetkezésének. Ha azt mondják erre, hogy ők jelen időt használtak a

múlt helyett, akkor nem szólok ellenük. Pál apostol ugyanis a hívőkhöz beszél akkor, amikor felszólítja az efézusbelieket arra, hogy vetkezzék le a régi embert (Eféz. 4,22). S ezzel jelzi, hogy az a változás, mely által a testből megújulunk a lélekre, nem egy nap munkája. Mit vettek hát észre eddigelé a józaneszű olvasók a tridenti atyák szavaiban olyant, ami csak egy kicsit is támogatná őket, sőt ami nem volna nekik teljesen ellenükre?

De menjünk tovább az ő határozatuk vizsgálásában! Tagadják ők azt, hogy a vágyakozás, mint a bűnre való gyújtóanyag, melyről elismerik, hogy megmarad az újjászületettekben, árthatna azoknak, kik abba bele nem egyeznek, habár a küzdelem végett hagyatott is az hátra. Persze azért nem árt, mivel Isten az ő erejét teljessé teszi a mi gyengeségünkben. De ha szerintük oly kemény kőbe ütközik az erény gyakorlása, akkor helytelenül panaszkodik Pál apostol ezzel az egy szóval, hogy ő boldogtalan (Róm. 7,22). Azonban hát oktanul cselekszem én, ha a "boldogtalanság" szó alapján támadom őket, midőn rájuk sem a vágyakozás, sem a vétség és bűn szavak nincsenek befolyással. Ha az akaratbeli rosszaság nem bűn, akkor az ember sem élő lény. Ha a vétség Isten előtt nem hiba, akkor a nap sem világos. És mit mondjak a bűnről? Azt hozzák fel kibúvóul, hogy Pál ezt a szót helytelenül használta, mivel a bűnnek megvan a maga oka és büntetése. Mintha bizony nem mondana világosan ellent nekik maga a szöveg! Pál ugyanis, mintán említést tett a bűnről, hamarosan hozzáteszi: Azt találom törvénynek rám nézve, hogy midőn a jót akarom cselekedni, a rossz áll előttem (Róm. 7,21). Vajon az ő felfogásuk szerint ez sem a tulajdonképpeni értelmében van mondva? Ha csak magáról a kifejezésről volna szó, akkor sem kellene őket komolyabban venni, mint azokat, akik tagadják, hogy a kisdedek tulajdonképpen bűnnel jönnek a világra. Mindketten egyforma módon magyarázzák ugyanis a bűnt; csak az a különbség van köztük, hogy az utóbbiak az eredeti bűnről beszélnek így általában; ezek a tiszteletreméltó atyák pedig azt állítják, hogy ugyanaz a dolog a keresztség után nem az, ami előbb volt, bár ugyanaz a dolog azután is megmarad. Ha azt akarják, hogy ügyük jobban álljon, akkor először is észre kell venniök, hogy annyira felforgatják ők a dolgok mibenlétét, hogy az, ami ugyanaz, nem hasonló önmagához. De maga a dolog megfontolása megszüntet minden civakodást. Tagadni ugyanis nem lehet, legfeljebb csak szemtelenségből, hogy a bűn valóban ellenszegülés az Isten törvényével szemben. Az apostol pedig erről az újjászületettekhez tapadó betegségről beszél. Következőleg tehát a saját természeténél fogva bűn az, ha nem esik is beszámítás alá, és ha Krisztus kegyelme elenyészteti is a bűnösséget. Ha az az igazságosság valódi szabálya, hogy Istent szeretni kell teljes szívből, teljes lélekből és teljes erőből, akkor a szív bizonyára nem hajolhat máshová anélkül, hogy az igazságosságtól *el* ne hajoljon. Pál azonban arról panaszkodik, hogy ő meg van akadályozva abban, hogy cselekedje a jót, amit akar. A törvény – mondom – Isten tökéletes szeretetét kívánja: és nem tesszük meg. Szaladnunk kellene: és mi lassan sántikálva haladunk előre. S ebben a fogyatkozásban semmit sem találnak a tiszteletreméltó atyák, hogy miért kellene azt bűnnek tartaniok!

Ugyanilyen istentelenségre vall azon kijelentésük is, hogy az egyház ezt sohasem értelmezte másként. Pedig Ambrosius, Ágoston tanúsága szerint, határozottan igazságtalanságnak nevezte. És mit mond vajon maga Ágoston? Munkáiban sok olyan hely fordul elő, melyekből világosan kitűnik az ő felfogása. Így pl. a Julianus ellen írt művének második könyvében, midőn azt mondja, hogy a bűn büntetése a keresztségben elengedtetik, de nem ér véget. Azután: Feloldatott a bűnösség, de maga a bűn megmarad. Majd megint azt mondja, hogy meghalt a bűn abban a bűnösségben, amelyben bennünket tartott, de halálában is lázong mindaddig, míg az eltemetés teljességével jóvá nem tétetik. Azután a Jánoshoz intézett negyvenegyedik homíliájában így szól: Míg élsz, szükségképpen bűn is van a te tagjaidban. Legalább a bűn uralma semmisíttessék meg, hogy ne történjen az, amit ő parancsol. Különben a sok mondás közül elég övelük szemben csak egyet felhozni, amely úgy látszik, mintha szántsándékkal éppen az ő hiábavalóságuk megcáfolása végett íródott volna. A Julianus ellen írott művének ötödik könyvében név szerint hoz fel három okot arra, hogy miért hívják bűnnek még az újjászületettekben is. Szavai egyébként a következők: "Aminthogy bűn az elme vaksága, ami miatt Istenben nem hisznek, s büntetése a bűnnek, amely által méltó fenyítés éri a gőgös elmét, és oka is a bűnnek, midőn a vak elme tévelygése folytán valamit elkövetnek: azonképpen a testi vágyakozás is, melynek a jó lélek ellenáll, bűn, mivel magában foglalja az ész uralma ellen való engedetlenséget; büntetése is a bűnnek, mivel az engedetlen ember érdemeinek a jutalma; s oka is a bűnnek a beleegyező elpártolása vagy a világra jövő szennyessége folytán." Mindenki láthatja tehát, hogy az emlegetett szónak a jelentését, melyről a zsinat kijelenti, hogy a régi egyház előtt ismeretlen volt, a régi kor ezen legkiválóbb tanúja itt az első helyre teszi. Minden esetre aztán sokat ér majd a zsinat előírása, ha ebből az annyira határozott világosságból sötétséget csinál, és úgy elvakítja az emberek szemeit, hogy azok azt hiszik: még a fán is folyót látnak.

Az ötödik ülés második határozatáról

Először is azt szeretném tudni, hogy melyek azok a kiváló zsinatok, melyeket a pápákkal hoznak kapcsolatba. Mert abban az időben, amikor még törvényes és igazi jellegű zsinatokat tartottak, senki semmiféle pápát, de még csak első püspököt sem ismert. Ezt a címet ugyanis a karthágói zsinatban határozottan eltiltották. Láthatjuk tehát ebből, hogy azok a zsinatok, amelyeket itt oly szép színben rajzolnak le, tulajdonképpen nem egyebek, mint az a hat vagy hét álzsinat, melyeket az igaz tudomány világosságának a kioltása s a fegyelem összeomlása után tartották; amelyeken csupa szamarak és buta ökrök voltak jelen; s amelyek semmiképpen nem hordják magukon a régi méltóság bélyegét, hanem a római szék magasratörő zsarnokságának a visszhangjai. Ó, tökéletes reformáció! Hogy jogosnak ismerjék el mindazt, amit a lateráni zsinat egy romlott korszak rothadt salakjából gyűjtött össze, s amiket a későbbi zsinatok még romlottabbakká tettek! De hová is tévedek, hiszen nem tudom, hogy ígéretük szerint mit fognak ezekhez ők hozzáadni. Lássuk tehát a határozatokból, hogy milyen az ő hozzájárulásuk.

Megparancsolják ők, hogy azok, kik a szent teológia oktatóinak szánt javadalmakat bírnak, tanítói tisztüket vagy maguk végezzék, vagy ha maguk arra nemigen alkalmasak, mások által végeztessék. A zsinat tehát tudatlan és arra éppen nem való emberek kezében hagyja azt az állást, melyeket ravaszsággal, erőszakkal, szentségtöréssel és a jog minden látszata nélkül kerítették hatalmukba, csak valami kis díjazást adjanak helyetteseiknek. A jövőben azonban szorgalmasan fog óvakodni attól, hogy ez az állás csakis megfelelő egyéneknek adassék. S vajon kiknek az ítélete fog ebben dönteni? És kiket bízna meg ezzel a feladattal, ha nem az illető hely kanonokjait? Akkor pedig a püspök olyant fog megbízni, amilyent ő akar. Melyik testület lesz majd oly akaratos, hogy megfelelőnek ne találja az ilyen oktatót, bármilyen legyen is az? Ha pedig esetleg nem elégszik meg vele, akkor per támad; s ha a csudánál is nagyobb dolog nem történik, helyben hagyják a püspök kinevezését. De hát minő az oktatás sorrendje, mi az ideje és milyen a hallgatósága? Minderről bölcsen hallgatnak a tiszteletreméltó atyák azért, hogy az egyszerűbb embereknek bebeszéljék, hogy ők csináltak valamit, mikor pedig semmit sem csináltak. És csakugyan nem csináltak?! Hát nem megszokott dolog-e az, amit előírnak, hogy minden héten meghívja az olvasó két vagy három íróársát erre a hiábavaló látványos előadásra, hogy javadalmát továbbra is megtarthassa?!

A második pontban új oktatásokat rendelnek el. De hol? Az érseki vagy püspöki egyházakban: ha a város nagy és népes. Miért tették hát hozzá ezt a megszorítást? Bizonyára azért, mert attól féltek, hogy a hallgatóság hidegen fogadja, ha a hely kevésbé nevezetes. Ez pedig éppen annyi, mintha semmit sem mondanának: de azt akarják, hogy ugyanezt a törvényt a nevesebb vidéki városokban is megtartsák. Ezt ugyan mondják: de minő módot mutatnak erre? Azt, hogy a püspök valamely egyszerű javadalom jövedelmét jelelje ki díjazásul, vagy egyházmegyéje papságát adóztassa meg, vagy a kanonokok gondoljanak ki más módozatot. Ezek azonban így

külön-külön éppen annyit érnek, mintha ugyanannyi századra halasztották volna el a dolgot.

Ilyen az is, amit a tanítókra vonatkozólag hozzátesznek, mert, hogy a papi javadalmakat erre a célra fordítsák, azt sohasem kell remélni; és még kevésbé azt, hogy a püspökök a saját asztaluktól bármit is megvonjanak. Hátra van a harmadik, hogy a püspök valami más módot találjon. Azonban előbb el lesz temetve a tridenti zsinat emlékezete, mint a püspök és a papság közt a megadóztatás miatt támadt per véget érne. S ezt jól is tudják ezek a derék határozathozók. Hanem hát valamit ki kellett gondolniok, hogy rögtön nyilvánossá ne legyen az, hogy ők semmit sem csináltak.

A negyedik pont, ha úgy fölületesen olvassák, nem kis félelmet kelthet a barátokban azért, hogy őket is a teológiára szorítják. Van azonban itt két olyan korlátozó feltétel, amely őket minden félelemtől megszabadítja. Az oktatásokat ugyanis csak ott rendelik el, ahol az illően megtörténhetik. Azonban nincsen olyan kolostor, amely nagyobb ellensége ne volna minden jóra való tudománynak, mint egykor a cyclopsok²⁵ vidéke. A másik pedig még jobban megnyugtathatja őket. Ebben ugyanis parancsot adnak a püspököknek, hogy ők szorítsák az apátokat, ha ebbeli kötelességüket elhanyagolják, s úgy járjanak el, mint az apostoli szék kiküldöttei. Ha tehát valamelyik püspök kényelmetlenséget szerez az apátnak: hamarosan megtörténik a fellebbezés. Az ügyet tárgyalni fogják Rómában. S mi lesz az eredmény?! Előbb felfalják a barátok az egész Szentírást, minthogy kénytelenek legyenek egy olvasást végighallgatni.

Azután, hogy egy kiváló gimnázium se nélkülözze a teológiai oktatást, a fejedelmeket és az államokat buzdítják a vele járó költségek fedezésére. Mintha bizony valami nagy jelentősége volna ennek a felületes buzdításnak. Különösen mikor eléggé tudvalevő dolog, hogy százszorta többet behabzsolnának az üresgyomrúak, mint amennyi elég volna erre a célra. Mért nem rendelik el inkább azt, hogy innen vegyék a költségeket? Persze azért nem, mivel mintegy szántsándékkal óvakodnak attól, hogy valami történjék.

Mivel a többi határozataik is ilyenműek, nincs okom arra, hogy az ő ilyfajta duruzsolásaik vizsgálásával pazaroljam el az én drága időmet. Annyi bizonyos, hogy ők szószátyárkodással akarták sötétségbe borítani az egyszerűbb gondolkozású embereket, hogy hogy ezek azt higgyék, van valami a dologban, míg majd a tapasztalatból észre nem veszik, hogy be vannak csapva. Kinek azonban csak egy csipetnyi kis józan esze van, az velem együtt be fogja látni, hogy nem egyéb ez, mint rekedt szómormogás, amelyről maguk sem akarják, hogy mások tisztán meghallják.

²⁵ A cyclopsok Homerus költeményeiben emlegetett hatalmas erejű, de minden műveltség nélkül való durva és nyers óriások, kik a polgáriasultságot, államot és vallást nem ismerték.

A hatodik ülés.

Mivel a mi időnkben a lelkek veszedelmére s az egyházi egység nagy kárára bizonyos téves tan terjedt el a megigazulásról, azért az Isten dicsőítése és dicsősége, az egyház nyugalma és a lelkek üdvössége végett a szent és egyetemes tridenti zsinat, mely a Szentlélekben törvényszerűleg gyűlt egybe, s amelyen Krisztusban a mi szent atyáknak és urunknak, III. Pálnak, az isteni gondviselés folytán jelenlegi pápának, megbízott követei, és pedig a "hegyről" (*de Monte*) nevezett János Mária praenestei püspök, Marcellus, a jeruzsálemi szent keresztről címzett áldozár, a római egyház bíborosai elhatározták: elhatározta, hogy Krisztus összes hívei számára kifejti magának a megigazulásnak igaz és tiszta tanát, melyet Krisztus, az igazság napja, a mi hitünk szerzője és bevégezője tanított, az apostolok hirdettek és a szent katolikus egyház a Szentlélek sugalmazásával mindenkor megőrzött. S szigorúan megtiltja a zsinat, hogy bárki ezentúl másképp hinni, prédikálni, vagy tanítani merjen, mint ahogy azt a jelen határozatban elvégzi és kijelenti.

A természet és törvény gyengeségéről az emberek megigazulását illetőleg.

II. Kijelenti a szent zsinat, hogy a megigazulás tanának tulajdonképpeni és helyes megértésére szükséges, hogy mindenki elismerje és megvallja, hogy mivel Ádám hitszegésében az összes emberek elvesztették ártatlanságukat, tisztátalanokká, és mint az apostol mondja, természetük szerint a harag fiaivá lévén: amint azt az eredeti bűnről való határozatában is kifejtette: annyira a bűn szolgái voltak és hatalma alatt állottak az ördögnek és a halálnak, hogy nemcsak a pogányok a természet ereje által, hanem még a zsidók sem tudtak ebből kiszabadulni és felkelni Mózes törvényének a tudománya által, jóllehet a szabad akarat erőiben ugyan meggyengült és elbukott, de ki éppen nem oltatott.

A Krisztus eljövételének intézéséről és szolgálatáról.

III. Így történt aztán, hogy a mennyei Atya, a könyörületességnek és minden vigasztalásnak Istene, Jézus Krisztust, az ő Fiát, kit a törvény előtt s a törvény idején is sok szent atya hirdetett és megígért, midőn elérkezett az időnek ama boldog teljessége, elküldötte az emberekhez, hogy a zsidókat, kik a törvény alatt éltek, megváltsa, mint a pogányok, kik az igazságot nem ismerték, az igazságot megragadják, és hogy mindenki újra elnyerje a fiúvá fogadtatást: s Őt tette meg Isten a hit által a saját vérében békítőnek a mi bűneinkért, de nemcsak a mi, hanem az egész világ bűneiért is.

Kik igazulnak meg a Krisztus által.

IV. De bár Ő mindenkiért halt meg, mégsem nyeri el mindenki az Ő halálának jótéteményét, hanem csak azok, kik az ő szenvedésének érdemében részesülnek. Amint ugyanis az emberek, ha nem Ádám magjából származva születnének, tényleg

nem születnének igaztalanoknak, mivel az említett származás folytán őáltala, midőn megfogamzanak, a tulajdonképpeni igaztalanságot vonják magukra: azonképpen, ha a Krisztusban újra nem születnének, sohasem igazulnának meg: mivel ezen újrászületés folytán adatik meg nekik a Krisztus szenvedésének érdeme által a kegyelem, amely őket igazakká teszi. S arra int az apostol bennünket, hogy mindig hálákat adjunk ezért a jótéteményért az Atyának, aki alkalmatosakká tett minket a szentek örökségében való részesülésre a világosságban, aki kiszabadított minket a sötétség hatalmából és áthelyezett az ő szeretett Fiának országába; kiben van a mi váltságunk és a bűnök bocsánata.

Az istentelen ember megigazulásának leírása és ennek módja a kegyelem állapotában.

V. Az előbbi szavakban az istentelen ember megigazulásának leírása van előadva úgy, hogy az Jézus Krisztus, a mi Megváltónk, a második Ádám által eszközölt átvitel a kegyelem és az Isten fiaivá való fogadtatás állapotába abból az állapotból, melyben az ember, mint az első Ádám fia születik: ez az átvitel pedig az evangélium közzététele után az újjászületés fürdője, vagy az ez után való vágyakozás nélkül nem lehetséges, amint meg van írva: Ha valaki újjá nem született stb.

A megigazulásra való előkészülésnek a felnőtteknél való szükségességéről és ennek okáról.

VI. Kijelenti továbbá a zsinat, hogy a felnőttekben magának a megigazulásnak a kezdetét Istennek a Krisztus Jézus által való előzetes kegyelméből kell meríteni: vagyis az ő hívásából, mely minden érdemük nélkül hívja őket, hogy azok, kik a bűnök által elfordultak Istentől, az ő ébresztő és gyámolító kegyelme által az ezen kegyelembe való szabad beleegyezésükkel és a vele való együtt munkálkodásukkal a maguk megtérésére és a saját megigazulásukra elkészüljenek: úgy, hogy Isten a Szentlélek világossága által illetvén az ember szívét, maga az ember egyáltalán semmit sem cselekszik, midőn ezen sugallatot elfogadja: mivel azt el is vetheti; de a saját szabad akarata által sem képes Isten kegyelme nélkül az ő színe előtt való igazságra eljutni. Azért a Szentírás ezen mondása: Térjeteek hozzám s én is hozzátok térek: a saját szabadságunkra figyelmeztet bennünket. Mikor pedig ezt feleljük: Téríts meg minket, Uram és hozzád térünk, ezzel megvalljuk azt, hogy Isten kegyelme megelőz minket.

A megigazulás módjáról.

VII. Magára a megigazulásra pedig akkor készítetnek elő az emberek, mikor az isteni kegyelem által felébresztetvén és támogattatván, s a hallomásból való hitnek helyt adván, önként közelednek az Istenhez, elhívén, hogy az isteni kijelentések és ígéretek igazak. Különösképpen pedig mikor elhiszik azt, hogy az istentelen embert Isten teszi igazzá az ő kegyelme folytán a váltság által, mely a Jézus Krisztusban van, és amikor bűnösségük tudatában s az isteni igazságosságtól való

félelmükben, mely üdvös módon rendíti meg őket, az Isten könyörületességének megfontolására adván magukat, reményre kelnek abban bizakodva, hogy Isten a Krisztus által könyörületes lesz irántuk, és Őt mint minden igazság kútfejét szeretni kezdik. S ezért a bűnöktől bizonyos gyűlölettel és utálattal fordulnak el, vagyis azzal a bűnbánattal, melyet a keresztség előtt tartani kell. Szóval, amikor felteszik magukban, hogy a keresztséget felveszik, új életet kezdenek és az isteni parancsokat megtartják. Erre az előkészületre vonatkoznak ezek a mondások: "Az Istenhez járulónak hinnie kell, hogy Ő van, és hogy megjutalmazza azokat, kik őt buzgón keresik"; továbbá: "Bízzál, fiam, megbocsáttatnak néked a te bűneid"; azután: "Az Úr félelme elűzi a bűnt"; majd: "Tartsatok bűnbánatot és keresztteltesék meg mindenitek Jézus Krisztus nevében bűneitek bocsánatára; és elveszitek a Szentlélek ajándékát"; azután: "Elmenvén tanítsatok minden nemzeteket, megkeresztelvén őket az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében"; s végül: "Készítsétek elő szíveiteket az Úrnak", stb.

Miben áll az istentelen ember megigazulása és mik annak az okai.

VIII. Az említett előkészülést és elrendezkedést követi maga a megigazulás, amely nemcsak a bűnök megbocsátásában áll, hanem a belső embernek a kegyelem és az ajándékok önkéntes elfogadása által való megszentelésében és megújulásában is: ami által az ember istentelenből igazzá, ellenségéből barátta lesz, hogy reménység szerint az örök élet örökösévé legyen. Ezen megigazulás okai pedig a következők: vég-oka Isten és Krisztus dicsősége és az örök élet. Okozó oka a könyörületes Isten, ki ingyen mossa le és szenteli meg az embert, megjelelvén és megkenvén őt az ígért Szentlelkével, aki örökségünk záloga. Érdemi oka az Isten egyszülött és szeretett Fia, a mi Urunk Jézus Krisztus, aki, bár mi ellenségei voltunk, a nagy szeretet miatt, mellyel bennünket szeretett, a keresztfán az ő legszentebb szenvedése által számunkra a megigazulást kiérdemelte és helyettünk Istennek, az Atyának, eleget tett. Eszközi oka pedig a keresztség szentsége, mely elkötelezés a hitre, ami nélkül soha senkinek sem sikerül a megigazulás. Végül egyetlen alaki oka az Isten igazsága, de nem az, amelynél fogva Ő maga igaz, hanem az, amellyel minket igazakká tesz, amely által, ha Ő ti. bennünket megajándékoz vele, értelmünk lelkét tekintve megújulunk: és nemcsak gondolnak bennünket igazaknak, hanem tényleg annak is neveznek, és azok is vagyunk, mindegyikünk helyt adván a maga igazságának azon mérték szerint, melyet a Szentlélek tetszése szerint kinek-kinek megad, s amely kinek-kinek az előkészülését és közremunkálását megilleti. De mivel nem lehet igazzá más, mint csak az, aki Krisztus szenvedésének érdemeiben részesül; az istentelen ember megigazulásában ez is megtörténik akkor, amikor Ugyancsak az ő szent szenvedésének érdeme folytán a Szentlélek által az Isten iránt való szeretet árad el azok szívében, akik megigazulnak, és bennük meg is marad: amiért magában a megigazulásban a bűnök bocsánatával együtt nyeri el az ember a hitet, reményt és szeretetet, mindezt együttes áramlásban, a Jézus Krisztus által, akibe beoltatik. A hit ugyanis, ha remény nem járul hozzá és a szeretet, sem nem egyesít tökéletesen a Krisztussal, sem az ő testének élő tagjává nem tesz bennünket. Ezért igen helyes az a mondás, hogy a hit a cselekedetek nélkül holt és tétlen lesz; azután, hogy a Krisztus

Jézusban a körülmetélkedés úgy, mint a körülmetéletlenség nem használ semmit, hanem a hit, mely szeretet által munkálkodik. Ezt a hitet kérik a hitűjoncok a keresztség szentsége előtt az apostoli hagyományok alapján az egyháztól, mikor azt a hitet kérik, mely az örök életet adja, mit a hit remény és szeretet nélkül nem adhat. Ezért rögtön hallják a Krisztus szavát: Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsolatokat. Azok tehát, kik a valódi és keresztyén igazságot elfogadják, kötelesek azt a ruhát, melyet mindjárt újjászületésük után a Jézus Krisztus nekik adományozott, mint első ruhájukat, ahelyett, amelyet Ádám engedetlensége által úgy a maga, mint a mi számunkra elvesztett, tisztán és mocsoktalanul megőrizni, hogy ezt vigyék a mi Urunk Jézus Krisztus ítélőszéke elé és bírják az örök életet.

Miképpen kell érteni azt, hogy az istentelen ember a hit által és ingyen igazul meg.

IX. Mivel pedig az apostol azt mondja, hogy az ember a hit által és ingyen igazul meg: e szavakat úgy kell érteni, amint a katolikus egyház egyhangúlag állandóan értette és ki is jelentette, hogy ti. azért mondatik rólunk az, hogy a hit által igazulunk meg, mivel a hit az ember üdvösségének kezdete, s minden megigazulásnak alapja és gyökere, ami nélkül lehetetlen az Istennek tetszeni és az ő fiainak közösségébe bejutni: az pedig, hogy ingyen igazulunk meg, azért mondatik rólunk, mivel semmi azok közül, mik a megigazulást megelőzik, sem a hit, sem a cselekedetek, magát a megigazulás kegyelmét ki nem érdemli: mert ha kegyelem, akkor nem eredhet a cselekedetekből: különben a kegyelem már nem volna kegyelem.

Az eretnekek hiábavaló bizakodásáról.

X. De bár szükséges hinni azt, hogy sem most nem bocsáttatnak meg, sem soha nem is bocsáttattak meg a bűnök másképpen, mint csak ingyen az isteni könyörületesség folytán a Krisztus által: mindazonáltal senkinek, aki a bűnei megbocsátására vonatkozó bizakodással és bizonyossággal kérkedik, és egyedül ebben megnyugszik, nem szabad azt mondani, hogy a bűnök megbocsáttatnak, vagy megbocsáttattak, mivel az eretnekeknél és szakadóroknál lehet meg, sőt napjainkban meg is van és hirdetik is nagy erőlködéssel a katolikus egyházzal szemben ezt az alaptalan és minden jámborságtól távol álló bizakodást. De azt sem szabad állítani, hogy azoknak, kik tényleg megigazultak, minden kétséget kizárólag bizonyosságban kell önmaguk felől lenniök aziránt, hogy ők valóban megigazultak, és hogy csakis az szabadul meg a bűnöktől és igazul meg, aki bizton hiszi, hogy ő megszabadult és megigazult, s hogy egyedül ezen hit által lesz teljessé a bűnöktől való megszabadulás és megigazulás: mintha az, aki ezt nem hiszi, kételkedne az Isten ígérétééről s a Krisztus halálának és föltámadásának hatályosságáról. Amint ugyanis egy jámbor embernek sem kell kételkedni az Isten könyörületességéről, Krisztus érdeméről s a szentségek erejéről és hatásáról, azonképpen mindenki retteghet és félhet az őt illető kegyelem felől, ha saját gyengeségét és készületlenségét veszi tekintetbe, mivel hitbéli bizonyossággal, amely nem csalódhatik, senki sem tudhatja azt, hogy ő elnyerte Isten kegyelmét.

Az elnyert megigazulás gyarapodásáról.

XI. Akik tehát így megigazultak, s Isten barátai és az ő házához tartozókká lettek, azok erényről erényre haladva, mint az apostol mondja, napról-napra megújulnak: azaz megölvén saját testük tagjait és azokat Isten előtt az igazság fegyverei gyanánt mutatván fel a megszentelésre, Isten és az egyház parancsolatainak betartása által a hit közreműködésével s a jó cselekedetekkel magában az igazságban is gyarapodnak, melyet a Krisztus kegyelme által nyertek. s mindig igazabbakká és igazabbakká válnak, amint meg van írva: Aki igaz, legyen még igazabb. Majd megint: Ne félj egész a halálig igazzá válni. Továbbá: Látjátok, hogy a cselekedetekből igazul meg az ember és nem csak a hitből. Az igazságnak ezt a gyarapodását kéri a szent egyház, midőn így imádkozik: Add meg nekünk Uram, a hit, remény és szeretet gyarapodását stb.

A parancsok megtartásáról, s ennek szükségességéről és lehetőségéről.

XII. Senkinek sem szabad, bármennyire igaz legyen is, azt gondolnia, hogy ő a parancsok megtartása alól fel van mentve; senkinek sem szabad azt a vakmerő és az atyák által átok alatt eltiltott mondást használnia, hogy Isten parancsait az igaz embernek lehetetlenség megtartani. Isten ugyanis lehetetlenséget nem parancsol, hanem parancsával int bennünket arra, hogy tegyük meg azt, amire képesek vagyunk, és kérjük azt, amire képesek nem vagyunk, és segít bennünket, hogy képesek legyünk. Az ő parancsai nem terhesek, az ő igája gyönyörűsége és az ő terhe könnyű. Mert akik az Istenéi, azok szeretik Krisztust: akik pedig szeretik őt, azok, mint ő maga mondja, megtartják az ő beszédeit: amit végtére isteni segítséggel meg is tarthatnak. Ha ugyanis ebben a halandó életben ők, bármennyire igazak és szentek is, legalább azokba a könnyű és mindennapos bűnökbe, melyeket bocsánatosaknak hívnak, bármikor bele is esnek, azért még nem szűnnek meg igazak lenni: mert az igazaknak alázatos és igaz ez a mondása: Bocsásd meg a mi bűneinket. Ez az oka aztán annak, hogy maguk az igazak tartoznak érezni azt, hogy ők annál inkább el vannak kötelezve az igazság útján való járásra, hogy így, miután a bűntől megszabadultak, Istennek pedig szolgálivá lettek, józan, jámbor és igaz életmódjukkal előhaladást tehessenek a Jézus Krisztus által, ki által az említett kegyelemhez való járulást megszerezték. Isten ugyanis azokat, kik az ő kegyelme által egyszer megigazultak, nem hagyja el, hacsak ezek előbb el nem hagyják őt. Senki se hízelegjen tehát magának egyedül a hitével, azt gondolván, hogy csakis a hit által lett ő örökös és nyeri el majd az örökséget: ha Krisztussal nem is szenved együtt azért, hogy vele együtt megdicsőüljön. Mert maga Krisztus is, noha Ő Isten fia volt, azokból, amiket szenvedett, megtanulta az engedelmességet, és küldetését befejezván, mindenkre nézve, aki neki engedelmeskedik, oka lett Ő az örök üdvösségnek. Ezért inti maga az apostol a megigazultakat, mondván: "Nem tudjátok-e, hogy azok, kik pályát futnak, mindnyájan futnak ugyan, de egy nyeri el a jutalmat? Úgy fussatok, hogy elvegyétek azt. Én tehát úgy futok, nem mint bizonytalanra; úgy vívok, nem mintha a levegőt verném; hanem sanyargatom testemet, és szolgálat alá vetem, nehogy midőn másokat tanítok, önmagam elvettessem". Az apostolok

fejedelme²⁶ pedig így szól: "Igyekeztek, hogy a jó cselekedetek által bizonyossá tegyétek hivatástokat és választástokat; mert ezeket cselekedvén, sohasem fogtok vétkezni". Bizonyos ebből, hogy az ősi vallás tanításával jönnek ellentétbe azok, kik azt mondják, hogy az igaz ember minden jó cselekedetében követ el bűnt, legalább is bocsánandót: vagy ami még tűrhetetlenebb, hogy örök büntetést érdemel. S azok is ellenkeznek a régi egyház tanításával, kik azt állítják, hogy az igaz minden cselekedetében vétkezik, még azzal is, ha a saját tétlenségét serkenti és önmagát a pályán való futásra ösztönzi, mivel azzal, hogy mindenek előtt az Isten dicsőíttessék, az örök jutalmat is szem előtt tartja, amint meg van írva: Szívemet a te igazságaid cselekvésére fordítottam a jutalom miatt. Hiszen Mózesről is azt írja az apostol, hogy a jutalomra tekintett.

Az eleve elválasztásra vonatkozó vakmerő képzelődés kerüléséről.

XIII. Senkinek, míg e mulandó életben él, nem szabad az isteni elválasztás rejtett titkáról annyira képzelődni, hogy határozottan azt állítsa, hogy ő biztosan az elválasztottak között van: mintha igaz volna az, hogy a megigazult ember többé nem vétkezhetik, vagy ha vétkezett, biztosan ígérheti magának a javulást: mert különös kinyilatkoztatás nélkül tudni nem lehet, hogy kiket választott el magának az Isten.

Az állhatatosság adományáról.

XIV. Hasonlóképpen az állhatatosság adományát illetőleg, amelyről meg van írva: Aki állhatatos lesz mindvégiglen, az üdvözülni fog: s amelyet csakis attól kaphat az ember, kinek hatalma van azt, aki áll, megállítani úgy, hogy állhatatosan álljon, s azt, aki elesik, felemelni: senki semmi biztos dolgot se ígérjen magának föltétlen bizonyossággal, bár kell, hogy mindenki Isten segédelmében bírja a legszilárdabb reménységét. Isten ugyanis, hacsak maguk az emberek cserben nem hagyják az Ő kegyelmét, amint megkezdik a jó cselekedetet, úgy be is végzi, munkálván mind a szándékot, mind a véghezvitelt: mindazonáltal aki magát állani gondolja, vigyázzon, hogy el ne essék, s félelemmel és rettegéssel munkálja üdvösségét fáradozásban, virrasztásban, alamizsnálkodásban, imádságokban és adományokban, böjtölésben és tisztaságban. Mert rettegniök kell annak tudatában, hogy a dicsőség reménységére, és nem dicsőségben születtek újra; a harcra vonatkozólag pedig, mely a testtel, a világgal, s az ördöggel még hátra van, s amelyben csakis Isten kegyelmével lehetnek győztesek, fogadják meg az apostol szavát, ki ezt mondja: "Nem a testnek vagyunk lekötelezve, hogy a test szerint éljünk: mert ha a test szerint éltek, meghaltok, ha pedig a lélek által a test cselekedeteit megöldöklitek, élni fogtok".

A botlásokról és azok helyrehozásáról.

XV. Akik pedig a megigazulás kegyelmének elnyerése után a bűn által abból kiestek, ismét megigazulhatnak, ha Isten serkentése mellett a Krisztus érdeme által létesített

²⁶ Péter.

bűnbánat szentségével igyekeznek az elvesztett kegyelmet visszaszerezni. A megigazulásnak ez a módja ugyanis a botlás helyrehozása, melyet helyesen neveztek az atyák a kegyelem elvesztésével járó hajótörés után a második festménynek.²⁷ Azokra nézve ugyanis, kik a keresztség után bűnökbe esnek, Jézus Krisztus a bűnbánat szentségét rendelte, midőn így szólt: "Vegyétek a Szentlelket; akinek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak nekik, és akiknek megtartjátok, megvannak tartva". S ebből következik, hogy a keresztyén embernek a botlás után való bűnbánata teljesen eltérő a keresztségbeli bűnbánattól, és az nemcsak a bűnöktől való tartózkodásban, a tőlük való undorodásban, vagy a megtört és alázatos szívben [áll], hanem ugyanazoknak a szentségre tartozó megvallásában [is], melyet legalább óhajban s a maga idején el kell végezni, és a papi feloldozásban áll. Magában foglalja továbbá a böjtök, az alamizsnák, imádságok és a lelki élet más gyakorlatai által végzett elégtételt, mely ugyan nem az örök büntetésre vonatkozik, mivel ez a szentség után való óhajtozás folytán a bűnnel együtt elengedtetik: hanem az ideiglenes büntetésre, mely mint a Szentírás tanítja, nem engedtetik el mindig teljesen, miként a keresztségben, azoknak, kik Isten kegyelmének, melyért hálátlanok voltak, a Szentlelkét megszorították és nem félték Isten templomát megsérteni. Erről a bűnbánatról szólnak a következő mondások: Jusson eszedbe, hogy miből estél ki: tarts bűnbánatot, és tedd az előbbi cselekedeteket. Továbbá: Az Isten szerint való szomorúság állhatatos megtérést szerez az üdvösségre. Majd megint: Tartsatok bűnbánatot, és teremjétek a bűnbánat méltó gyümölcseit.

A halálos bűn által az ember elveszti a kegyelmet, de a hitet nem.

XVI. Némely emberek ravasz értelmével szemben, akik édeskés beszédekkel és mondásaikkal a jámborok gondolkozását megtévesztik, ki kell jelenteni azt is, hogy nemcsak a hitetlenség által, ami által maga a hit is elvész, hanem bármilyen más halálos bűn által is elvész az elnyert megigazulás kegyelme, bár maga a hit megmarad, védelmére kelvén ezzel a isteni törvény tanításának, mely nemcsak a hitetleneket zárja ki Isten országából, hanem mindazon hívőket is, akik paráznák, házasságtörők, elpuhultak, férfiakkal tisztátalankodók, tolvajok, fősvények, részegesek, rágalmazók, rablók, és mindazok, kik olyan halálos bűnöket követnek el, amiktől az isteni kegyelem támogatásával magukat visszatarthatnák, s amik miatt a Krisztus kegyelmétől elkülöníttetnek.

A megigazulás gyümölcseről, vagyis a jó cselekedetek érdeméről, s magának az érdemnek mibenlétéről.

XVII. Ez okból a megigazult embereknek, akár állandóan megőrizték az elnyert kegyelmet, vagy ha elvesztették, és visszaszerezték, szemeik elé kell állítani az

²⁷ A régi rómaiak, ha hajótörésből menekültek, az átszenvedett hajótörésről képet festettek, amit valamelyik isten templomában fogadalmi ajándékképpen felfüggesztettek; azok pedig, kiket a hajótörés mindenüktől megfosztott, a képet nyakukba akasztva koldultak.

apostol következő szavait: "Bővelkedjete minden jó cselekedetben, tudván, hogy fáradságotok nem hiábavaló az Úr előtt: mert nem igazságtalan az Isten, hogy elfeledkezzék a ti jótékonyságtokról és szerelmeitekről, melyet az ő nevéért mutattatok". Továbbá: "El ne veszítsetek bizodalmatokat, melyre nagy jutalom vár". S ezért azoknak, kik mindvégig cselekszik a jót és Istenben reménykednek, eléjük kell állítani az örök életet, mint az Isten fiainak járó kegyelmet, melyet Jézus Krisztus könyörületesen megígért és mint jutalmat, mely magának Istennek ígérete folytán, az ő jó cselekedeteikért és érdemeikért biztosan megadatik: ez ugyanis az igazság ama koronája, melyről azt mondta az apostol, hogy számára el van téve, s amelyet a küzdelem és futás után az igaz bíró meg fog adni, de nemcsak öneki, hanem mindenkinek, kik szeretik az ő eljövételét. Mivel ugyanis, mint fő a tagokba, mint szőlőtő a szőlőtőkékbe, maga Krisztus ad állandóan erőt a megigazultakba, amely erő megelőzi, vele jár és kíséri az ő cselekedeteiket, ami nélkül ezek semmi szín alatt sem lehetnek kedvesek és érdemszerzők az Isten előtt: azért nem kell azt hinni, hogy a megigazultak azokkal a cselekedetekkel, melyeket Istenben végeznek, a jelen élet állapotához mérten teljesen eleget tettek az isteni törvénynek, és nem kell úgy vélekedni róluk, hogy az örök életnek a maga idején való elnyerését, ha kegyelemben múltak is ki, valóban kiérdemelték. Mivel Krisztus, a mi megváltónk, ezt mondja: "Ha valaki iszik abból a vízből, melyet én adok neki, nem fog szomjúhozni mindörökké, hanem őbenne szökőkút vize lesz az örök életre"; azért azt sem állíthatjuk, hogy a mi igazságunk, mintegy önmagunktól a mienk, sem az Isten igazságát nem kell megvetni és elutasítani. Az az igazság ugyanis, melyről azt mondják, hogy a miénk, mivel ezáltal, amely mintegy hozzánk tapad, igazulunk meg: ugyanaz, mint az Isten igazsága, mert Isten önti azt belénk a Krisztus érdeme által. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy ha a Szentírás oly nagy fontosságot tulajdonít is a jó cselekedeteknek, miszerint Krisztus még annak is, aki egynek az ő legkisebbjei közül egy pohár hideg vizet ad italul, megígéri, hogy nem veszi el jutalmát: s amiről az apostol is tanúskodik, hogy az, ami most nyomorúságunkban egy szempillantásnyi és könnyű, a dicsőségnek módfelett örökkévaló nagyságát eszközli bennünk: mindazonáltal távol legyen az, hogy keresztyén ember önmagában bizakodjék vagy dicsekedjék és nem Istenben, kinek jósága az emberek iránt oly nagy, hogy azokról, mik az ő adományai, azt akarja, hogy az emberek érdemei legyenek. S mivel Istent sok dologban megsértettük mindnyájan, azért mindenkinek szemei előtt kell tartani nemcsak az ő könyörületességét és jóságát, hanem szigorúságát és ítéletét is; és senki önmaga felett ne ítéljen, még ha semmiről sincs is tudomása: mivel az összes emberek életét nem emberi ítélettel kell megvizsgálni és megítélni, hanem az Istenével, aki megvilágosítja a sötétség rejtekeit, feltárja a szívek szándékait, s akkor meg fog Isten dicsőíteni mindenkit, amint meg van írva: Megfizet kinek-kinek az ő cselekedetei szerint.

A megigazulásra vonatkozó ezen általános oktatás után, amelyet ha valaki híven és erősen nem hisz, meg nem igazulhat: elhatározta a szent zsinat a következő kánonok hozzácsatolását, hogy mindenki tisztában legyen ne csak azzal, hogy mit higgyen és kövessen, hanem azzal is, hogy mit kell kerülnie és mitől kell tartózkodnia.

Kánonok.

I. Aki azt mondja, hogy: az ember cselekedetei által, melyeket vagy a természet erői, vagy a törvény ismerete létesítenek, a Krisztus által való isteni kegyelem nélkül is megigazulhat: átkozott legyen.

II. Aki azt mondja, hogy: a Jézus Krisztus által való kegyelem csakis azért adatik, hogy az ember könnyebben élhessen igaz életet, és hogy az örök életet könnyebben kiérdemelhesse, mintha ezt a szabad akarat által, kegyelem nélkül is megtehetné valahogyan, de mégis bajosan és nehezen: az átkozott legyen.

III. Aki azt mondja, hogy: az ember a Szentlélek előleges sugallata és az ő támogatása nélkül is képes úgy hinni, remélni, szeretni, vagy bánkódni, amint kell, hogy a megigazulás kegyelmét elnyerje: az átkozott legyen.

IV. Aki azt mondja, hogy: az embernek az Isten által megindított és felkeltett szabad akarata beleegyezése által semmiben sem munkálkodik együtt az Isten serkentésével és hívásával, hogy így önmagát a megigazulás kegyelmének elnyerésére berendezze és előkészítse, és hogy azzal nem is képes ellenkezni, hanem mint valami élettelen dolog egyáltalán semmit sem csinál és pusztán szenvedőlegesen viselkedik: az átkozott legyen.

V. Aki azt mondja, hogy: Ádám bűne után az ember szabadakarata elveszett és megsemmisült, vagy hogy pusztán címleges dolog, sőt tartalom nélküli cím, végül, hogy az egyházba a Sátán által behozott koholmány: az átkozott legyen.

VI. Aki azt mondja, hogy az embernek nem áll tehetségében az, hogy a saját útjait rosszakká tegye: hanem a rossz cselekedeteket éppúgy, mint a jókat Isten cselekszi, nemcsak megengedőleg, hanem tulajdonképpen és önmagától, úgy, hogy Júdás árulása nem kevésbé volt az ő cselekedete, mint Pál hívása: az átkozott legyen.

VII. Aki azt mondja, hogy a megigazulás előtt történt cselekedetek, bárminő okból történtek is, valóban bűnök és az Isten gyűlöletét érdemlik meg: vagy hogy minél jobban igyekszik valaki magát a kegyelemre előkészíteni, annál súlyosabb bűnt követ el: az átkozott legyen.

VIII. Az, aki azt mondja, hogy a gyehennától való félelem, ami miatt bűneink fölött bánkódva Isten könyörületességéhez folyamodunk, vagy a bűnöktől tartózkodunk, bűn, vagy hogy a bűnösöket még rosszabbakká teszi: átkozott legyen.

IX. Aki azt mondja, hogy az istentelen ember egyedül a hit által igazul meg, úgy, hogy belátja: semmi más nem kívántatik meg arra, hogy a megigazulás kegyelmének elnyerésére közreműködjek, és semmi tekintetben sem szükséges az, hogy a bűnös magát a saját akarata indításából előkészítse és elrendezze: az átkozott legyen.

X. Az, aki azt mondja, hogy az emberek Krisztus igazsága nélkül, mellyel számunkra a megigazulást kiérdemelte, vagy éppen ezen igazság folytán alakilag igazak: átkozott legyen.

XI. Az, aki azt mondja, hogy az emberek vagy csak a Krisztus igazságának beszámítása, vagy csak a bűnök megbocsátása által igazulnak meg, kizárván a kegyelmet és szeretetet, miket a Szentlélek áraszt el szíveikben és amik hozzájuk tapadnak, vagy hogy az a kegyelem, mely által megigazulnak, Istennek csak a kedvezése: az átkozott legyen.

XII. Az, aki azt mondja, hogy a megigazulás nem egyéb, mint bizakodás az isteni könyörületességben, mely Krisztus miatt a bűnöket megbocsátja, vagy hogy egyedül ez a bizakodás az, ami által megigazulunk: átkozott legyen.

XIII. Aki azt mondja, hogy a bűnök bocsánatának elnyerése végett minden emberre nézve szükséges az, hogy bizonyossággal és saját gyengeségét és készületlenségét illető minden kétkedés nélkül higgye, hogy a bűnei neki megbocsáttattak: átkozott legyen.

XIV. Az, aki azt mondja, hogy az ember megszabadul a bűnöktől, vagy megigazul, ha erősen hiszi, hogy ő megszabadul vagy megigazul: vagy hogy valóban csak az igazult meg, aki hiszi, hogy ő megigazult, és hogy egyedül a hit eszközli a bűnöktől való megszabadulást és megigazulást: átkozott legyen.

XV. Az, aki azt mondja, hogy az újjászületett vagy megigazult ember hitbelileg kötelezve van arra, hogy higgye, miszerint ő bizonyly az elválasztottak között van: átkozott legyen.

XVI. Az, aki azt mondja, hogy ő föltétlen és csálhatatlan bizonyossággal bírni fogja az állhatatosság ama nagy adományát: hacsak ezt különös kinyilatkoztatás révén nem tudja: átkozott legyen.

XVII. Az, aki azt mondja, hogy a megigazulás kegyelme csak az elválasztottak életére van befolyással, a többiek pedig, akik hívatnak, mindnyájan hívatnak ugyan, de mint olyanok, kik isteni hatalomnál fogva a rosszra vannak elválasztva, kegyelmet nem nyernek: átkozott legyen.

XVIII. Az, aki azt mondja, hogy Isten parancsait még a megigazult és kegyelemben levő embernek is lehetetlen megtartani: átkozott legyen.

XIX. Az, aki azt mondja, hogy az evangéliumban semmi más nincs megparancsolva a hiten kívül, s a többiek közömbös dolgok, melyek sem megparancsolva, sem eltiltva nincsenek, hanem szabadok, s hogy a tíz parancsolat a keresztyénekre nem vonatkozik: átkozott legyen.

XX. Az, aki azt mondja, hogy a megigazult és – amennyire lehet – tökéletes ember nincs kötelezve arra, hogy Isten és az egyház parancsait megtartsa, hanem csak arra, hogy higgyen, mintha az evangélium pusztá és föltétlen megígérése volna az örök életnek a parancsok megtartására vonatkozó kötelezettség nélkül: átkozott legyen.

XXI. Az, aki azt mondja, hogy Isten úgy adta Krisztus Jézust az embereknek, mint megváltót, akiben bízzanak, de nem mint törvényhozót, akinek engedelmeskedjenek: átkozott legyen.

XXII. Az, aki azt mondja, hogy a megigazult ember Isten segítségével nélkül is meg tud maradni az elnyert igazságban, vagy Isten segítségével sem tud abban megmaradni: átkozott legyen.

XXIII. Az, aki azt mondja, hogy az egyszer megigazult ember többé vétkezni nem képes, sem a kegyelmet el nem vesztheti, s ezért az, aki elesik, vagy vétkezik, sohasem igazult meg valóban, vagy hogy képes egész életen át minden bűnt, még a bocsánatosakat is kerülni, hacsak a Szentlélek kiváltságával nem, mint azt a boldogságos Szűzről hiszi az egyház: átkozott legyen.

XXIV. Az, aki azt mondja, hogy a megszerzett igazság meg nem tartható és hogy Isten előtt a jó cselekedetek által nem növekszik; hanem maguk a jó cselekedetek csakis gyümölcsei és jelei az elnyert megigazulásnak, és nem szolgálnak okul annak a növelésére: átkozott legyen.

XXV. Az, aki azt mondja, hogy az igaz ember bárminő jó cselekedetben legalább bocsánatos, vagy ami még tűrhetetlenebb, halálos bűnt követ el, s ezért az örök büntetést érdemli meg, és csak azért nem kárhozik el, mivel Isten azokat a cselekedeteket nem számítja be a kárhozatra: átkozott legyen.

XXVI. Az, aki azt mondja, hogy az igazaknak az Istenben végzett jó cselekedetekért nem kell az örök jutalmat várni és remélni Istentől az ő könyörületessége és a Jézus Krisztus érdeme miatt, ha a jó cselekedetekben és az isteni parancsok megtartásában mindvégig állhatatosak is: átkozott legyen.

XXVII. Az, aki azt mondja, hogy nincsen más halálos bűn, mint csak a hitetlenség, vagy hogy az egyszer elnyert kegyelmet semmi más bűn által, bármily súlyos és rendkívüli legyen is az, elveszteni nem lehet, mint csak a hitetlenség által: átkozott legyen.

XXVIII. Az, aki azt mondja, hogy elvesztvén a bűn által a kegyelmet, mindig elvesztjük egyúttal a hitet is; vagy hogy a hit, amely megmarad, ha nem is holt hit, de nem igazi; vagy hogy az, akinek hite szeretet nélkül való, nem keresztyén: átkozott legyen.

XXIX. Aki azt mondja, hogy az, aki a keresztség után elesett, nem képes felkelni; vagy visszaszerezheti ugyan az elvesztett igazságot, de a bűnbánat szentsége nélkül egyedül a hit által; és nem úgy, amint a szent és egyetemes római egyház, az Úr Jézus Krisztustól és az ő apostolaitól tanulván, azt mindedig vallotta, megőrizte és tanította: átkozott legyen.

XXX. Az, aki azt mondja, hogy a megigazulás kegyelmének elnyerése után a bűn, vagy az örök büntetéssel járó bűnösség minden egyes bűnbánatot tartó bűnösre nézve úgy eltöröltetik, hogy az ideiglenes büntetést illetőleg, melyet még ez életben, vagy a jövő életben a purgatóriumban kell elszenvedni, mielőtt a mennyország kapuja megnyílhatna, egyáltalán semmi bűnösség sem marad fenn: átkozott legyen.

XXXI. Az, aki azt mondja, hogy a megigazult ember vétkezik, midőn az örök jutalomra való tekintettel cselekszi a jót: átkozott legyen.

XXXII. Az, aki azt mondja, hogy a megigazult ember jó cselekedetei annyira az Isten adományai, hogy azok magára a megigazultra nézve érdemeket nem képeznek; vagy hogy maga a megigazult ember azon jó cselekedetek által, melyeket Isten kegyelme és a Jézus Krisztus érdeme által, kinek ő élő tagja, végez, az örök életre vonatkozó kegyelem gyarapodását, s magának az életnek elnyerését, ha kegyelemben múlt is ki, és a dicsőség növekedését is valóban ki nem érdemelheti: átkozott legyen.

XXXIII. Az, aki azt mondja, hogy a megigazulásra vonatkozó ezen katolikus tudomány, melyet a szent zsinat jelen rendeletében kifejtett, némi részben csökkenti Isten dicsőségét és a mi Urunk Jézus érdemeit, és hogy inkább a mi hitünk igazságát, végül Isten és a Jézus Krisztus dicsőségét meg nem világítja: átkozott legyen

A hatodik ülésről.

Az ember megigazulásáról szóló tant könnyű volna kifejtteni, ha azok a hamis vélemények, melyek az emberek lelkeit előre elfoglalják, sötétségbe nem borítanák a tiszta világosságot. A homályosság legfőbb oka pedig az, hogy igen nehezen lehet bennünket rávenni arra, hogy teljesen az egy Istennek engedjük át az igazság dicsőségét. Mi ugyanis mindig óhajtunk valamik lenni, és amily ostobák vagyunk, önmagunk előtt még látszunk is valamiknek. Az ilyen gőgösség, aminthogy velük született tulajdonságuk az embereknek, azonképpen ajtót nyitott a Sátánnak is arra, hogy azzal a sok gonosz és istentelen meggyőződéssel mocskolja be őket, amik ellen nekünk manapság küzdenünk kell. És minden időkben voltak olyan álbölcsek, akik, mivel tudták, hogy ez tetszetős dolog lesz, az ember igazságának magasztalásában gyakorolták a tollukat. Miután azonban Isten különös jótéteménye folytán megtörtént az, hogy a régi egyház közös megegyezésével Pelagius istentelenségét visszautasították, nem mertek többé az emberek érdemeiről oly szemtelen módon fecsegni; mindazonáltal egy középutat gondoltak ki olyanformán, hogy az ember megigazulásában nem tulajdonítottak mindent Istennek, de nem is vontak meg tőle mindent.

Ez az a helyes mérték, amelyhez a tiszteletreméltó atyák ragaszkodnak, hogy helyrehozzák azokat a tévedéseket, melyek szerintük a mi korunkban az ember megigazulásáról támadtak. Olyan ugyan az előszavuk, hogy kezdetben semmiért sem lelkesednek a Krisztuson kívül: mikor azonban magáról a dologról van szó, nagyon is távol vannak attól, hogy megadják Neki azt, ami Őt megilleti. Sőt, hogy magukat valamivel szerényebbeknek mutassák, mint amilyen Pelagius volt, végre is az ő meghatározásuk semmi mást nem foglal magában, mint az iskolák azon elcsépelet dogmáját, hogy az emberek részben Isten kegyelme, részben a saját cselekedeteik által igazulnak meg. S ezt könnyű lesz magából a dologból megítélni.

A második pontban ugyanis, melyben az eredeti bűnről beszélnek, kijelentik, hogy a szabad akarat erőiben ugyan meggyengült és elbukott, de ki nem oltatott. A kifejezésről nem vitatkozom: de mikor azt állítják, hogy a szabadság egyáltalán nem oltatott ki, ezzel bizonyára elismerik azt is, hogy az emberi akaratnak maradt némi képessége arra, hogy a jót válassza. Ahol ugyanis nem teljes a pusztulás, ott van legalább valami kis élet. Azután minden kétséget megszüntetnek, mikor azt mondják, hogy meggyengült és elbukott. Ha tehát hitelt adunk ő nekik, akkor az eredeti bűn úgy rontott meg minket, hogy a mi akaratunknak nem a romlottság, hanem a gyengeség a hibája. Mert ha az akarat teljesen romlott volna, akkor nemcsak bukott és meggyengült volna az állapota, hanem elvetemült is mindaddig, míg meg nem újulna. A Szentírás pedig mindenütt ezt az utóbbit tanítja. Hogy a számtalan sok bizonyítékról ne szóljak, Pál, mikor az emberi nem természetéről beszél, nem a gyengeség miatt kárhoztatja a szabad akaratot, hanem azt hirdeti, hogy mindnyájan haszontalanok, elfordultak az Istentől és a bűn zsarnokságának szolgálatában állanak, úgy hogy tagadja bármi jónak a kigondolására való alkalmasságukat (1 Kor.

3,5). Emellett azonban nem tagadjuk azt, hogy megmarad az ember számára az akarat, de ez rossz. Ádám bukása ugyanis nem semmisítette meg az akaratot, hanem szabadból szolgává tette, úgyhogy ez nemcsak hajlandó a vétkezésre, hanem alá is van rendelve a bűnnek. Erről azonban majd később ismét szólni fogunk.

A harmadik és negyedik pontról nem szólok. Az ötödik pont vége felé tagadják azt, hogy a kegyelem állapotába való átvitel megtörténhetik a keresztség vagy az ez után való vágyakozás nélkül. Ugyan nem lett volna-e jobb azt mondani, hogy az ige és a szentségek közlik velünk a Krisztust, vagy ha jobban tetszik, egyesítik velünk, mint egyedül a keresztségről tenni említést? Tetszett azonban nekik az Isten országából kizárni a kisdedeket, akik előbb ragadtattak ki ebből az életből, mint a keresztségre fel lehetett volna őket ajánlani. Mintha bizony a semmiről mondatott volna az, hogy mint szentek születnek azok, kik a hívőktől születnek! (1Kor 7,14) Sőt minő alapon kereszteljük meg őket, ha nem azon, hogy ők az ígélet örökösei? Ha ugyanis előbb nem vonatkozna már rájuk az élet ígérete, akkor a keresztséget gyalázná meg mindaz, aki őket megkeresztelné. És ha Isten az Ő országába fogadta őket, mily nagy méltatlanság történik akkor az ígéreten, mintha ez önmagában véve nem volna elég az üdvösségükre? Elismerem ugyan, hogy az ellenkező vélemény van elhatalmasodva, de méltatlan dolog az, hogy Isten igazságát az emberek tévelygése borítsa el, ha mégoly tartós is az. Magában foglalja a csecsemők üdvösségét az az ígélet, melyben Isten kinyilvánítja a hívők előtt, hogy Istenük lesz Ő önekik és az ő magjuknak (1Móz 17,7). Ily módon kijelentette az Úr, hogy az Ő számára születnek azok, kik Ábrahámától vették eredetüket. S ezen ígélet jótéteménye folytán fogadják el őket a keresztségre, mivel az egyház tagjainak tartják őket is. Az ő üdvösségük tehát nem a keresztséggel veszi kezdetét, hanem ezt az üdvösséget, mely már az ígén alapszik, a keresztség megpecsételi. A határozat gyártói azonban erre a mondásra hivatkoznak: "Ha valaki nem születendik víztől és Lélektől" (Ján 3,5). Először, ha önekik a víz a keresztséget jelenti, ki hagyja helyben nekik azt is, hogy egyúttal a keresztség felvétele után való *vágyat* is jelenti? Hátha azt mondom, hogy más ennek a mondásnak az értelme, és követvén néhányat a régiek közül, a "víz" szót a "megöklés" helyett veszem: s azt hiszem, nem lesznek oly ellenséges indulatúak, hogy engemet ezért eretneknek tartsanak. Én azonban mégis úgy értelmezem, hogy jelző gyanánt van csak odatéve a Lélek erejének és természetének a kifejezésére. Mert nem is tudják keresztül vinni azt, hogy itt inkább vehetjük a vizet a keresztség helyett, mint máshol a tüzet bármely más szentség helyett, mint pl. ezen mondásban: Szentlélekkel és tűzzel (Máté 3,11) Íme, miért tartják fenn maguknak a legfőbb jogot a Szentírás magyarázására!

A hatodik pontban azt állítják, hogy Isten kegyelme készít el bennünket az igazság elfogadására; de ennek a kegyelemnek a felkeltés és támogatás szerepét juttatják, hogy mi magunk szabadon munkálkodjunk közre. Itt persze azokat az unalmas duruzsolásokat halljuk, miket az álbölcsek szoktak az iskolákban fecsegni. Én azonban azt kérdezem, hogy ugyanaz-a a magában véve erőtelen akaratot felébreszteni és támogatni: vagy új szívet alkotni az emberben, hogy akarjon. Feleljenek hát nekem, vajon új szívet teremteni, vagy a köszívből húsból való szívet

csinálni (amit pedig a Szentírás tanúsága szerint (Ezék 11,19 és 36,25, Zsolt 51,12) az Isten mindkettőt végrehajt bennünk), annyit tesz-é, mint pótolni azt, ami a gyenge akaratból hiányzik? Ha pedig ezek a bizonyítékok nincsenek rájuk elég hatással; feleljenek meg nekem arra, hogy vajon az, aki bennünk az akarást eszközli (Fil 2,13), egyszerűen csak *támogatja* az akaratot? Pál az egészet Istennek tulajdonítja; ők pedig semmit sem írnak a támogatáson kívül az Isten javára. És miben teszik meg az embert Isten munkatársának? Abban, hogy ez az Isten kegyelmét, amelyet elutasíthatna, és a Szentlélektől eredő megvilágosítást szabadon elfogadja. Mennyire lekicsinylik Istennek a próféta által leírt erejét?! "Az én törvényemet adom – úgymond – a ti szíveitekbe, és azt cselekszem, hogy az én parancsolatimba járjatok" (Jer 22,39; Ezék 46,27; Zsid 8,18 és 10,16). Ez az, amiről Ágoston is megemlékezik egy helyen,²⁸ midőn így szól: "Azon fáradoznak az emberek, hogy megtalálják a mi akaratunkban, mi az a jó, ami a miénk, amit mi nem Istentől kapunk: és nem tudom, hogy mit találhatnak." Pedig, amint egy más helyen²⁹ mondja: Ha meghagynák az embernek a saját akaratát, hogy az, ha akarja, vegye igénybe az Isten segítségét, és ha Isten nem eszközölné azt, hogy az ember akarjon: az oly sok és oly nagy kísértések között az akarat a saját gyengesége folytán elbukna. Azért kapott tehát segítséget a gyenge emberi akarat, hogy az isteni kegyelem szüntelenül és elválaszthatatlanul működjék: és azért, hogy ha gyenge, is el ne lankadjon." Ezek a neptunusi atyák pedig az ő új műhelyükben kisütik azt, ami Ágoston előtt ismeretlen volt, hogy ti. a kegyelem elfogadása nem Istentől függ, mivel saját szabad akaratunk indítása folytán egyezünk bele Isten hívásába. Ellentmond azonban nekik a Szentírás, mely Istent teszi meg a jó akarat szerzőjének. Más dolog ugyanis az, hogy Isten indítsa az akaratot arra, hogy ez, ha úgy tetszik, engedelmeskedjék: s megint más azt úgy alakítani, hogy jó legyen. Azután nem azt ígéri Isten, hogy Ő azt fogja csinálni, hogy tudjunk jól akarni, hanem azt, hogy jól akarjunk; sőt még tovább megy, midőn ezt mondja: Azt cselekszem, hogy járjatok. S ezt gondosan feljegyzi Ágoston. Ugyanezt erősíti Pál is, mikor azt hirdeti, hogy Isten az, aki munkálja bennünk mind az akarást, mind a munkálkodást jó akaratjából. Képzeld az ő abbeli álmodozásuk, hogy fel van nekünk ajánlva az a tevékenység, mely tetszésünkre bízza a választást; azzal a hatással pedig, mely az ember szívét megújítja úgy, hogy a rosszból jóvá lesz, semmit sem gondolnak. A Szentlélek ezen hatékony munkásságát leírja Jeremiás is könyvének 32. részében (40. v.), midőn így szól: "Az én nevem félelmét adom az ő szívébe, hogy el ne távozzanak tőlem". Szóval, csalódnak ők abban, hogy az újjászületés kegyelmét illetőleg semmi különbséget sem látnak azon kegyelem között, mely most a mi nyomorúságunknak segítségére jön, és aközött, mely először Ádámnak adatott: amit pedig Ágoston pontosan kifejtett.³⁰ "Krisztus által – mondja ő – a közvetítő által Isten a gonoszakból örökre jókat csinált. Az első ember nem volt birtokában annak a kegyelemnek, amellyel sohasem akart volna rosszá lenni. Olyan volt ugyanis az a segítség, hogy elhagyta azt, amikor akarta; vagy megmaradt benne, ha akarta, de nem olyan, hogy általa az történjék, hogy akarjon. A második Ádámban

²⁸ Lib. de peccatorum meritis et remissione 2.

²⁹ De correptione et gratia.

³⁰ Lib. ad Bonif. 2. c. 8.

azonban erősebb a kegyelem, s ez eszközli azt is, hogy akarjunk: még pedig annyit akarjunk és oly nagy hévvel szeressünk, hogy a test akaratát, mely ellenkező dolgokat kíván, a lélek akaratával legyőzzük." Kevéssel utóbb megint így szól: "Isten ezen kegyelme folytán a jó megragadásában s az ahhoz való állhatatos ragaszkodásban megvan bennünk nemcsak az, hogy képesek vagyunk arra, amit akarunk, hanem arra is, hogy akarjuk azt, amire képesek vagyunk." De hát hosszadalmasabb ez a bizonyíték, semhogy oly röviden ki lehetne fejteni: mindazonáltal nem félek attól, hogy az én figyelmeztetésem, bármilyen rövid is, a józan eszű olvasóknál ne volna elegendő az ő koholmányaik megcáfolására.

Felhozzák azonban azt is, hogy a Szentírás ömelltük szól. Ebből a mondasból ugyanis: Téríts meg engem, Uram és megtérek (Jer. 31,18), azt következtetik, hogy Isten kegyelme megelőzi az embereket. Ezekből a szavakból megint: "Térjetelek meg hozzám, és én megtérek hozzátok", a szabad akarat erejét hozzák ki. Tudom, hogy Ágoston használja egy helyen ezt az ellentétet, de egészen más értelemben. Világosan tanúskodik ugyanis, mégpedig igen sok helyen, arról, hogy Isten kegyelme akképpen munkálkodik bennünk, hogy a nem akarókból akarókat csinál: s ebből következteti azt is, hogy az ember semmi olyan jót nem csinál, amit őbenne nem az Isten csinálna.³¹ Mit akar hát mondhatná valaki – Ágoston, amikor az akarat szabadságáról beszél? Hiszen oly sokszor elmondja, hogy Isten kegyelme nem kényszeríti az embereket akaratuk ellenére, hanem csak beleegyezésük mellett igazgatja őket, úgy hogy önként engedelmeskedjenek neki és kövessék őt: de mégis azért, mivel az ő akaratuk a rosszból jóvá lett. Honnan veszi ezt: "Mi tehát akarunk, de Isten munkálja bennünk az akarást is. Mi munkálódunk, de Isten eszközli bennünk a munkálkodást is." Továbbá: "A jó, a mi csak saját akaratunknál fogva áll hatalmunkban, mégsem áll hatalmunkban, hacsak Ő nem munkálja bennünk az akarást is." Azután: "Bizonyos, hogy mi akarunk, amikor akarunk; de Ő eszközli, hogy akarjunk. Bizonyos, hogy mi csinálunk, amikor csinálunk: de Ő teszi, hogy csináljunk, azáltal, hogy tevékeny erőket ad az akaratnak."³² A lényeg tehát az, hogy helytelenül járnak el azok, kik olyan osztozkodást csinálnak Isten és miközöttünk, hogy a jámbor akarat engedelmességét, mellyel ez az Isten kegyelmébe beleegyeznek, a mi javunkra írják: mikor az tulajdonképpen magának Istennek a munkája.

Ők azonban a próféta szavaira támaszkodva azt mondják, hogy a próféta, mikor tőlünk a megtérést kívánja, a szabad akaratot ösztönzi, ami – persze az ő véleményük szerint – hiábavaló cselekedet volna, ha valami szabad akarat nem volna. Kétségtelenül elismerem, hogy képtelenségek volnának az ilyen mondasok, ha valami szabad akarat nem volna az emberben; de azért nem fogadom el azt, hogy ebből az engedelmességre való szabad képességet lehessen kihozni. Nagy mértékben kezdőknek kell ugyanis lenniök azoknak a tiszteletreméltó atyáknak, ha a parancsolatokból ítélik meg azt, hogy mire képes az ember: amikor Isten inkább azért kívánja tőlünk azt, ami erőnket fölülmúlja, hogy gyarlóságunkról meggyőződven,

³¹ Lib. ad Bonif. 2 c. 8.

³² Lib. 2. de bono pers. c. 13., Lib. 2. de gratia et libero arbitrio c. 23.

minden gőgösséget levetkőzzünk. Ne felejtjük tehát, hogy egészen más dolog az emberben az akarat és megint más a jó és rossz közt való szabad választás. Mivel ugyanis a bukás után az első embernek a választásban való szabadsága megsemmisült, egyedül az akarat maradt meg, mely azonban annyira a bűn zsarnokságának hatalma alatt áll, hogy csakis a rosszra ragadtatik.

Továbbá, hogy sokáig ne töltsük az időt, egyenesen kimondom: az, amit a tridenti atyák erre vonatkozólag mondanak, ellenkezik Krisztus ezen mondásával: "Aki az Atyától hallott, az énhozzám jön" (Ján 6,45). Mert, amint Ágoston helyesen megjegyzi, ebből az következik, hogy senki sem hall és tanul az Istentől anélkül, hogy egyúttal a Krisztusban ne higgyen és hogy a Szentlélek indítása annyira hatékony, hogy az mindig létrehozza a hitet.³³ Ők pedig az ember szabad választására bízzák azt, hogy Isten sugallatának engedelmeskedjék, ha neki úgy tetszik. Semmiképp sem lehet egymással összeegyeztetni azt, hogy mindenki, aki az Istentől tanult, hisz a Krisztusban, és hogy Isten sugallata csak akkor érvényesül és biztos, ha az emberek önmaguktól egyeznek abba bele. Az előbbi felfogásnak szerzője az Isten fia, aki önmagával a legkevésbé sem ellenkezik. A másodikról pedig, amely teljesen ellenkező, mit mondjunk, hogy ki előtt kedves, hacsak nem a hazugság atyja előtt?

Miután a hetedik pontban az előkészülés módját oly hidegen végigtárgyalták, hogy minden, nem egészen értelmetlen pápistának méltán kell szégyenkeznie az ily nagy ízetlenség miatt, végül a nyolcadik pontban, melyben éppen a megigazulás meghatározásáról van szó, különösképpen ügyelnek arra, hogy úgy ne tűnjék fel a dolog, hogy az ember megigazulása egyedül a hiten alapszik. Akörül forog a kérdés, hogy mi az a megigazulás. Ők tagadják, hogy ez egyedül a bűnök megbocsátásában állana, hanem azt akarják, hogy a megigazulás együttesen magába foglalja a megújulást és a megszentelést. Lássuk, vajon igaz-e ez? Pál szavai a rómaiakhoz írt levél 4. részében a következők: "Dávid boldognak mondja azt az embert, akinek igazságot tulajdonít az Isten *cselekedetek nélkül*: Boldogok, kiknek megbocsáttattak az ő vétkeik" (Zsolt. 32,1; Róm 4,6). Ha Pál helyesen hozza ki Dávid ezen szavaiból az ingyen való igazság meghatározását, akkor az következésképpen a bűnök megbocsátásán alapszik. Pál ugyanis akképpen értelmezi a dolgot, hogy Dávid boldognak nevezi azt az embert, kinek Isten igazságot tulajdonít azáltal, hogy bűneit nem veszi számításba. Ugyanez az apostol nem hozván fel más bizonyítékot, így szól: Isten volt az, aki Krisztusban magával kibékítette a világot, nem tulajdonítván az embereknek az ő bűneiket (2Kor 5,19). Azután ehhez hamarosan hozzáteszi: "Azt, aki bűnt nem ismert, érettünk bűnné tette, hogy [mi Isten igazsága legyünk Őbenne. (2Kor 5,19) Lehet-e bármi világosabb annál, mint hogy] mi Isten előtt igazaknak tartatunk azért, mert Krisztus áldozata a mi bűneinket kiengesztelte, hogy többé bűnösséggel ne terheljenek bennünket"? Nincs helye itt annak az ismeretes szörszálhasogatásnak sem, hogy Pál a megigazulás *kezdetéről* beszél, mert egyik helyen sem arról beszél, hogy hogyan kezdenek igazakká lenni azok, kik eddig hitetlenek voltak, hanem arról, hogy hogyan tarthatják meg az egyszer elnyert

³³ De praedestinatione Sanctorum. lib. 1. c. 8.

igazságot egész életükön át. Dávid ugyanis önmagáról beszél, miután Isten fiai közé fogadtatott. És Pál azt állítja, hogy ez az az örök követség, mely az egyházban mindennap hallható. Ugyanilyen értelmű a rómaiakhoz írott levél 10. része is (5. v.), ahol Mózes a törvényből való igazságot írja le, mely szerint az, aki azokat betölti, él azok által. A hitből való igazság pedig így szól: aki hiszen stb. Látjuk, hogy a hitből való igazság azért van szembeállítva a törvényből való igazsággal, mivel egyáltalán nem alapszik a cselekedeteken, mint emez. Ugyanez az értelme annak a mondásnak is, melyet Lukács, mint ő maga mondja, az antiókhiaiabelieknél használt (Csel 13,38): "Ez által hirdettetik nektek a bűnök bocsánata, és mindazokból, amikből a Mózes törvénye által meg nem igazulhattok, ez által mind, aki hiszen, megigazul". Itt ugyanis a "megigazulás" mintegy magyarázatképpen van utána téve a "bűnök bocsánata"-nak és kétségtelül a feloldozást jelenti, amitől a törvény cselekedetei meg vannak fosztva, hogy ingyenes legyen és az mondatik róla, hogy a hit által lehet elnyerni. Hát a vámszedő megigazulása (Luk 18,14) mi másról szól, mint az igazság beszámításáról, mivel ő ingyen kedves volt Isten előtt? És minthogy a szó tulajdonképpen értelme képezi a vita tárgyát: mivel Pál a mi igazságunknak és szentségünknek (1Kor 1,30) hirdeti a Krisztust, bizonyára van e két fogalom között különbség, amivel a tridenti atyák nincsenek tisztában. Mert ha kettős a kegyelem azért, mivel Krisztus minket megigazít és megszentel, akkor az igazság nem foglalja magában az élet megújítását. Nem is lehet másra, mint az ingyen való elfogadásra értelmezni a rómaiakhoz írt levél 8. részében (33. v.) lévő ezen mondást: "Ki emelhet vádat az Isten kiválasztottai ellen? Az Isten az, aki megigazít".

Nem folytatnék vitát a szó fölött, ha nem ettől függne az ügy egész állása. De mikor azt mondják, hogy akkor igazul meg az ember, midőn átalakul az Isten iránt való engedelmisségre, ezzel teljesen felforgatják Pálnak ezen bizonyítékát (Róm 4,14): "Ha a törvényből van az igazság, akkor hiábavalóvá lett a hit, és haszontalanná az ígéret." Ezt pedig úgy érti, hogy nem akad majd olyan az emberek között, akiben az üdvösség ígérete, ha az az ártatlanságtól függ mint föltételtől, beteljesedne; és megsemmisül majd a hit, ha a cselekedetekre támaszkodik. S ez azért is igaz, mert, amíg szemeink előtt tartjuk, hogy mi milyenek vagyunk, addig szükségképpen remegnünk kell Isten előtt. Annyira távol vagyunk mi attól, hogy ránk nézve az örök életben való határozott és rendíthetetlen bizakodás bizonyos legyen. Persze az újjászületettekről beszélünk. Hiszen mennyire távol áll az igazságtól az az új élet, melyet ebben az életben kezdünk meg?!

Emellett azonban nem lehet tagadni azt, hogy ez a két dolog: a szentség és a megigazulás egymással mindig össze van kötve és összefüggésben áll. De helytelenül következtetik ebből azt, hogy egy és ugyanaz. A napnak a fénye pl. bár sohasem választható el a melegtől, mégsem lehet azt melegségnek tartani. S nincs is oly ostoba ember, aki meg ne különböztetné egyiket a másiktól. Mi tehát azt valljuk, hogy mihelyst megigazul valaki, a megigazulást szükségképpen követi a megújulás is. S nincs is kétségünk afelől, hogy vajon megszenteli-e Krisztus, vagy sem azokat, akiket megigazít. Az ugyanis, ha valaki a hit által nyert igazságot el akarná választani a bűnbánattól, egyértelmű cselekedet volna az evangélium megtépésével, sőt

magának Krisztusnak a szétdarabolásával. A mi egész vitánk azonban a megigazulás ügyére irányul. Erről a tridenti atyák azt költik, hogy kettős: mintha részben a bűnök megbocsátása, részben a lelki újjászületés által igazulnánk meg; vagy hogy más szavakkal fejezzem ki azt, amit ők gondolnak: mintha a mi igazságunk részben az Isten által való beszámításból, részben a saját szentségünkben állana. Én pedig azt mondom, hogy a mi igazságunk csak egy és egyszerű, melyet egészen magában foglal az Isten ingyen való méltánylása. S azonkívül állítom, hogy ez az igazság nem tőlünk függ, mivel egyedül a Krisztusban vagyunk mi igazak. Lépjenek hát elő, ha tudnak, a Szentírásból vett valamiféle bizonyítékkal, hogy meggyőzzenek arról, amit ők tanítanak. Én, bár az egész Szentírás mellett szól, megelégszem most azzal az egy bizonyítékkal, hogy amikor említés történik a cselekedetek igazságáról, azt a törvény és az evangélium úgy határozza meg, mint a törvény iránt való teljes engedelmisséget. Minthogy pedig ez sehol sem látható, semmi más nem marad hátra, mint csak az, hogy egyedül a Krisztushoz folyamodjunk azért, hogy Őbenne tartassunk igazaknak, mivel önmagunkban nem vagyunk azok. Vajon tudnak-e nekem egy helyet is felhozni a Szentírásból, amely azt bizonyítaná, hogy az új élet megkezdése Isten előtt igazság gyanánt szolgál? És ha így meg vannak ők fosztva a bizonyítástól, akkor miért nem volna szabad azt a részleges igazságra vonatkozó koholmányt elvetni, amit ők itt ránk erőszakolnak?

Azután arról, hogy mily csekély értékű és gyerekes dolog az okoknak az a felosztása, amit ők felemlítenek, nem is szólok mást, csak azt, amit elhallgatni nem kell és nem lehet, hogy roppant nagy képtelenség az, hogy egyedül a keresztséget nevezik eszközi oknak. Mi lesz hát akkor az evangéliummal? Vajon az a legutolsó zugba fog kerülni? – De hiszen a keresztség a hitnek a szentsége! – Hát ki tagadja ezt? Azonban mikor már mindent elmondtak róla, akkor éppúgy fenntartom azon állításomat, hogy nem egyéb a keresztség, mint az evangélium függeléke. Helytelen sorrendben tulajdonítják tehát ennek a legfőbb szerepet, és egészen úgy tesznek, mint ha valaki azt mondaná, hogy az épület eszközi oka a vakolókanál fogantyúja. Mindenesetre az olyan ember, aki félretévé az evangéliumot, a keresztséget az üdvösség okai közé sorolja, éppen ezzel árulja el azt, hogy nem tudja, mi az a keresztség, vagy mi annak a hatása, mi a feladata és mire kell használni. Azonkívül, hogy mi a kívánságom az alaki okra vonatkozólag, azt majd a 10. kánonnál mondom el, itt csak röviden érintem azt, ami ide tartozik. Ismételten azt erősítik ugyanis, hogy minket nemcsak *gondolnak* igazaknak, hanem valóban azok is vagyunk. Én ellenkezőleg, bár elismerem azt, hogy sohasem jutunk Isten kegyelmébe anélkül, hogy egyúttal újra is ne szülessünk az élet szentségére, mindazonáltal téves dolognak állítom azt, hogy az igazságnak valami része a bennünk levő minőségen vagy egyéni sajátosságon alapuljon, hanem igenis az Istentől való ingyenes méltánylás folytán vagyunk mi igazak. Mikor ugyanis az apostol azt mondja, hogy egynek engedelmissége által lesznek sokan igazakká (Róm 5,19), ezzel, ha nem csalódom, eléggé kimutatja azt, hogy máshonnan vesszük kölcsön az igazságot, aminek önmagunkban híjával vagyunk. És midőn az efézusiakhoz írt levél első részében (4. v.) azt mondja, hogy mi ki vagyunk választva az Isten fiaivá való fogadtatásra, hogy kedvesek legyünk a Fiúban, ebben összefoglalja a mi igazságunk lényegét. Bármilyen kis részecskét

tulajdonítunk ugyanis a saját cselekedeteinknek, ugyanolyan mértékben fog meginogni a hitünk, és ily módon veszélynek lesz kitéve az egész üdvösségünk. Tanuljuk meg tehát az apostollal, hogy azon igazságunkat, mely a törvényből van, mint ártalmas akadályt vessük el magunktól, hogy elnyerhessük azt az igazságot, mely a Jézus Krisztusban való hit által vagy (Fil 3,8–9). Hogy pedig ez milyen, már előbb bőségesen kifejtettük, és Pál apostol a galatákhoz írt levél harmadik részében röviden jelzi, midőn tagadja azt, hogy a törvényből való igazság megegyezne a hitből való igazsággal, mivel az a cselekedeteken alapszik.

De mit csináljon az ember ezekkel a vadállatokkal? Miután ugyanis a megigazulás sokféle okát felsorolták, megfélemlítve arról, hogy nekik a megigazulás okáról kell tárgyalniuk, abból következtetik azt, hogy a megigazulás egy része a cselekedetekben áll, mivel senki sem békülhet meg Istennel Jézus Krisztus által az újjászületés Lelke nélkül. De hát mily durva dolog az ő képzelődésük? Éppen olyan ugyanis, mintha ezt mondanák: A bűnök bocsánatát a bűnbánattól elválasztani nem lehet, tehát ez *része* amannak. Az egyetlen pont, ami körül a vita forog az, hogy hogyan tartatunk mi Isten előtt igazaknak, mikor a mi hitünknek, mely egyedüli eszköz arra, hogy az igazságot elnyerjük, keresnie kell ezt az igazságot. Ha ezerszer ismétlik is, hogy mi nem részesülhetünk a Krisztus szenvedésének érdemében anélkül, hogy az ő Lelke által egyúttal újra is ne szülessünk, mégsem tudják keresztül vinni, hogy rendíthetetlenül meg ne álljon az, hogy Isten azért kegyes mi hozzánk, mivel Krisztus halála miatt velünk kiengesztelődött; hogy azért tartatunk mi Isten előtt igazaknak, mivel az ő áldozata a mi bűneinket ismét jóvá tette. "Van nekünk engesztelő áldozatunk – mondja Pál – a Krisztus vérében való hit által" (Róm. 3,25 és 5,10). Végül, midőn az okról van szó, mire való a lényegtelen dolgot mint elválaszthatatlant erőszakolni? Hagyjanak fel tehát az ilyen gyerekes játékkal és ostoba szörszálhasogatással: Kapott az ember hitet s ezzel együtt reményt és szeretetet, tehát nem egyedül a hit igazít meg. Mert ha mi egyszerre jutunk is a szemeinkhez, füleinkhez, lábainkhoz és kezeinkhez, azért még sem mondhatjuk azt, hogy a lábainkkal hallunk, kezeinkkel sétálunk, vagy a szemeinkkel tapintunk. Pál bizonyítékáról, amelyet helytelenül hoznak fel, majd másutt lesz szó.

Következik a szeretettel kapcsolatos (*fides formata*) és pusztá (*fides informis*) hitre vonatkozó erőltetett megkülönböztetés bizonyítása. Restellik ugyan a tiszteletreméltó atyák, hogy ezen szavakat használják: de mivel arról fecsegnek, hogy maga a hit, ha hozzá nem járul a remény és a szeretet is, nem egyesíti az embert Krisztussal, ezért azt a hitet, melyet az álbölcsek közönségesen pusztá hitnek (*informis*) hívnak, határozottan szeretet nélkülinek képzelik: amivel feltűnő jelét adják a tudatlanságuknak. Ha ugyanis igaz, amit Pál tanít (Ef 3,17), hogy Krisztus a mi szíveinkben lakozik a hit által: akkor éppúgy elválasztják a hitet a szeretettől, mint Krisztust a saját lelkétől. Ha a hit által tisztulnak meg a szívek, mint azt Péter tanúsítja (Csel 15,9); ha mindannak, aki hiszen, örök élete vagy, amit annyiszor kijelent Krisztus (Ján 3,16; 5,24; 6□40; 20,31); ha hit által nyerhető el az örök élet öröksége (Róm 4,14); akkor egészen más a hit, mint valami nem tudom miféle élettelen meggyőződés. Tagadják ők azt, hogy a hit minket Krisztus élő tagjaivá tesz.

Mennyivel jobban beszél Ágoston,³⁴ aki a hitet a lélek életének nevezi úgy, amint a lélek élete a testnek! Azonban nem annyira Ágostonra kell itt hivatkozni mint tanúra, hanem inkább Pálra, aki azt vallja, hogy ő a hit által él (Gal 2,20). Talán meg lehetne nekik ezen tévedésüket bocsátani, mivel úgy fecsegnek ők a hitről, mint valami mesebeli szigetről (hiszen van-e közöttük olyan, aki valaha csak az ajkai szélével is megízlelte azt, hogy mi az a hit?) □ ha ugyanezen tudatlanságukkal a szerencsétlen világot is magukkal nem rántanák a romlásba. Mi azonban eszünkben tartjuk, hogy a hit mivoltát a Krisztus szerint kell mérlegelni: mivel azt, amit Isten a Krisztusban nekünk felajánl, csakis a hit által nyerjük el. Ezért bármi is ránk nézve a Krisztus, azt a hitnek kell tulajdonítani, mivel ez tesz bennünket Krisztusnak és az ő összes javainak részesévé. Nem is volna másként igaz János azon mondása, hogy a mi hitünk diadalom, mely meggyőzi a világot (1Ján 5,4), ha minket be nem oltana Krisztusba, aki egymaga a világ legyőzője (Ján. 16,33). Érdemes azonban egy kis figyelmet fordítani az ő ostobaságukra, hogy amikor Pál ezen mondását idézik: "A hit, mely a szeretet által cselekszik" (Gal 5,6), nem gondolják meg, hogy ezzel mintegy karddal önmagukat nyakazzák le. Mert ha a szeretet gyümölcse és eredménye a hitnek, akkor ki ne látná, hogy az a *puszta* hit, melyet ők gyártottak, hiábavaló koholmány? Roppant képtelen állapot ugyanis az, ha a leány elpusztítja az anyját. Figyelmeztetni kell azonban az olvasókat arra, hogy helytelenül hozzák fel ezt a mondást akkor, mikor a megigazulásról van szó; mivel az említett helyen nem azt állítja Pál, hogy mind befolyással van a hit vagy a szeretet az ember megigazulására, hanem azt, hogy mi az a keresztyén tökéletesség. Éppúgy, mint egy más helyen is, midőn ezt írja: "Ha valaki a Krisztusban van: új teremtmény" (2Kor 5,17).

Hosszadalmas és bajos volna minden egye dolgot felemlíteni: de a következő sokkal feltűnőbb, semhogymint mellőzni lehetne. Azt teszik hozzá ugyanis az eddigiekhez, hogy a hitűjencok, kik az egyháztól kérik a hitet, ezt a feleletet kapják: "Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsolatokat" (Máté 19,17). Jaj az ő hitűjoncaiknak, ha ily szigorú feltételt szabnak rájuk! Mert mit szabnak ezzel rájuk mást, mint az örök átkot? Azt ugyanis elismerik Pállal, hogy átok alatt vannak mindazok, kik a törvénynek hódolnak (Gal 3,10). De hiszen [, mondják ők,] Krisztus az ő tanújuk! Bár szem előtt tartanak azt, hogy miért beszélt Ő így; amit azonban csakis a szövegből és a személyre való tekintet alapján lehet megítélni. Az, akinek Krisztus ezt a feleletet adja, ezt kérdezte Tőle: Mit kell cselekedni, hogy az örök életet elvehessem? Arra, aki cselekedetekkel akarja az életet kiérdemelni, kétségkívül ott van a törvény által előírt szabály: Tedd ezeket és élni fogsz. Meg kell azonban gondolni, hogy minő célt szolgál Pál; azt ti., hogy az ember, miután erejét kitapasztalta, vagy inkább meggyőződött a saját tehetetlenségéről, felhagyván a gőgösséggel, mindennek a híjával meneküljön Krisztushoz. Nincs is addig helye a hitből való igazságnak, míg meg nem bizonyosodtunk arról, hogy hiába ígéri nekünk a törvény az üdvösséget. Ami ugyanis lehetetlen volt a törvénynek, mivel erőtelen vala a testünk miatt, azt Isten teljesítette az ő Fia által, kiengesztelvén a mi bűneinket

³⁴ In Joann. c. 11.

az ő halálának áldozatával, hogy az ő igazsága töltsék be bennünk (Róm 8,3–4). A tridenti atyák azonban oly fonák módon cselekesznek, hogy bár Mózes feladata volna bennünket kézen fogva a Krisztushoz vezetni (Gal 3,24), ők minket Krisztus kegyelmétől Mózeshez visznek vissza.

És hogy az emberi erők magasztalásában se legyenek fukarok, ebben a pontban ismételten elmondják, hogy Isten Lelke működik bennünk kinek-kinek a saját előkészültsége és közreműködése szerint. Ugyan kérlek, minő előkészületet fog találni a Szentlélek a kőből való szívekben? Vajon nem restellnek-e ők az előkészültségről képzelődni, mikor a Szentlélek mindenütt azt hirdeti a Szentírásban, hogy minden ellenkezik ezzel? A kegyelem ugyanis azzal kezdődik, hogy a nem akarókból és a határozottan ellenkezőkből akarókat csinál, s hogy a hit úgy a kezdeteiben, mint a végső tökéletességig való növekedésében Isten ajándéka, és mint Ágoston mondja,³⁵ az Isten ingyen való kiválasztása a kegyelem elfogadására való előkészülés. Világosak e tekintetben Pál következő szavai: "Isten megáldott minket minden lelki áldással, amiképpen választott minket a Jézus Krisztusban az ő akaratjának jó kedve szerint" (Ef 1,3). S ezen szavakkal kétségtelenül visszatart bennünket attól, hogy Isten kegyelmének ily nagy jótéteménye mellett ne dicsekedjünk a saját akaratunk tetszésével, mondja Ágoston.³⁶ Vajon hát úgy áll a dolog, hogy amit az ember mint Isten előtt kedves dolgot tartozik felfogni, azt úgy állítsa szembe Istennel, mint a maga érdemét? Hát honnan ered az előkészülés kezdete, ha nem abból, hogy mi a Krisztus juhai vagyunk? Azután ki mer magának annyi bátorságot venni, hogy önmagát megtegye juhnak? Lukács tehát, midőn a kiválasztás hatékony voltáról beszél, nem azt mondja, hogy azok hittek, kik önmaguktól elő valának készülve, hanem azok, kik az örök életre valának rendelve (Csel. 13 48). És Pál elmondja, hogy miért helyes az előkészülés, midőn azt tanítja, hogy Isten előre elkészítette a jó cselekedeteket, hogy azokban járjunk (Ef. 2,10) Inkább Ágostonra hallgassunk tehát, aki egészen másként beszél, mint ezek a fecsegők.³⁷ Az ember bukása után – úgymond³⁸ – Isten azt akarta, hogy egyedül az ő kegyelmétől függjön az, hogy az ember Őhöz közeledjék; és azt akarta, hogy egyedül az ő kegyelmétől függjön az, hogy az ember Őtőle el ne távolodjék. Ő ugyanis az, aki azt ígéri, hogy értelmet fog adni, hogy értsünk, és füleket, hogy halljunk. Amiért is egyedül az ő kegyelme az, amely bennünket elválaszt: amint Pál figyelmeztet erre minket. És hogy ugyanezen Ágoston szavaival végezzem a dolgot: "Az emberi akarat – úgymond – nem a szabadság által nyeri el a kegyelmet, hanem a kegyelem által a szabadságot: és hogy állhatatos legyen, a gyönyörködtető állandóságot és a legyőzhetetlen bátorságot."³⁹

³⁵ Lib. 1. De praedest. Sanctorum. c. 9, 10, 11.

³⁶ Cap. 8.

³⁷ Ti. a tridenti atyák.

³⁸ Lib. II. De bono perseverantiae cap. 7.

³⁹ Lib. De correptione et gratia. cap. 8.

A kilencedik pontban, midőn szerénységüknek némi jelét akarják adni, inkább szemtelenségüket árulják el. Mivel nyilvánvaló volt, hogy a Szentírás tanítása az ő határozataikkal ellenkezik, ezen gyanú elhárítása végett először kifejtik, hogy miben áll az embernek a hit által való megigazulása: ti. hogy a hit az üdvösség kezdete és a megigazulás alapja. S mintha ezzel a megoldással mindent elintéztek volna, áttérnek a másikra, mely szerint az apostol azért tanítja azt, hogy ingyen igazulunk meg, mivel mindazok, kik a megigazulást megelőzik, akár a hit, akár a cselekedetek, azt kiérdemelni nem képesek. No kérlek, ha ők hinnék azt, hogy komoly dologgal foglalkoznak, vajon csakugyan oly könnyedén, mintegy ímmel-ámmal végeznék a dolgukat? Arról nem is szólok, hogy az emberek ítéletével éppen nem törődtek, mintha mindenkinek a szemeit kiszúrhatnák ezzel a szent határozattal: A hit azért igazít meg, mivel kezdete az igazságnak. Ennek a koholmánynak azonban ellentmond elsősorban a közfelfogás. Mert van-e gyermekesebb dolog, mint ha az egész sikert egyedül a kezdetre akarjuk korlátozni? De nézzük, vajon megtűrik-e Pál szavai azt, hogy ily könnyen elferdítsék őket! "Az evangélium – úgymond – Isten hatalma minden hívőnek üdvösségére, mivel Isten igazsága jelentetik ki abban hitből-hitbe (Róm 1,16)". Ki ne látná, hogy itt egyformán jelezve van a kezdet és a vég is; mert ha nem így állna a dolog, akkor azt kellett volna mondani: hitből a cselekedetekbe; ha ugyan a cselekedetek tennék teljessé azt, amit a hit megkezd. Ugyanerről tesz tanúságot Habakuk is, midőn ezt mondja (2,4): "Az igaz pedig élni fog az ő hitéből"; ami csak átvitt értelmű mondás volna, ha a hit nem folytatná állandóan az életet. Ábrahám személyében tündöklék a megigazulás legkiválóbb képe. Halljuk hát, hogy az Írás tanúsága szerint mikor tulajdonított neki az ő hite igazságnak (1Móz 15□6; Gal 3,6). Bizonyára nem volt ő már akkor kezdő, hanem hazájából elköltöztén, már több éven át szolgált az Urat úgy, hogy a szentségnek és mindenféle erénynek nem közönséges példájául szolgált. Nem úgy nyitja meg tehát ő előtte az igazság útját a hit, hogy a megigazulás később másból legyen teljessé. És végül, fejezi be Pál apostol, abban a kegyelemben állunk mi, melyet a hit által nyertünk (Róm 5,1). Amily távol áll tehát a pillanatnyi átmenettől a változatlan és mozdulatlan állás, épp oly távol állnak ők ezen dogmájukban Pálnak a felfogásától. A Szentírás összes helyeit összegyűjteni hosszadalmas és fölösleges dolog is volna; azt hiszem azonban, hogy ebből a kevésből is kelletnél jobban kiviláglik, hogy az igazság kiegészítését, éppúgy mint a kezdetét a hitnek kell tulajdonítani.

Második része az ő állításuknak az, hogy Pál azért nevezi a megigazulást ingyenesnek, mivel semmi érdem sem jár előtte. Hát aztán, mikor ugyanez a Pál azt kiáltja (Róm 3,26 s köv. és 4,2), hogy a test minden dicsekedését kirekeszti a hit törvénye, vajon ez is az előbb eltöltött élet érdemeire vonatkozik, és nem inkább arra figyelmeztet-e, hogy azoknak az embereknek, kik a hit által igazultak meg, egész életük végéig nincs semmijük sem, amivel dicsekedjenek? Mikor ugyanis Dávid szerint azt állítja, hogy az igazság cselekedetek nélkül tulajdoníttatik, ezzel a hívők örök állapotát tünteti fel (Róm 4,6). Amiképpen Dávid is azt hangoztatja, hogy ő és Isten többi fiai valamennyien nem egy napra, hanem egész életükön át boldogok bűneik megbocsátása miatt (Zsolt 32,1). Péter sem egy pillanat alatt történő

megigazulásról beszél Lukácsnál, midőn ezt mondja: "Az Úr Jézus Krisztusnak kegyelme által hisszük, hogy megtartatunk, valamint a mi atyáink is" (Csel 15,11). Arról volt ugyanis szó, vajon meg kell-e kívánni a pogányoktól a törvény megtartását. Ezt Péter tagadja, mivel nincs a keresztyén egyházban más üdvösség, mint csak a Krisztus kegyelme által (Csel 4,12), és nem is lesz más soha. És méltán. "Nem lesz ugyanis másképp erős az ígélet – mondja Pál (Róm 4,16) –, mint csak úgy, ha Isten kegyelmétől függ és a hiten alapszik." Vajon azt fogják ők mondani, hogy itt is a megelőző érdemekről van szó? Sőt Pál tagadja azt, hogy akár a legjobban elválasztottakra nézve is megállhasson az üdvösségben való bizakodás, ha az nem a Krisztus kegyelmére támaszkodik. A hitet semmisíti meg tehát az, aki ezt az egyedüli igazságot nem őrzi meg haláláig. – Ingyen igazulunk meg, mondják ők, mivel a megigazulást semmiféle cselekedettel, mely azt megelőzi, ki nem érdemeljük. Pál azonban, midőn Ábrahámot a dicsekedésre való minden anyagtól megfosztja azért, mert a hit igazságul tulajdonítatott neki, bizonyítás helyett ezt teszi hozzá: ahol cselekedetek vannak, ott a jutalom tartozásképpen tulajdonítatik; ami pedig a hitnek adatik, az ingyenes (Róm 4,4). Ne felejtjük el, hogy itt a szent pátriárkáról van szó. Pál tagadja, hogy Ábrahám abban az időben, melyben a világnak ellentmondott, hogy magát egészen az Isten szolgálatára adja, valamiféle cselekedetek folytán igaz lett volna. Ha azt a kifogást teszik azok a hamis atyák, hogy csak akkor kezdett megigazulni: ezt a kötekedést világosan megcáfolja a Szentírás szövege. Mert sok éven át gyakorolta magát az Istenhez való könyörgésben és állandóan követte Isten hívását, mely az örök életre vonatkozó ígéletet foglalta magában. Nemde tehát háromszorosan vakoknak kell tartani azokat, kik az Istentől eredő ingyenes igazságot nem látják [másban], csak magában az előcsarnokban, és azt hiszik, hogy magában az épületben a cselekedetek érdemei uralkodnak? Ügyelni kell azonban arra, hogy milyen színbe öltöztetik ezt az oly durva istentelenséget. Azt hirdetik ugyanis, hogy ilyen módon teszünk eleget az apostol ezen mondásának: "Ha kegyemből, akkor nem cselekedetekből" (Róm 11,6). Pál azonban azt, hogy a maradékot tartja meg (Róm 9,27) Isten és őrzi meg végig csodálatosképpen az örök romlás veszedelmétől, Isten kegyelmének a javára írja. Nagyon is messze áll tehát ő attól, hogy ezt a kegyelmet csak egy kis részre, vagyis egyedül a kezdetre korlátozza.

Képtelen őrjöngés, sőt még valamivel ennél is durvább dolog az, hogy az ő véleményük szerint mindabból, mik a megigazulást megelőzik, legyen az hit vagy cselekedetek, semmi sem érdemli ki a megigazulást. Miféle cselekedeteket gondolnak ki itt számunkra, melyek a megigazulást megelőzik? Minő rend volna, hogy időbelileg a gyümölcs megelőzze a gyökeret? Végeredményében: hogy belássák az olvasók, mily nagy előhaladás történt a tudomány kiigazítását illetőleg, a barátok diktálták a tisztelendő atyák elé, kiknek feladata a beleegyezés volt, azt a régi nótát, hogy azok a jó cselekedetek, melyek a megigazulást *megelőzik*, az örök üdvösséget illetőleg nem bírnak érdemszerző, hanem csak előkészítő erővel. Pedig ha valamiféle cselekedetek megelőznék a hitet, azok is számítás alá esnének. De azért nincs semmi érdem, mivel nincsenek semmiféle cselekedetek. Ha ugyanis az emberek saját cselekedeteiket vizsgálják, azokat csakis rosszaknak találják. Az utódokat meg majd alig lehet meggyőzni arról, hogy a pápaság hívei annyira ostobák

voltak, hogy a megigazulásnak eléje tettek valamiféle cselekedetet, bár tagadták azt, hogy ez ily nagy jóra vonatkozólag érdemszerző volna. Mi származhatik ugyanis az embertől addig, míg Isten Lelke által újra nem született? – Egészen másként okoskodik Pál, midőn arra inti az efézusbelieket (2,8), hogy jusson eszükbe: nem önmaguktól és nem a saját cselekedeteik által tartattak meg. Bizonyításképpen pedig nem azt teszi hozzá, amit ezek az örült atyák felhoznak, hogy a cselekedetek, melyek a megigazulást megelőzik, éppen nem elégségesek, hanem azt, amit én említettem fel, hogy nem vagyunk mi másféle cselekedetekkel felruházva, mint csak azokkal, melyeket Isten előre elkészített, mert az ő műve vagyunk mi, kik a szent és jámbor életre teremtettünk.

A hit továbbá úgy előzi meg a megigazulást, hogy azt, tekintettel Istenre, mégis követi. Az azonban, amit ők a hitről mondanak, tán csak akkor állhatna meg, ha maga a hit, mely bennünket az igazság birtokába juttat, tőlünk eredne. De mivel ez is az Isten ingyenes ajándéka: azért fölösleges is ennek a külön felemlítése, mint ők teszik. A Szentírás azonban más okból veszi elejét ennek a kétségnek, midőn a hitet szembeállítja a cselekedetekkel azért, hogy azt az érdemek közé ne sorozzák. A hit ugyanis semminket sem viszi közelebb Istenhez, hanem azt fogadja el az Isten, amit önként ajánl fel nekünk. Ez az oka annak, hogy a hit, ha tökéletlen is, mégis birtokában van a tökéletes igazságnak, mivel nincs tekintettel másra, mint az Isten ingyen való jóságára.

A tizedik pontban, mint ők nagy garral mondják, az eretnekek hiábavaló bizakodása ellen kelnek ki. Ez a bizakodás pedig az ő meghatározásuk szerint az, ha bizton állítjuk, hogy a mi bűneink megbocsáttattak, és ha ebben bizonyossággal megnyugszunk. De ha minket eretnekekké tesz az ilyen bizonyosság, hová lesz akkor az a boldogság, amelyről Dávid beszél? Sőt hová lesz az a békesség, amelyről Pál beszél a rómaiakhoz írott levél ötödik részében (1. v.), ha Isten jóakarátán kívül másban megnyugszunk? S miért kegyes hozzánk az Isten, ha nem azért, mert nem száll perbe velünk? Megvallják ők,⁴⁰ hogy a bűnök sohasem bocsáttatnak meg a Krisztus miatt másképpen, mint csak ingyen: azt azonban, midőn minden lelkiismeretet megfosztanak a megnyugtató bizodalomtól, függőben hagyják, hogy kiknek és mikor bocsáttatnak meg a bűnök. Hol van tehát az a bátorság és az a bizodalommal való menetel az Atyához a Krisztusban való hit által, amelyről Pál egy helyen beszél? (Ef 3,12) Nem elégedvén ő meg a "bizodalom" szóval, a bátorságra buzdít bennünket, ami bizonyára többet jelent valamivel, mint a bizonyosság. Hát ahhoz mit szólnak, hogy a "bizonyosság" szót ő többször használja? S ezt nem is alapítja másra, mint egyedül az Isten ingyen szeretetéről való meggyőződésre (Róm 8,37). Sőt az Isten valódi segítségül hívását is teljesen megsemmisítik ők,⁴¹ midőn a jámbor emberek lelkét bizonytalan rettegésben tartják, amely egymaga bezárja előttünk az ajtót. "Aki kételkedik – mondja Jakab (1,6) – hasonlatos a tengernek habjához, mely a szelektől ide s tova hanyattatik, ne véljék azért az ilyenek, hogy ők

⁴⁰ A tridenti atyák.

⁴¹ A tridenti atyák.

valamit is vesznek az Úrtól", hanem aki kérni akar, egyáltalán ne kétkedjék. Meg kell jól jegyezni az ellentétet a hit és a kétkedés közt, amiből könnyű következtetni arra, hogy a hit összeomlik, mielőlt megszűnik a bizonyosság.

De hogy az ő teológiájukkal minél jobban tisztába jöhessenek az olvasók, fontolják meg az e pontban még következő szavakat. Szerintük ugyanis azt sem szabad állítani, hogy azoknak, kik valóban megigazultak, önmaguk felől minden kétséget kizárólag kell gondolni azt, hogy ők tényleg megigazultak. Ha így áll a dolog: akkor ám lássák, mi módon lehet összeegyeztetni a bizonyosságot a kétkedéssel. A bizonyosságot ugyanis Pál megteszi a hit állandó kísérőjének. Nem szólok arról, hogy ők alapigazságnak teszik meg itt azt, amit Pál igen nagy képtelenségnek tart. "Ha a törvényből van – úgymond (Róm 4,14) – az örökség, akkor hiábavalóvá lett a hit". Azt mutatja ki itt Pál, hogy semmiféle bizonyossága sem lesz a hitnek, ha a cselekedetekre támaszkodik az emberek üdvössége. S nem habozik ezt mint a legnagyobb képtelenséget állítani elének. És méltán! Ebből következteti ugyanis később azt, hogy az ígélet is haszontalanná lett. Restellek azonban ezen mint valami kétes dolgon vitatkozni azokkal, kik magukat keresztyéneknek nevezik. Hiszen e tekintetben világos a Szentírás tanítása. "Tudjuk – mondja János (1Ján 4,6), – hogy mi Isten fiai vagyunk". És később előadja azt is, hogy honnan ered ez a tudás: a Lélekből, ti. akit nekünk adott. Hasonlóképpen figyelmeztet bennünket Pál is arra, hogy mi nem e világ lelkét vettük, hanem azt a Lelket, ki az Istentől vagyunk, hogy megtudhassuk azokat, amiket nekünk ajándékozott az Isten (1Kor 2,12) Másutt még világosabban beszél, mondván: "Nem vettük a szolgálat lelkét ismét a félelemre, hanem a fiúvá fogadtatás lelkét vettük, ki által így kiáltunk: Abba, azaz Atya" (Róm 8,15). Ez okozza azt a bizodalommal és bátorsággal való menetelt Istenhez, amit fönnebb említettünk. És valóban egyáltalán nem ismerik a hit természetét azok, kik azt a kétkedéssel elegyítik. Ha Pálnak kétségei volnának, akkor nem merné gúnyolni a halált és a poklot, amint ezt a rómaiakhoz írt levél 8. részében teszi (31. v. és köv.), ahol az Isten szeretetéről való oly nagy bizonyossággal dicsekedik, hogy semmi sem tudná őt e meggyőződéstől elmozdítani; és nem merészelne – mint az ötödik részben (2. v.) teszi – az Isten dicsőségében való reménységében dicsekedni. S ez világosan kitűnik az ő szavaiból, megjelölván egyúttal az okot is: mert az Isten szerelme ontatott ki a mi szívünkbe a Szentlélek által, ki nekünk adatott. S ezzel jelzi, hogy a mi lelkiismeretünk, belenyugodván a Szentlélek bizonyoságtételébe, félelem nélkül dicsekedhetik Isten előtt az örök életben való reménységgel. Nem kell azonban csudálkozni azon, hogyha az álbölcsek előtt ismeretlen ez a bizonyosság, mellyel Isten Lelke a jámborak szíveit megpecsételi. Mert hogy ez így lészen, kijelentette azt Krisztus e szavakkal: "A világ az igazság Lelkét nem ismeri, csak ti ismeritek őt, mert bennetek marad" (Ján 14,17). Nem kell csudálkozni tehát, hogy ide-oda ingadoznak azok, kik elvetvén a hit fundamentumát, inkább a cselekedetekre támaszkodnak. Teljesen igaz ugyanis Ágoston ezen mondása⁴²: "Mivel nem a mi

⁴² In Psalm. 88.

cselekedeteink, hanem az ő kegyelme következtében szilárd az ígéret: azért senkinek sem kell rettegéssel beszélni arról, ami felől nem merülhet fel kétség."

Ők azonban azt hiszik, hogy mindenféle ellenvetésnek ügyesen elejét veszik, mikor a Krisztus kegyelmére vonatkozólag az általános meggyőződést ajánlják. Megtiltják, hogy bárki is a Krisztus halálának hatályosságáról kételkedjék. De mibe akarják ők ezt helyezni? A levegőbe, hogy az csak zavaros képzelődés legyen! Senkinek sem engedik meg ugyanis azt, hogy a kegyelmet a hit szilárd bizonyosságával önmagára vonatkoztassa. Mintha bizony ok nélkül adattak volna nekünk ezek az ígérek: Íme, a te királyod jön (Mát 21,5; Zak 9,9); Örökösei vagytok ti az ígéretnek (Csel 2,39); Tetszett az Atyának tebenned (Luk 12,32); Isten igazsága mindazok számára és mindazoknak, akik hisznek (Róm 3,22). És valóban, ha megengednék, hogy hit által fogadjuk el azt, amit Isten nekünk felajánl, akkor nem állíthatnák elem és mások elé is a Krisztus úgy, hogy azt higgyük: Ő csak Ábrahámnak volt megváltója, hanem úgy, hogy az általa szerzett üdvösséget mindenki a magáévá tehesse. – Aztán, kérlek, minő istentelenség azt állítani, hogy a hit bizonyosságával senki sem tudhatja, vajon elnyerte-e Isten kegyelmét? Pál és János csak azokat ismerik el Isten fiainak, akik ezt tudják. És miféle tudásról mondjuk, ha nem erről, hogy a Szentlélek vezetése mellett tanultak? Igen szépen mondja Bernát,⁴³ hogy a hitnek kell ebben segítségünkre jönni: az igazságnak kell ebben támogatni, hogy ami ránk vonatkozólag az Atya szívében rejtve van, azt a Lélek nyilatkoztassa ki, és a Lélek győzze meg a mi szívünket arról, hogy mi Isten fiai vagyunk. Győzze meg pedig a hit által való hívás és ingyen megigazítás által. És ha Pál, midőn a korinthusbelieket arra inti, hogy kísértsék meg magukat, vajon a hitben vannak-e, gonoszoknak nyilvánítja mindazokat, kik nem ismerik fel, hogy a Krisztus bennük lakozik (2Kor 3,15): akkor miért féljek én kétszeresen gonoszoknak nevezni azokat, kik az ilyen vizsgálatot távol tartják az egész egyháztól és Isten kegyelmére vonatkozólag semmi bizonyosat sem hagynak fenn?!

A tizenegyedik pontban, ahol a megigazulás gyarapodását írják le, nemcsak összezavarják az igazság ingyenvaló beszámítását a cselekedetek érdemeivel, hanem azt majdnem el is törlik. Az ő szavaik szerint: "A hívők a jócselekedetek által Isten és az egyház parancsainak megtartása folytán az igazságban gyarapodnak és mindig igazabbakká lesznek." Használnák legalább Ágoston azon megszorítását, hogy a hívők igazsága, míg a világban élnek, inkább a bűnök megbocsátásán, mint az erények tökéletességén alapszik.⁴⁴ Bár azt tanítja, hogy semmi részben sem kell támaszkodni a cselekedeteknek még azon igazságára sem, amelyet ő lenézőleg említ meg. Az összes jámboroknak ugyanis, kik a test gyengesége alatt nyögnek, szerinte az az egyedüli reménysége, hogy Krisztus Jézus a közbenjárójuk, aki engesztelés az ő bűneikért.⁴⁵ A tridenti atyák azonban, vagy jobban mondva a felbérelt barátok, kik mint a régi latin fuvalások, olyan dalokat csinálnak nekik, aminőket ők akarnak,

⁴³ Serm. 5. in dedic. templi.

⁴⁴ Lib. De civitate Dei 19. cap. 27.

⁴⁵ Lib. ad Bonifacium. 3 c. 5.

tanítványait mindenféle módon eltérítvén a kegyelem szemlélésétől, a cselekedetekben való hamis bizakodással vakítják el őket. Valóban szívesen ismerjük el azt, hogy a hívőknek naponként gyarapodniuk kell a jó cselekedetekben való előmenetelben, és hogy az ő jó cselekedeteiket, mikkel Isten őket felékesíti, néha az "igazság" névvel illetik; mivel azonban a cselekedeteknek ez az egész méltánylása nem ered más forrásból, mint az ingyenvaló elfogadás forrásából, azért mily képtelen dolog volna, ha ezt amaz megingatná? Miért nem jut eszükbe az, amit mint gyermekek az iskolában tanultak, hogy az, ami alárendelt állapotban van, nem ellenkezik. Mondom, hogy az ingyen beszámítás alapján történik az, hogy Isten előtt igazaknak tartatunk; mondom, hogy ebből ered az a másik jótétemény is, hogy az "igazság" névvel vannak felruházva a cselekedetek is, amelyek különben nagyon távol állanak a valódi igazságtól. Szóval azt állítom, hogy nem a saját érdeme, hanem egyedül a hit által igazul meg a személy is, meg a cselekedet is: és hogy a cselekedetek ezen igazsága a személy igazságától függ, mint az eredmények okától. Így kell tehát a sorrendben is elől járnia és rangban is kiemelkednie a hit egyedüli igazságának, hogy semmi azt meg ne előzze vagy el ne homályosítsa. Ennélfogva a legméltatlanabb ármánykodás az, ha az ingyenvaló igazság helyébe nem tudom miféle érdemek által szerzett igazságot tesznek úgy, hogy Isten egyszer igazít meg bennünket egy pillanat alatt, mi azonban egész életünkön át szerezzük magunknak az igazságot a törvény megtartása által. Isten parancsainak a megtartását illetőleg azonban, s ezt, tetszik, vagy nem, de el kell ismerniök, minden halandó nagyon távol áll azok teljes betöltésétől. Feleljenek meg hát most nekem arra, hogy vajon igazság-e ennek bármilyen része, vagy csak része az igazságnak? Ők ezt az utóbbit állítják rendületlenül. Ellentmond azonban nekik a Szentírás, mely ezt az elismerést csak a tökéletes engedelmességnek adja meg, midőn ezt mondja: "Aki cselekszi ezeket, élni fog bennük, de átkozott az, aki nem tölt be mindeneket" (Gal 3,10); majd megint: "Aki vétkezik egyben, az az egész törvény megrontásában bűnös" (Jak 2,10). Senki sincs, aki be ne látná, még ha én hallgatok is, hogy mindnyájan átok alatt vagyunk addig, míg a törvény megtartásában sántikálunk, ezért máshonnan kell kölcsönvennünk az igazságot, mivel az a cselekedetektől el van véve. Azokról, amiket az egyház parancsolatainak a megtartására vonatkozólag közbeszönek, majd másutt lesz szó. Úgy futólag azonban figyelmeztetem az olvasókat, hogy e tekintetben az istentelenségnek semmiféle faját sem mellőzik. Ki tudná ugyanis menteni azt a szentségtörést, hogy nem haboznak a saját találmányaiknak megigazító erőt tulajdonítani? Ezt még Pelagius sem merte soha megkísérteni! Ő ugyanis istentelen rábeszéléssel akarta megrontani a szerencsétlen embereket, mintha ők maguk is képesek volnának megszerezni maguknak az igazságot, az azonban sohasem jutott eszébe, hogy emberi törvényeknek ily nagy jelentőséget tulajdonítson. Átkos káromlás ugyanis az Istennel szemben az, ha a halandók valamelyike annyira megy a vakmerőségben, hogy a saját hagyományaiknak tulajdonítja az örök élet jutalmát.

De hát hova is forduljak?! Hiszen az a szent zsinat beszél, mely a Szentírás magyarázásában nem tévedhet! A Szentírásból vett bizonyítékok pedig a következők. Az első a Jézus Sirák fia könyvéből (18,22) való, s így szól: "Ne félj

egész a halálíg igazzá válni". Azt hiszem, egy módja van annak, hogy magamat kimagyarázzam. Nézzék meg jól az olvasók ezt a helyet, és észreveszik, hogy azt a jó atyák szemtelenül megrontották. Az illető író ugyanis ezt mondja: "Ne légy akadályozva, vagyis gátolva egész a halálíg". Bár inkább így kellett volna fordítani: Ne halaszd: mivel a görög szövegben ez az ige van: *μείνης*. Azok tunyasága ellen kel ugyanis ki az író, kik az Istenhez való megtérésüket halasztgatják. Ami a kezdetre vonatkozólag van mondva, azt ezek a jámbor atyák nemcsak vastag tudatlansággal, hanem határozott rosszakarattal is a továbbfejlődésre vonatkoztatják. Jakab mondását tekintve valamivel szebb színben tűnnek fel. Aki azonban a mi iratainkat olvassa, eléggé belátja, hogy Jakab éppen nincs az ő pártjukon. A megigazítást ugyanis nem az igazság okaképpen, hanem csak bizonyításképpen hozza fel; ami a szövegből világosan kitűnik. Az pedig igazán nagyon nevetséges dolog, hogy mivel az egyház a hit, remény és szeretet növekedését kéri a maga számára, ebből azt hozzák ki, hogy az ember a cselekedetek által igazul meg. Ki rémülne el az ilyen csengettyűktől, kivéve, ha nem egészen gyermek valaki?

A tizenkettedik pontban felújítják azon régi átkot, hogy senki azt ne mondja: a megigazult emberre nézve lehetetlen az Isten parancsait megtartani. A "lehetetlen" szón én éppen nem akarok vitatkozni: én bőségesen megelégszem, és minden jámbor és kevésbé civakodó természetű embernek meg kell elégedni azzal, hogy soha nem volt senki, aki Isten törvényének eleget *tudott* volna tenni, és nem is lehet találni senkit ilyent. Hát vajon hazugsággal vádoljuk majd a Szentlelket, aki mindenkit, nemcsak egy korszak embereit, hanem mindannyit, ahányan csak a világ végéig lesznek, törvényszegésben tesz bűnössé?! "Nincsen ember a földön – mondja Salamon (1Kir 8,46) – aki nem vétkeznék." Dávid pedig ezt mondja: "Egy élő sem igaz előtted" (Zsolt 143,2). Ha lehet találni olyan valakit, aki a törvényt betölti, akkor a Szentléleknek vissza kell vonnia ezen kijelentéseket. Távol legyen azonban az, hogy az emberek ördögi gögössége az örök igazság szerzőjét meghazudtolja. Sőt megsemmisülne Pál ezen bizonyítéka is: Meg van írva: Átkozott mindenki, ki nem marad meg mindazokban, amik megíratlak" (Gal 3,10). Mindazok tehát, kik a törvény alatt vannak, átok alatt állnak. – Hiszen könnyű ebből kihozni azt, hogy a törvényt meg lehet tartani! Igen, de az apostol kétségtelen alapelvnek veszi azt, amit ők átokkal sújtanak. Ezért egy másik helyen, ahol amiatt a szolgaság miatt siránkozik, mely órá az összes szentekkel egyetemben nehezedik, végül is nem talál más orvosságot, mint csak azt, hogy a testtől megszabaduljon (Róm 7,24). Ezzel a rágalommal illették Ágostont is a pelagiánusok. Elismeri ő, hogy Isten, ha akarja, képes ugyan az embereket ily nagy tökéletességre emelni, de ezt soha nem tette és nem is fogja tenni, mivel másképp szól a Szentírás tanítása. Én azonban még tovább megyek és azt mondom, hogy lehetetlen az, amiről a Szentírás kijelenti, hogy sohasem fog megtörténni. Azonban, ha a kifejezésről van szó, azt is megtaláljuk Péternél a Cselekedetek 15. részében (10. v.), midőn a törvényt igának nevezi, melyet az atyák közül senki sem tudott elhordozni. De csalódik az, aki azt gondolja, hogy ez csak a szertartásokra vonatkozik. Mi volt ugyanis oly nehéz a szertartásokban, hogy ezek terhe alatt az összes emberi erők leroskadjanak? Kétségtelenül arra vonatkozik ez a mondás, hogy az összes halandók kezdettől fogva képtelenek voltak

a törvény megtartására, és ma is azok: azért semmi más nincs hátra, mint csak az, hogy a Krisztus kegyelméhez folyamodjunk, amely megszüntetvén a törvény ígáját, bizonyos szabad felügyelet alatt tart bennünket. Megjegyzendő még, hogy Péter az újjászületettekről beszél, ne ingerkedjenek tehát a tridenti atyák azzal, hogy ez a mondás a test gyengeségére vonatkozik, amikor a Lélek segítsége távol van. Tagadja ugyanis Péter azt, hogy a próféták, pátriárkák és a jámbor királyok képesek voltak a törvény ígájának elviselésére, bárhogya támogatta is őket az Isten Lelke: és világosan hirdeti, hogy lehetetlen volt a törvényt megtartani.

Ezzel szemben azonban ők is a Szentírásra hivatkoznak mint tanúra. János ugyanis azt mondja, hogy az Isten parancsolatai nem nehezek (1Ján 5,3). Ezt én is elismerem: csak aztán meg ne gyengítsük vele a bűnök bocsánatára vonatkozó tant, amelyet minden parancsnak eléje helyez. Mert ha nem nehéz a *törvényt* megtartani, akkor sok olyan bűn nélkül való embert találunk majd, akik meghazudtolják az Istent: amit ugyancsak János mond (1Ján 1,8). Ezek a szamarak nem gondolják meg, hogy azt a könnyűséget, amiről János beszél, az okozza, hogy a szentek számára a segítség, mellyel saját fogyatkozásaikat pótolhatják, készen van akkor, amikor ti. a bűnbocsánathoz menekülnek. Ez az oka annak, hogy a Krisztus ígája kedves és az Ő terhe könnyű: mivel fokozza a szentek serénységét a saját szabadságuk, amikor felismerik, hogy nincsenek többé a törvény alatt. S ezt Pál is mint a buzdítás legjobb eszközét alkalmazza velük szemben (Róm 6,12). S Dávid is ugyanezt tanítja, midőn így szól: "Tenálad van a bocsánat, hogy tiszteljenek téged." (Zsolt 130,4). Vegyük el tőlem ezt a bocsánatban való reménységet, és a törvény legkisebb parancsa súlyosabb teher lesz az Aetnánál!⁴⁶ De mit törődnek ezzel ezek a tétlen barátok, akiknek soha eszük ágában sem volt a parancsok megtartása, aminek a könnyűségéről oly vakmerően fecsegnek? Hiszen éppen ezzel az egy dogmával világosan elárulják nemtörődömségüket. És hogy miért? Íme, Pál, ez a kiváló apostol arról panaszkodik, hogy ő fogságban van, mivel, amint illik is, a törvénynek kell engedelmeskednie, és azt hangoztatja, hogy gyógyíthatatlan ez a betegség, míg a halál azt meg nem orvosolja (Róm 7,19 s köv.) Ezek a derék mesterek pedig jóízűen mosolyognak és azt mondogatják, hogy hiábavaló dolog ilyen panaszokat hangoztatni, mivel a Krisztus terhe könnyű (Máté 11,30). Hozzáteszik még azt is, hogy Krisztust szeretik az ő tanítványai. Akik pedig szeretik Őt, azok megtartják az ő beszédét (Ján 14,23). Ez mind igaz. De hol van a Krisztus iránt való tökéletes szeretet? Hol van – mondom – az a teljes szívből, teljes lélekből és teljes elméből való szeretet? (Máté 22,37) Ott, ahol a test nem küzd a lélek ellen. Tehát semmi esetre sem ebben a világban! Krisztust ennél fogva szívük komoly és őszinte indulatával szeretik az ő tanítványai, és szeretetük mértékéhez képest az ő beszédét megtartják. De micsoda ez ahhoz a teljes tökéletességhez képest, amelyből egyáltalán semmi sem hiányzik?!

Figyeljék meg most a józan olvasók, hogy mily szép összhangban vannak egymással a tridenti atyák mondásai! Azon határozott állítás után, hogy a hívők képesek a törvényt betartani, elismerik, hogy a könnyű és mindennapos bűnöket tekintve néha

⁴⁶ Aetna (ma Etna) 3313 m. magas hegy Szicília keleti részén.

még a legszentebbek is elesnek. Először is azt kérdezem, vajon bármelyik könnyű bűn is nem olyan dolog-e, ami ellenkezik a törvény megtartásával? Hiszen miféle bűnös gondolkodás hatolhat be az ember lelkébe, ha azt egészen elfoglalja az Isten iránt való szeretet? A törvénynek azonban csak akkor tesznek eleget, ha Istent teljes szívükből szeretik. De emiatt még nem szűnnek meg igazak lenni. Ezt én is elfogadom; hanem hát mi az oka ennek, ha nem az, hogy azoknak, kik boldogok, megbocsáttattak a bűneik? (Zsolt 32,1) S ha ők a cselekedetek által akarnak igazakká lenni úgy, hogy az ő lelkiismeretük Isten előtt erre a bizodalomra támaszkodhassék: akkor először is felforgatják a hitet és olyan sérelmet követnek el Isten kegyelmén, amit semmiképpen nem lehet eltűnni. Azután meg semmi olyan bizonyítékot nem hoznak fel, ami a törvény megtartásának a lehetőségére vonatkozó istentelen meggyőződésüket támogatná. Mert ha ők semmibe sem veszik a könnyebb botlásokat – mint ők mondják –□ felhangzik ezellen a legfőbb bíró következő mondása: "Aki e legkisebb parancsolatok közül csak egyet is megszeg, az a legkisebb lészen a mennyeknek országában" (Máté 5,19). Szeretném azonban tudni, hogy legalább miféle bűnöket neveznek ők könnyűeknek (persze az enyhítés végett beszélnek így) és miért mondják inkább azt, hogy az igazak "néha" esnek bele azokba, s nem azt, hogy "mindig", vagy "ismételten". Hiszen alig múlik el egy pillanat anélkül, hogy valami újabb bűnt ne követnének el. Szerintük könnyű bűnök a különböző nemű vágyak, melyek bennünket mindenféle gonoszságra ingerelnek; továbbá a mindennemű kísértések, melyek egész az istenkáromlásig üznek bennünket. Bármint legyen is a dolog, itt nyílt ellentmondásba keveredtek.

Mindazok, amik még ebben a pontban vannak, éppen csak úgy szolgálják a szóban forgó kérdést, mintha valaki a lábak járásából akarná bebizonyítani azt, hogy a kezek nem nyúlnak hozzá valamihez. Néhány, a jámbor életre vonatkozó buzdítást foglalnak össze. S végül is mit hoznak ki ezekből mást, mint azt, amit a mi iratainkból, tanításainkból és mindennapi beszélgetéseinkből százszor jobban és egészen más eredménnyel meg lehet tanulni, hogy ti. nem a tisztátalanságra vagyunk mi híva, hanem a szentségre (1Thess 4,7), hogy Isten kegyelme azért jelent meg, hogy megtagadván a testi vágyakat, igazán és szentül éljünk a világban (Tit 2,11); továbbá, hogy azért támadtunk fel a Krisztussal, hogy a mennyeiekre gondoljunk (Kol 3,1). Azt hiszik ugyan, hogy ők valami nagy dolgot csináltak akkor, mikor összefoglalják azt, hogy hiába dicsekesznek a mennyei örökséggel azok, kik nem akarnak a Krisztus szenvedéseinek részesei lenni. De hogy mennyivel jobban hirdetjük ezt mi, arról ítéljenek az olvasók. Egy különbség mégis van közöttünk, s ez az, hogy mi, mikor azt tanítjuk, hogy részeseivé kell lennünk a Krisztus szenvedéseinek, hogy vele a boldog feltámadás közösségébe jussunk (Róm 8,17), akkor nem választjuk el a Krisztust önmagától. Ők azonban fonákul állítják azt, ami semmiképpen sem következik be, hogy mi a tűrés által kiérdemeljük az örök életet, és hogy a mi igazságunk részben azon alapszik, hogy ne támaszkodjunk egyedül az Isten kegyelmére.

De még istentelenebb játékot is üznek az ő következtetésükben. Arra az eredményre jutnak ugyanis, hogy ellenségei a keresztyén vallásnak azok, kik azt mondják, hogy

az igazak minden jó cselekedetükben legalábbis bocsánatos bűnt követnek el. Szeretném tudni, hogy minő dialektikából⁴⁷ tanulták az ilyen következtetéseket: "Úgy fussatok, hogy a jutalmat elnyerjétek" (1Kor 9,24), tehát a jámbor ember jó cselekedeteiben semmi olyan nincsen, ami méltó volna a megrovásra. Ugye háromszoros vadállatoknak kell lenniök azoknak, kiknek ezek a vadállatok be tudják beszélni azt, hogy a Szentlélektől erednek az ilyen ostobaságok? De mellőzvéen ezt az esztelenséget is, nézzük magát a dolgot. Azt szükségképpen el kell ismerniök, hogy a cselekedeteket inkább a lélek belső indulata szerint kell mérlegelni, amelyből erednek, és a cél szerint, amelyre irányulnak, nem pedig a külső színük szerint, melyben az emberek előtt feltűnnek: Isten ugyanis – mint az Sámuelnek mondatott (1Sám 15,22) – a szívet nézi; és mint Jeremiás int bennünket (5,3) – az ő szemei az igazságra irányulnak. Az azonban egészen bizonyos, hogy minket sohasem az Isten iránt való tökéletes szeretet visz és indít arra, hogy az ő igazságának engedelmeskedjünk. Különböző vágyak tartanak ugyanis vissza bennünket a futástól úgy, hogy csak alig járunk, bár Isten azt parancsolja, hogy a legnagyobb igyekezettel siessünk; és alig van bennünk egy kis langyosság a legnagyobb tűz helyett. És ha a képmutatás miatt nem is vesszük észre ezt a fogyatékoságunkat, Isten azért látja és elítéli azt, mert az ő szemei előtt még a csillagok sem tiszták és a nap sem ragyogó (Jób 25,5). Végül is a rómaiakhoz írt levél hetedik része dönti el ezt a vitát, ahol Pál a maga és az összes jámborok nevében megvallja, hogy ő messze áll a tökéletességtől, még akkor is, ha a legjobb akarat van benne. Ezért hízelegjen magának az ember, amint tetszik, ha a legkiválóbb cselekedete, mely valaha csak létezett, Isten ítélete alá kerülven szennyesnek találtatik! – De [, mondják ők,] Istennek tetszenek a jó cselekedetek! – Hát ki tagadja ezt? Mi csak azt állítjuk, hogy lehetetlen az, hogy *elnézés nélkül* tetszhetnének neki. És mi az, amit Isten megbocsát, ha nem a bűn? Ebből következik egyúttal az is, hogy nem kell oly nagyon üldözni azokat, kik azt mondták, hogy bármiféle jó cselekedet, ha vele szemben a teljes szigort alkalmazzák, inkább az örök kárhozatra, mint az örök élet jutalmára méltó. Ahol ugyanis bármi kis bűn látszik is, ott egy józaneszű ember sem fogja tagadni azt, hogy jelen van a halál oka. Isten mérhetetlen könyörületessége folytán történik mégis az, hogy az égben jutalomhoz jutnak azok a cselekedetek, amelyek különben nemcsak hogy semmi ilyent nem érdemeltek, hanem az örök büntetés lett volna jutalmuk, ha Krisztus le nem mosta volna róluk azt a szennyet, amellyel egyébként be voltak mocskolva. Azután, hogy mily gyermekes dolog az a következtetés, mellyel a "jutalom" szóból a "méltóságot és érdemet" hozzák ki, azt már több helyen kimutattam. Ennek is világos az oka: mivel maga az a jutalom, mely ez álbölcsek akarata szerint az érdemen alapszik, szintén az ingyenváló elfogadástól függ.

A tizenharmadik pontot, ha csak arról beszélnének benne, amit a címben ígérnek, én is aláírnám. De mivel ők azon ígéret mellett, hogy a vakmerő képzelődésnek akarják elejét venni, minden erejükből azon vannak, hogy a jámbor lelkeknek a saját elválasztatásukra vonatkozó bizakodását teljesen megsemmisítsék, e tekintetben

⁴⁷ Dialektika az a része a bölcseletnek, mely a fogalmakat és bizonyításokat magyarázza, és azt tanította, hogyan kell tudományosan vitatkozni.

kénytelen vagyok nekik ellentmondani, mivel a Szentírás is nyíltan ellentmond nekik. Miért beszélne ugyanis úgy Pál az efézusbeliekhez írt levél első részében oly bőségesen az Isten örök elválasztásáról, ha nem azért, hogy meggyőzze őket: ők ezáltal fogadtattak be az örök életbe? S igazán nincs is itt szükség magyarázatra. Többször ugyanis következtet Pál, hogy az efézusbelieknek állhatatosan elméjükben kell tartani, hogy ők el vannak híva és az evangélium részeseivé tétettek: amiképpen elválasztattak a Krisztusban, minekelőtte a világ fundamentuma felvettetett. Továbbá a rómaiakhoz írt levél nyolcadik részében az elválasztás tanát határozottan összeköti a hit bizonyosságával. Én ugyan elismerem és buzgón is tanítjuk mindnyájan, hogy nincs veszedelmesebb dolog, mint Isten titkos szándéka után kutatni, hogy ebből vegyük a mi elválasztásunk tudatát; sőt, hogy olyan ez, mint az örvény, mely pusztulásunkat okozza. De mivel a mi örökké tartó fiúvá-fogadtatásunk tükörét Krisztusban állítja elénk a mennyei Atya, csakis az érti valóban azt, hogy mi adatott nekünk a Krisztus által, aki önmagában határozottan bizonyosnak tartja, hogy őt a Krisztusnak adta az Atya azért, hogy el ne vesszen. Hát aztán vajon ok nélkül mondatott-e az, hogy az Atya, aki minket az ő Fiának őrizetére és hűségére bízott, mindeneknél nagyobb, és hogy nem tűri el a Fiú azt, hogy bármi is elveszen? (Ján 6,39, 10,28) Sőt éppen az a célja ennek a mondásnak, hogy mindazok, akik az Isten fiai, üdvösségük ilyen őrizőjében bizakodva ne kételkedjenek azon, hogy ők a veszélyek közepette is biztonságban vannak; sőt ha határtalan veszedelmek közé jutnak, abban bizakodjanak, hogy veszedelmen kívül van az üdvösségük, mivel az Isten kezében van az. – Tagadják azonban ők azt, hogy tudni lehetne, ha csak különleges kinyilatkoztatás révén nem, hogy kiket választott el az Isten! Ezt én is elismerem. Ezért mondja Pál apostol, hogy mi nem a világ lelkét kaptuk, hanem azt a Lelket, mely az Istentől van: hogy tudjuk azokat, amik Istentől ajándékoztattak minekünk (1Kor 2,12). Az ajándékot pedig másutt (Róm 8,15) úgy értelmezi, hogy ez nem egyéb, mint a fiúvá fogadtatás, amely miatt bennünket Isten fiai közé soroznak, s amit ránk nézve annyira bizonyosnak tart, hogy szerinte avval fennhangon dicsekedhetünk. Egyébként nem titok előttem az, hogy mit értenek ők a "különleges kinyilatkoztatás" alatt. Én azonban azt nevezem ilyen kinyilatkoztatásnak, melyre a mennyei Atya az ő fiait különösképpen méltóknak tartja. S ezt nem is magamtól gondolom ki olyannak, mint amilyennek hirdetem. Ismereteseek ugyanis Pál apostol következő szavai: "Nekünk – úgymond (1Kor 2,10) – azokat, amik rejtve vannak az emberi ész előtt, megjelentette az Isten az ő Lelke által, mert ez a Lélek még az Istennek mélységeit is vizsgálja". Majd megint így szól (1Kor 2,16): "Kicsoda tudja az Úr akaratját? és ki taníthatná őt? Mi pedig tudjuk a Krisztus akaratját".

Végeredményében tehát látjuk, hogy a tiszteletreméltó atyák szerint az a "vakmerő és kárhozatos képzelődés" nem más, mint a Krisztus által nekünk kijelentett fiúvá fogadtatásban való jámbor bizakodás, melyre Isten mindenütt buzdítja az övét.

A tizennegyedik pontban megtiltják azt, hogy valaki föltétlen bizonyossággal ígérje magának Istentől a kitartó állhatatosságot, bár azt nem helytelenítik, hogy erre vonatkozólag legszilárdabb reménységünket az Istenbe vessük. De mutassák meg

nekünk először azt, hogy miféle ragaccsal tudják összetapasztani az egymással annyira ellenkező dolgokat, mint aminők a legszilárdabb reménység és a bizonytalan várakozás. Az olyan embert ugyanis, aki úgy várja az örök életet, hogy föltétlen bizonyosságra nem támaszkodik, bizonyára különböző kétségeknek kell nyugtalanítania. Ilyen természetű reménységről egyáltalán nem beszél Pál, midőn azt mondja, hogy ő határozottan meg van győződve: sem az élet, sem a halál, sem jelenlevők, sem következendők nem semmisítik meg azt a szeretetet, mellyel őt Isten a Krisztusban átöleli (Róm 8,38). Ezt pedig nem mondaná, ha a keresztyén reménység bizonyossága felül nem múlná az élet végcélját. És miképpen hangzanak az ígéretek?! Nemcsak azt jelenti ki a Szentlélek, hogy az igaz él az ő hite miatt, hanem azt is, hogy élni fog (Hab 2,4). Erre kell tehát a reménységnek kiterjeszkedni. Ezt bizonyítja Pál is, midőn a reménységnek tulajdonítja azt, hogy a türelem által várja azokat, amik még el vannak rejtve (Róm 8,25). – Hiszen [, mondják ők,] a reménységét nem tiltják ők, hanem csak a föltétlen bizonyosságot! Hát vajon a bizonytalan vélekedés, vagy a sejdítés hangja ez, amelyen Pál oly rendületlenül állítja, hogy eltételezett számára az igazság koronája? (2Tim 4,8) Avagy tán van valami föltétel azokban a szavakban, melyekben azt mondja, hogy megadatott nekünk a fiúvá fogadtatásunk záloga úgy, hogy Istent fennhangon atyánknak merjük szólítani? Ahhoz az ostoba mókához fordulnak ők, aminek a hiábavalóságát már említettem, hogy ti. Pál ezt külön kijelentésből tudta. Ő azonban semmi olyan különleges dolgot nem tulajdonít önmagának, ami vele együtt a többi hívőket is meg ne illetné: amikor úgy a maga, mint mindannyiuk nevében oly merészen gúnyolja az életet s egyúttal a halált, a jelenlevőket és a következendőket. János sem egyedül önmagának tulajdonítja azt a tudást, amellyel dicsekszik, midőn így szól: "Tudjuk, hogy mi hasonlók leszünk Istenhez, mivel meg fogjuk Őt látni úgy, amint van" (1Ján 3,2). Ezt teszi Pál is, midőn így szól: "Dicsekedünk az Isten dicsőségének reménységében" (Róm 5,2). Továbbá, midőn ezt mondja: "Tudjuk, hogy ha a mi földi házunk hajléka elbomol, készen van számunkra a lakóhely a mennyországban" (2Kor 5,1).

A korinthusbeliekhez írt első levél tizedik részében lévő ezen mondással ámitják a világot: "Aki áll, vigyázzon, hogy el ne essék" (12. v.). Ennek a mondásnak kétféle magyarázata van: Pál ugyanis a test gőgössége ellen kel ki benne, aminek semmi köze sincs a reménység bizonyosságához, és nemcsak egyedül a hívőket serkenti, hanem mindazokat, kik a pogányok közül Krisztushoz tértek, akik között igen sokan lehettek olyanok, kik ostoba bizakodással voltak eltelve. Ezen a helyen ugyanis a zsidóknak a pogányokkal való összehasonlítása nemcsak a választottakra szorítkozik, hanem kiterjed az mindazokra, kik csak névleg tartoztak akkor az egyházhoz. Én azonban megleégszem azzal az egy felelettel, ami bőségesen elegendő is, hogy nem olyan félelem van e mondásban élénk írva, mely egy cseppet is levonna a hit vagy a reménység bizonyosságából, hanem csak olyan, mely az Isten iránt való félelem felől aggodásban tart bennünket. De még nem születtek újra a dicsőségben, hanem csak a dicsőség reménységére, s még sok küzdelem vár rájuk: persze ha ebből azt következtetnék, hogy végét kell vetni a tétlenségnek és nem szabad magunkat átadni a gondtalanságnak, ebben bizonyára egy véleményen volna velük minden józan eszű ember; de midőn a mi reménységünk erősségét mintegy

faltörő kossal igyekeznek megrendíteni azzal, hogy bennünk a rettegést keltik fel, ezt semmiképpen nem lehet tőlük eltérni: mert, hogy azt a megszorítást teszik hozzá Pál mondásához, hogy Isten csak akkor teszi bennünk teljessé az üdvösség munkáját, amelyet megkezdett, ha nem hagyjuk cserben az ő kegyelmét – ezzel is szerfölött nagy tudatlanságot árulnak el, mivel nem veszik észre, hogy már az is egy része a kegyelemnek, ha Isten támogat bennünket, hogy az ő kegyelmét cserben ne hagyjuk. Nem szükséges azonban, hogy ez a tudás alkalmat adjon a tétlenkedésre, csak azt ismerjék fel az emberek, hogy mit tartoznak ők az Isten számlájára írni és mit kell nekik Ötöle várniok.

Szeretnék sok dolgot mellőzni, ha ezt a kötelességsértés bélyege nélkül megtehetném: de mit csináljak? Alig van egy olyan sor is, amely valami feltűnő tévedéssel ne volna beszennyezve, s amiben valami színlelés ne volna. A tizenötödik pontban, ahol a bukás után való megjavulásról beszélnek, azt állítják, hogy egészen megfelelő meghatározása a bűnbánatnak az, amelyet Hieronymus mond, hogy nem egyéb az, mint a hajótörés után való második festmény [pontosabban: deszkaszál]. Ha Hieronymus mondásával akarnék foglalkozni, akkor azt kérdezném, hogy miért nem nevezi harmadiknak és negyediknek. Hány olyan ember van ugyanis, aki csak egyszer szenved hajótörést az életben? Sőt akadt-é valaha olyan ember, akit Isten kegyelme nem a mindennapi hajótörésekből szabadított ki? Hieronymussal azonban nincsen nekem most semmi dolgom sem. A tridenti atyák nem a bűnbánatról, hanem a bűnbánat *szentségéről* beszélnek, melyről azt költik, hogy ezt Krisztus rendelte. Ugyan hol? Szerintük ott, ahol ezt mondta: "Vegyétek a Szentlelket (Ján 20,22). Akiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsátatnak nekik". Először, ha ezt a meghatalmazást adta is Krisztus az apostoloknak, vajon magában foglalja-e ez a szentség elrendelését? Hol van a jegy? Hol van az alak? Azután ki ne tudná azt, hogy ezt a megbízatást azért kapták az apostolok, hogy az egyházhoz nem tartozókkal szemben használják? Ó, terjedelmes fülei az atyáknak, melyek mellett ily ostoba butasággal minden akadály nélkül elevezhettek azok az őrjöngő barátok! Krisztus azt a bizonyítékot erősíti meg, melyet a bűnök megbocsátására vonatkozólag az apostolok szándékoztak adni a világnak. Ez továbbá az a küldetés, mellyel az evangélium által felruháztattak, mégpedig azokra vonatkozólag, kik az egyháznak még tagjai nem voltak. A zsinatot vezető barátok közül valamelyik fecsegő, aki tán sohasem nézte meg ezt a helyet, s bizonyára soha meg nem fontolta, a saját koholmányát adta elő, hogy elő van írva ott az a szólásmód, amely által a kegyelem állapotába jutnak vissza azok, kik a keresztség után elestek. S az atyák, kik másféllábnyi fülekkel rendelkeztek, ezt elfogadták. Azonban maga az idézett mondás kiáltja azt, hogy szemtelenül másra csavarták el, mint amire vonatkozik. Azt mondják azután, hogy a keresztyén embernek a bűnbeesés után való megtérése egészen eltérő a keresztség alkalmával történt megtéréstől. Mintha bizony Krisztus szavai a megtérésnek csak egy nemére vonatkoznának, és nem inkább arra, amit Lukács is mond evangéliuma 24. részében (47. v.), hogy hirdettetnie kell az ő nevében a megtérésnek és a bűnök bocsánatának.

Még tovább is mennek ők és azt mondják, hogy ez a megtérés, amellyel ők ostobáskodnak, nemcsak a szívbeli bánatból, hanem a szájjal való megvallásból és a cselekedetekkel való elégtételből áll. Azonban, hogy túl szigorúaknak ne tűnjenek fel, törvényük szigorát enyhítik akkor, amikor a gyónás után való *vággyal* engedik magukat kibékíteni. De miért kezdjek én erről valami hosszadalmas vitát? A bűnök bocsánatáról van szó: mely az üdvösség ismerete (Luk 1,77). Ezt nekünk ingyen ígéri az Isten a Krisztus vérében (Róm 3,24): a fülgyónásról azonban egy szóval sem tesz említést. Ezek az új törvényhozók pedig Isten parancsától eltekintve a gyónási formulához kötik az üdvösséget, és azt állítják, hogy az elégtétel által szerezhethjük azt meg. Mi marad hát akkor hátra a szerencsétlen lelkiismeretek számára, ha kénytelenek az Isten ígésétől eltávolodni azért, hogy az emberek határozataiban megnyugodjanak? Szeretnék én az én üdvösségem felől megbizonyosodni! Egyszerű út van erre előttem az Úr ígésében megjelölve, amely egyenesen elvezet engem ennek a nagy jónak biztos és nyugodt birtokába. Ennél többet nem mondok. Vannak olyan emberek, kik ránteszik a kezüket és a gyónás szükséges voltát rámerőszakolják, ami alól pedig feloldott engem Krisztus. Rám szabják a terhes elégtételt, hogy én magam tegyem meg azt, amiről Krisztus kimutatja, hogy egyedül az ő véréből kell kérni. Vajon tán sokáig kell kétségeskednem azon, hogy melyiket illik megtenni? Sőt meg kell szünnie minden tanakodásnak ott, ahol az üdvösség egyedüli szerzőjétől eltávolítanak bennünket. Mondják bár ezerszer, mégsem lehet találni sehol egy betűt sem, amelyben Krisztus azt parancsolná, hogy ember fülébe gyónjuk meg bűneinket! Mindazok az ígérek, melyek a bűnök bocsánatára vonatkoznak, a legcsekélyebb említést sem teszik erről a dologról! Az apostolok előtt teljesen ismeretlen volt ez a törvény. Az egész keleti egyházban jóformán sohasem volt gyakorlatban. Sőt az egész világon e tekintetben ezer évnél is tovább szabadon végezték az emberek kötelességeiket, míg végre III. Ince pápa néhány szarvas barommal egyetemben a keresztyén nép nyakára nem vetette ezt a kötelet, melyet a tridenti atyák szorosabbra hurkoltak. Az, amit én mondok, a kelleténél is jobban be van bizonyítva a régi történetből. S mindezt igen jól tudják azok is, kik a zsinatnak ezt a híres szabályt diktálták, és mégis annyira szemtelenek, hogy rövidesen el akarják hitetni azt, hogy zárva van az üdvösség ajtaja, hacsak ennek a koholt gyónásnak a kulcsával ki nem nyitjuk. De ki enged meg nekik annyi szabadságot, hogy tetszésük szerint bármiféle föltétel szabásával szorítsák meg a Krisztus ígéseit, és annyira bezárják azt, amit Ő kinyit? Nem tárgyalom most azt, hogy a lelkiismeretek gyötrése és kínzása szempontjából mily kegyetlen hóhérság Incének ez a törvénye, amelyet ismét elrendelnek; hogy mily sokakat űzött meggondolatlanságukban a kétségbeesésbe; hogy a képmutatásnak mily bódító szere volt mások elkábítására, és hogy abból a gázságoknak hányféle szörnyetege támadt. Sőt tegyük fel azt is, hogy ők nem alaptalanul hánytorgatják, hogy van ennek valami haszna: még ez sem fogja az ő ügyüket előmozdítani. A kérdés ugyanis megfordítható a következőképpen: hogyan jutnak vissza ismét Isten kegyelmébe azok, kik abból kiestek. A Szentírás mindenütt megmutatja ennek a módját, de a gyónást, mely sokkal később fogamzott meg az emberek agyában, sehol sem említi. Minő vakmerőségre vall az, hogy a bocsánat elnyerésére vonatkozó reménység útját elzárják, hacsak hozzá nem járul az a gyónás, amelyet önekik tetszett előírni? A megtérésről van szó, melynek egész erejét,

természetét a Szentlélek oly gyakran, oly bőségesen, oly világosan leírja a törvényben, a prófétáknál és az evangéliumban, hogy nincs a hittudománynak egy pontja sem, amely világosabban ki volna fejtve. Az olyan gyónást azonban, amilyenről ők képzelődnek, mindenütt mélységes hallgatás borítja. Ki adna tehát hitelt önekik, midőn tagadják a megtérés igaz voltát, ha nem járult hozzá ez a függelék, sőt mi több, ha azt magában nem foglalja? Nekem teljesen elegendő az a két dolog, hogy a megtérést ők egészen másnak koholják, mint aminőt a Szentírás nekünk ajánl, és hogy a bűnök bocsánatának elnyerésére vonatkozólag feltételt szabnak, amiről azt akarta az, akinek egyedül van birtokában a megbocsátásra való hatalom, hogy mentek legyünk tőle. Ez az utóbbi aztán éppen annyit jelent, mintha megtiltanák az Úrnak, hogy Ő üdvösséget ígérjen, legfeljebb csak akkor, ha ők ezt megengedik; vagy legalábbis szembe szállnának vele, hogy az üdvösségre vonatkozó ígéretét, melyet adott, beváltani ne merje. Csak úgy engedik meg ugyanis neki, hogy a bűnöket megbocsássa, ha azok alól fel vagyunk oldozva azon szentség által, amelyre ők köteleznek bennünket.

Ami az elégtételeket illeti, e tekintetben ők azt hiszik, hogy finom megkülönböztetést csináltak, amikor az álbölcsek gyalázatos hazugságaiból összeseprik a szemetet, és azt mondják, hogy természetesen nem az örök, hanem az ideiglenes büntetéseket kell az elégtételekkel megváltani. Kinek nem volt tudomása az álbölcsek ezen fecsegéséről? Mikor azonban azt költik, hogy a gyónás, vagy a gyónás után való áhítózás folytán a bűnnel együtt az örök büntetéstől is megszabadulunk, mi egyebet akarnak ezzel mondani, mint azt, hogy a cselekedet által érdemet szerzünk arra, amit Isten az ígérete szerint ingyen fog megadni?! Lássuk azonban, hogy minő értéke van az ő megkülönböztetésüknek! A próféták bizony, midőn a bűnök megbocsátásának az ingyenes voltát említik, többnyire vonatkozást tesznek arra a másik célra is, mely szerint Isten ki fog engesztelődni, hogy többé ne álljon bosszút a nép bűneiért, vagy ostromaival ne sújtsa őket. Mindaz, aki csak közepes járatossággal is bír a Szentírás olvasásában, belátja a teljes igazságát az én mondásomnak, hogy azok a büntetések, melyekre mi méltók voltunk, enyhülnek, kisebbednek és megszűnnek, mivel Isten azokat nekünk elengedi, de nem azért, mintha Őt valamiféle jó cselekedetünkkel, mint valami kárpótlással, megengesztelnők, hanem azért mivel a saját könyörületessége indítja erre. A babiloni száműzetés ideiglenes büntetés volt. Hogy hetven évre volt megszabva, bár a zsidók sokkal huzamosabb fogságot érdemeltek meg, azt Isten a saját ingyen kegyelemből való könyörületességének akarja, hogy betudják. És itt lépten-nyomon felemlítik az ingyenvaló megbékélés gyümölcseiként azt, hogy megszűntek az ostorok, melyekkel Isten a saját fenyegetése szerint sújtani fog. Bizonyára az ideiglenes büntetés enyhítését ígéri Isten e szavakkal: "Nem miattatok fogom tenni, hanem az én nevem miatt" (Ézs 48,9). És Ézsaiás szerint is, midőn azt mondja, hogy az elégtétel és a mi békességünk ára (53,5) a Krisztuson van, az ő jótéteménye által nemcsak az örök büntetéstől szabadultunk meg, hanem azért vetette alá magát érettünk mindazon büntetésnek, melyekkel Isten a mi bűneinket megbosszulni és sújtani szokta, hogy ha meg nem is érdemeljük, mégis élvezhessük a jelen élet javait is. – De hiszen [, mondják,] Isten éppúgy bünteti még manapság is a hívőket! Úgy van. De miért? Tán azért, hogy büntetésüket elvévén,

Önmagának és az ő ítéletének megszerezze azt, amivel tartoznak? A legkevésbé sem; hanem inkább azért, hogy az ő haragjától való félelmet beléjük oltván, őket megalázza, a késő észretérés érzését keltse bennük, és a jövőre óvatosabbakká tegye. – Vannak azonban óvszerek, melyekkel ezek a büntetések elháríthatók, ha ti. önmaguk önként megelőzik őket, akkor nincs ok arra, hogy Isten mintegy erőszakkal vonszolja őket. Mire való ugyanis a büntetés ott, ahol meg van az önkéntes javulás? Ezért mondja az apostol, hogy nem ítéli meg az Úr azokat, akik önmagukat megítélték (1Kor 11,31). De mily fonák eljárás az, mikor ebből következtetnek az elégtételekre! Hiszen a legtöbb hívő könyörgésekkel hárította el magáról Isten ostorát, amelyet megérdemeltek. Sőt még Ákháb is, mikor önként megalázta magát, enyhébbnek érezte az Isten kezét (1Kir 21,29); és éppen azok a könyörgések, miket a jámbor emberek használtak, a legbősegebb tanúi az elégtétel ingyenes voltának. – Igen, de ők minden állításukat bizonyítékokkal igazolják! Pál ugyanis ezt mondja: "Az Isten szerint való bánat üdvösségre való megtérést szerez, melyet soha az ember meg nem bán" (2Kor 7,10) Hát aztán az elégtételekre utal itt bennünket Pál? Hiszen egy szót sem hallok erről! Bizony elég szemtelenül játszanak velünk. De még szemtelenebb dolog az, ami ezután következik, mely szerint ugyannerre a bűnbánatra kell érteni János ezen mondását: "Tartsatok bűnbánatot és teremjete a megtért emberhez méltó gyümölcsöket" (Luk 3,8). De hát kiket buzdított János ezen szavakkal? Nemde azokat, kik Krisztus hitébe még nem lévén beavatva, a keresztséget akarták felvenni? Nem egészen hasonló ehhez, de nem is igen eltérő az, amit a Jelenések könyvének második részéből (5. v.) idéznek: "Emlékezzél meg, honnét estél ki és az előbbi cselekedeteket cselekedjed"; itt ugyanis az "első" vagy "előbbi cselekedetek" olvasható. Inti ebben az író az efézusbelieket, hogy térjenek vissza az előbbi életmódjukra. Minő képpel lehet ezt az elégtételekre magyarázni? S mikor ily szemtelenül fehérnek mondták a feketét, vajon azt gondolták, hogy méltányolni fogják az emberek az ő haszontalanságukat? Valamikor Lysander⁴⁸ azt mondta az athéni követeknek, kik a szövetségesek gyűlésén az illónél keményebb hangon beszéltek, hogy önekik olyan államra volna szükségük, amely velük szemben kellő engedelmességet is tanúsítana. Ezeknek a tanítóknak pedig egy ökörcsordára volna szükségük, ha azt akarnák, hogy olyan hallgatóságuk legyen, amelynek bebeszélhessék azt, amit akarnak. Dicsekedhetnek most már azzal, hogy őket a Szentlélek közvetlenül igazgatja, amikor ők nyilvános hamisítók, mivel a Szentírásból vett bizonyítékokat elferdítik!

Hogy a lényegét újra összefoglaljuk: mivel a megtérésről való elmélkedésnek a hívők közt állandónak kell lenni, ezek a szent atyák, nem tudom, mit képzelnek ritkának. Bár a Szentírás kijelenti, hogy a megtérés az egész embernek a megújódása; bár megjelöli ennek a forrását is, amely nem más, mint az isteni ítéletről való igaz ismeretből származó félelem; részei gyanánt pedig felsorolja az önmegtagadást, mely a bűn iránt való gyűlöletből és a saját gonoszságunkkal való elégedetlenségből áll, továbbá az élet megújítását és a lélek újjászületését, ami nem egyéb, mint Isten

⁴⁸ Lysander kiváló spártai hadvezér, ki a peloponnesusi háborúban Athén tengeri haderejét tönkretette, s 404-ben Kr. e. Athént el is foglalta.

képének az emberben való felújítása; pontosan feljegyzi a megtérés hatásait és részletesen meghatározza annak egész mibenlétét: ezek a tiszteletreméltó atyák mégsem hoznak fel mást azokon az elkoptatott mondásokon kívül, amikkel a pápaság alatt a megtérésről szóló tant megrontották. Amiket az egyházi tanítók a külső fegyelemre vonatkozólag mondtak, s amik a bűnbánat ünnepélyes megvallására tartoztak, azokat ők tudatlanságukban a lelki megújulásra értelmezik, ami beszédjük tárgyát képezte. Hogy azonban ezeknek egyenként való felsorolása által hosszadalmassá ne legyenek, az, aki az egyházi tanítók jeles munkáit a mi iratainkkal egybeveti, azt találja majd és elismeri, hogy ezek⁴⁹ a világosságot sötétséggé változtatták.

Eddigélé azon fáradoztam, hogy az én bírálatomban semmiféle vád ne legyen. S azt észre is vehetik a méltányos olvasók, hogy ha valamit megróttam is, azt csak kényszerűségből tettem. Nincs azonban egyetlenegy oly mondásuk sem, amely többet ne csikarna ki belőlem, mint én akarnám. Ilyen pl. az is, amit a tizenhatodik pontban mondanak, hogy az ember nemcsak a hitetlenség által, hanem bárminő más halálos bűn által is elveszti a megigazulás kegyelmét. Ha azt mondanák, hogy a rossz lelkiismeret zár ki bennünket ily nagy jónak a birtokából: akkor egy szóval sem mondanék nekik ellent: persze csak minket illetőleg. Mert ha Isten nem vet is el bennünket, mindazonáltal a rossz lelkiismeret köztünk és öközötté oly természetű meghasonlásnak lehet az okozója, hogy az ő irántunk való atyai szeretetének éltető és megigazító ismeretét egyáltalán nem használjuk fel. De elsősorban abban járnak el ők fonákul, hogy csakis a durva és kézzelfogható bűnt ismerik el halálosnak: bár sok más belső bűn súlyosabban, sőt egészen halálra sebzi a lelkeket; másodsorban pedig abban, hogy nem ismerik el, hogy a jó lelkiismeret egyéni kísérője a hitnek. Ha nem így volna a dolog, hogyan állhatna meg az a mondás, hogy a hit tisztítja meg a szíveket? (Csel 15,9) Továbbá az, hogy a jó lelkiismeretnek kérdeződése a feltámadásban való hit által (1Pét 3,21); azután hogy Krisztus a hit által lakozik a mi szíveinkben (Ef 3,17); majd megint, hogy a hit az a diadalom, mellyel meggyőzzük a világot (1Ján 5,4), és hogy a hit az a pajzs, mellyel az ördög támadásait visszaverhetjük (Ef 6,16; 1Pét 5,9); továbbá az, hogy a hit őriz bennünket Isten ereje által az üdvösségre (1Pét 1,5). Kétségtelen dolog tehát, hogy eltemetődik és elhomályosodik a hit, mihelyt azt valamiféle kísértés úgy legyőzte, hogy az Isten félelmétől eltántorodik. Amint ugyanis Krisztust magát, úgy a megszentelés lelkét sem lehet elválasztani a hittől. Mindazonáltal nem állítom azt, hogy amikor kiesünk az Úr félelméből, teljesen megszűnik bennünk a hit, hanem azt mondom, hogy amint a rossz vágyak elnyomják az Isten félelmét, úgy ez is elfullad annyira, hogy egy ideig az ereje éppen olyan, mintha valami módon meg volna halva. Ravasz módon persze aknát igyekeznek ásni a szent atyák, hogy ebbe rejtsek el azon istentelen dogmájukat, hogy maga a hit nem igazít meg bennünket. Mivel azonban ezen az úton nem sikerül, másképp támadjanak hát bennünket!

⁴⁹ Ti. a tridenti atyák.

Hátra van még az *utolsó pont*: a jó cselekedetek érdeméről. Nincs köztünk itt másban eltérés, mint csak abban, hogy a jó cselekedetekre buzdítani, sőt jutalom kitűzésével is ösztönözni kell a hívőket. – S ugyan miért? Nem vagyok velük egy véleményen először is azért, mivel az örök életet megteszik jutalomnak: mert ha Isten az örök életben megjutalmazza is a cselekedeteket, ebből ne vegyék rögtön bizonyosnak azt, hogy maga az élet az a jutalom, amelyben részesülünk. Hiszen mindenütt azt hangoztatja a Szentírás, hogy az örök élet inkább örökség, mely csakis az ingyen kegyelemből való fiúvá-fogadtatás joga alapján jut nekünk osztályrészül. De nagyobb okot szolgáltat az ellentmondásra az, hogy nem szégyenlik azt állítani, hogy semmi olyan hiány sincs az emberekben, hogy azt ne gondolhassuk róluk, hogy ők Isten törvényének, persze a jelen élet viszonyaihoz képest, eleget tettek és az örök életet kiérdemelték. Hová lesz hát akkor az a boldogság, amelyet Dávid emleget a 32. zsoltárban (1. v.), s amely nélkül mindannyian háromszorosan nyomorultak vagyunk? Jaj azoknak a szerencsétleneknek, akik nem látják be, hogy az, aki legközelebb jutott a tökéletességhez, még a felényi utat sem tette meg! Mindazok ugyanis, akiknek jól gyakorlott lelkiismeretük van, érzik, hogy teljesen igaz Ágoston azon mondása, mely szerint a jámbor emberek igazsága ebben az életben inkább a bűnök megbocsátásán, mint az erények tökéletességén alapszik.⁵⁰ Még igazabb az a másik mondása, amelyet már idéztem, hogy mindaddig, míg a test gyengesége alatt nyögnek, egyedül az a reménység marad hátra számukra, hogy Krisztus az ő közbenjárójuk, aki által Istennel megbékélnek.⁵¹ De nem kell csudálkozni azon, hogy azok a durva barátok, akik soha lelkiismereti furdalást nem éreztek, nagyravágyással eltelve, vagy részegségükben most is csak az ő bálványuknak⁵² hízelegnek azzal, hogy a törvény tökéletességéről így fecsegnek.

Ugyaníly nyugalommal teszik ők eladóvá a mennyországot, közben pedig a jelen nyereségre irányítják figyelmüket, ami után annyira áhítoznak. Hiába igyekeznek a józan belátású emberek szemeit bekötni azokkal a szép szavakkal, amikhez később fordulnak, amidőn megtiltják azt, hogy senki a cselekedetekkel ne dicsekedjék, vagy bennük el ne bizakodjék, mivel azok az Isten ajándékai. Nem említve ugyanis azt, hogy előbb nagyrészt az emberi erőknél tulajdonították azokat, amikről most elismerik, hogy az Isten ajándékai: három olyan tévedés van az ő határozatukban, amiket eltérni nem lehet. Mert bár futólagosan meg is említik, hogy a jámbor emberek jó cselekedetei csak a Krisztus érdeme folytán érdemszerzők, mégis mellőzik azt, amit elsősorban kellett volna mondani, hogy ti. nincs olyan jó cselekedet, amely valamiféle szennnyel be ne volna mocskolva, hacsak a Krisztus vére által meg nem tisztítatik. Sőt inkább hamis érdemmel ruházzák fel a cselekedeteket, hogy azok bocsánat nélkül is tetszést nyerjenek. Nagyszerű dolog az, amivel ők felhozakodnak, hogy ti. minden a Krisztus Lelkétől származik. De hol található fel a Szentlélek ereje teljesen? Nem kinek-kinek a mértéke szerint osztogatják az? (1Kor 12,11) Észre kellett volna tehát venniök, hogy a jó cselekedetekhez mindig

⁵⁰ Libro: De civitate Dei 19. c. 27.

⁵¹ Libro ad Bonifac. 3. c. 5.

⁵² Ti. a római pápának.

hozzátapad valami a mi szennyünkből, ami az emlegetett tisztaságot beszennyezi. Mivel pedig a mi bűnösségünk minden tőlünk eredő cselekedetet eléktelenít Isten előtt, csak az az egy van hátra, hogy ingyen kegyelemből való elfogadás által nyerjük el azt a kegyelmet, mellyel önmaguktól nem bírnak. Ez pedig akkor történik meg, ha a cselekedeteket önmagukban nem méltányoljuk, hanem érdemüket Krisztustól veszik kölcsön és mintegy tőle kikoldulják.

Az pedig igazán szerfölött durva és istentelen tévedés, hogy nem ismerik el: minden olyan cselekedet, mely tőlünk ered, csak azért kedves Isten előtt, mivel az ő atyai jóindulata folytán azt, ami hibás, megbocsátja. Majdnem hasonló ehhez az a másik, hogy nem gondolják meg, hogy ha egy cselekedettel kiérdemeltünk is valamit, ezt, bármily nagy legyen is, elveszítjük egy bűnös kihágás által, mert aki vétkezik egyben, mindnyája ellen vétkessé lett (Jak 2,10). Minő jutalmat ígérhet tehát magának az ember, amikor semmi más sincs meghatározva, mint az örök halál vádja? Helytelenül cselekesznek tehát akkor, amikor nem folyamodnak ahhoz a gyógyszerhez, hogy Isten, ha valami jó van bennünk, azt az ő bőséges kegyére méltassa, nem számítván be a rosszakat, melyek számra és fontosságra is messze felülmúlják amaszt. A harmadik tévedés pedig a legeslegalávalóbb, s ez az, hogy az üdvösségben való bizakodást függővé teszik a cselekedetektől. Röviden megtiltják ugyan, hogy magunkban bizakodjunk, de midőn megint azt parancsolják, hogy a cselekedeteket akképpen tekintsük, hogy azokhoz mérten bizonyos ránk nézve az üdvösség reménysége, minő nagy okot találunk ebben a reménykedésre? Nem helyezik ezáltal világosan az egész bizakodást mibelénk? Azért az ilyen tannak megfelelő záradékot is tesznek hozzá, és pedig azt, hogy kétes eredménnyel kell ebben az életben harcolni mindaddig, míg kinek-kinek meg nem fizet az Úr az ő cselekedetei szerint. S ezzel a mi hitünkben való dicsekedést teljesen megsemmisítik, vagy hogy Pál szavait használjam, hiábavalóvá teszik magát a hitet (Róm 4,14). Pál azonban tagadja azt, hogy ő megigazult volna, még akkor sem, ha semmi bűnnek sincs is tudatában (1Kor 4,4). Az én hitem szerint tehát, azért, hogy biztos és zavartalan legyen az igazság birtoklása, félretévé a cselekedetek emlegetését, kérni kell a mi bíránkat, hogy ne szálljon perbe mivelünk (Zsolt 143,2). Az ugyanis a mi biztonságunk egyedüli menedéke, hogy Isten leteszi a bíró szerepét azért, hogy atyánknak mutassa magát.

Mindazonáltal nem restellik ezek a disznók az egyszerűbb emberek megrémítése végett azt a kegyetlen kijelentést hangoztatni, hogy csakis az lesz majd részese az igazságnak, aki pontosan betartja azt, amit ők előírnak. Hát vajon tán valami új módja támad a minapában a megigazulásnak, és amiképpen egy az üdvösség, azonképpen nem ugyanazon az úton jutunk el inkább ahhoz mindnyájan?

Különben, hogy mindenki előtt világos legyen, hogy ezek a tiszteletreméltó atyák azok közül valók, kikről azt hangoztatja, hogy szájuk telve van átkozódással (Zsolt 10,7): durva szájuk majdnem annyi átoktól tájékozódik, mint ahányan ők maguk vannak, s ezeknek az átkozódásoknak a tisztos és tetszetős "kánon" nevet adják. Mégis, hogy eljárásom rosszakaratúnak ne tűnjék fel, mintha az általam eddig

megőrzött önmérséklésről megfeledkeztem volna, az első hármat én is szívesen aláírom. A többiekhez pedig rövid bírálatot fogok fűzni.

A kánonok cáfolata.

I., II. és III. Ámen.

IV.

Mondottuk fönnebb, hogy a szabad akarat miképpen egyezik bele az Isten hívásába és serkentésébe. Bizonyára akarva engedelmeskedünk Istennek: de azon akarat folytán, amelyet Ő hozott létre bennünk. Akik tehát valamiféle tevékenységet, mint sajátját és az Isten kegyelmétől különállót tulajdonítanak a szabad akaratnak, azok tulajdonképpen a Szentlelket tépik darabokra. Pál sem azt tanítja, hogy Isten nekünk képességet ad az akarásra, hanem azt, hogy ő munkálja bennünk az akarást (Fil 2,13) úgy, hogy nem máshonnan, hanem Istentől ered a helyes akarat beleegyezése és engedelmissége. A bensőben működik, a szíveket elfoglalja, a szíveket indítja és azon akaras által vonja őket, amelyet Ő létesített bennük, mondja Ágoston a "De correptione et gratia" című munkájának 14. fejezetében. És milyen lesz a vasból való szívnek önmagától való előkészülése addig, amíg valami csodálatos megtérés folytán nem kezd húsból-valóvá lenni? Ami, hogy teljesen az Isten munkája, azt a próféta tanúsítja (Ezék 11,19; 36,26). Nem egyezik ugyan az emberi akarat az Istennel addig, míg ellenkezik, de ha be van már rendezkedve az engedelmességre, akkor megszűnik a nem egyezés veszedelme. Az isteni kegyelem hatása pedig abban nyilvánul meg, hogy leküzdvén minden ellenállást, nem akarókból engedelmesekké tesz bennünket, aminek nem mi vagyunk az okozói, hanem az Úr a próféta által: midőn ígérete szerint azt fogja eszközölni, hogy az ő parancsolataiban járjunk; továbbá Krisztus, midőn ezt mondja: "Aki az Atyától hallott, az énhozzám jön (Ján 6,45).

V.

A szabadakarat szóról ne kezdjünk vitát. Mivel azonban ők szabadakarat alatt a választásra való képességet értik, mely mindkét irányban szabad és független, csak tartalom nélküli fecsegés azok beszéde, kik azt állítják, hogy ezt a képességet maga Krisztus létesítette, mikor azt mondta, hogy szabadok lesznek azok, kiket a Fiú megszabadított, mások pedig szolgálói lesznek a bűnnek (Ján 8,36). A szabadság és szolgaság kétségtelenül ellentétes fogalmak. Ami magát a "szabadakarat" szót illeti, hallgassák meg Ágostont, aki tagadja, hogy az embernek szabadakarata van addig, míg a győzedelmeskedő és lebilincselő vágyaknak a szolgája.⁵³ Másutt meg ezt mondja: "Mivel legyőzte az akaratot a bűn, melybe az ember beleesett, a természet híjával van a szabadságnak."⁵⁴ Azután: "A szabadakaratot rosszul használván az ember, önmagát is, meg a szabadakaratot is tönkretette."⁵⁵ Továbbá: "Az ember, mikor teremtett, nagy erővel bíró szabadakaratot kapott, de bűnbeesése miatt azt

⁵³ Epist. 144. ad Anastasium.

⁵⁴ Homil. 53. in Joann.

⁵⁵ De perfect. iustitiae.

elvesztette."⁵⁶ Nem veszik észre ezek az ostoba emberek, hogy a szabadakarat név alatt a szabadságról van szó. Ha pedig szolgálai a bűnnek, akkor mit kérkednek a szabadakarattal?! Annak ugyanis, aki valakit legyőzött, szolgáljává lett a legyőzött fél. Sőt egy másik helyen egész világosan mosolyog ránk az "akarat" név. "Szabad – úgymond – az akarat, de nincs megszabadítva. Szabad az igazságra nézve, de szolgálja a bűnnek".⁵⁷ Miért haragusznak hát oly nagyon azokra, kik a szerencsétlen embereket szolgálásukra figyelmeztetik, hogy megtanuljanak a szabadítóhoz menekülni?

VI.

Én, bár nem vagyok híve a hihetlenségeknek, szívesen visszautasítom azt, hogy tulajdonképpen Isten munkája Júdas árulása éppúgy, mint Pálnak az elhivatása. Azt azonban, hogy Isten a gonosz cselekedetekben csak megengedőleg működik közre, kinek tudják bebeszélni, hacsak olyannak nem, aki egyáltalán nem ismeri a Szentírás tanítását? A Szentírás azon mondásai ugyanis, melyek arról tanúskodnak, hogy a gonoszok megszenteltettek Isten munkájának a végrehajtására, hogy ők az Isten hálói, fegyvere és bárdja, melyeket az ő keze igazgat; hogy az Isten jeladása ébreszti fel őket és gyűlnek össze, hogy elvégezzék azt, amit Isten keze és terve elhatározott; hogy Krisztust a zsidók az ő elvégezett tanácsából ölték meg, sokkal nagyobb számmal vannak (Ézs 7,18 stb. 10,5; Ezék 17,20 és 32,3; Zsolt 17,13; Apcsel 2,23), semhogy a megengedés ürügyével ki lehet őket játszani. Helyesebben beszél tehát Ágoston,⁵⁸ aki felhozván a Szentírás azon helyeit, melyek azt mondják, hogy az Atya a Fiút és Krisztus önmagát adta át, ezt teszi hozzá: Mit követett el hát Júdas, ha nem bűnt? S nem lehet megcáfolni azt sem, amit egy másik helyen mond, hogy az emberek szívében Isten működik, hogy akaratukat oda irányítsa, ahová akarja, akár a jóra, az ő könyörületessége folytán, akár a rosszra az ő érdemeikhez képest: mégpedig az ő néha nyilvánvaló, néha titkos, de mindig igazságos ítélete szerint. Hozzá kell azonban tenni azt a megszorítást, amit Ágoston azonnal alkalmaz, hogy a gonoszság nem az Isten műve. Amint kevéssel előbb azt mondja, hogy Isten nem parancs által rendelkezik a gonoszokkal, amikor az engedelmesség dicséretet érdemel, hanem akaratukat, mely már a saját bűnük miatt gonosz, titkos, de igazságos ítélete által irányítja erre vagy arra a gonosz cselekedetre.⁵⁹ Semmit sem hallunk itt, amit a Szentírás is majdnem ugyanazon szavakkal ne tanítana. Mert úgy a hajlítás és irányítás, mint a megkeményítés, serkentés és üzés szavak feltalálhatók a Szentírásban.

⁵⁶ Libro de verbis Apostoli, serm. 3. spir. et lit. c. 30.

⁵⁷ De correptione et gratia c. 13.

⁵⁸ De verbis Domini serm. 63.

⁵⁹ De gratia et libero arbitrio c. 20. 21.

VII.

A rossz fa bizonyára csak rossz gyümölcsöket teremhet (Mát 7,17). De ki tagadja, hacsak az elvetemült ember nem, hogy mi rossz fák vagyunk addig, míg be nem vagyunk oltva a Krisztusba? Tehát ha az emberben valami jó gyümölcsöt dicsérnek, ennek gyökerét a hitben kell keresni, amint, Ágoston mondja.⁶⁰ Azután annyiszor hangoztatja az Úr – mégpedig Jeremiás által határozottan (5. r.) – □ hogy Ő nem törődik a külső álarcokkal, hanem a szív hitét nézi. De milyen lesz a szív tisztasága vagy igazsága, amelyről Péter azt tanítja, hogy csak a hit által tisztul meg? (Csel 15,9). Igen helyes tehát Ágostonnak Bonifáciushoz intézett ezen mondása⁶¹: "A mi vallásunk az igazakat a gonoszoktól nem a cselekedetek, hanem a hit törvénye alapján különbözteti meg, s ezen hit nélkül azok a cselekedetek, amelyek jóknak látszanak, bűnökké változnak. Azonfölül a hitetlenek azért vétkeznek minden cselekedetükben, mivel cselekedeteiket nem irányítják a törvényes célra." S ezt a dolgot bőszégesen tárgyalja ugyanez az író a Julianus ellen írt művének 4. könyvében. Amiért is egy másik helyen igen szépen tévesnek hívja az ő pályafutásukat, amelyen ki-ki minél nagyobb igyekezetet fejt ki, annál messzebb távolodik a végtől, s ezért annál szerencsétlenebbé válik. S végül beszédét azzal zárja be, hogy jobb az úton sántikálni, mint az úton kívül haladni.⁶² Mit akarunk hát ennél többet?! Átkozzák ki az apostolt, aki azt mondja, hogy hit nélkül senki sem tetszhetik az Istennek! (Zsid 11,6) Átkozzák ki Krisztust és Pált, akik azt hirdetik, hogy a hitetlenek mind holtak, és hogy az evangélium támasztja fel őket a halálból (Ján 5,24; Ef 2,1).

VIII.

Erre a feleletem: Ámen. S nem is hiszem, hogy ez valakinek valamikor eszébe jutott volna.⁶³ Úgy ugyanis, amint ők leírják, magában foglalja az igaz megtérést és össze van kötve a hittel. De a gyehennától való azon szolgálai félelemre vonatkozólag, mely annyira amennyire visszatartja a hitetleneket attól, hogy oly örült és meggondolatlan szenvedélyességgel rohanjanak a gázságokba, egy véleményen vagyunk Ágostonnal,⁶⁴ kinek szavai a következők: "És ha megszüntetjük azt, amitől félnek, vajon ártatlannak találhatik-e Isten előtt az, aki olyan dolog megtörténtét akarja, ami tiltva van? S ezáltal már magával az akarással bűnössé lesz az, aki olyan dolgot akar, aminek megtörténni nem szabad; de azért nem cselekszi, mivel büntetlenül megtenni nem lehet. Az ilyen ugyanis, amennyiben rajta áll, azt szeretné, ha nem volna igazság, mely a bűnöket tiltja és bünteti. És ha már azt akarja, hogy ne volna igazság, ki kételkedik abban, hogy azt, ha hatalmában állana, el is törölné? S ezért hogyan lehetne igaz ember az, aki annyira ellensége az igazságnak, hogy azt, ha hatalmában állana, parancsaival együtt megsemmisítené, hogy fenyegetését vagy ítéletét ne

⁶⁰ In Psalm. 31. serm. 1.

⁶¹ Libr. 3. c. 5.

⁶² Praefat. in Psalm. 31.

⁶³ Ti. azt mondani, hogy a gyehennától való félelem bűn.

⁶⁴ Ad Anast. Epist. 144.

kelljen eltérnie? Ellensége tehát az igazságnak az, aki a büntetéstől való félelemből nem vétkezik. És valóban, ahol nincs más eredmény, mint csak az, hogy a bűnös a félelemtől féken tartva zúgolódik az Isten ellen, ki tagadná ott azt, hogy az ilyen nyakasság által csak nagyobbodik a bűn?"

IX.

Ez a kánon éppen nem felel meg a kánon föltételeinek, mert egymással ellentétes dolgokat tartalmaz. Azt képzelik ugyanis, hogy az ember a hit által saját akaratának minden indítása nélkül igazul meg. Mintha bizony nem szívvel hinnénk az igazságra. Az a különbség van köztük és miköztünk, hogy ők azt hiszik, miszerint az indítás magától az embertől ered; mi pedig azért mondjuk a hitet az akaratból származónak, mivel Isten a mi akaratunkat önmagához vonja. Tegyük hozzá ehhez, hogy mi, mikor azt mondjuk, hogy pusztán a hit által igazul meg az ember, nem képzeljük a hitet szeretet nélkülinek, hanem úgy tekintjük azt magát, mint ami a megigazulásnak egyedüli oka.

X.

Ha volna jelentőségük ezeknek az átkoknak, akkor nem kis büntetést rónának egyszerűségük miatt azokra, kik a csűrés-csavarásban nem gyakorlottak. Előbb az ő határozataikban azt állították, hogy a mi megigazulásunknak egyedüli alaki oka az Isten igazsága: most meg átokkal sújtják azokat, akik azt mondják, hogy a Krisztus engedelmissége folytán mi *alakilag* vagyunk igazak. – De [, vetik ellene,] más értelemben mondják ők! Hiszen tudom, vagy legalább is pedzem. Azonban hány embert nem téveszt meg ez a kétértelműség?! Bár lehet, hogy valahol tán olvastak valamiféle mondást, amelyet meg nem értvén meggondolatlanul kárhoztatnak: mert amint istentelenség volna azt mondani, hogy Krisztus igazsága ránk nézve csak példánykép vagy előkép, azonképpen ha valaki azt tanítaná, hogy mi alakilag, vagyis nem minőségileg, hanem beszámíthatólag vagyunk igazak, azért, hogy így jelezze: a viszony előleges megmutatásán alapszik a mi igazságunk – ebben semmi megrovásra méltó sincsen: hiszen az "alakilag" határozó mind a két értelemre kiterjed.

XI.

Azt akarom, hogy az olvasók meg legyenek győződve arról, hogy mi valahányszor az "egyedül a hit" kifejezést említjük, nem gondoljuk a hitet holtnak és olyannak, mely a szeretet által nem működik, hanem úgy tekintem azt, mint a mi megigazulásunk egyedüli okát. Egyedül a hit tehát az, ami megigazít, mindazonáltal a hit, amely megigazít, nem az egyedüli [nincs egyedül] (Gal 5,5; Róm 3,22. Amiképpen a nap melege, mely a földet melegíti, egyedüli: de a napban nem egyedüli, mivel mindig össze van kötve a fénnel. Amiért a megigazulás egész kegyelmét nem választjuk el a hittől, hanem a megigazításra való erőt és képességet, amint kell is, egészen a hitnek tulajdonítjuk. Nem is annyira minket, mint Pált sújtják átkukkal a tridenti atyácskák, mert tőle való az a meghatározás, hogy az ember

igazsága a bűnök megbocsátásán alapszik. E szavak a rómaiakhoz írt levél negyedik részében vannak. "Boldognak mondja Dávid azt az embert (Zsolt 32□1), kinek Isten igazságot tulajdonít cselekedetek nélkül: boldogok, kiknek megbocsáttattak az ő vétkeik" (Róm 4,6). Látjuk, hogy Pál szerint a boldogság és az igazság egyet jelentenek. És mire alapítja mind a kettőt, ha nem a bűnök megbocsátására? Ugyanez a jelentése annak is, amit a korinthusbeliekhez írt második levél ötödik részében mond (19. v.): "Isten volt az, ki Krisztusban kibékítette magával a világot, nem tulajdonítván az embereknek az ő bűneiket". S mindjárt hozzáteszi azt is, hogy hogyan jut el hozzánk ez a megbékélés (20. v.): "Követségben járunk – úgymond – mintegy a Krisztus nevében kérve benneteket. Azt, aki bűnt nem ismert, értünk bűnné tette, hogy mi Isten igazsága legyünk abban". Íme, ezt mondja Pál azért, hogy Krisztus áldozata által Istennel kibékülvén, egyúttal igazaknak is tartassunk, mégpedig a Krisztusban. De hát miért idézem én ezt a két helyet, mikor a próféták és az apostolok lépten-nyomon hangoztatják előttünk ezt a tant? – Azután érdemes még megjegyezni azt, hogy mily ügyesen alkalmazzák ők a Szentírást. Azt mondják, hogy a szeretetet, mely a Szentlélek által töltetett ki szíveinkbe (Róm 5,3), nem kell kizárni. Már másodízben csavarják így el ezt a bizonyítékot. A szöveg azonban azt mutatja, hogy Pál itt nem a mi irántuk való szeretetünkről, hanem Istennek a mi irántuk való atyai kegyéről beszél: azzal vigasztal ugyanis bennünket összes szerencsétlenségeinkben, hogy a Szentlélek az irántuk való isteni jóakarat bizonyítékát szolgáltatja nekünk. Ezek a disznók pedig ellenkező értelemben magyarázzák ezt a helyet, hogy mi nem szégyenülünk meg reménykedésünkkel, mivel Istent szeretjük. És mihelyt kiejtettek valamit a szájukon, azt akarják, hogy az ő böfögéseiket rögtön isteni kijelentések gyanánt fogadják. Ugyanilyen az is, amit a megigazító kegyelemről akarnak elfogadtatni, midőn azt mondják, hogy az nem Istennek a kegye. Pedig nagyon is világosak a Szentírás ellenkező értelmű szavai: mikor ugyanis Pál apostol azt mondja, hogy a hívőknek a jutalom nem tulajdonítatik tartozásból, hanem kegyelemből: és hogy a hitből vagyon az örökség, hogy kegyelemből való legyen (Róm 4,4–16), vajon – kérlek – ki fogja ezeket másra értelmezni, mint az ingyenvaló kedvezésre! És mi mást jelent a kegyelem szándéka? Mindenekfelett kiváló azonban az efézusbeliekhez írt levél első részében (6. v.) levő azon hely, ahol szóról-szóra azt tanítja, hogy az Atya minket magának kedvesekké tett a Fiúban.

XII.

Nem tetszik a tiszteletreméltó atyáknak az sem, hogy a megigazító hit bizakodás, mellyel a Krisztus miatt bűneiket megbocsátó Isten könyörületességét fogadjuk. Tetszik azonban a Szentléleknek, aki Pál szája által azt mondja, hogy mi ingyen igazulunk meg Isten kegyelméből, a Krisztusban lett váltság által; kit az Isten rendelt engesztelő áldozatul, az ő vérében való hit által az előbbeni bűnök megbocsátására (Róm 3,24). Nem lehet másképp értelmezni azt sem, amit később mond, hogy nekünk megigazulván, a hit által békességünk van az Istennel (Róm 5,1). És mi az oka ennek, ha nem az, hogy a lelkiismeretek végül csak akkor nyugodtak, amikor Isten könyörületességében megpihennek? S ezt hamarosan jelzi is az apostol

világosan, midőn azt adja okul (5. v.), hogy Isten szeretete kiontatott a mi szíveinkbe a Szentlélek által, aki ti. az ingyenvaló fiúvá-fogadtatásunk bizonyítékául adatott nekünk: sőt nem csak bizonyítékául, hanem egyúttal zálogául és pecsétjéül is (2Kor 5,5). Majd megint azt mondja, hogy a Krisztusban vagyonszabadságunk és bizodalommal való menetelünk az őbenne való hit által (Ef 3,12). Ezért nevezi az evangéliumot inkább a hit beszédének, mint törvénynek (Róm 10,8). Máshol megint a megbékülés követségének hívja az evangéliumot (2Kor 5,20).

XIII.

Éppen ezt akarja Pál, midőn azt mondja, hogy, ha hiábavalóvá lett a hit, haszontalanná lett az ígélet is (Róm 4,14). Ezt akarja a "bizonyosság" szóval jelezni, melyet néhányszor használ. Ezért szerinte csak úgy világosíttatnak meg helyesen a mi elménk szemei, ha látjuk, hogy mi a mi örökségünk reménysége (Ef 1,18). A fönnebbi bizonyítékokból eléggé világos, hogy hitünk csak akkor helyes, ha nyugodt lélekkel merünk Isten színe elé állani, mert, mint igen szépen mondja Bernát, ha nyugtalankodik a lelkiismeret, azért nem fog teljesen megzavarodni, ha az Úr sebeire gondol.⁶⁵ Itt van ugyanis a gyengék számára a biztos és szilárd nyugalom és biztonság. Ugyanezt hangoztatják Zakariás ezen szavai is (3,10): "Elmegy ki-ki a maga szőlőjébe és biztonságban fog lakozni a fügefája alatt, mivel megbocsáttatott a föld bűnössége".

XIV.

Nem értem, miért kárhozzatják kétszer is ugyanazt a dolgot, hacsak nem azon való félelmükben, hogy az előbbi átkuk eredménytelen marad. Azonban semmivel sem érnek el több eredményt, ha százszoros átokkal kelnek is ki Istennek annyira világos igazsága ellen. Krisztus ezt mondja: "Bízzál, fiam, megbocsáttatnak néked a te bűneid" (Mát 9,2). Ezt a mondást átkozzák meg ezek a szarvas atyák, midőn átokkal sújtják azt, aki azt mondja, hogy a bűnöktől való megszabadulást egyedül a hit eszközli. Nem kell azonban megfélemedkezni a jámbor olvasónak arról, hogy mi nem zárjuk ki a bűnbánatot, ami föltétlenül szükséges, hanem midőn a feloldozás elnyerésének okáról van szó, mint okot egyedül a hitet nevezzük meg. És méltán. Hogyan kezdje ugyanis valaki igazán félni az Istent, hacsak előbb meg nem győződött arról, hogy Isten jóindulattal van az ő irányában? És miből merítheti ezt a meggyőződést, ha nem a feloldozást illető bizodalomból?

XV.

Igaz ugyan, hogy veszedelmes és azért kerülni is kell ennek a dolognak szerfölött pontos nyomozását. S ezt fáradhatatlanul hirdetjük is. Azonban az elválasztás azon tudása, melyet Pál ajánl a figyelmünkbe, nem fél sem Neptunus kegyetlen

⁶⁵ Super cantica serm. 16.

szigonyától,⁶⁶ sem Aeolus összes szeleitől,⁶⁷ sem a cyclopsok mennydörgéseitől,⁶⁸ sem semmiféle háborgó vihartól. Azt akarja ugyanis az apostol, hogy az efézusbeliek tudják és bizonyosnak vegyék, hogy ők a mennyei kegyelem részeseivé lettek a Krisztusban, amiképpen el is választattak Őbenne, mielőtt e világ fundamentuma felvettetnék (Eféz 2,4). Úgy kell tehát az összes hívőknek megbizonyosodva lenniök a saját elválasztásukról, hogy tanulják meg azt a Krisztusban, mint tükörben szemlélni. Nem is ok nélkül bátorítja Krisztus az övéit azzal a vigasztalással, hogy azok közül, kiket az Atya neki adott, senki sem fog elveszni (Ján 6,37). És kérlek szeretettel, van-e más biztos tudásunk a mi elválasztásunkról a fiúvá fogadtatás azon bizonyítékánál, melyet a Szentírás egyformán oszt meg az összes jámborok között? (Róm 8,16).

XVI.

Hogy ne legyek kénytelen ismétlésekbe bocsátkozni: itt sem kárhoztatnak ők mást, mint azt, ami, mint előbb kimutattam, a Szentlélek határozott kijelentéseiben közzé van téve.

XVII.

Lukács szavai a következők (Csel 13,48): "Hittek mindazok, kik az örök életre valának rendelve". Jelzi itt az evangélista, hogy egy-ugyanazon hallgatóságban miért volt oly nagy eltérés, hogy némelyek hittek, mások pedig nyakasságukban megmaradtak; hasonlóképpen mondja Pál is, hogy Isten azokat hívja, akiket eleve elválasztott (Róm 8,29). Hát vajon nem hívatnak a gonoszok is? Hívatnak, de nem eredményesen. Az a fontos ugyanis az Isten hívásában, hogy Isten különbség nélkül hív az ő igéjével mindenkit, de bensőleg csak a kiválasztottakat oktatja. Amiképpen Krisztus is mondja: "Minden[ki], amit az én Atyám nekem ad, énhozzám jön" (Ján 6,37). Végül nem tudom, hogy mit tud a Szentíráshoz az, aki azt sem tudja, hogy az újjászületés Lelke csakis a választottaknak adatik!

XVIII.

Ha tökéletes volna ebben az életben az újjászületés, akkor lehetséges volna a törvény betartása. De mivel a e földi életünkben a nagy nehézségektől lihegve és pályafutásuknak csak a közepéről áhítoznak a végcél után, ugyan hol található fel itt a tökéletes engedelmesség, amelyről ők álmodoznak? Azonban nincs mit csudálkozni azon, hogy az ismeretlen dolgokról oly vakmerően fecsegnek, hiszen édes dolog a háború azoknak, akik még nem próbálkoztak meg vele.

⁶⁶ Ti. a tridenti atyáktól.

⁶⁷ Aeolus a görög-római mitológiában a szelek királya.

⁶⁸ A cyclopsok hárman voltak: Brontes, Steropes és Arges; hatalmas, egyszemű óriások, kik Zeusnak a villámokat készítették és a mennydörgést szolgáltatták.

XIX.

Ámen.

XX.

Amiképpen egy józaneszű ember sem veszi le a hívők vállairól az Isten igáját, mintha azok nem volnának kötelesek az Isten parancsait megtartani: azonképpen tudni kell azt is, hogy az üdvösségben való bizodalom egyáltalán nem függ a parancsok megtartásától. Mindig igaz marad ugyanis Pál apostol azon mondása, mely szerint az evangélium abban különbözik a törvénytől, hogy nem a cselekedetek föltétele alapján ígéri az örök életet, mint a törvény, hanem a hit alapján. Nincs ugyanis világosabb dolog, mint ez az ellentét: "A törvény igazsága olyan, hogy: Aki azokat betölti, él azok által; amely igazság pedig a hitből vagyon, így szól: Aki hiszen stb." (Róm 10,5). Erre vonatkozik ez a másik mondás is: "Ha a törvényből van az örökség, akkor hiábavalóvá lett a hit s az ígélet is haszontalanná lett" (Róm 4,14). Tehát a hitből vagyon az örökség, hogy kegyelemből való és erős legyen az ígélet minden hívőre (Uo. 16). Csinálják csak ők az egyház törvényeit: mi azonban egy törvényhozót ismerünk (Jak 4,12), akinek feladata az örök élet szabályát megalkotni, mivel tőle bírjuk az örök életet.

XXI.

Ezt úgysem mondja senki sem. A saját maguk képzelődését sújtják tehát átokkal az atyák, hacsak tán nem azért fortyantak fel, hogy mi tagadjuk azt, hogy Krisztus nem olyan törvényhozó, aki a világnak valamiféle új törvényeket adott volna. Ők pedig elég ostoba módon erről képzelődnek: Mózes azonban nem hiába tesz bizonyyságot arról, hogy a törvény, melyet ő hozott, az élet és halál útja. Továbbá: "Ez az út, járjatok rajta" (5Móz 30,16.19). S a próféták és az apostolok, valahányszor az igazság valódi és teljes tökéletességéről beszélnek, nem hiába utalnak bennünket magára a törvényre. Nem hiába feleli Krisztus a farizeusnak: "Ha be akarsz menni az életre, tartsd meg a parancsolatokat" (Mát 19,17; Luk 18,20. Ezért Pál, midőn a rómaiakhoz írt levél hetedik és nyolcadik részében a törvényt erőtelenséggel vádolja, annak a tanításában, hogy nekünk üdvösséget szerezzen, hibát nem talál, hanem igenis talál a mi testünkben.

XXII.

Amen.

XXIII.

Mi kárhoztatjuk azokat, kik azt mondják, hogy az egyszer megigazult ember nem vétkezhetik; továbbá akik tagadják, hogy valóban megigazultak volna azok, akikkel megtörténik az, hogy vétkeznek; valamint azokat is, kik azt állítják, hogy az Isten

Lelke által újjászületett ember még a legkisebb bűnöktől is képes magát megtartóztatni. Az ilyesmi ugyanis azon rajongók örjöngései, kik ördögi önhiúságukban észüket vesztették, vagy képmutatásukkal bódítják el az emberek elméjét, vagy a kétségbeesés örvényébe igyekeznek azokat juttatni. S a szűz Máriának különös kiváltságára vonatkozólag elhiúsuk-e azt, amit ők felhoznak, midőn ezt a mennyei oklevelet kiállítják: hiszen mit neveznek ők egyháznak itt, ha nem a clermonti zsinatot? Az egyháznak bizonyára tagja volt Ágoston, aki bár a gyűlölség elhárítása végett inkább nem akar szólni a boldogságos szűzről, itt-ott mégis, anélkül, hogy vele kivételt tenne, Ádám egész nemzetségét a bűnbe burkolja. Sőt majdnem világos szavakkal a bűnösök közé sorozza Máriát is, midőn Marcellinushoz írván, azt mondja, hogy nagyon tévednek azok, kik tagadják, hogy egyiknek vagy másiknak a szentek közül, leszámítván egyedül Krisztust, szüksége volt erre a könyörgésre: "Bocsásd meg nekünk a mi vétkeinket", és hogy az ilyenek éppen nem tetszenek azoknak a szenteknek, akiket dicsérnek. Tagjai voltak az egyháznak Chrysostomus és Ambrosius, kik azt gyanítják, hogy Máriát is kísértette a nagyravágyás. Mindezeket csak azért említem meg, hogy belássák az olvasók: nem létezik oly ostoba koholmány, amit ezek a szamarak a hit dogmái közé ne soroznának.

XXIV.

Azt, hogy Isten a jámbor emberek jó cselekedeteit megjutalmazza, és hogy a megelőző kegyelmeket más új és bőségesebb kegyelmekkel tetézi, egyáltalán nem tagaduk. Aki azonban azt állítja, hogy a cselekedetek okai a megigazulás gyarapodásának, az sem azzal nincs tisztában, hogy mi a jelentése a megigazulás szónak, sem azzal, hogy mi annak az oka. Már előbb bebizonyítottuk azt, hogy csak akkor tartatunk mi igazaknak, amikor kedvesek vagyunk Isten előtt. Innen veszik kölcsön a cselekedetek mindazt a kedvességet, amivel bírnak.

XXV.

Helyesen beszél Salamon, midőn arra figyelmeztet bennünket (Péld 16,2), hogy az embernek minden utai tiszták a maga szemei előtt, az Úr azonban a lelkeket vizsgálja. Vajon hát mi az oka annak, hogy ezt az átkot hangoztatják ezek az országos szamarak, ha nem az, hogy a saját vélekedésük romlott mérlege, nem pedig az Isten mérlege szerint vizsgálják a cselekedeteket? Isten ítélete szerint csakis az a cselekedet tiszta és helyes, aminek az Öríranta való tökéletes szeretet a forrása. Márpedig ha ebben az életben sohasem alakul át annyira az ember lelke, hogy sokféle bűnben ne szenvedjen, hogy különféle vágyak ne nyugtalanítsák, és hogy gyakran a világ csábításai ne csiklandozzák: akkor a cselekedetek ezekből kifolyólag szükségképpen mindig hordanak magukon valami szennyet. Nincs tehát egy olyan cselekedet sem, amely bűnös ne volna, ha az ingyen kegyelemből való méltánylás alapján nem jut érdemhez.

XXVI.

Nem kell csudálkoznunk, hogy annyira vakmerők azok, kik az isteni ítélet felől soha komolyan nem gondolkoztak. Igenis várják az igazak a jó cselekedetekért az örök életet: csak amint Pál mondja, az Isten kegyelméből reméljük azt! – De hiszen [, mondják,] a kegyelmet nem teszik tönkre akkor, amikor így beszélnek. – Ha meghagyják is felerészben a kegyelem szót: mindazonáltal, ha a lelkiismeretek, míg az üdvösség keresésében a cselekedetekre fordítják tekintetüket, zavarukban megtántorodnak, jaj nekik: mivel a hit bizonyosságából esnek ki; és ha valami bizonyosat mernek maguknak ígérni, akkor ismét jaj nekik: mivel ördögi önhittségükben felfuvalkodnak. Tartsuk hát magunkat Pál azon mondásához, hogy nem a törvényből van az örökség, hanem a hitből, hogy kegyelemből való és erős legyen az ígélet minden hívőnek (Róm 4,14).

XXVII.

Amiképpen mi minden bűnt, mivel azt Isten törvénye kárhoztatja, halálosnak tartunk és gondolunk: azonképpen a Szentlélek azt tanítja, hogy a hitetlenségből vagy legalább is a hit fogyatékos voltából ered minden bűn. A halál kétségtelenül az Istentől eredő örök átok, mely a házasságtörőket, tolvajokat és hamisan esküvőket fenyegeti: a hit azonban ott, ahol uralomra jut, Isten haragját, miután mindenféle bűnt megsemmisített, éppúgy elhárítja, mint ahogy a tüzet kiolthatja valaki, ha a fát elveszi róla.

XXVIII.

Azt, hogy a hitnek valamiféle magja, bár elfojtott állapotban, de mégis megmarad az emberben a legnagyobb botlások közepette is, nem tagadom. Bármilyen kicsi legyen is ez a mag, elismerem róla, hogy része az igaz hitnek, sőt hozzáteszem, hogy az "élő" hitnek: mivel másképp gyümölcsöket hozni nem képes. De mivel nem jelentkezik a kellő időben és nem mutatkozik a szokásos jelekkel, azért a mi érzékünkre nézve éppen olyan, mintha meg volna halva. Ilyesmi azonban nem jutott eszükbe az atyáknak, sem a barátoknak, kik az atyáknak diktáltak. Csak a szeretettel kapcsolatos és pusztá hitre (*fides formata et informis*) vonatkozó képtelen dogmájukat akarták ők megszilárdítani. Ez az oka aztán annak, hogy ők valódinak tartják azt a hitet, amely tulajdonképpen holt. Mintha bizony lehetne a lélek élete (amint Ágoston a hitet a Szentírás örök tanítása alapján igen szépen nevezi) az a hit, amely maga sem él! Ugyanilyen az is, hogy ők keresztyéneknek nevezik azokat, akikben semmi szeretet sincsen; úgy hogy átokkal sújtják azt, aki esetleg másképp gondolkozik. Természetes hát, hogy ők a Szentlelket átkozzák, ki a keresztyénségről való hamis vallomástételt kigúnyolja és semmibe sem veszi. Pál tagadta, hogy izraeliták azok, akik nem igazi fiai Ábrahámnak. S a valódi keresztyénséget is meghatározza ő, midőn azt mondja, hogy le kell vetni a régi embert, és kijelenti, hogy Istent tagadják meg azok, kik nem élnek jámbor életet.

XXIX.

Az első részt a szerzőjével, Novátussal együtt mi is kárhozzátjuk. A második részre vonatkozólag azonban, ha a bűnösök csak a bűnbánat szentsége által fogadtatnak vissza a kegyelembe, akkor mi történik majd Péterrel, aki oly borzalmas bukás után híjával volt annak, amit ők oly föltétlenül megkívánnak az orvoslásra? Sőt mi történik majd azzal a töméntelen sok emberrel, kik előtt néhány századon keresztül ismeretlen dolog volt az a fülgyónás, melyet ők most megtesznek az üdvösség kapujának? Az ugyanis túlságos szemtelenség az ő részükről, hogy e tekintetben Krisztus és az apostolok tanításával dicsekednek, hiszen az ő történeti irataikból is tudvalevő dolog, hogy négyszáz évvel ezelőtt a gyónásról semmiféle rendelet sem létezett. Ha tehát azt akarják, hogy az ilyen istentelen koholmányoknak hitelt adjanak, akkor a régi kornak nemcsak minden emlékét kell az emberek emlékezetéből kitörölniök, hanem meg kell fosztaniok az embereket ítélőképességüktől és értelmüktől is.

XXX.

Azt akarják ők, hogy ha a bűn megbocsáttatik is, a büntetést illetőleg a bűnösség megmaradjon. Pedig a Szentírás a bűn megbocsátásának gyümölcseként mindenütt azt említi fel, hogy Isten az ő ostorait félreteszi, s haragjáról és a bosszúállásról megfedekezvén, megáld bennünket. És Dávid, mikor boldognak hirdeti azt az embert, kinek Isten nem számítja be a bűneit (Zsolt 32,1), bizonyára ezt nemcsak a bűn megbocsátására vonatkoztatja, hanem leginkább a büntetésről beszél. És, kérlek, lenne-e vége vagy határa a dolognak, ha Isten hozzáfogna az emberek bűneit megillető büntetések végrehajtásához, amely büntetések számbelileg oly nagy mennyiségűek, és súlyra nézve annyira nehezek, hogy azoknak csak a századrésze is a poklok mélységes fenekére juttatna bennünket? Könnyű dolog ugyan ideigleneseknek nevezni a büntetéseket az ördögi biztonságuktól megrészegetett atyáknak, kik előtt körülbelül nincs más bűn, mint csak a gyilkosság; kik előtt a bujálkodás említésre is alig méltó tévedés; kik előtt a legocsmányabb kéjelgések olyanok, mint az erénygyakorlatok, amiket magasztalnak; s akik a lelkiismeret semmiféle titkos sebét sem becsülik egy hajszálnyira sem! Ránk nézve azonban, kik hosszas vizsgálódás után, mintegy megsemmisülve és megzavarodva, végül is kénytelenek vagyunk így kiáltani Dáviddal: "Ki érti meg a bűnöket" – ránk nézve, mondom, nem oly könnyű a megoldás. Mindazonáltal nem tagadjuk azt, hogy ha a bűn bocsánatot nyer is, azért Isten mégis büntet néha bennünket, de nem, hogy bosszút álljon, hanem hogy intsen és javítson. Istentelen koholmány tehát azon hitük, hogy az Isten ítélete szerint való büntetéseket el lehet viselni. Tegyük hozzá még, hogy Isten nem büntet mindenkit egyforma mértékkel, s nem is a bűneinek megfelelőleg, hanem csak annyira, amennyire az Isten ítélete szerint kinek-kinek szüksége van a büntetésekre, hogy ilyen oktatásban részesülvén, a jövőben jobban eszén legyen. Különben megmutatják itt az atyák, hogy mily ügyes építészek ők, akik

az ezerféle útvesztőből alkotott útvesztőt egy szóval megoldják.⁶⁹ Valóban mérhetetlen örvénynek kell lenni annak, mely az ő tanításuk szerint az összes lelkeket elnyeli; s amellyel ők, ahogy mi látjuk, a világ összes javait kiaknázzák. Ennek a megépítésére legalább valamivel több fáradságot kellett volna fordítaniok. A purgatóriumról az egész Szentírásban egy szóval sem történik említés. Ágoston tanúsága szerint⁷⁰ pedig, mikor a természeténél fogva homályos dolog értelmünket fölülmúlja és a Szentírás világos szavakkal nem jön a segítségünkre, akkor az emberi gyanítás bátorságot vesz magának arra, hogy valami meggondolatlan dolgot állapítson meg. Mi mást kell tehát itt állítanunk, mint azt, hogy meggondolatlanul cselekedtek ezek a semmirekellők, mikor a saját fejükből olyan dolgot merészelnek gyártani, aminek semmi alapja sincs az Isten ígében? Ha csak azt nem akarják tán, hogy a purgatóriumról szóló koholmányukat jóslatként fogadják azért, mivel hasbeszélőktől származik. Nincs ugyanis olyan dolog, ami igazán képes volna az ő hasukat megtönni. Hát ahhoz mit szólnak, hogy az ő gyártmányuk, a purgatórium, nem is állhat meg anélkül, hogy a Szentírás egész igazsága meg ne semmisüljön?! Hosszadalmas dolog volna ezt most bebizonyítani, de a mi iratainkban világosan megtalálható ez a bizonyítás. Szóval az elégtételek megdőlésével szükségképpen össze kell omlania a purgatóriumnak is.

XXXI.

Elismerem, hogy az, aki valóban megigazult, nem téveszti szem elől a számára félretett jutalmat, hanem ez, mint a legjobb ösztönző szer, még inkább serkenti őt a jó cselekedetekre való buzgólkodásban. Mindazonáltal nemcsak ezt az egy dolgot tartja a megigazult ember szem előtt, mert mikor Isten az ő fiaitól őszinte engedelmességet követel, akkor az ilyen szolgálai engedelmességet nemcsak elutasítja, hanem teljesen meg is veti.

Azért a jámbor és szent életet illetőleg egészen más célt tűz elénk a Szentlélek úgy szanaszét a Szentírásban, mint Pál szája által is az efézusbeliekhez írt levél első részében.

XXXII.

Hogy minő joggal vagy milyen értelemben nevezhetők a mieinknek azok a jó cselekedetek, melyeket a Krisztus Lelke eszközöl bennünk, azt röviden megmondja Ágoston,⁷¹ mikor az Úr imájából hozza fel a hasonlatot: ahol a kenyeret, melyről azt kérjük, hogy nekünk megadassék, nem mondhatjuk más címen a mienknek, mint csak adományozás címén. Ennélfogva, amint ugyanez az író mondja egy más helyen:⁷² Senki sem fogadja el a Krisztus ajándékait, hacsak a saját érdemeiről meg

⁶⁹ Ez az egy szó a purgatórium.

⁷⁰ Epist. 157. ad Optatum.

⁷¹ Libro de verbis Apostoli c. 11.

⁷² Ad Sixtum et Bonifacium episcop. ep. 105. et 106.

nem feledkeznek. Néhányszor okát is adja ennek: mivel az, amit érdemnek mondanak nem más, mint az Isten ingyen kegyelemből való ajándéka. Hagyjuk hát csak csörögni ezeket az atyákat, hadd válasszák el az érdemet a kegyelemtől, helytelenül darabokra szaggatván azt, ami valójában egy. Az azután, aki a mi fönebbi megjegyzéseinkből megtanulta, hogy minő érdemekkel járnak a cselekedetek, az nem nagyon ijed meg ettől az átkozódó kiabálástól.

XXXIII.

Igazán szellemes óvatosság ez, hogy észre ne vegye senki azt, amit mindenki lát. Kis híja csak, hogy Isten dicsőségét s egyúttal a Krisztus kegyelmét is hiábavalóvá nem teszik; közben pedig borzalmas átkot mondanak arra, aki esetleg azt gondolná, hogy valami részben bármelyik is csökken az ő fejtegetésük folytán. Éppen olyan ez, mint ha valaki a piac közepén mindenkinek a szeme láttára megölne egy embert, és mégis megtiltaná, hogy ezt a gyilkosságot, amelyet mindenki látott, valódinak higgyék. Továbbá éppen a saját bizonyítékukkal árulják el itt magukat ezek a cickányok, amikor átkozódásaikkal elijesztenek másokat attól, hogy ne merészeljék észrevenni azt az istentelenséget, aminek ők maguk teljes tudatában voltak.

Hetedik ülés.⁷³

Befejezésül a megigazulásról szóló üdvös tannak, melyet a legutóbbi ülésen az összes atyák egyhangú tetszése mellett tettek közzé, illőnek tűnt fel szólni az egyház legszentebb szentségeiről, melyek által minden valódi kegyelem kezdődik, vagy ha már megkezdődött, növekszik, vagy ha elveszett, visszaszerezhető. Ezért a szent, egyetemes és általános tridenti zsinat, mely a Szentlélekben törvényszerűleg gyűlt egybe, s amelyen az apostoli szék ugyanazon követői elnököltek, a tévelygések megszüntetése és az eretnokségek kiirtása végett, amelyeket éppen ezen legszentebb szentségekre vonatkozólag a mi időnkben részint a mi atyáink által hajdan kárhoztatott eretnokségek közül újítottak fel, részint csak most találtak fel, s amelyek a katolikus egyház tisztaságának s a lelkek üdvösségének ártalmára vannak: a Szentírás tanítására, az apostoli hagyományokra s a többi zsinatok és atyák megegyezésére támaszkodva elhatározta, hogy az alábbi kánonokat hozza és mondja ki, s a megkezdett munka teljessége végett a többi már meglevőket a Szentlélek támogatása mellett sorban ki fogja adni.

A szentségekről általában.

I. Az, aki azt mondja, hogy az új törvény szentségeit nem mind az Úr Jézus Krisztus rendelte, vagy hogy számuk több, vagy kevesebb hétnél, amely szentségek: a keresztség, bérmlás, oltári szentség, bűnbánat, utolsó kenet, egyházi rend és házasság; vagy hogy e közül a hét közül valamelyik nem valódi és igazi szentség: átkozott legyen.

II. Aki azt mondja, hogy az új törvény említett szentségei a régi törvény szentségeitől nem különböznek, legfeljebb csak abban, hogy mások a ceremóniák és mások a külső szertartások: átkozott legyen.

III. Aki azt mondja, hogy ez a hét szentség egymás közt annyira egyforma, hogy semmi okból sem kiválóbb egyik a másiknál: átkozott legyen.

IV. Aki azt mondja, hogy az új törvény szentségei az üdvösségre nem szükségesek, hanem feleslegesek, és hogy az emberek ezek nélkül, vagy az utánuk való vágyódás nélkül egyedül a hit által is elnyerhetik Istentől a megigazulás kegyelmét, bár ezekre a szentségekre valamennyire nincs minden egyes embernek szüksége: átkozott legyen.

V. Aki azt mondja, hogy ezek a szentségek egyedül a hit táplálása miatt rendeltettek: átkozott legyen.

VI. Aki azt mondja, hogy az új törvény szentségei nem foglalják magukban azt a kegyelmet, amelyet jeleznek; vagy hogy magát a kegyelmet azoknak, kik útjukba

⁷³ Tartották az 1547. év március hó 3-án.

akadályt nem gördítenek, meg nem szerzik, mintha csak külső jelei volnának a hit által elnyert kegyelemnek vagy igazságnak és csak bizonyos ismertető jegyei a keresztyén vallomástételnek, melyek az emberek előtt a hívőket megkülönböztetik: átkozott legyen.

VII. Aki azt mondja, hogy az ilyen szentségek az Isten részéről nem adnak mindig és mindenkinek kegyelmet, még akkor sem, ha szabályszerűleg vétetnek is fel, hanem csak néha és némelyeknek: átkozott legyen.

VIII. Aki azt mondja, hogy maguk az új törvény szentségei a végzett cselekmény alapján nem ruházzák át a kegyelmet, hanem az isteni ígéletben való hit egymaga is elegendő a kegyelem elnyerésére: átkozott legyen.

IX. Aki azt mondja, hogy a következő három szentségben, úgymint a keresztségben, bérálásban és egyházi rendben nem nyomódik bizonyos jelleg, azaz bizonyos lelki és eltörölhetetlen jegy a lélekre, ami miatt azokat ismételni nem is lehet: átkozott legyen.

X. Aki azt mondja, hogy minden keresztyénnek hatalma van az ige hirdetésére és a szentségek kiszolgáltatására: átkozott legyen.

XI. Aki azt mondja, hogy a szolgákban, midőn a szentségeket végrehajtják és kiszolgáltatják, nem kívántatik meg, hogy legalább szándékuk legyen cselekedni azt, amit az egyház cselekszik: átkozott legyen.

XII. Aki azt mondja, hogy az olyan szolga, aki halálos bűnben van, ha minden lényeges dolgot betart is, ami a szentség végrehajtására és kiszolgáltatására tartozik, a szentséget végre még sem hajtja és ki nem szolgáltatja: átkozott legyen.

XIII. Aki azt mondja, hogy a katolikus egyház azon elfogadott és helybenhagyott szertartásai, melyek a szentségek ünnepélyes kiszolgáltatása alkalmával szokásban vannak, megvethetők, vagy a szolgák által tetszésük szerint bűn nélkül elhagyhatók; vagy hogy azokat az egyházak bármely pásztora megváltoztathatja: az átkozott legyen.

A keresztségről.

I. Aki azt mondja, hogy a Keresztelő János keresztsége ugyanolyan erővel bír, mint a Krisztus keresztsége: az átkozott legyen.

II. Aki azt mondja, hogy a valódi és természetes víz nem szükséges kelléke a keresztségnek: és ezért a mi Urunk Jézus Krisztus ezen szavainak: Ha valaki újjá nem született vízből és Szentlélekből, valami képleges értelmet tulajdonít: átkozott legyen.

III. Aki azt mondja, hogy a római egyházban (mely az összes egyházaknak anyja és tanítója) nincs meg a keresztség szentségére vonatkozó igaz tudomány: átkozott legyen.

IV. Aki azt mondja, hogy az a keresztség, melyet az eretnekek is az Atya, Fiú és Szentlélek nevében szolgáltatnak ki, ha össze van is kötve azon cselekvési szándékkal, amit az egyház cselekszik, mégsem igazi keresztség: átkozott legyen.

V. Aki azt mondja, hogy a keresztség szabad dolog, vagyis, hogy az üdvösségre nem szükséges: átkozott legyen.

VI. Aki azt mondja, hogy a megkeresztelt ember a kegyelmet, még ha akarja, sem veszítheti el, akárhányszor vétkezzék is, legföljebb ha hinni nem akar: az átkozott legyen.

VII. Aki azt mondja, hogy a megkeresztelt embereket maga a keresztség egyedül csak a hitre kötelezi, nem pedig Krisztus minden törvényének a megtartására: az átkozott legyen.

VIII. Aki azt mondja, hogy a megkeresztelt emberekre a szentegyház összes, akár írott, akár szóbeli rendeletei nem kötelezők, úgyhogy azokat megtartani, ha csak önként nem akarnák nekik magukat alárendelni, nem kötelesek: az átkozott legyen.

IX. Aki azt mondja, hogy az embereket akképpen kell a keresztség felvételére emlékeztetni, hogy megértsék: a keresztség után történő fogadalmak magában már a keresztségben tett ígéret erejénél fogva érvénytelenek – mintha ezek a fogadalmak a hitnek, amelyet megvallottak és magának a keresztségnek rovására volnának: az átkozott legyen

X. Aki azt mondja, hogy mindazok a bűnök, melyek a keresztség után történnek, egyedül a keresztség fölveteléről való megemlékezés, vagy a benne való hit által megbocsáttatnak, vagy bocsánatosakká lesznek: átkozott legyen.

XI. Aki azt mondja, hogy az igazi és helyesen feladott keresztséget az olyannál, ki a hitetlenek között a Krisztus hitét megtagadta, megtérése alkalmával meg kell ismételni: átkozott legyen.

XII. Aki azt mondja, hogy senkit sem kell megkeresztelni, csak abban a korban, amelyben Krisztus megkeresztelkedett, vagy csak halálos veszedelemben: átkozott legyen.

XIII. Aki azt mondja, hogy a kisdedeket, mivel tényleges hitük még nincsen, a keresztség felvétele után nem kell a hívők közé sorolni, s ezért mikor már annyira felnőttek, hogy ítéletet tudnak mondani, újra meg kell őket keresztelni; vagy hogy jobb elhagyni a keresztséget, mint őket saját tényleges hitük nélkül egyedül az egyház hitében megkeresztelni: az átkozott legyen.

XIV. Aki azt mondja, hogy az ilyen megkeresztelt kisdedeket felnövekedésük után meg kell kérdezni, vajon érvényben akarják-e tartani azt, amit megkereszteltetésük alkalmával keresztszüleik az ő nevükben ígértek; és ha azt felelik, hogy nem akarják, meg kell őket hagyni akaratukban, és nem kell őket más büntetéssel a keresztyén életre szorítani, mint csak az oltári szentségektől és a többi szentségektől való eltiltással, hogy azokban ne részesedhessenek addig, míg észre nem térnek: az átkozott legyen.

A bérmálásról (Konfirmáció)

I. Aki azt mondja, hogy a megkeresztelt megbérmálása csak hiábavaló szertartás és nem igazi s tulajdonképpen szentség; vagy hogy hajdan nem volt az egyéb bizonyos hittani vizsgálatnál, mellyel az ifjúság az egyház előtt számot adott az ő hitéről: az átkozott legyen.

II. Aki azt mondja, hogy méltatlanságot követnek el a Szentlelken azok, kik a bérmálás szentségében használt krizmának⁷⁴ valamiféle erőt tulajdonítanak: átkozott legyen.

III. Aki azt mondja, hogy a bérmálás szentségének rendes szolgája nem egyedül a püspök, hanem azt bármelyik közönséges pap is kiszolgáltathatja: átkozott legyen.

* * *

Ugyanez a szent zsinat ugyanazon követek elnöklete alatt a megállapodás és reformálás megkezdett munkáját, Isten dicsőségére és a keresztyén vallás gyarapodására, folytatni akarván, szükségesnek tartotta az alább következő dolgokat elrendelni, úgy azonban, hogy az apostoli szék tekintélye mindig és mindenben épségben maradjon.

Az székesegyházak kormányzása III. Sándornak "*Quum in cunctis*" kezdetű és a lateráni zsinaton közzétett rendelete szerint csakis olyan egyénre bízassék, aki törvényes házasságból született, érett korú, komoly erkölcsű, s a tudományokban kellő jártassággal bír.

Senki, bárminő méltóság, állás vagy kiválóság által tűnjön is ki, több érseki vagy székesegyházak akár címleg, akár átadás folytán, vagy bármi más néven a szent

⁷⁴ Krizma az a szentelt olaj, melyet a püspök 12 áldozár segédletével, kik az apostolokat jelképeznek, nagycsütörtökön hosszadalmas szertartások közben megszentel. Ezt használják a konfirmáláskor, melynek lényeges szertartása az, hogy a püspök jobb kezének hüvelykujját ezen olajba mártván, a konfirmálandó homlokára a kereszt jelét írja, miközben latinul ezt mondja: "Megjelöllek téged a kereszt jelével és megerősítlek az üdvösség krizmájával." Ezután a konfirmáltat a püspök arcul legyinti, jelképezve annak, hogy hitéért legyen készen még a megaláztatásokat is elviselni.

kánonok intézkedései ellenére elfogadni, vagy magánál megtartani ne merészkedjék, mert nagyon is boldognak kell tartani azt, akinek sikerül egy egyházat jól, eredményesen, és a reá bízott lelkek üdvére igazgatni. Azok pedig, akiknek most a jelen határozat értelmével ellentétben több egyház van a birtokukban, egyet tetszésük szerint visszatartván, a többiről, ha azok az apostoli szék szabad rendelkezése alá tartoznak, hat hónap alatt, különben pedig egy év alatt kötelesek lemondani. Egyébként az ilyen egyházak, nem számítva azt, melyet az illető utoljára kapott, már maguktól is üreseknek tartandók.

Kisebb javadalmak, különösen olyanok, melyek lelkipásztorkodással vannak összekötve, III. Sándornak a lateráni zsinaton közzétett "*Quia nonnulli*" kezdetű és X. Gergelynek a lyoni zsinaton közzétett "*Licet canon*" kezdetű rendelete szerint csakis arra méltó és megfelelő egyéneknek adassanak, kik ott laknak helyben s kik a lelkipásztori köteleességeknek a maguk erejéből meg tudnak felelni. A más módon történt adományozást vagy gondoskodást teljesen érvénytelenné kell tenni, az arra jogosított adományozók pedig ne feledjék, hogy az egyetemes zsinat "*Grave nimis*" kezdetű rendelkezésében foglalt büntetések alá esnek.

Egyébiránt az olyant, aki több ellátást igénylő vagy másként össze nem egyeztethető egyházi javadalmakat akár a megélhetés végett való egyesítés, akár állandó megbízatás útján, vagy bármi más néven vagy címen a szent kánonok, különösen pedig III. Incének "*De multa*" kezdetű rendelkezése ellenére elfogadni vagy azokat valamennyit megtartani merészkedik: azoktól a javadalmaktól az említett rendelet intézkedése szerint s a jelen kánon értelmében is feltétlenül meg kell fosztani.

A helyi püspökök pedig azokat, kik több ellátást igénylő vagy másképp össze nem egyeztethető egyházi javadalmakat birtokolnak, kényszerítsék arra, hogy fölmentvényüket bemutassák; ellenesetben X. Gergelynek a lyoni egyetemes zsinaton közzétett "*Ordinarii*" kezdetű rendelete értelmében járjanak el, amely rendeletet ugyanez a szent zsinat felújítandónak tart és fel is újít, hozzátéven még, hogy maguk a püspökök alkalmas helyettesek küldése és megfelelő jövedelem megjelölése által is föltétlenül gondoskodjanak arról, hogy a hívők lelki gondozása semmiben el ne hanyagoltassék, és hogy maguk a javadalmak rendes jövedelmeiktől meg ne fosztassanak, s a címek, kiváltságok vagy bárminemű kivételek miatt külön bírák kiküldésével és azok működésének megakadályozásával a fönnebb említett dolgokban senkinek se kedveskedjenek.

A javadalmaknak a 40 éven belül történt örökre való egyesítését a püspökök, mint az apostoli szék követői, megvizsgálhatják, s azt, ha az illetők alattomosággal és ravaszsággal érték el, érvénytelennek kell nyilvánítani. Azon egyesítésekről pedig, melyekre a mondott időn belül engedély adatott, de még egészen vagy végrehajtva nincsenek, s azokról, amelyek bárkinek a kérésére ezután történnek, ha az érdekelt felek összehívása után be nem bizonyosodik, hogy az egyesítés törvényes, vagy egyébként elfogadható és az illető hely püspöke előtt igazolandó okok alapján

történt, fel kell tenni, hogy alattomos úton érték el őket: és azért az ilyeneket, hacsak az apostoli szék másképp nem dönt felőlük, teljesen hatályon kívül kell helyezni.

A gondozás alatt levő egyházi javadalmakat, melyek társas templomokkal, vagy más egyházakkal, monostorokkal, javadalmakkal, káptalanokkal vagy bárminő más jámbor helyekkel vannak örökre egyesítve és összekötve, az illető helyek püspökei minden évben meglátogassák és azok pontos ellátásáról gondoskodjanak, hogy, hacsak maguk a püspökök az egyházak helyes kormányzásáról jónak nem látják másképp intézkedni, megfelelő állandó helynököket küldvén oda, kiknek a jövedelem egy harmadrészét vagy az előjárók véleménye szerint nagyobb vagy kisebb részt adván, azonfölül teendőjüket is határozottan megszabván, a lelkek gondozása dicséretre méltóan gyakoroltassék, anélkül, hogy a címek, kiváltságok, kivételek, bíróságok kiküldetése és azok bárminő tiltakozásai mellett is a fennebb említettekben valamiképpen érvényesülnének.

A helyi püspökök apostoli tekintélyüknél fogva kötelesek mindazokat az egyházakat, amelyek bármi módon is kiváltságosak, minden évben meglátogatni, és megfelelő jogi eszközökkel gondoskodni arról, hogy amik javításra szorulnak, megjavíttassanak, és a lelkek gondozása, ha azokat valami fenyegeti s más tartozó kötelességek semmiben rövidséget ne szenvedjenek. A címek, kiváltságok és szokások, még ha beláthatatlan idők óta vannak is előírva, és bírák kiküldése, vagy azok tiltakozásai teljesen kizárandók.

Azok, kik nagyobb egyházakba emeltettek, a felavatás kötelezettségének magukat a jog által meghatározott időn belül alá vessék, s az engedélyezett meghosszabbítások hat hónapon túl senkire se legyenek érvényesek.

Nem szabad az egyházak káptalanjainak a püspöki szék üresedésekor, az üresedés napjától számított egy éven belül, felszentelési engedélyt, vagy elbocsátó vagy (mint némelyek hívják) tiszteletreméltó levelet a közjog rendelkezése szerint és bárminő kiváltság értelmében adni annak, aki valami elfogadott vagy elfogadandó egyházi javadalom címén ebben korlátozva van. Ellenkező esetben az ellenszegülő káptalan egyházi tilalom alatt álljon, és azok, kik így szenteltettek fel, hacsak a kisebb rendeket nyerték el, semmiféle papi kiváltságot se élvezhessenek, különösen a bűnügyi dolgokban; akik pedig a nagyobb rendeket nyerték el, a rendek végrehajtásától, míg az leendő püspöküknek úgy tetszik, felfüggesztessenek.

A bárkitől való felavatásra vonatkozó felhatalmazások csak azokra érvényesek, kiknek törvényes okuk van, ami miatt a saját püspökük őket fel nem szentelhetette, amely ok a levélben is kifejezendő, és csak akkor szentelhetők fel az ilyenek, ha a saját egyházmegyéjük területén székelő püspök előtt, vagy az előtt, ki a püspöki jogokat gyakorolja, a vizsgálatot előbb tisztességesen kiállották.

A fel nem avatható egyénre vonatkozó felhatalmazások, eltekintvén a jog által bizonyos esetekben határozottan megengedett felhatalmazásoktól, csak egy évre legyenek érvényesek.

Azokat, kiket bármiféle egyházi személyek, akár a szent szék követői mutattak is be, választottak, vagy neveztek is ki, semmiféle egyházi javadalomba addig be ne iktassák, meg ne erősítsék és be ne engedjék, semmiféle kiváltság, vagy szokás ürügye alatt sem, még ha beláthatatlan időkből erednek is ezek, míg az illető helyek püspökei őket alkalmasaknak nem találták; és semmiféle föllebbezéssel sem védhetik magukat, hogy ne legyenek kötelesek magukat ilyen vizsgálatnak alávetni: kivéven mégis azokat, kiket az egyetemek vagy az általános tudományok intézetei mutattak be, választottak, vagy neveztek ki.

A kiváltságos egyének ügyeiben meg kell tartani IV. Incének a lyoni egyetemes zsinaton közzétett "*Volentes*" kezdetű rendeletét, melyet ugyanez a szent zsinat felújítandónak tartott és fel is újít; hozzátéven még, hogy a jutalmakra és a szerencsétlen egyénekre vonatkozó nyilvános ügyekben a világi papok és a monostoraikon kívül élő szerzetesek, bármily kiváltságosak legyenek is, a püspök joghatósága alatt állnak, még ha van is az ő ügyekben az apostoli szék által kiküldött biztos bírójuk. Más ügyekben pedig, ha ilyen bírójuk nincsen, az illető helyek püspökei, mint az apostoli széknél erre kiküldött követői előtt gyűlhetnek össze, s a közjog alapján kötelességük teljesítésére hajthatók és kényszeríthetők; amikor a fentebb mondottakkal szemben egyáltalán semmit sem érnek a kiváltságok, a kivételek, a fenntartottak küldöttségei és azok tiltakozásai.

Gondjuk legyen a püspököknek arra, hogy az idegenek ellátására szolgáló szállókat azok kezelői, bárminő névvel nevezzék is őket és bármilyen kiváltságosak legyenek is, hűségesen és pontosan kormányozzák, megtartván a vienne-i zsinat "*Quia contingit*" kezdetű rendelkezését; amely rendelkezést ugyanez a szent zsinat megújítandónak tartott és meg is újít a benne foglalt korlátozásokkal.⁷⁵

⁷⁵ Ez után következik a zsinati jegyzőkönyvekben a következő ülés kitűzése 1547. ápr. hó 21-re.

A hetedik ülésről.

Hogy mily nagy fáradsággal jár az olyan küzdelem, amelyben rossz ügyért harcolnak, azt ebben az ülésben tapasztalták a tiszteletreméltó atyák. Tehát, hogy a második összeütközéssel magukat túlságosan ki ne fárassszák, inkább visszatérnek ahhoz az ő rövidebb útjukhoz, hogy átkozódással erőszakolják keresztül a dolgot. És valóban az ő parancsoló modorukhoz méltatlan dolog lett volna az okadatolás terhét magukra vállalni. Vajon hát miért? Persze Rhea⁷⁶ papjai teleharsogják a levegőt és saját lármájukat megkétszerezik. Remegjetelek, gyerekek! Az azonban, aki egy szikrányi férfias lélekkel van megáldva, nem törődve az ő hiábavaló kiabálásukkal, rettenthetetlenül és nyugodt lélekkel kutatja, hogy ugyan mit is tartalmaznak az ő határozataik. Én ígérem, hogy ujjal mutatok rá arra, hogy mily ostoba képtelenségektől hemzsegek e határozatok.

I. kánonról.

Az ő akaratuk szerint Krisztus hét szentséget alapított. Mért nem parancsolták meg tehát neki magának, hogy alapítson? Miért haragusznak mi reánk, hiszen nincs erre semmi okuk sem? A hetes szám mellett, amelyet ők átok alatt szentesítenek, nemcsak a Szentírásból nem lehet semmi bizonyítékot felhozni, hanem még valamelyik elismert íróból sem. Sőt az általuk felsorolt szentségek közül egyesekről kimutatjuk, hogy időleges dolgok, aminő pl. a betegek megkenése; másokról pedig, hogy alaptalanul hívják őket szentségeknek, amilyen a házasság. Világosak és erősek azok a bizonyítékok, amikkel ezt kimutatjuk! Hát aztán vajon azzal fognak dicsekedni, hogy az ő birtokukban van a gyógyítás adománya?! Ha ennek az adománynak a jelképe a megkenés, akkor ugyebár majmok ők, midőn ezt eredmény nélkül használják? Azután miféle ígéret van ebben a szertartásban, amely reánk vonatkozik? Ha lelki kegyelemből és külső jegyből áll a szentség, találnak-e ilyent valamit a bűnbánatban? Annak pedig, hogy a házasságot miért nevezik ezzel a névvel, nincsen más oka, mint a barátok borzalmas tudatlansága, akik az efézusbeliekhez írt levélben (5,39) "szentséget" olvasván a "titok" helyett, mégpedig Krisztusnak és az egyháznak titkos összeköttetésére vonatkozólag, ezt a házasságra magyarázták. Mindezen dolgok bizonyítása világosan és bőségesen benn van a mi iratainkban, amit ezek a jó atyák az egy "átok" szóval vetnek el. Azaz küzdelem nélkül győzedelmeskednek, vagy inkább győzelem nélkül ülnek diadalünnepet.

II.

Mivel mind a két testamentum szentségeinek ugyanaz a szerzője, ugyanazok az ígéretek, ugyanaz az igazság és ugyanaz a teljesedés Krisztusban: azért méltán mondjuk azt, hogy csak külső jelekben különböznek egymástól, az általam említett

⁷⁶ Rhea Cybele, Zeus stb. istenek anyja, papjai, a corybantok az istennő ünnepén nagy zajt csapva vonultak végig a városon.

dolgokban pedig, vagy röviden magában a dologban megegyeznek. A szentségek ugyanis a tudomány függelékei. A tudománynak a lényege azonban ugyanaz. Következésképp tehát ez áll a szentségekre vonatkozólag is. Talán nem értenék meg az olvasók, hogy miért dobálóznak a tridenti atyák ezzel a villámmal, ha röviden fel nem világosítanám őket róla. Közkeletű dogma az álbölcseknél⁷⁷ az, hogy a mózesi törvény szentségei csak jelképezték, a mieink pedig megadják a kegyelmet. Mi azonban azt állítjuk, hogy Isten mindig igaz volt az ő ígéreteiben (Róm 3,4): és kezdetben sem jelképezett semmit sem, amit tényleg meg nem adott volna az atyáknak, mert Mózes alatt fennállott a körülmetélkedésből eredő igazság. Pál tanúsága szerint (1Kor 10,3) akkor is ugyanaz volt a lelki eledel, amelyben részesültek, s ugyanaz volt a lelki ital. Mit tudnak ők erre felelni egyebet, mint csak azt, hogy az iskolákban másképp tanítják? Pár szóval megemlítem azt, amit a mi iratainkból bőségesen megtanulhatnak az olvasók, ha úgy akarják. A lényeg a következő: Isten ígéből, nem pedig a rómaiak határozataiból kell megtanulni, hogy mi különbség vagy hasonlóság van a szentségek között. Nem tagadjuk azonban azt, hogy a Krisztus uralma alatt bőségesebben részesülünk a kegyelemben. S ezért szoktunk kétféle különbséget feljegyezni: először, hogy a mi szentségeink nem távolról s nem mint távollevőt jelzik a Krisztust, hanem mintegy ujjal mutatnak rá, mint jelenlevőre; azután, hogy a kijelentés bőségesebb mértékéhez képest a kegyelem közlése is bőségesebb.

III.

Ki ne viselné el inkább a neptunusi villámot⁷⁸ helyett, hogy az emberek találmányait egyenlővé tegye a Krisztus intézményeivel? A keresztségről olvassuk, hogy Krisztus azt nekünk ajánlotta: hasonlóképpen az úrvacsoráról is. A többiről semmi ilyen nem fordul elő. Sőt több századon keresztül ismeretlen is volt az, amit ők tanítanak. Pedig világos dolog az, hogy mire céloz és mit jelent Krisztus ezen kérdése: "A János keresztsége mennyből való-é, vagy az emberektől?" (Mát 21,25) Jelzi ugyanis Krisztus ezzel azt, hogy csak akkor törvényes a keresztség, ha az Istentől származott. Ezért a Krisztus vezetése mellett egész biztonsággal állítjuk azt, hogy semmi veszedelem sem fenyeget bennünket, ha elvetjük mindazt, ami az emberi tekintélyből ered. De nem elégedvén meg azzal, hogy valamennyinek egyforma méltóságot tulajdonítanak, még az ő bérmálásuk krizmáját is eléje teszik a Krisztus keresztségének. Mert hogy egyiket kiválóbbnak tartják, mint a másikat, ezt nem azért teszik, mint ha azokat, melyeket a Szentírásból bizonyítani nem lehet, alacsonyabb rangúaknak akarnák megtenni, hanem felújítják azokat az átkos káromlásokat, melyeket előbb az orleansi zsinat okádott ki, hogy a keresztség csak félkeresztyénekké tesz bennünket, a bérmálás azután egészékké; és felújítják még mindazokat, amik ott ilyen értelemben előfordulnak.

⁷⁷ A Sorbonne tudósai.

⁷⁸ Ti. a tridenti atyák átkát.

IV.

Szívesen eltűnök azt, hogy azon segédeszközök használatát, amelyeket Krisztus rendelt nekünk, szükségesnek mondják, amikor persze erre alkalom adatik. Mindig figyelmeztetni kell azonban a hívőket, hogy bármelyik szentségnek a szükségessége nem egyéb, mint az eszközi ok szükségessége, amelyhez semmiképp sem szabad hozzákötni az Isten erejét. Attól a mondstól, hogy a szentségek felesleges dolgok, bizonyára teljes szívéből visszaborzad minden jámbor ember. Itt azonban a jó atyák az ő butaságuknál fogva nem veszik észre, hogy mindazt a kegyelmet, amiben mi a szentségek által részesülünk, tulajdonképpen a hitnek kell betudni. Aki ugyanis elválasztja a hitet a szentségektől, az éppen úgy tesz, mintha a lelket venné el a testtől. Amint tehát nem zártuk ki az evangélium tudományát akkor, amikor azt mondtuk, hogy mi egyedül a Krisztusban való hit által nyerjük el a kegyelmet, úgy nem zárjuk ki a szentségeket sem ugyanazon oknál fogva, mivel a szentségek az evangélium pecsétjei. Mindazt, mit itt még ezenkívül felemlítenek, a saját békáik piszkos mocsaraiból merítették.

V.

Elismerjük, hogy a szentségek a hitnek nemcsak a táplálására, hanem növelésére is vannak rendelve. De ezek az ostoba barmok mást akarnak. Azt költik ugyanis, hogy valami bűvös erő van a szentségekben, melynek a hiten kívül is van hatása. Ez a tévelygés aztán megsemmisíti azt az örök viszonyt, mely a Szentírás szerint a hit és a szentségek között van. Hogy ezt világosabban megértsék az olvasók, mindig emlékeztetükbe kell idézni azt, hogy a szentségek nem egyebek, mint a ránk ruházandó kegyelem eszközi okai, amik csak akkor használnak és akkor van meg a kellő eredményük, ha a hitnek szolgálnak.

VI.

Ebben a kánonban ők, helytelen gondolkozásuknál fogva, a salakot összekeverik az ezüsttel. Ezért nekünk kell megtennünk a megkülönböztetést. Először is, ha vannak olyanok, kik tagadják azt, hogy a szentségek magukban foglalják azt a kegyelmet, amelyet jelképeznek, azokat mi is elítéljük. De amikor azt teszik hozzá ezek a szarvas atyák, hogy maguk a szentségek szerzik meg nekünk a kegyelmet, ha útjukba akadályt nem gördítünk, ezzel a szentségek jelentőségét egészen felforgatják. Mindig visszatérnek ugyanis az álbölcsek azon régi örökltségéhez, hogy azt a kegyelmet, mely a szentségekben fel van ajánlva, a hitetlenek is elnyerik, csak más akadályok útba gördítése által azt el ne űzzék. Mintha bizony már önmagában véve is nem elég nagy akadály volna a hitetlenség. Ragaszkodjunk tehát ahhoz, hogy a szentségekben felajánlott kegyelemnek csak úgy juthatunk a birtokába, ha a hit által arra képesek vagyunk. Azt, ami rögtön ezután következik, vagy szerfölötti rosszindulatból, vagy ostobaságból tették hozzá. Mintha – mondják ők – a szentségek csak külső jelek volnának. Sőt egészen úgy beszélnek, mintha e között a kettő között semmi különbség sem volna. Mi azonban, amint elvetjük a barátoktól eredő azon

hazugságot, hogy a szentségeknek másképp is van hasznuk, nemcsak a hit által, azonképpen szívesen összekötjük magukkal a jelekkel a dolog valódi állását: hogy a szentségeknek semmi hatásuk sincs a hiten kívül, és mégsem hiábavaló s üres jelei a távollevő kegyelemnek.

VII.

Először meg kellett volna állapítani azt, hogy miben áll a szentségek szabályszerű felvétele: ezek a disznók ugyanis mellőzve a hitet, s nem törődve a megtéréssel, azt gondolják, hogy nem azon az általuk oly szép szavakban magasztalt szertartásos, hanem mint ők mondják: a szívnek benső, nem tudom miféle színlelt jámborságán, mely által az ember egészen Istenhez tér, alapszik az, hogy valaki szabályszerűen vegye fel a szentségeket. Ha ez kétségtelen volna az ember szabályszerű előkészültségére vonatkozólag, akkor az eredményről semmi vita sem volna többé. Ki kételkedik ugyanis abban, hogy azok, kik, amint illik, szabályszerűen járulnak a szentségekhez, el is nyerik azt a kegyelmet, melyet Isten azokban ígér? Ezért mindaz, ki a szentségek tiszta használatával közepes mértékben is tisztában van, be fogja látni, hogy mily ostoba különbséget állítanak ők fel, midőn azt mondják, hogy Isten részéről megadatik a kegyelem: mert bármennyire méltatlan legyen is az ember, Istennek mindig meg kell maradnia igazságosnak. Isten részéről tehát, ami az emberek rossz lelkiismeretét illeti, semmiben sem csökken, vagy kisebbedik a szentségek hatása azok bármily méltatlan megszenteltetésénél, hanem csak tönkremegy, vagy legalább elvész az eredmény, hogy hozzánk ne jusson.

VIII.

Itt pedig nemcsak elég világosan, hanem még kíméletlenül is leleplezik a saját istentelenségüket. A végzett cselekményről [opus operatum] szóló koholmány egyrészt új dolog, másrészt meg oly tudatlan barátok gondolták ki, akik a szentségek természetéről soha semmit sem tanultak. A szentségekben ugyanis tulajdonképpen egyedül az Isten működik, mivel az emberek semmi olyant nem hoznak oda, ami az övék, hanem odajönnek, hogy a nekik felajánlott kegyelmet elfogadják. Így a keresztségben Isten a saját Fiának vérével mos meg minket és a saját Lelkével szül újra bennünket. Az úrvacsorában Krisztus testével és vérével táplál minket. S ennek a cselekedetnek melyik részét tulajdonítják majd az emberek szentségtörés nélkül önmaguknak, amikor világos dolog, hogy az egész a kegyelem műve? Mert hogy az emberekre van bízva a kezelés, az éppen úgy nem kisebbíti Isten munkáját, mint a kezek a művészt: mivel általuk működik az egy Isten és cselekszik mindeneket. Ezek a barmok azonban, nem szólók arról, hogy Isten ingyen kegyelemből való ajándékaiban az embernek valamiféle érdemét fedezik fel, azt költik, hogy mi semmittevással megérdemljük az Istent és Őt magunknak lekötelezzük: s ezzel sem elégedve meg, szörnyűséges szavakba törnek ki, így akarván Istentől kicsikarni azt, hogy ne gondolják róla, hogy Ő egyedül működik a szentségekben. Ebből következik szükségképpen az, amit hozzátesznek, hogy nem egyedül a hit által nyerhető el a kegyelem. Ha ugyanis megengedjük nekik azt, amit ők követelnek, hogy a végzett

cselekmény alapján jelenik meg a kegyelem a szentségekben, akkor elválasztjuk a hittől az érdemi részt azért, hogy a szentség használatának önmagában véve is legyen befolyása az üdvösségre. Pedig ha a szentségekről ugyanazt kell mondani, amit az ígéről, akkor az apostol tanúsága szerint, semmit sem használnak azok, ha nincsenek hittel egyesítve (Zsid 4,2).

IX.

Az, amit az "eltörölhetetlen jellegről" mesélnek, ugyanabból a műhelyből került ki; mert ez a régiek előtt teljesen ismeretlen volt és inkább illik holmi bűvös varázsigékhez, mint az evangélium valódi tudományához. Éppoly könnyű dolog ezt megcáfolni, mint amily könnyű volt kitalálni. Hogy a keresztséget nem kell megismételni, az minden jámbor ember előtt tudvalevő dolog. Ami igaz volt a keresztségre vonatkozólag, azt később vakmerően átvitték az ő bértámaszokra és egyházi rendjükhöz. A kíváncsi emberek keresték ennek az okát. Hogy tehát valamit mondjanak, leírták ezt a mesterségesen készített "jellegget." S most ha valaki nem fogadja el ezt a silány koholmányt, arra átkot mondanak.

X.

Nincs oly józaneszű ember, aki az ige és a szentségek szolgálatában minden keresztyént egyformának tenne meg, nemcsak azért, mivel az egyházban mindennek illendően és rendben kell történnie (1Kor 15,49), hanem azért is, mivel Krisztus különleges parancsa folytán erre a dologra vannak rendelve a szolgák (Máté 28,19). Tehát mivel különleges hivatás kívántatik meg, senki se formáljon jogot erre a tisztességre, csak az, aki hívatik (Zsid 5,4). Továbbá hol találják azt, hogy a keresztesítés tiszte asszonyokra volna bízva, amint ők ezt megengedik nekik?

XI.

Úgy látszik, hogy nem valami nagy értéket tulajdonítanak a saját átkozódásaiknak, amelyek megalkotásában ők annyira könnyelműek. Amellett, amit a cselekvési "szándékról" fecsegnek, semmi elfogadható okot sem hoztak fel az álbölcsek. Ez ha túrhetetlen is, de mégis jelentéktelenebb dolog volna, ha gyökerestől fogva fel nem forgatnák mindazt a valódi vigasztalást, melyben a hívők a szentségek által részesülnek, és Isten igazságát függővé nem tennék az ember akaratától. Mert ha szükséges a szolga szándéka, akkor nincs köztünk olyan ember, aki határozottan bizakodni merne a saját keresztségében, és aki erős bizodalommal járulna az úrvacsorához. Én meg vagyok kereszteselve, *ha* úgy tetszett a papnak, kinek lelkiismeretessége éppen csak annyira volt ismeretes előttem, mint valamely szerecsené. Bármennyire bizonyos legyen is reám nézve az úrvacsorában a Krisztus ígérete, az mégis egy előttem ismeretlen ember tetszésének van alárendelve. Milyen lesz az a hit, mely egy másvalakinek a titkos akaratától függ? És még átkaikkal, azaz

a saját kiabálásaikkal mernek ezek a disznók bennünket fenyegetni, ha hamarosan alá nem írjuk az ilyen káromlásokat! Én azonban oly nagyra tartom a Krisztus szent intézményét, hogy ha valami nemtörődöm ember, de a Krisztus parancsának megfelelőleg, az általa adott törvény és törvényes szertartás szerint szolgáltatja is ki nekem az úrvacsorát, aki bensejében ezt az egész cselekményt kigúnyolja, azért mégsem kételkedem azon, hogy az ilyen ember keze által nyújtott kenyér és kehely rám nézve valódi zálogai a Krisztus testének és vérének. Azzal az ostoba kijelentéssel, melyben ezt mondják: *legalább szándékuk legyen cselekedni azt, amit az egyház cselekszik*, restellek is foglalkozni. Ezzel ugyanis a saját mestereiktől tanult leckéjüket ismételtetik. De ki ne látná, akinek szeme van, hogy ez egyértelmű azzal, mintha röviden megparancsolnák, hogy mindazt, amit valaha a barátok az ő pocsolyájukban álmodtak, vagy az álbölcsek civakodásaik közben fecsegték, bármily ostoba és képtelen dolgok legyenek is azok, érvényeseknek és rendíthetetleneknek fogadjuk el őket.

XII.

Amen.

XIII.

Hogy miket neveznek ők a katolikus egyház "elfogadott és helybenhagyott szertartásainak," azt mindenki tudja. Ezzel az óvatossággal tehát megerősítik mindazt a babonát, amivel Isten tiszta intézményeit az emberek szemtelensége elborította. Egyszerű és természetes a keresztség szertartása, egyszerű az úrvacsora kezdési módja is, ha az Úr rendelését tartjuk szem előtt. De mily sok, mily különböző, s mily tarkabarka todalékokkal rontották meg ezt az egyszerűséget?! Azt mondják erre, hogy mindazt, ami túlságos, el kell hagyni, de csakis az ő engedélyükkel. Azonban minő reményt támasztanak ők bennünk ez irányban, midőn oly határtalan dühvel ontják átkaikat azellen, aki csak egy kis szertartás elhagyását is megengedhetőnek tartja? Minden jámbor ember panaszkodik amiatt, vagy legalábbis fájlalja, hogy a keresztségben több fontosságot tulajdonítanak a krizmának, a gyertyának, a só ízének s végül a nyálnak, mint a vízzel való leöntésnek, ami pedig a keresztséget teljesen tökéletessé teszi. Az úrvacsorát illetőleg is nemcsak arról panaszkodnak, hogy hasonló szennyekkel van megrontva, hanem, nem tudom miféle, trágár látványossággá fajult. A tridenti atyák szerint azonban nincs semmi oly csodálatos dolog, ami a katolikus egyház helybenhagyott szertartásai között helyet ne foglalna. Ágoston már az ő idejében arról panaszkodott, hogy az egyház a zsidó szolgasággal van megterhelve, pedig akkor alig tizedrésze volt meg azoknak a szertartásoknak, melyeknek a megtartását most szigorúbban megkívánják, mint valamely isteni vagy emberi törvénynek a megtartását. A tridentiek megmondják, hogy mit kell csinálni! S mivel semmi remény sem mutatkozott a szertartások csökkentésére, szörnyű átkokkal fenyegetnek mindenkit, aki teljesen meg nem hajol az ő megszokott rendeleteik előtt.

A keresztségről.

I. Kánon.

Persze nagy bűn "hasonlóságról" beszélni ott, ahol ugyanaz a tudomány s ugyanaz a kegyelem mutatkozik és ahol ugyanazt a szertartást őrzik meg. Ha ebben a három dologban Krisztus keresztsége bármiben is eltért a Jánosétól, akkor elismerem, hogy ők győztek. Ha pedig ezek mind a kettőben megegyezők, akkor hiába öntik ki epéjüket, mert nem akad egy olyan nyugodt gondolkozású ember sem, aki megijedne tőlük. S ha azt gondolták volna, hogy bizonyítékokkal kell küzdeni, akkor sokkal mérsékeltebb módon viselkedtek volna.

II.

Hogy az első részt miért teszik vita tárgyává, azt nem tudom; hacsak esetleg azért nem, mert egyben akarnak okosak lenni, midőn a sorbonnisták ízetlen elménckedését korlátok közé szorítják. De hogy mindenkire szórják a villámaikat, akik egy hely magyarázásában nincsenek övelük egy véleményen, az már mégis igen nagy haragra mutat; különösen akkor, amikor a régi írók közül fel lehet hozni egynéhányat olyant, kik ezen szavaknak: "Ha valaki újjá nem születik víztől és Szentlélektől" (Ján 3,5) képleges értelmet tulajdonítottak. De mint kezdetben mondtam, nem kell csodálkozni azon, ha gazdag készletükből oly bőségesen ontják az átkokat.

III.

Mért nem ebből indultak ki inkább; hiszen ha ezt veszik ők fundamentumnak, ezen mindent fel lehet építeni?! Mert ha mindaz, amit ők tanítanak, igaz, akkor minek küzdünk még tovább? A mi irataink azonban világosan bebizonyítják, hogy a keresztségre vonatkozó egész tudomány, mely náluk érvényben van, részben hiányos, részben pedig téves. Most azonban mivel a mi bizonyítékainkat megcáfolni nem tudják, hiába gondolják azt, hogy egy átoknak a villámlásába eltemetkeznek. S minő szemtelenségre vall az, hogy gőgösségükben Rómát az összes egyházak anyjának és tanítójának nevezik?! Hát vajon ő szülte a Krisztusban a görög és a keleti egyházakat, amelyek inkább őt szülték? S ugyan miféle oktatás származhatott el őtől más egyházakhoz, amelyeknek sokkal tudósabb püspökeik voltak? Sorolják fel bár az összes idők példáit, egyáltalán kit tudnak felmutatni az egész névsorból olyant, aki fölérne Cyprianussal, Ambrosiussal, vagy Ágostonnal?

IV.

Hogy mit "szándékozik" a pap csinálni, azzal nem igen törődünk: csak maga a cselekedet feleljen meg úgy tudományban, mint szertartásban a Krisztus tiszta rendelkezésének. Elégedjünk meg hát mi azzal, hogy meg vagyunk kereszttelve az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevébe: bármilyen istentelenek és tudatlanok

voltak is azok, kik a keresztséget nekünk kiszolgáltatták: mert egyedül Krisztus az, aki bármily ember keze által valóban és tulajdonképpen keresztel.

V.

Hogy a járatlanokat félre ne vezessék, megjegyezzük: a "szabad" és a "szükséges" közt van még egy közbeeső fok is. Ez pedig éppen az, ahogy a rómaiak ezt az utóbbi szót értelmezik. A keresztség használatát ugyanis mi is szükségesnek tartjuk, úgy hogy azt senkinek sem szabad hanyagságból vagy kicsinylésből elmulasztani. S ily módon egyáltalán nem tesszük meg azt szabadnak. És nemcsak hogy szigorúan kötelezzük a hívőket annak a föl vételére, hanem még azt is állítjuk, miszerint a keresztség Isten rendes eszköze arra, hogy bennünket megfürösszön, megújítson, s végül, hogy velünk az üdvösséget közölje. Csak azt kifogásoljuk mi, hogy Isten keze ne legyen az eszközhöz kötve úgy, hogy önmagában ne legyen képes az emberek üdvösségét eszközölni. Mert ahol nincs alkalom a keresztség föl vételére, ott bőségesen elegendő Istennek egyedül az ígérete is. Ezt a dolgot azonban már röviden említettük a megelőző ülésnél.

VI.

Azt a képtelenséget, amit ebben a kánonban kárhoztatnak, mi is elvetjük, már csak azon egy ok miatt is, mivel a hit életét kioltja.

VII.

Ha tisztában volnának ők azzal, hogy mi Krisztusnak a törvénye: a még hátralevőkről akkor könnyű volna megegyezni, de már azzal az egy dologgal is, ahogy ők a Krisztus törvényéről beszélni szoktak, elárulják, hogy mily távol vannak a keresztség valódi ismeretétől. S nagyon jól tudom azt is, hogy mi vezette őket félre. Amint ugyanis Pál tanítása szerint (Gal 5,3) a körülmetélkedés kötelezi az embert Mózes törvényének a megtartására: azonképpen a Krisztus törvényére vonatkozólag hasonló kötelezettséget állítanak ők fel a keresztségben. Ez az összehasonlítás helyes volna ugyan, ha (amint mondani szokták) már az első lépésnél meg nem botlanának. Nagy tévedést követnek el ugyanis akkor, mikor azt hiszik, hogy Pál az említett helyen a körülmetélkedés valódi használatáról és nem inkább a vele való visszaélésről beszél. Mert ha mindazok, kik körül voltak metélve, kötelesek voltak a törvényt megtartani, ebből következik az, hogy átoknak voltak alávetve. De egészen mást tanít ugyancsak Pál apostol (Róm 4,11), midőn a körülmetélkedést a hitbeli igazság megpecsételésének nevezi. Akik pedig érdemszerző cselekedetnek képzelik, azokra nézve is a törvény megtartására kötelező fogadalom volt. S ránk nézve mi manapság a keresztség? Mintegy írásos bizonyítéka az a köztünk és Isten között való kölcsönös megegyezésnek, melynek azonban az a legfontosabb része, hogy bennünket bűneink ingyen kegyelemből való megbocsátásáról és fiúvá fogadtatásunk örök kegyelméről bizonyosakká tegyen. Ez pedig éppúgy ellenkezik a tridentiek állításával, mint amily ellentéte a szabadság a szolgaságnak.

VIII.

"Egy az – mondja Jakab (4,12) – aki törvényt ad, ki megtarthat és elveszthet." Ha ezen mondás hamis voltát bizonyítják, akkor nem vonakodunk attól, hogy törvényeik miránk is kötelezők legyenek. De amíg bizonyos lesz az, hogy Isten a jámborok lelkiismereteinek az ő igéjével való kormányzását magára vállalta s ezt az uralmat mindenütt magának tulajdonítja: addig teljes bizonyossággal állíthatjuk azt is, hogy nincs olyan szentegyház, amely megkísérelhetné a lelkiismereteknek más törvényekkel való lekötését.

IX.

Először azt kellett volna megállapítani, hogy mik is azok a "törvényes fogadalmak." Ennek a megállapításával ugyanis vagy semmi, vagy csak igen kevés anyag volna a vitára. Így azonban azok a fogadalmak, melyeknek kötelékeit a szerencsétlen lelkiismeretekre ráadják, vagy amelyekkel inkább fojtogatják őket, nemcsak hogy telve vannak babonával, hanem még a keresztyén élet szabályával is teljesen ellenkeznek. Amiért is, hogy valamely fogadalom érvényes legyen, azt a keresztség megvallásához kell szabni. S ha ez megtörténik, akkor a pápaságban manapság szokásos összes fogadalmak érvénytelenekké lesznek.

X.

Azok, kik azt mondják, a keresztségről való megemlékezés egyedül is eltörli a bűnöket, ezzel nem a pusztaság és mindennapi, hanem a hittől és bánattól összekötött keresztségre gondolnak; amilyen a keresztségről való első ismeret. Mert nem is csak a vízzel való meghintésnek kell eszünkbe jutni, hanem inkább annak a lelki igazságnak, amely – mint Péter mondja (1Pét 3,21) – a jó lelkiismeretben bizalmat kelt a Krisztus feltámadása által. Az ilyen megemlékezés – mondom – nemcsak "bocsánatosá teszi" a bűnöket, hanem egészen el is törli őket: mert valahányszor a bűnök megbocsátásáról van szó, a keresztséghez kell folyamodni, hogy ebből merítsük a megbocsátásban való bizodalmat. Amiképpen ugyanis az evangélium mindennapi ígéreteivel békít ki bennünket Isten önmagával, azonképpen ebben az életünk végéig napról-napra megismétlődő megbékülésben való hitet és bizonyosságot is a keresztséggel pecsételi meg számunkra az Isten. Egyszer vagyunk ugyan megkeresztelve, de ez örök bizonyítéka a bocsánatnak és a Krisztusban való ingyen kiengesztelődésnek. És mit csinálnak a tiszteletreméltó atyák? Az álbölcsek elkoptatott duruzsolásai alapján a keresztség ígéreteit a múlt időre korlátozzák, s mihelyt valaki vétkezett, eltemetvén a keresztségről való megemlékezést, azt panaszozik neki, hogy a bűnbánat költött szentségében nyugodjék meg. Mintha bizony nem a keresztség volna a bűnbánat tulajdonképpeni szentsége. Dicsekedjenek hát még, hogy náluk van meg a keresztségről szóló tiszta tudomány, mikor annak egész erejét a kegyelem pillanatnyi és mulékony ígéretébe zárják.

A következő három kánont én is szívesen aláírom. A negyedikben is egy véleményen vagyok velük annyiban, hogy szeretném, ha közben figyelmeztetve volnának az olvasók arra, hogy az átkok mily nagy áradatában enyésznek ők el. S amit helytelenítenek, gondolkozatok csak egy kissé, tán Erasmus mondotta valahol. Én nem tagadom. De ha egy őszinte magyarázó akadna, ki valamit javítani szeretne a kifejezésekben: az nem tartaná őt [őket?] az egyház kormányzásában eléggé tapasztalt embernek. Mert egy helyes és mérsékelt gondolkozású ember sem adja magát az átkozódásokkal való ijesztgetésre.

A bérmlásról.

I. Kánon.

Mivel ez az átok kettős, hogy az első részt illetőleg rám ne nehezedjék, idejekorán megvallom, hogy én éppen nem tartozom azok közé, kik a bérmlásnak a római pápaság alatt feltalálható szertartását "hiábavalóságnak" tartják: amennyiben én azt az ördög legveszedelmesebb szemfényvesztései közé sorolom. Ne feledjük, hogy a Szentírás sehol sem ajánlja nekünk ezt az általuk költött szentséget, sem ilyen néven, sem ilyen szertartással, sem ilyen jelentésben. Halljuk most már, hogy minő mondásokkal ékesítik fel ezt a koholmányukat. Meltias [Miltiades?] pápa neve alatt kijelentik, hogy a keresztségben a Szentlélek adatik meg az igazságra, a bérmlásban pedig a gyarapodás a kegyelemre. A keresztség elegendő azoknak, kik rögtön meghalnak, a bérmlással pedig azokat fegyverzik föl, kik még életben maradnak, hogy a küzdelmet képesek legyenek elviselni. Így a hatás felerészét elveszik a keresztségtől, mintha hiába mondatott volna az, hogy a keresztségben megfeszítetik a régi ember (Róm 6,6), hogy új életben járjunk. Hozzáteszik még, hogy bár a kettő közül egyik sem lehet tökéletes a másik nélkül, mégis a bérmlást nagyobb tiszteletben kell tartani, mint a keresztséget. Megvan még az orleansi zsinat határozata, mely szerint senkit sem kell keresztyénnek tartani, aki a püspök által olajjal meg nem kenetett. Méltók e szavak arra, hogy még a gyermekek előtt is gúny tárgyává legyenek. Nagyon is távol áll a hiábavaló szertartástól ez a szentségtörés, mely oly átkos káromlásokkal van telve. – Mint mondjak mást e kánon második részéről, mint azt, hogy ők maguk is kevésre becsülik, amire átkaik képesek? Pedig oly könnyen kimondják őket, hogy azt gondolják: a fehérből is rögtön feketének kell lennie. Azonban úgy áll a dolog, hogy mivel látták, mily bámulattal, vagy inkább bódultsággal szemlélte eddig a nép az ő titokzatos istentiszteletüket, azt hitték ebből, hogy ugyanúgy fogadják majd minden fecsegésüket is. Innen van az a nagy elbizakodottság! Hiszen soha még a legtudatlanabb kanász ítélete alá sem merték volna bocsátani a saját ostobaságaikat, ha azt nem remélték volna, hogy a zsinat álarca lesz majd mindenkinek a szeme elé tartva.

II.

Az a kérdés, vajon az emberek akarata folytán új és titkos lelki erőhöz jut-e az az olaj, mihelyt ők azt tetszésükből kifolyólag krizmának nevezik? Nincs ugyanis sem

a régiek, sem azon közepes kor emberei között, mely már bővelkedett a sok tévelygésben, senki sem, aki említést tenne az olajról. Hadd kiabáljanak hát; hiszen semmit sem érnek el azon tagadással, hogy ők nem követnek el gyalázatot Isten Lelkén, midőn annak erejét átviszik a poshadt olajra.

III.

Kétségtelenül méltók azok a szarvas és süveges szamarak az ilyen kiváltságra. Hiszen mit is csinálnának, mikor a püspöki tiszt betöltésére semmivel sem alkalmasabbak, mint a disznók az éneklésre? Nem is irigykedem rájuk, csak Isten egyházán kívül a saját csapszékeikben végezzék szennyes munkájukat. De miből tudják – kérlek – bebizonyítani azt, hogy ez a szerep jobban megilleti a püspököket, mint a többi papokat, ha csak abból nem, mivel ez ismeretlen szerzőknek így tetszett? Ha ugyanis a Szentírásból veszik a bizonyítékot, abban mindenkinek a vallomása szerint semmi különbség sincs a papok és püspökök között. Azután Pálnak az van parancsolva (Csel 9,17), hogy Ananiástól, aki egyike volt a tanítványoknak, fogadja a kézfeltételt. Ha a tanítványoknak a kézfeltételük konfirmáció, akkor miért nem vádolják ők Istent a rend megsértésével, sőt a titok megszenteltségtelenítésével, hogy különbség nélkül összevegyíti a papot a püspökkel? Végül is vagy Isten törvénye által van szentesítve az, amit ők akarnak, vagy emberi határozattal. Ha Isten törvénye, akkor miért nem félnek azt megsérteni? Mert rendkívüli esetben megadják a papoknak a bérmlási jogot. Ha pedig emberi határozat mellett mennydörögnek annyira, vajon kit ijesztenek meg ezzel?

A hátralévő kánonokról.

(*Canones residentiae.*)⁷⁹

Csudálat fogja el néha az embert, hogy miképpen lehetséges az, hogy az evangélium oly nagy világossága mellett is ép úgy vannak az oktanok, mint hajdan voltak a legnagyobb sötétségben. Gondolatomat azonban hamarosan az Isten csudálatos ítéletére irányítom, amelyről bizonyos, hogy nemcsak úgy vakítja meg és bódítja el őket, hogy semmit sem látnak és éreznek, hanem úgy, hogy elvetván a szégyenérzetet, a saját gyalázatukkal nyíltan dicsekednek is. Mivel az egyház jövedelmei, melyek a pásztorok életfenntartására voltak rendelve, már régen a tétlen emberek jövedelmeivé kezdtek válni; s mivel azok, kik az egyház költségén éltek, azt gondolták, hogy ő rájuk semmi teher sem nehezedik, azt mondják, hogy ők ezen gyalázatos állapoton akarnak segíteni. S midőn a dologra került a sor, úgy látszik, hogy mondanak valamit. Megvallom, hogy a hibák ily nagy áradatában nagyra kell becsülni azt, hogy egy embernek nem szabad két püspökséget bírnia. Bár mindaz, amit ők a reformációból megkíséreltek, nagyon is távol áll, nem mondom, hogy attól a régi és szigorúbb fegyelemtől, mely ezer évvel ezelőtt virágzott, hanem még a jámbor és jóra való kormányzás bizonyos tűrhető minőségétől is. Megtiltják, hogy a

⁷⁹ Amelyek a javadalmas papot arra kötelezik, hogy javadalma helyén lakjon.

püspök félénél hosszabb ideig az egyházmegyéjétől távol legyen. Elég kényelmes állás, amelyben hat hónapi vakációjuk van azoknak, kiknek éjjel-nappal szakadatlanul őrállomásukon kellene lenni a saját nyájuk érdekében. Hozzáteszik azonban ezt a kivételt: hacsak távollétére jogos mentséget nem hoz fel. És mikor nem lesz majd ilyen mentség? De mégis, ha megtartják is azt, ami itt elő van írva: vajon miért tartják azt meg majd, ha nem azért, hogy a jövedelmükből eredő pénzt ne más helyen költsek el egészen? Ha a városokat szeretik, lesznek ott majd palotáik, ahol távol minden zajtól szokásuk szerint isznak, játszanak és alusznak; ha pedig inkább a falu szerez nekik gyönyörűséget, kényelmes magányra találnak mezei lakaikban és váraikban. Így teljesítik a kötelességüket semmittevéssel! Ez már csakugyan igazi "rezidencia!"

A parókiákra vonatkozólag, megerősítik az iskolák által a saját kiváltságaikat úgy, hogy a tanulás ürügyével lehet igazolni a távollétet. Valóban? Azért, hogy míg az ifjú és új kezdő a pásztormesterséget tanulja, az alatt is szívja annak a nyájnak a tejét, mely nélkülözi a pásztort? De tegyük fel, hogy ezt el lehet tűrni; mégis ki nem tudja azt, hogy az iskolák kiváltságait csakis a lomha emberek és a kukták élvezik? Így történik aztán, hogy a szerencsétlen egyházak mindig két farkast kénytelenek ellátni, egyet otthon, a másikat meg az idegenben. Hogy a fel nem avatható egyénre vonatkozó felmentvények érvényességét ezentúl csak egy évre akarják korlátozni, ezt úgy sejtem, csakis az adományozók sugalmazták. Hiszen mennyire megszorodik majd a nyereségük, ha minden évben új meghosszabbítást kell vásárolni?! Szóval úgy látszik, egyre volt csak nekik gondjuk: arra, hogy az összes dolgok rendetlen zavarában a jognak bármilyen látszatát bírják.

De ha az utolsó betűig átalakították volna is szabályaikat, még sem volna okuk arra, hogy egy jobb helyzet reményével kecsegtessék magukat a jó emberek. Mielőtt ugyanis valami törvényt hoznának, valamennyit eltörlik egy szóval, vagy legalább a módját mutatják meg annak, hogy minő befolyás mellett lehet őket megsemmisíteni. Mert előrebocsátják, hogy azokból, amiket mondani szándékoznak, semmi sem fog akadályul szolgálni arra, hogy "az apostoli szék tekintélye érvényben maradjon." Most már gondolja el ki-ki önmagában, hogy minő határok kárpótolják ezt a tekintélyt és mekkora annak a kiterjedése? Nem annyit jelent-e az ilyen előleges kijelentés, mint ha azt rendelnék el, hogy a pápának minden szabad, ami neki tetszik? Miképpen segítenek ők – kérlek – a bajokon az ilyen eljárással? Hiszen azok közül, amiket ők orvosolni akarnak, semmi sem volt náluk eddig gyakorlatban úgy, mint ha a közjog megengedte volna, hanem fölmentvényekkel érték el, hogy büntetlenül tehessék azt, amit a törvények tiltottak. Ezért sohasem dicsekedtek azzal, hogy ők magát a törvényt megtartják, hanem mivel a törvények alól fel voltak oldva, azt hitték, hogy meg van engedve az, ami különben önmagában véve nem volt törvényszerű dolog. Most gondoskodnak a neptuni atyák arról, hogy a jövőben se legyen jobb a helyzet, mivel határozottan kikötik, hogy a római kúria hatalma ne kisebbsítessék mert ezzel, ha a törvények ezerfele göbe csomósodott is össze, ki van húzva a Nagy Sándor kardja, hogy egyszerre szétvágja valamennyit. Vajon lehetett volna-e nagyobb gúnyt üzni a keresztyén világból? Mit mondok, gúnyt üzni? Hiszen

tudták volna-e nagyobb gyalázzal illetni a jóra való emberek várakozását, mint mikor kereken és durva göggel megtagadják azt, hogy ők határt akarnának szabni a pápa zabolátlan zsarnokságának? Bármennyire eltompultak is azok, kik a pápaság uralma alatt élnek, mégis azt mondhatná az ember, hogy nemcsak nyíltan sóhajtoznak, hanem mindenfelé fennhangon kiabálják, hogy a felmentvények tönkretették az egyházat. Mindenek szemei a tiszteletreméltó atyákra irányultak, mintha ők, a szigorú és bátor bírák, az ilyenmű önkényesség megfékezése végett ültek volna össze. Másfél évig tanakodtak, s végre kijelentik, hogy ők meg vannak elégedve a régi renddel, csak az apostoli szék felmentéseket adó joga maradjon meg úgy, amint volt. Vagyis annyit jelent a mondásuk, hogy a törvények csak annyiban legyenek érvényesek, hogy a szabadság ne legyen ingyenes, hanem pénzen kelljen megvenni. És hogy a pápa szerénységből ne tartózkodva gyakorolja ezt a hatalmat, ismételten megerősítik számára az "egyetemes püspök" címet, melyet Gergely [pápa] istentelennek, szentségtörőnek, bűnösnek s az antikrisztus előhírnökének nevez; míg a püspököknek csak azt hagyják meg, hogy az ő helynökei legyenek. Hol van hát az az egyenlőség, amelyről Hieronymus beszél,⁸⁰ midőn a római püspököt összehasonlítja az eugubiumival? Hol van Cyprianus azon mondása, hogy egy a Krisztus püspöksége, melynek minden egyes püspök egy részét bírja teljesen.⁸¹ Bernát azt írja, hogy az ő idejében általános volt a panasz amiatt, hogy megcsonkítják és megrövidítik az egyházakat, mivel a római püspök valamennyinek a hatalmát magához ragadván, a rendet megzavarja.⁸² A szent zsinat tehát, hogy ezt a bajt orvosolja, megparancsolja, hogy a püspökök a pápa helynökei legyenek!

Én az ő szemtelenségük korholására több fáradságot már nem fordítok. De mivel mindenki látja, hogy ők igazán szánalomra méltó alakok: az, akinek esze van, nem törődik többé az ő határozataikkal, hogy ezektől tegye függővé a hitét. Nagyon is kíváncsi dolog volna ugyan, hogy azokat az egyenetlenségeket, melyek ma az egyházat nyugtalanítják, egy jámbor zsinat simítaná el tekintélyével, de ez a mostani állapotok szerint még csak nem is remélhető. Ezért, mivel az egyházak borzalmas módon fel vannak dűlva, és az emberek részéről remény sem mutatkozik arra, hogy e dűlásokat rendbe hozzák, nincs jobb dolog az egyesekre nézve, mint az, hogy azon zászló alá siessenek, melyet az Isten Fia tűz elénk. Itt nincs ok arra, hogy egyikünk a másikat várja. Amint ki-ki a Szentírás világosságának felcsillanását észreveszi, azt azonnal kövesse. Ami pedig az egyház egyetemes testét illeti, az arról való gondoskodást az Úrra bízuk. Ezalatt azonban ne legyünk tétlenek és gondtalanok: ki-ki fáradozzék a maga érdekében, s ami terv, buzgalom, s végül tehetség van bennünk, lépünk elő velük az egyház romjainak a felépítése végett. S a mostani kétségbeesett viszonyok között tartson fenn és bátorítson bennünket az az ígéret, hogy mivel egy ember sem lép elő, aki ezt a szerepet férfias és hősi lélekkel magára

⁸⁰ Hieron. ad Evagrium.

⁸¹ Cyprian. De simplicitate praelatorum.

⁸² Bernard. De consid. ad Eugen. libr. 3.

vállalná, lehet, hogy Isten az ő igazságával felfegyverkezve és saját karjával ellátva egymaga fog mindeneket elintézni.

Ézs 8,10

BeszéljeteK beszédet, de nem áll meg az.

Utószó a fordításhoz.

Kálvinnak Róma ellen folytatott vitáit illetőleg az utolsó, de legfontosabb irata ez a most kezünkben lévő munka, melynek utolsó soraiban a korabeli közóhajnak adott kifejezést e szavakkal: "Nagyon is kívánatos volna, hogy azokat az egyenetlenségeket, melyek ma az egyházat nyugtalanítják, egy jámbor zsinat simítaná el". S valóban: évek hosszú során át minden jóérzésű embernek, kik vérző szívvel látták az egyház züllött állapotát, leghőbb vágya volt egy törvényes zsinat összegyűjtése, melynek feladata az egyház békéjének s régi tisztaságának a visszaállítása lett volna. Hosszas huzavona után úgy látszott, hogy az óhaj valóra válik, a feladatot, a célt illetőleg azonban az óhaj – sajnos – csak óhaj maradt. A zsinat összeült, de hogy milyen volt, e tekintetben legyen szabad átadnom a szót egy olyan embernek, ki minket, magyarokat is igen közelről érdekel, s aki a tridenti zsinaton nemcsak mint résztvevő és szavazó volt jelen, hanem mint fontos szóvivő egyéniség is kiváló szerepet vitt.

Ez a férfiú Dudich András, akkor esztergomi kanonok s tinnini felszentelt püspök, majd 1564-ben pécsi megyéspüspök, aki a zsinaton Kolosvári János csanádi püspökkel együtt a magyar püspöki kart képviselte, s aki később – dicséretére legyen mondván – szíve sugallatát és jobb meggyőződését követve elhagyta a gazdag püspökséggel járó fényt, pompát, kényelmet, s mint a protestantizmus egyszerű, de lelkes közkatonája az evangélium tiszta zászlója alatt fejezte be küzdelmes életét. E nevezetes férfiú II. Miksa császárhoz intézett levelében a következő szavakkal nyilatkozik a tridenti zsinatról:

"Miféle eredményt mutathatott fel az a zsinat, melyben a szavazatokat számuk szerint, nem pedig jelentőségük szerint mérlegelték? Ha okokkal, ha bizonyítékokkal lehetett volna küzdeni, s ha még egynéhány társunk ott lett volna, akkor, ha kevesen lettünk volna is, mégis legyőztük volna ellenfeleink nagy tömegét: de mivel csak a számot vették tekintetbe, amiben mi nagyon is hátul álltunk, a legjobb ügyet sem tudtuk diadalra vinni. Mindegyikünkkel ugyanis száz embert állíthatott szembe a pápa; és ha száz kevésnek tűnt volna fel, hirtelenében ezret teremthetett volna elő, hogy övéinek szükség esetén segítséget küldjön. Ezért nap nap után láhattuk azt, hogy éhenkórász, szegény püspökök, nagyobbrészt még pelyhes állú s dőzsöléstől tönkretett ifjoncok szállongtak Tridentbe, akik fel voltak bérelve arra, hogy mindenben a pápa akarata szerint szavazzanak, s akik tanulatlanok és ostobák voltak ugyan, de akiknek szemtelenségük és vakmerőségük folytán mégis hasznukat vették. Ezek a pápa régi hízelgőiehez csatlakozván, teljes diadalra jutott az igazságtalanság, és nem is lehetett másképpen határozni, mint csak azok szája íze szerint, kik a pápa hatalmának és fényűzésének megvédelmezését tartották a legfőbb feladatuknak. Volt ott egy komoly és tudós férfiú, aki nem akart ily nagy méltatlanságot eltűrni. Ezt, mint nem jó katolikust, ijesztéssel, fenyegetéssel és üldözéssel a zsinat arra kényszerítette, hogy helybenhagyja azokat a dolgokat, amiket tulajdonképpen helytelenített. Szóval azok szemtelensége folytán, kik rendeletből jöttek ide, annyira

jutott a dolog, hogy ez a zsinat már nem püspökök, hanem álarcok, nem emberek, hanem olyan bábuk gyülekezetének látszott, melyeket idegen erők mozgatnak, mint ezt Daedalus szobrairól⁸³ mondják. Ezek a püspökök a legtöbben meg voltak vesztegetve, s olyanok voltak, mint a duda, a parasztnép ismert zeneeszköze, amelyet szintén fel kell fújni, hogy hangot adjon. Nem volt a Szentléleknek semmi közössége sem ezzel a gyülekezettel; minden intézkedés emberi volt, melyek a pápák féktelen és igazán szégyenletes uralmának a megvédelmezésére irányultak. Rómából várták a válaszokat úgy, mint hajdan Delhiből, vagy Dodonából;⁸⁴ persze Rómából küldték, a hírnök táskájába bezártan, azt a Szentlelket, kiről azzal dicsekednek hogy az ő zsinataikat igazgatja, s aki – ami ugyancsak nevetséges dolog – midőn egy alkalom mai a vizek az esőzéstől szokás szerint megdagadtak, nem tudott odarepülni addig, míg az áradás el nem múlt. Így történt aztán, hogy a Szentlélek nem a vizek fölött jött, mint ez Mózes 1. könyvében olvasható, hanem a vizek *mellett hozták*. Ó, szörnyű és páratlan esztelenség! Semmit sem hagytak ott helyben, csak azt, amit a pápa akart, s amit a püspökök, mint az oktalan nép, előbb tőle megtudakoltak.

Bizony az itt elmondottakat semmivel szépíteni nem lehet, de bármit hozzátenni is fölösleges! A legtisztább tükör ez a levél, amelybe csak bele kell nézni, s aki nem vak, vagy aki látni akar, az előtt megelevenedik azon zsinat hű képe, mely a katolikus egyháznak ma is a leghatalmasabb fundámentuma, amelynek pedig főtörekvése nem az egyház békéjének helyreállítása, hanem a pápa korlátlan hatalmának megszilárdítása volt. Hiszen a protestáns keresztyéneknek nemcsak alkalmat nem adtak arra, hogy velük egyesülten kísértsék meg a béke helyreállítását s az egyház életére vonatkozó üdvös reformok létesítését, hanem mindjárt kezdetben, mikor a protestánsokat mint eretnekeket kárhoztatják, akikkel nem tárgyalnak, hanem föltétlen meghódolást követelnek tőlük, ezzel maga a zsinat vágta el a protestáns részről való közeledés reménységét s egyúttal bizonyítékát adta annak, hogy bármi forgott is a fejükben, a békülésre s az egyház egységének helyreállítására komolyan soha nem gondoltak.

Protestáns részről Kálvin volt az első, ki jelen munkájában e "hírhedett" zsinat első hét ülésének határozatait szigorú, de igazságos kritika tárgyává tette, világos, tiszta nyelvezettel s megdönthetetlen logikával mutatván ki e határozatok tarthatatlanságát,

⁸³ Daedalus a görög művészetek legendás őse. A monda szerint különféle művészi dolgokat készített, többi közt olyan szobrokat is, amelyek jártak és szemeiket mozgatták. Ő építette a híres labirinthust is, ahová később Minos király őt és fiát, Icarust büntetésből becsukatta. Hogy innen kiszabadulhasson, megpróbálkozott a repüléssel is; úgy a maga és fia számára tollakból és viaszból mesterséges szárnyakat készített. Daedalus maga meg is menekült, fia, Icarus azonban a tengerbe veszett.

⁸⁴ Delphi Közép-Görögországban Apolló jósdájáról; Dodona pedig Epirusban Zeus jósdájáról volt híres.

s a Rómával szemben tanúsított szolgálkúséget, mely vezérfonálként húzódik végig a zsinat összes ülésein.